

2 המערכה נגד העיראקים במלחמת יוה"כ / תא"ל בר-כוכבא
בתאריכים 12—13 באוקטובר 1973 נערכו ברמת הגולן קרבות שריון בין כוחות אוגדת הפול ואוגדת לנר לבין כוחות משולבים סוריים, עיראקיים וירדניים. במאמר תיאור הקרב וניתוח לקחי.

8 חיל המשלוח העיראקי במלחמת יוה"כ / ערך סא"ל אבי שי
העיתון העיראקי „אלג'מהוריה" פירסם מאמר על תפקידם של הכוחות העיראקיים במלחמת יום-הכיפורים בחזית הצפון בימים 12—13 באוקטובר 1973. לקוראי „מערכות" ניתנת הזדמנות לקרוא, זה בצד זה, תיאור של אותם קרבות מפי כותבים המשתייכים על „שני עברי המתרס".

16 מעוז המזח במלחמת יוה"כ / סגן רחל רוז'נסקי
מבין המעוזים שנבנו לאורך תעלת סואץ היה מעוז המזח האחרון שהחזיק מעמד ובסופו של דבר לא נפל, אלא נכנע לאחר שמונה ימי לחימה קשים. במאמר תיאור לחימת חיילי המעוז והכוחות שניסו לחבור אליהם עד לרגע היציאה לשבי.

25. פצצת הנויטרון — מימד חדש בלוחמה הגרעינית / פ. רוג'רס
דיון במשמעות הכנסתו לשימוש במערך כוחות נאט"ו של נשק בעל ראשי נפץ נויטרונים, ודיון בשאלה האם זהו נשק אסטרטגי או נשק טקטי בלבד.

ההגות הצבאית

30 בין שתי מלחמות העולם / אל"מ (מיל') פרופ' י. ואלך
מלחמת-העולם הראשונה הביאה לתמורה גדולה בתחום המחשבה האסטרטגית. היא אילצה את האסטרטגים להרהר מחדש בקורות מלחמה זו ולמצוא דרכים ואמצעים חדשים כדי לשים לאל הישנות מאורעות טראומטיים כאלה בעתיד.

37 עמדת אש"פ כלפי יהודה ושומרון ורצועת עזה / סא"ל אברהם
סקירת התמורות שחלו בעמדת אש"פ בנושא זה בעשור האחרון.

43 לוחמת גרילה / ב. ה. לידל הארט
במהדורת 1967 של ספרו של לידל הארט: „אסטרטגיה של גישה עקיפה", הוסיף המחבר פרק חדש, שבו דן במהותה של לוחמת הגרילה ובגורמי התפשטותה במלחמת-העולם השנייה ואחריה. הוצאת „מערכות" עומדת להוציא לאור את המהדורה המחודשת של הספר, וכאן מובא הפרק החדש מתוכו.

48 ראשיתם של גייסות מוטסים / כתריאל בר-אריה
כוחות מוטסים באו לידי ביטוי נרחב במהלך מלחמת-העולם השנייה, אולם הורתם ולידתם היתה בתקופת מלחמת-העולם הראשונה. המאמר סוקר את התפתחות הכוחות המוטסים במדינות השונות עד פרוץ מלחמת-העולם השנייה.

56 עקרונות לוחמת מדבר בצבא הסובייטי / סרן צבי גולדמן
בתורת המלחמה הסובייטית מוצג המדבר כאיזור קשה שהלחימה בו מוגבלת לצירים ונקודות חיוניות. במאמר סקירת ההדגשים באימוני הצבא הסובייטי בלוחמת מדבר.

הפעלת גייסות התערבות סובייטיים

59 בזירה העולמית / רס"נ שבתאי
המעורבות הצבאית הסובייטית רחבת ההיקף במהלך מלחמת האזרחים באנגולה מהווה ביטוי לחשיבות שמייחסת ההנהגה הסובייטית להסתייעות בכוח צבאי כמנוף לקידום יעדים אסטרטגיים. במאמר סקירת הפעלתם, גודלם, צורת אימונם ודרכי הפעלתם של הכוחות המוטסים הסובייטיים.

64 לקט ידיעות מעיתונות צבאית בעולם

66 גם באירופה קולעים למטרה / סא"ל (מיל') אלכס אלירז
רשמי סיור במטווחים ובמתקני ירי באירופה.

69 מובילי טנקים בעולם / רס"נ דני ז.

נחיצותו של אמצעי תובלתי להעברת טנקים התעוררה בשלהי מלחמת-העולם השנייה, כאשר התברר שתנועת טנק לאורך מאות ואלפי קילומטרים שוחקת את מערכת המזקו"מ, מתישה את אנשי הצוות, מבזבזת דלק ומשבשת כבישים. במאמר סקירת התפתחותו של מוביל הטנקים ומקומו במערך הצבאי, האופרטיבי וה-לוגיסטי.

עורך ראשי:

סא"ל יעקב זיסקינד

עורכי משנה: סגן דוד באום

סגן רחל רוז'נסקי

עיצוב גרפי: פאול קור

ערן שמגר

שער: ערן שמגר

מערכות בית ההוצאה של צבא הגנה לישראל

צוות המערכת: סא"ל מיכאל הירשפלד

סגן דן אופיר

עמוס רגב

„מערכות חימוש": מ"מ ק. עריכה ג. נפתלי

„קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה ל. גרי

מערכת השריון נגד העיראקים במלחמת יום-הכיפורים

המגע הראשוני בין כוחות צה"ל לבין הכוחות העיראקים נוצר באיזור כפר נסג', ועד לגמר הלחימה נערכו נגד העיראקים מספר מערכות קרב, שמהן מן הראוי להזכיר את המערכה שנערכה ב-12 וב-13 באוקטובר כנגד חטיבה משורינת וחטיבה ממוכנת מדיביזיה משורינת מס' 3 במרחב תל א-שער—תל מסחרה—כפר נסג', את הקרב ב-15 באוקטובר שכלל ניהול קרב הגנה עיראקי כנגד התקפה אוגדתית שבוצעה בפקודו של האלוף דן לנר במרחב תל ענתר—כפר שמש, ואת המערכות שהתקיימו ב-16 באוקטובר וב-19 בו וכללו מתקפות עיראקיות תוך השתלבות בהתקפה הסורית-ירדנית על כוחות צה"ל במרחב תל-ענתר. הדברים הבאים יעסקו במערכה הראשונה נגד חיל המשלוח העיראקי שנערכה ב-12—13 באוקטובר במרחב תל מסחרה—נסג' תוך ניתוח משמעותו של שילוב צבא עיראקי בחזית המזרחית במלחמת יום-הכיפורים וההשלכות הנובעות מכך.

מבין חילות המשלוח אשר השתלבו במלחמת יום הכיפורים באופן דומיננטי היה חיל המשלוח העיראקי אחד הבולטים. מפקדת כוח עיראקי זה, אשר כללה את מיטב הקצונה העיראקית הבכירה, נקראה מפקדת כוחות "צלח א-דין" וכוחותיה כללו את דיביזיות השריון מס' 3 ו-6, שתי חטיבות חי"ר ויחידות קומנדו. בסך הכל היו לכוח כ-500 טנקים, 700 נגמ"שים ו-30 אלף חיילים. כוח עיראקי זה נועד להשתלב במאמץ ההתקפי הסורי לכיבוש רמת הגולן. מאחר שחיל המשלוח הגיע לחזית לאחר בלימת המתקפה הסורית והדיפתה, השמדת מירב השריון הסורי והתמוטטות החזית, נאלץ הכוח לנהל קרבות בלימה עם כוחות צה"ל שחדרו לעומק המערכים הסוריים ומטרתו היתה לעצור את התקדמות כוחות צה"ל באיזור כפר נסג'—צנמין. כוחות "צלח א-דין" החלו לנוע לעבר החזית הסורית ב-7 באוקטובר 1973 כאשר חיל-האוויר העיראקי כבר החל משתלב באופן פעיל בלחימה בחזית זו.

היערכות האוגדה

אוגדת האלוף דן לנר אשר כללה את החטיבות 17, 79, 19 וכן אגד ארטילריה, יחידות תחזוקה, הנדסה וחרמ"ש נמצאה בשעות לפני הצהריים של יום ו' ה-12 באוקטובר באיזור חן ארינבה—מעץ כשהיא לאחר קרבות מגננה, הבקעה והתקפות נגד אשר התישו אותה והקטינו את הסד"כ שלה. בכל חטיבה נותרו כ-40 טנקים, פרט לחטיבה 17 אשר מנתה כ-30 טנקים. במצב זה קיבלה האוגדה פקודה להמשיך בניצול ההצלחה, לכבוש את הכפר כנר ולהיות מוכנה להמשיך במשימות התקיפות. החפ"ק האוגדתי התמקם באיזור תל א-שער ומצב כוחות האוגדה היה כדלהלן: חטיבה 79 כבשה את כפר נסג' לאחר התקפה חטיבתית כשהיא נאלצת להתגבר על כ-30 טנקים סוריים. החטיבה קיבלה אישור לתחמש ולתדלק באיזור נסג' מאחר שהתמלאותה מחדש לאחר קרב ההבקעה שובשה כתוצאה מהפצצת מטוסי אויב. משימתה של חטיבה 17 היתה לכבוש את תל מסחרה והכפר אולם לאחר קרב של שעותיים אשר בו גילה האויב התנגדות עזה והפעיל אש טנקים וירי טילים התקב" לה הוראה לנתק מגע, לאגוף את האיזור, להתקדם דרך חטיבה 79 אשר כבשה את נסג', לכבוש את תל מרעי ומשם להמשיך לעבר כנר. בדרכה לכיבוש תל מרעי התגברה החטיבה על מגנן נ"ט סורי באיזור תל עלקיה, אולם באיזור תל מרעי נתקלה באש טנקי אויב אשר היו בעמדות אש שולטות וחלשו על הציר אשר בו התקדמה החטיבה והיא לא יכלה לכבוש אותו בכוחותיה. כתוצאה מכך נאלצה חטיבה 19 לשאת במאמץ העיקרי של כיבוש תל מרעי. חטיבה 19 עברה דרך חטיבה 79. באיזור נסג' המשיכה צפונה ועלידי התקפה דו-חטיבתית משולבת עם חטיבה 17 התמוטטה ההתנגדות הסורית ואיזור תל מרעי נכבש על-ידי כוחותינו. חטיבה 20 קיבלה הוראה לעבור תחת פיקודה של האוגדה ולהשתלב בכיבוש כנר. יתר יחידות האוגדה נערכו במרחב שבין הכפר ג'בא—חן ארינבה—צומת מעץ. יחידות החרמ"ש של האוגדה נערכו להגנה באיזור כפר ג'בא. הגוף המבצעי של יחידת חיל הנדסה היה בהמ"תנה בחן ארינבה. האגד הארטילרי האוגדתי היה פרוס בין כפר ג'בא לצומת מעץ וסייע לחימת האוגדה. יחידות התחזוקה היו פרוסות מערבית לאיזור חן ארינבה.

העיראקים באים

בעוד כוחות האוגדה מבצעים את משימותיהם, הכחינו מהחפ"ק האוגדתי שהיה ממוקם כאמור בתל א-שער בענני אבק המיתמרים לאורך קילומטרים, במרחבים שמזרח לתל חרה, מאיזור כניש צנמין—שיח מסכין צפונה לכיוון תל אל-מל—כפר נסג'. הערכת המודיעין, שהתבססה על מידע כללי שהעיראקים בדרכם לסוריה, היתה שהכוח הינו כוח עיראקי. חטיבה 79 שעסקה באותה עת (שעה 1200 לערך) בחימוש ותדלוק נדרשה להפסיק את התארגנותה ולהיערך לבלית שריון האויב. החטיבה נערכה עם שתי יחידות בעמדות אש השולטות על הציר (ציר „יאיר“) במטרה לב" לום את התקדמות האויב שזהותו טרם הובררה. יחידה נוספת של החטיבה (כוח נתי) עדיין לא סיימה את התארגנותה. טנקי האויב אשר צבעם הקרבי היה שונה מצבעי הצבא הסורי התקרבו לטווח מגע וקרבות הטנקים התנהלו בטווחים שבין 600 עד 1,000 מטרים. תוך כדי קרבות השריון שילב האויב אש ארטילרית חזקה והסתייע בתקיפות אויר. הלחץ על חטיבה 79 היה חזק ביותר והמח"ט הכ"ניס לקרב את כוח נתי אשר סיים בינתיים את התארגנותו. הפעלתו של כוח נתי היתה בעיתה. היא מנעה את פריצת הגורה ואיפשרה

לאוגדה להספיק להחזיר בזמן את חטיבות 17 ו-19 מאיזור תל מרעי, שנכבש במאמצים גדולים, להפנותן לחימה באיזור נסג' ובכך להשיג הכרעה לטובת האוגדה. החזרת החטיבות היתה כרוכה כמובן ביותר על שטח איזור תל מרעי. שתי החטיבות יצרו מגע עם האויב, שבשלב זה כבר היה ידוע שהוא עיראקי, באיזור תל קרין. חטיבה 17 נערכה מזרחית לתל והספיקה להשמיד מספר טנקים וחטיבה 19 נערכה מזרחית ומערבית לתל. מאחר שהעיראקים סבלו אבידות (כ-20 טנקים עיראקיים נפגעו), הם ניתקו מגע ונסוגו לעבר תל ענתר. בשלב זה נראה טור משוריין נוסף שעקף את איזור החימה בכפר נסג' ונע לכיוון תל אל-מל. באותו איזור איבדה התצפית שהיתה ממוקמת בתל א-שער קשר עין עם שריון האויב.

חטיבה 20 שכללה כ-50 טנקים והועברה תחת פיקודה של האוגדה היתה אמורה לסייע בכיבוש כנר. היא חברה עם האוגדה באיזור חן ארינבה ועקב ההתערבות העיראקית בלחימה קיבל המח"ט תדריך לשינוי משימה. מהחפ"ק האוגדתי הורו לו לאבטח את אגפה הדרומי-מערבי של האוגדה מפני התקפות אפשריות של כוחות עיראקיים על-ידי כיבוש תל מסחרה ותל אל-מל. החטיבה יצאה משטח היערכות בכפר ג'בא בשעה 1600 לערך לאחר פקודת המח"ט ברדיו ונעה במהירות עם שני גדודים לפניו — משני צידי הכביש — ופלוגה מאחור על ציר „ציריך“ לעבר תל מסחרה. בשעה 1800 לערך נתקל הגדוד השמאלי בכוח טנקים גדול באיזור תל אל-מל (מערבית לצומת „ציריך—קרלוס“) וניהל איתו קרבות אש בטור חים קצרים של עשרות מטרים בלבד. טנקי הגדוד השני התערבבו עם טנקי האויב. פלוגות הגדוד פוצלו ונותק הקשר בין המח"ט למג"ד וכן בין המג"ד לפלוגותיו. מאחר שלטנקי האויב היתה עדיפות בעיוד לוחמת לילה הורה המח"ט ליחידותיו לנתק מגע ולהתארגן באיזור כפר ג'בא. הגדוד הראשון הגיע לאיזור ההתארגנות ללא כל אירועים מיוחדים אולם טנקי הגדוד, שיחידותיו פוצלו ונפרדו במהומת הקרב, הגיעו לאיטם כבודדים, בזוגות ובשלשות. החילוץ לאחור נמשך כשעתיים (עד לשעה 2000 לערך) ובוצע בחיפוי ארטילרי. באותו שלב קיבלה החטיבה פקודה להתארגן להגנה על איזור כפר ג'בא.

הערכות מצב

על רקע הפעילות המבצעית הסתבר בהערכת המצב האוגדתי שנערכה בחפ"ק האוגדתי כי לרשות האויב הנוסף טנקים רבים והוא מסתייע בעוצמה ארטילרית מאסיבית. על מנת להשמיד כוח שריון

ועל השתלבותם בלחימה, שאלה כל הזמן על התקדמות העיראקים. בשלב זה חזר מפקד האוגדה עם החפ"ק שלו ל"בוסטר" ואילו סגנו שראה את תנועת כוחות השריון העיראקיים מערבה והיה משוכנע בדבר הימצאותם, התמקם עם החפ"ק שלו בקרבת חטיבה 20 על-יד כפר ג'בא.

הבלימה ומעבר להתקפות נגד

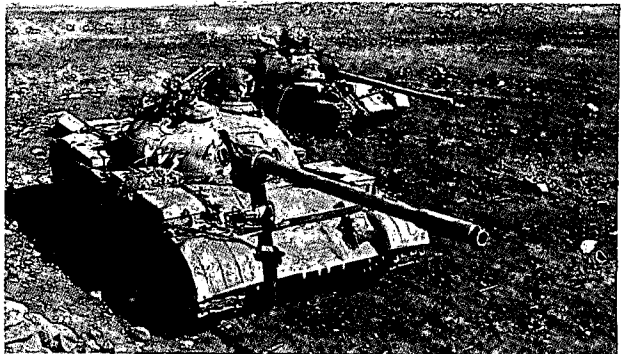
ב-13 באוקטובר בשעה 0300 לערך נשמעה ברשת הקשר האוגדתית הודעה כי כוח משוריין תוקף את חטיבה 19 אשר נערכה עם גדוד שרמנים וגדוד צנטוריונים באיזור תל א-שער. המח"ט דיווח כי הוא מותקף על-ידי טנקים בעוצמה רבה ומגע האש מתנהל בטווחים של מאות מטרים. גדוד השרמנים היה במגע קרבי ראשון עם טנקי האויב שכללו טנקים מסוג T/54/5. היתרון היה לטובת העיראקים בעיקר בשל ציודם המשוכלל ללוחמת לילה שאיפשר להם לאתר את כוחותינו בטווחים של מאות מטרים, בעוד הצוותים הישראלים יכלו לזהות את הטנקים העיראקיים רק מטווח קרוב של עשרות מטרים. קריאות חטיבה 19 היו נרגשות ביותר, תוך הבהרה כי אם לא תקבל סיוע יפרצו טנקי האויב דרכה. בגלל שיבושי קשר לא השיב החפ"ק האוגדתי לקריאת החטיבה והלחימה נוהלה על-ידי החפ"ק של סגן המפקד. החטיבה קיבלה את כל הסיוע הארטילרי האוגדתי והפעילה אותו, כולל שימוש בפצצות תאורה לצרכי טיווח, ירי מדויק ואיתור כוחות. בנוסף לכך קיבל המח"ט הוראה להעלות זחל"מ אחד לתל א-שער לצרכי תצפית ודיווח על תנועות האויב. הזחל"מ נפגע פגיעה ישירה והיה הכרח להעלות זחל"מ נוסף. חטי"ב 79 שנמצאה בצומת מעץ קיבלה הוראה לנוע ולתפוס עמדות עם חלק מכוחותיה באגף הכוח העיראקי ועם יתרת כוחותיה ליישר קו עם חטיבה 19 וכך לחזק את גורתה. תפיסת העמדות והחבירה עם חטיבה 19 בוצעו במהירות על-ידי תיאום ישיר בין שני המח"טים. כך נוצר כוח שמנה כ-60 טנקים אשר ניהלו קרב הגנה יציב ובטוח. לכוח הקדמי העיראקי נפגעו מספר טנקים מירי טנקי חטיבה 19 ולכן עצר במקומו והחל לנהל קרב אש ניח. עם בוקר איתרה התצפית החטיבתית שהתמקמה בתל א-שער כוח בן כ-40 טנקים שנע צפונה על הצירים, "שימון", "ציריד", מח"ט 19 הפעיל את גדוד הצנטוריונים במשולב עם גדוד השרמנים ופגע בכ-12 טנקים של הגוף המוביל.

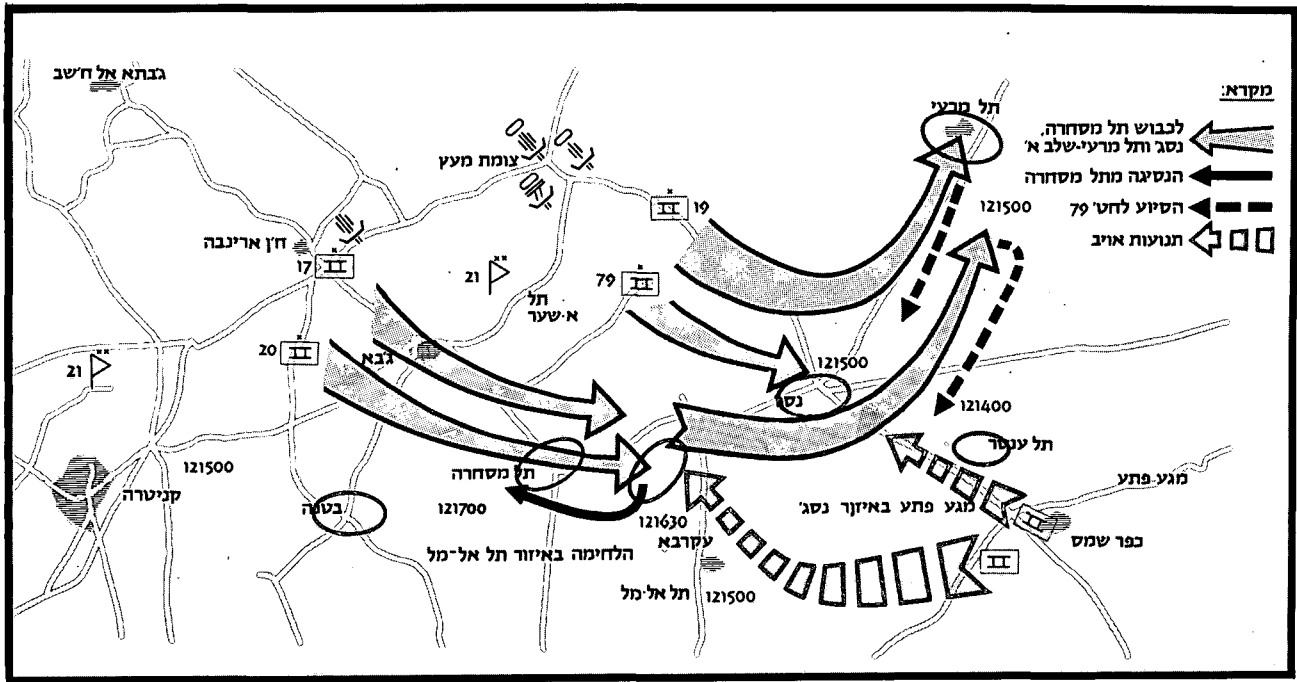
המעבר להתקפת-נגד בהתאם לתכנית האוגדתית החל בסביבות השעה 0500, כאשר חטיבה 79 איתרה טנקי אויב בטווח של כ-800 מטרים והחלה לנהל קרב אש אשר במהלכו הושמדו כ-20 טנקי אויב ושאר טנקי האויב ניתקו מגע מזרחה. חטיבה 17 אשר היתה באיזור כפר מעץ קודמה לעבר גזרת ההתקפה תוך פעולת איגוף עמוקה של שדרות הכוחות העיראקיים לעבר הכפר טיחה ומשם דרומה בפריסה רחבה לכיוון ציר "יריד". תוך כדי תנועה נתקלה החטיבה בטנקי האויב והתפתח קרב אש אשר בו הושמדו כ-20 טנקים עיראקיים. הכוח העיראקי נסוג וניתק מגע תוך קרב אש עם כוחותינו. תמרוני כוחות אלה וקרבות האש נמשכו עד לשעה 0700 לערך. בשעה זו קיבלה האוגדה תגבורת של גדוד טנקים מחטי"ב 7 בפיקודו של יוס, אשר הוכפף תחת פיקודה של חטיבה 20. כן קיבלה האוגדה מפיקוד הצפון סיוע ארטילרי, אשר שולב מיד בלחימה ובירי נגד הכוחות העיראקיים. העיראקים, אשר הופתעו מהתקפת הנגד מהאגף הצפוני, החלו להתאושש ולחימתם כנגד חטיבות 79 ו-17 הפכה יותר ויותר ללחימה מאורגנת כאשר הם מנהלים קרבות

זה יש לתכנן תכנית אוגדתית יזומה ומתואמת, לפעול לפיה ולא לערוך קרבות חפזים על-פי תכניות מאולתרות הנובעות מפעילות האויב. בעוד קבוצת התכנון שוקדת על הערכות ותכנונים הודיע קצין התצפית, סרן שלמה, כי הבחין בתמרות אבק מכיוון תל אל-מל לכיוון תל א-שער וכי לדעתו חידשו העיראקים את תנועתם. מפקד האוגדה קיבל את הידיעה בספקנות והורה לקצין התצפית לשוב לתצפית ולבחון שנית את הנעשה. כעבור כ-10 דקות חזר הקצין ודיווח על תנועות שריון האויב. מפקד האוגדה ביקש מסגנו לעלות לתצפית ולבחון בעצמו את המצב. היה זה ליל ירח בהיר ביותר וניתן היה להבחין אף במשקפת אישית בשובלי האבק של כשבעה עד שמונה טורי שריון שנעו בפריסה רחבה ובמבנה עמוק לכיוון תל א-שער ובטווח של כשישה עד שמונה ק"מ מהחפ"ק האוגדתי. תנועת שריון זו חייבה לשנות את התכנון ההתקפי האוגדתי ולעבור לקרב בלימה. כמו כן דילג החפ"ק האוגדתי על-פי הצעת סגן המפקד לכפר ג'בא וזאת משני טעמים: ראשית — גזרת תל א-שער לא היו כוחות לוחמים ואמצעים נ"ט. ושנית — לתל א-שער היתה דרך אחת לעליה ולירידה אשר נשלטה בתצפית אף מכיוון התקדמות העיראקים. כל התקפה על התל או חסימת הנויב היחיד באש היתה מחייבת את החפ"ק לנטוש את האמצעים הפיקודיים ולדלג רגלית לעבר כוחותינו.

ההיערכות האוגדתית החדשה היתה כורח המציאות, שכן אילו היו העיראקים משתלטים על גזרת תל א-שער היו יכולים לסכן את כוחות צה"ל באיזור המובלעת. אי לכך נוצר צורך לקצר את החזית האוגדתית וליצור שתי נקודות כובד שריוניות, אחת באיזור צומת ג'בא—תל א-שער בו נערכו חטיבות 20 ו-19 ושניה באיזור צומת מעץ וכפר מעץ שבו נערכו חטיבות 79 ו-17. היערכות זו הקנתה לאוגדה גמישות ביכולתה המבצעית ואיפשרה לעבור בזמן המתאים לקרב נייד, כך שאם יתקפו העיראקים את חטיבות 19 ו-20 תוכל האוגדה להכותם באגף הצפוני על-ידי חטיבות 79 ו-17. אם יתקפו העיראקים את חטיבות 79 ו-17 תוכל האוגדה להכותם באגף מכיוון דרום באמצעות חטיבות 20 ו-19. יחידות החי"ר וההנדסה נערכו להגנה באיזור חן ארינבה והאגד הארטילרי דילג למרחב עורפי — מערבית לתל א-שער. הגורמים התחזוקתיים התמקמו בקרבת הקו הירוק. החזקת יחידות החי"ר מאחורי חטיבות השר" יון נבעה מחוסר אמצעים נ"ט. עם זאת, תגבור החי"ר בטנקים באותו שלב היה גורם לפיצול כוח הטנקים האוגדתי שממילא לא היה רב.

לאחר מתן הפקודות דילג החפ"ק האוגדתי לאיזור כפר ג'בא. בהגיעו לכפר השתררה דממה באיזור והעיראקים נעלמו. מפקדת פיקוד הצפון שעדיין פיקקה באמיתות הידיעות על התקדמות העיראקים

ניצול הצלחה ובליתם התקפת-נגד עיראקית ב-12 באוקטובר 1973

דרומה (בציר „ישימון“) זינבה בשריון העיראקי הנסוג וכבשה את תל אל-מל בחיפוי החטיבות 79 ו-20 ובסיוע ארטילרי. על התל הוצבה תצפית אשר סיפקה מידע חשוב ביותר על הגורה המרכזית, וסייעה לאיתור פעילות אויב והתפתחויות מבעיות במרחב. לאחר כיבוש תל אל-מל קיבלה חטיבה 19 הוראה לנצל את ההצלחה ולכבוש את כפר נסג/ כאשר חטיבה 17 מאבטחת את אגפה מדרום. עם השלמת כיבוש כפר נסג/ השתלטה החטיבה על תל קרין ותל מרעי. מעמדותיה בתל קרין וכפר נסג/ המשיכה החטיבה לנהל קרבות אש עם הטנקים העיראקיים שהיו בעמדות מערבית לתל ענתר ואף לפגוע ולהשמיד טנקי אויב נוספים.

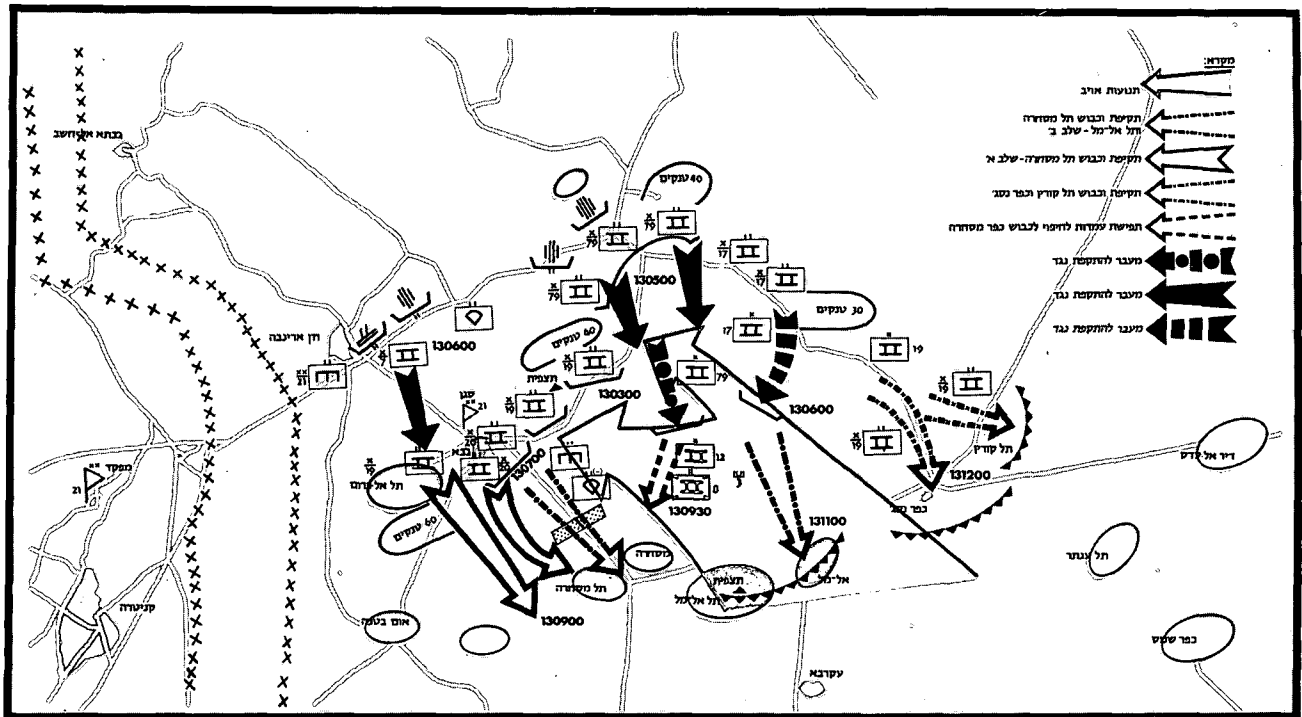
לאחר עצירת הכוח העיראקי, בלימתו ונסיגתו לעבר תל ענתר, נערכה האוגדה להגנה במרחב נסג-תל א-שער-תל אל-מל. האר-טילריה האוגדתית קודמה עוד בשלבי השב"ש, בכדי להשיג טווח יותר גדול וסיכויי פגיעה רבים בשריון העיראקי הנסוג. לקראת ההגנה התפרס האגד הארטילרי באיזור מעץ-א-טיחה ובאיזור תל א-שער וג'בא. דרגי התחמושת והדלק קודמו לחטיבות וחלקם הותקפו על-ידי מטוסי „מיג“ אשר פגעו ברכב תוך כדי תנועתו לטנקים. שני מטוסי אויב הופלו באש נ"מ ע"י חטיבה 79. לאחר נסיגתם נכנסו העיראקים למערך הגנה באיזור תל ענתר-כפר שמש-ציר „אל עדס“ ומשם המשיכו לנהל קרבות אש של טנקים וארטילריה עם כוחותינו.

מאפייני חיל המשלוח העיראקי

מלחמת יום-הכיפורים איפשרה לבחון מקרוב את כושרו ואת איכותו המבצעית של הצבא העיראקי. בחינה זו כללה את תורת הלחימה ואת יישומה בקרבות התקפה והגנה, בלוחמת שב"ש ובלוחמה מיוחדת של כוחות הקומנדו, וכן את כושרו הפיקודי של הפיקוד הבכיר על כוחותיו בעת הקרב. נראה כי למרות העובדה שהעיראקים לא הכירו את השטח, הם נכנסו במהירות לקרב

בלימה והשהיה מקומיים לסירוגין. אי לכך הופעלה חטיבה 20 כדי לממש את חלקה השני של התכנית האוגדתית, כלומר התקפת-נגד מהאגף הדרומי, כיבוש תל מסחרה וכוננות לניצול הצלחה צפונה לכיוון תל אל-מל וכיתור הכוחות העיראקיים, אשר נמצאים במגע עם חטיבות 19, 79 ו-17. חטיבה 20 אשר מנתה באותה עת כ-60 טנקים (יחד עם גדודו של יוס מחטיבה 7) ביצעה תכנון ותמרון מהירים כאשר גדוד אחד בבלימה, מערבית לתל אל-כרום באיזור ציר „רביבים“ לאבטחת אגף, גדוד שני הופעל לחיפוי ממערב לציר „ציריך“ והגדוד השלישי ועוד פלוגת טנקים הסתערו במטרה לכבוש את תל מסחרה ממערב. הסתערות החטיבה נבלמה על-ידי מטחים עזים של טילים נ"ט. (בשטח ההיערכות הלילי של הכוח העיראקי מדרום לתל א-שער, נספרו לאחר הקרב כ-40 טנקים ועשרות כלי רכב ורק"מ אחרים שנפגעו או ננטשו).

כתוצאה מכך קודמה לאיזור חטיבה 79 וכן הופעל כוח צנחנים מחטיבה 31 בפיקודו של המג"ד חזי. חטיבה 79 תפסה עמדות אש לכיוון כפר מסחרה וניהלה קרב אש בטווחים בינוניים במגמה לשחק את מקורות הירי של הטילים נ"ט. כוח הצנחנים — בחיפוי שתי החטיבות ובסיוע אש ארטילרית — הסתער רכוב על נגמ"שים, עקף את שדה המוקשים, כבש את התל ואת מתחם הטילים נ"ט. במקביל שינתה חטיבה 20 את תכניתה, תקפה שנית, הפעם מכיוון צפון, והצלחה לכבוש את אזורי התל וכפר מסחרה. בגמר הקרב נערכה החטיבה כלפי המערך הסורי אל מול תל חרה ותל אל-מל. בכדי לאפשר תנועת כוחות מהירה, הורתה מפקדת האוגדה לפנות את ציר הכביש ולפתוח אותו לכיוון תל מסחרה. כוח הנדסה אוגדתי הופעל לפתיחת הציר, ובמהלך פתיחתו נתקל הכוח בשדה מוקשים חפוז. כאשר החל במינויו, הותקף מן האויר אך למרות זאת הצליח בנינוי הציר ובפתיחתו לתנועת כוחות האוגדה. עם כיבוש תל מסחרה, לקראת השעה 1000, החל האויב העיראקי לסגת. על מנת לנצל את ההצלחה הסתערה חטיבה 17

קרב שב"ש נגד העיראקים בליל 13 באוקטובר ו-13 באוקטובר

הם אלה ששללו יתרון זה מהעיראקים התוקפים והנחילו להם תבוסה במרחב.

המערכה נגד העיראקים כללה את המאפיינים העיקריים של לוחמת שריון בשריון: היא כללה קרב הגנה חפוף, היחלצות, השהיה ונסיגה. פעולות תמרון התקפיות, העברת נקודות כובד התקפיות מגזרה לגזרה ומעבר לניצול הצלחה. המערכה היתה מאופיינת בערפל קרב באשיר לאויב ולכוונותיו, במצבי לחימה שהש-תנו במהירות ובהצטברות כוחות אויב באש ובטנקים. המערכה השתרעה על פני קילומטרים רבים ברוחב ובעומק, לקחו בה חלק פעיל כל גורמי כוחות היבשה והאוויר כאשר הפיקוד מתגבר את האוגדה בסיוע אווירי, ארטילריה וטנקים. שיתוף הפעולה הבין-חילי הביא להכרעה מהירה יותר ולחיסכון בכוח, איפשר אבטחת המרחב וסייע לסיים את המערכה באבידות מועטות ביותר בטנקים. המערכה הוכיחה כי מקומו של המפקד בלוחמה ניידת ומשתנית הוא עם היחידות הקדמיות ביותר, כדי שיוכל להשפיע במנהיגותו ובנסיגתו על תוצאות הקרב. כן ציינה המערכה את ההכרח בהק-ניית גמישות מחשבתית, עוצמה נפשית והעזה למפקדים הבכירים בעוצבות השריון. תכונות אלה היו חיוניות לניהול קרבות שריון בשריון מוצלחים ובמיוחד איפשרו מעבר מהיר בזמן הנכון מקרב אש סטטי לתמרון נייד ולהשגת הכרעה על-ידי מהלך התקפי. המערכה ביטאה את חשיבות ההשתלטות על שטח הקרב עם גמר הלחימה. הדבר מנע מהאויב לחלץ את הטנקים שלו ולהחזירם לכשירות מבצעית. שמירת תנופה למשך לחימה ארוך מחייבת מערכת תחזוקה יעילה ומשורינית בחלקה, על מנת שתוכל לבצע את יעודה בשטחים הקדמיים של שדות הקרב תחת אש אויב.

מערכת השריון הראשונה כנגד העיראקים הוכיחה כי קרב שריון מוצלח מושג על-ידי שמירת היוזמה, השגת נתוני מודיעין מדויקים, תיאום תכניות יזומות וחפוזות, שילוב גורמי סיוע וחיל-אוויר וכן הסתגלות מהירה למצבים בלתי צפויים כאשר המהלכים מוכתבים

מתוך תנועה ועל-ידי כך הכתיבו לכוחותינו את אופי הקרב ואת אזורי הלחימה. עם זאת רמתם המבצעית והמקצועית של צוותי הטנקים קים התגלתה כנמוכה. נראה כי הפיקוד הבכיר לא היה די מקצועי בכדי להשתלט על לחימה ניידת ובעוצמות גדולות. העיראקים הופיעו למערכה בשלב שהיה הקריטי ביותר עבור הצבא הסורי, כאשר הוא עמד בפני התמוטטות מוחלטת בעומק שטחיו. הופעתם חייבה את הפיקוד הצה"ל לשנות מאמצי קרב ומטרות אסטר-טגיות ואופרטיביות. הופעת הכוח העיראקי איפשרה לצבא הסורי להתאושש, לקלוט ציוד, להתארגן ולבנות קו הגנה חדש. כמו כן איפשרה התערבותם הגעת חילות משלוח ערביים נוספים כגון הכורחות הירדניים, הסעודיים והכווייתיים. הדבר השפיע בצורה משמ-עותית על יחסי הכוחות בחזית סוריה לרעת צה"ל. לטענתם של העיראקים כי חיל המשלוח הציל את דמשק, בסיס מוצק. שכן אילו היה חיל המשלוח מאחר ב-12 עד 24 שעות, היו כוחות צה"ל משתלטים על שטחים נרחבים בעומק סוריה לכיוון דמשק. כניסתם של העיראקים ב-12 באוקטובר ותקיפתם את כוחות צה"ל באיזור נסג', הפסיקה את התקדמות כוחותינו לכיוון כנכר.

לקחים עיקריים מהמערכה

המערכה הוכיחה כי הטנקים היו ונשארו האמצעי העיקרי להכרעה בלוחמת היבשה וכי עוצבת השריון היא הגוף המתאים ביותר ללחימה כנגד עוצבות השריון של האויב. העליונות הכמותית וה-איכותית בטנקים הינה הכרחית כדי להשיג שליטה בשדה הקרב וכן את המטרות הטקטיות, האופרטיביות והאסטרטגיות. לחיל-האוויר נודעת חשיבות בלוחמה כנגד טנקי האויב, אך למרות זאת אין הוא הנושא בעול העיקרי של לוחמה זו. יתר על כן, במלחמת יום-הכיפורים, אף שחיל-האוויר השיג עליונות אווירית בחזית זו, הצליח חיל המשלוח העיראקי המשוריין להגיע לשדה הקרב ול-העמיד את כוחותינו במצב מבצעי קשה. רק הטנקים הישראליים

בקרבות השב"ש והנחיתו על האויב כ-3,400 פגזים. בסיומה המוצלח של הלחימה נגד העיראקים, מצאה האוגדה את עצמה שולטת מחדש על שטחים חיוניים שהיוו נקודות מפתח במרחב כמו תל מסחרה ותל אל-מל. לסיום זה היתה ודאי השפעה על יכולתו של צה"ל להחזיק במרחב המובלעת ועל אורח לחימת העיראקים עד לסיום המלחמה שהפך זהיר, הססני ומוגבל במטרותיו. תוצאות מלחמת יום-הכיפורים אשר מלמדות על העתיד, מראות כי למרות הפער המשמעותי באיכות הלוחמים לטובת צה"ל הרי הכמות והעוצמה הרבה הצפויים ליטול חלק במלחמה הבאה — כחמש דיביזיות — יחפו על איכותם הנמוכה ולכן עלולים העיראקים להימנות עם האויבים המסוכנים ביותר לישראל בחזית המזרחית. על-כן עלינו לעקוב אחר התפתחות עוצמתם, תורתם המבצעית, היערכותם ופיעילותם, ולעשות הכל על מנת שנוכל לשתק את חיל המשלוח ולהשמידו בטרם יוכל להשפיע על יחסי הכוחות בין צה"ל לצבאות ערב הגובלים עם ישראל במזרח ובצפון. אם הם יצליחו להשתלב בלחימה, יהיה עלינו להכות חיל זה בקדימות על מנת להרתיע את ממשלת עיראק מהשתתפות במערכות כנגד ישראל. מניעת העיראקים מלחימה פעילה נגד ישראל, תחליש את החזית המזרחית כולה ותפגע בעוצמתה ההתקפית וההגנתית מבחינה אסטרטגית.

עלידי יוזמת האויב. המערכה הוכיחה כי קרב שריון מוצלח אינו מחייב לחימה עיקשת בתנאים נחותים על שטחים שולטים מוגדרים. במידה שהאויב הפתיע ובידו היוזמה הראשונית בפתחה, מאפשרות תכונות השריון לדלג לשטח לחימה חדש ומשם לנהל קרב יעיל ותוקפני בתנאים עדיפים. בסיומו של קרב מוצלח — ובעקבותיו פיתוח תמרון רחב — יחזור שוב השטח של כל המערכה לשליטת המנצח, למרות הנחיתות בקרב בודד וזיתור מקומי על שטח, כפי שקרה הדבר בפתחת מערכת השריון נגד העיראקים ב-12 באוקטובר. שיטת לחימה כזאת מבטאת בצורה הטובה ביותר את תכונות השריון, חוסכת כוחות, מוציאה את האויב משיווי משקלו ומהווה את התמצית העיקרית בתורת קרב השריון כאשר האויב השיג הפתעה ועדיפות בפתחת הקרב.

סיכום

המערכה ב-12 וב-13 באוקטובר 1973 נערכה כנגד דיביזיית השריון העיראקית מס' 3 שכללה חטיבת שריון וחטיבה ממוכנת. בקרב שריון בשריון זה נטלו חלק כ-400 טנקים מהם כ-200 טנקים של העיראקים וכ-170 טנקים של צה"ל, כאשר יחס הפגיעות היה כ-60 טנקים עיראקיים לעומת ארבעה טנקים של צה"ל. יש לציון כי בלחימה הסתייעה האוגדה בשבעה גודי ארטילריה אשר השתלבו

לא הרחק מהאיזור המתואר במאמר, התרחש מספר ימים קודם לכן קרב בלגמה של אוגדת רפול. את סימני הקרב — שרידי השריון הסודי — ניתן לראות לאורך התעלה נ"ט.

היום השאלה האיראקית במלחמת ז'אן- הפפארט

ההודעות ששודרו בצהרי ה-6 באוקטובר ברדיו קהיר וברדיו דמשק על פרוץ המלחמה הפתיעו את שליטי עיראק. נוסף על הודעות של דוברים עיראקיים רשמיים, מעידים גם כל המקורות האחרים, כי נשיא מצרים וסוריה לא הכניסו את עמיתם אחמד חסן אלבר כסוד התכנון המוקדם וכמובן נמנעו מלמסור לו דבר על יום ה"ע" אותו קבעו כיום בו יפתחו במלחמה. לכל היותר נמסר לעיראקים מידע כללי ביותר על נחישות החלטתם של מנהיגי "מדינות העימות" לפתוח במלחמה במגמה "לחסל את התוצאות של התוקפנות", וגם זאת באופן שוטף, בכנסים ובוועידות בין-ערביים שונים, ולא בסמיכות תאריכים ליום בו נפתחה המלחמה. אולם ספק אם מנהיגי עיראק התייחסו באמון רב מדי להצהרות אלה ודומותיהן, שכן במשך הזמן התרגלו כבר לשמוע הצהרות על כוונות, מנוסחות בלשון חגיגית ומליצית, ומאומה לא אירע.

אפשר שהיתה זו היריבות ששררה בין המנהיגים של פלגים יריבים של מפלגת הבעת' ששלטו בעיראק ובסוריה, אשר ניצבה ברקע להחלטתם של סאדאת ושל אסד להעלים את סודם מאלבכר. אפשר שגרמה לכך ידיעתם, כי העיראקים שוללים מכל וכל תכנית מתקפה שקבעה מראש יעדים קרקעיים מוגבלים יחסית בהיקפם, שכן שליטי עיראק לא הסתירו את התנגדותם, למלחמה מוגבלת, שמטרתה להגיע להסדר של שלום". אפשר שהיו סיבות נוספות, אולם דומה כי הסיבה העיקרית היתה רצונם של סאדאת ושל אסד להבטיח בכל מחיר את גורם ההפתעה שהיה, כידוע, אלמנט יסוד בתכניתם. יתר על כן, הם יכלו להרשות לעצמם לנהוג כך משום שהיה להם כל היסוד להניח, שהעיראקים יזדו את הצטרף למלחמה כשתיפתח, תהיה דעתם המוקדמת על מטרותיה ועל יעדיה אשר תהיה.

מגעים בין מנהיגי עיראק לבין הנשיאים סאדאת ואסד החלו זמן קצר אחרי שנפתחה המלחמה. בשעות אחה"צ התקשר נשיא עיראק עם סאדאת והביע תמיכה מלאה במצרים ובמאבקה.¹ מאוחר יותר התקשר עם אסד, ביקש ממנו הבהרות על המצב בחזית הלחימה והוסיף כי לשגריר סוריה בגדאד נמסרו כבר פרטים בדבר הצעדים בהם עומדת עיראק לנקוט כדי לסייע במערכה.² ואמנם, בישיבה משותפת של הנהגת מפלגת הבעת' ומועצת המהפכה של עיראק, שנערכה ב-6 באוקטובר בשעות הערב, הוחלט על השתתפותה של עיראק במלחמה, כשבשלב הראשון תישלח טייסת של מטוסי קרב לסוריה. במקביל הוכרזה כוונתם בכוחות המזוינים ולעוצבות שחננו דרך קבע סמוך לגבול עם סוריה, ניתנה פקודת התרעה לתזוזה אפשרית לסוריה.³ בבוקר ה-7 באוקטובר נערכה ישיבה נוספת של ההנהגה העיראקית, ובה הוחלט לשגר כוחות אויר נוספים וכן עוצבות משוריניות לסוריה. כן הוחלט להלאים את חלקה של ארה"ב בחברת הנפט של בצרה, החלטה שהוגדרה "כניצוץ ראשון של מערכת נפט מדינית מכוונת נגד האימפריאליזם האמריקאי התומך בישראל".⁴

ב-8 באוקטובר, לקראת שעות הצהרים, דיווחה סוכנות הידיעות הערבית (מרכזה בבירות), כי ממשלת עיראק החליטה להעמיד את כל כוחותיה המזוינים תחת פיקודן של מצרים ושל סוריה. כן ציט" טה הודעה של דובר צבאי עיראקי שמסר, כי כוחות אויר עיראקיים שהגיעו לסוריה משתתפים מאז בוקר ה-7 באוקטובר במלחמה

1. סוכנות הידיעות המזרח תיכונית (להלן, סימו"ת) מקהיר, 070050 באוקטובר 1973.

2. רדיו בגדאד, 062300 באוקטובר 1973.

3. אלג'מהוריה (יומון, ביטאון של המשטר העיראקי), 6 בינואר 1976.

4. אלג'מהוריה, שם. ההודעה על הלאמת חלקן של חברות אמרי-קאיות בחברת הנפט של בצרה שודרה ברדיו בגדאד, 070830 באוק-טובר 1973. בדברי הסבר לצו ההלאמה מטעם מועצת המהפכה נאמר, שההלאמה באה בתגובה לתוקפנות האמריקאית-ישראלית, שמצאה את ביטויה בהתקפה הישראלית על סוריה ועל מצרים.

בבוקר ה-7 באוקטובר החליט הפיקוד העיראקי לשגר את הדיביזיה המשורינת 3 לחזית הגולן. דיביזיה זו היוותה חלק מאגרוף הברזל של הכוחות העיראקיים, הכוללים שתי דיביזיות משורינות 3 ו-6 ודיביזיה נוספת שהיתה בשלב הקמה. מכיוון שהחטיבות של דיביזיה 3 פרוסות דרך קבע בגזרות שונות ברחבי עיראק הוחלט, כי תזוזת החטיבות תבצע ישרות ממחנותיהן בכיוון סוריה, וכי החטיבות יעמידו את עצמן, מייד בהגיען לסוריה, לרשות הפיקוד הסורי. לחטיבה 12 שריון שיחק המזל יותר משיחק לכל חטיבה אחרת של הדיביזיה; היא נבחרה על-ידי הפיקוד להיות הראשונה בין החטיבות הזוזות לסוריה. החטיבה עסקה ב-6 באוקטובר באימונים מחוץ למחנה שלה וערכה תרגילי מעבר מכשולים. ב-7 באוקטובר קיבלה פקודת תזווה ולשם כך הועמדו לרשותה כל מובילי הטנקים המצויים. בבוקר ה-8 באוקטובר החלה תזוזת הטור של חטיבה מוגברת 12, שהיה מורכב משני גדודי טנקים (,אלמעצם" ו,קתיבה"), גדוד ממוכן 3, גדוד ארטילריה, יחידות סיוע ויחידות מנהלה. (הכוח היוצא היה גדול מכושר המעמס של מובילי הטנקים. לכן הוחלט, כי גדוד טנקים, אל-קאדסיה", שהוקם זה עתה, יועבר יותר מאוחר על-ידי מובילי הטנקים שיחזרו מסוריה).

ב-10 באוקטובר נכנסו יחידות החלוץ של אגרוף השריון העיראקי לאיזור עיוטה (איזור הגנים) בדמשק אחרי שעברו מרחק של 1350 ק"מ. הפיקוד הסורי היפנה אותם אל כיוון פקיע [הנמצאת כ-10 ק"מ דרומית מזרחית לג'סם, על ציר דמשק—שיח' מסכין] וביקש ממפקדי היחידות להתחיל לסייר בציר הדרומי, היינו בגזרת הפעולה של דיביזיה ממוכנת 5 של צבא סוריה ולהתכונן לבצע התקפת נגד בגזרה זו. בעוד המפקדים עוסקים בסיוורים, הגיעו היחידות לפקיע ב-11 באוקטובר בשעה 0900 התרכזו בפקיע שני הגדודים, אלמעצם" ו,קתיבה", וכן גדוד חי"ר ממוכן 2 השייך לחטיבה ממוכנת 8, שהגיע לדמשק ב-9 באוקטובר וסופח לחטיבה משורינת 12 מייד בהגיעה מעיראק, כדי להעלות את מספר יחידות החי"ר המלוות את גדודי הטנקים.

חטיבה 12 שריון נכנסת למערכה

ב-11 באוקטובר בשעה 1100, הופיע מפקד דיביזיה משורינת 3 במטה מפקד החטיבה והודיע לו כי חטיבה משורינת 12 אינה שייכת עוד לדיביזיה ממוכנת 5, וכי היא עוברת מעתה תחת פיקוד דיביזיה ממוכנת 9 של צבא סוריה. המפקדים החלו לסייר בגזרת הפעולה של הדיביזיה הזאת, ובלייל 11—12 באוקטובר הוטל על חטיבה משורינת 12 לבצע התקפת נגד בגזרת הפעולה של דיביזיה ממוכנת 9, כאשר תקבל מהדיביזיה את הסיסמה „ג'פר זיאד". מטרת התקפת הנגד היתה להלום באגף הימני

נגד ישראל. עם זאת, ולמרות ההצהרות שנשמעו מבגדאד נוצר בדמשק הרושם, כי העיראקים מתמהמהים בשליחת כוחות יבשה לסוריה. משנבלמה המתקפה הסורית ברמת הגולן והחל להסתמן שינוי לרעת הכוחות הסוריים בחזית, גבר, ככל הנראה, הלחץ הפעיל על הסוריה לממשלת עיראק להזרז ולשלוח את הכוחות שהבטיחה. דומה כי גם הסובייטים הפעילו לחץ על העיראקים להושיט סיוע לסוריה. ב-9 באוקטובר הגיע במפתיע שר החוץ העיראקי, מורטדה סעיד עבד אלבאקי, לדמשק לביקור שנמשך כיממה. הייכל יודע לספר, כי בפגישה שנערכה בין העיראקי לבין נשיא ברה"מ, הביע פודגורני את תמיכתו מדוע אין מדינות ערב ממהרות לסייע למצרים ולסוריה. פודגורני שאל: לשם מה קיבלו עיראק ואלג'יריה את כל הנשק מאיתנו? האם תתכוננת עיראק לפתוח במלחמה עם כוויט ואלג'יריה עם מרוקו? מדוע אתם מחכים?⁶ מכל מקום, אם הודות ללחץ שהופעל מדמשק ומדמשק ומדמשק בדרם ב-9 באוקטובר כבר נמצאו כוחות עיראקיים ראשוניים בדרם לסוריה. ב-10 באוקטובר מסר היומון הלבנוני בלשון הצרפתית, „לאוריון להז'ור", כי כוחות עיראקיים המונים 16 אלף חיילים ועימם 100 טנקים כבר הגיעו לחזית הסורית. „מקורות אחראיים" בדמשק מסרו לכתב סוכנות הידיעות הערבית כי הכוחות העיראקיים יתפסו עמדות שנקבעו להם תוך 24 השעות הקרובות. ואמנם, ב-11 באוקטובר הגיעו כוחות עיראקיים ראשוניים לחזית וב-12 בו מצאו עצמם מעורבים בלחימה. אולם, אם כוונתם המקורית של טלונות בגדאד היתה שכוחותיהם ישתתפו בלחימה ל„שחרור" רמת הגולן ואח"כ יצעדו במצעד ניצחון בחוצות צרפת או חיפה, הרי יאחרו את המועד. במקום זאת מצאו עצמם הכוחות העיראקיים נלחמים להגנת מבואות דמשק, תוך מאמץ לבלום את כוחות צה"ל המתקדמים, שכן הללו לא רק שבלמו את המתקפה הסורית אלא גם עברו למתקפת נגד מערכתית שהובילה אותם מזרחית לקו הפסקת האש משנת 1967.

ב-6 בינואר 1976, לרגל החגיגות הנערכות מדי שנה בעיראק לציון יום הכוחות המזוינים, פירסם היומון „אלג'מהוריה" סדרה של כתבות המתארות היבטים שונים של השתתפות כוחות עיראקיים במלחמה בחזית הסורית ובחזית המצרית. בדברי הקדמתו כתב העורך של הכתבות, כי למרות שעיראק שיגרה לשתי זירות הלחימה „75 אחוז מכלל כוחות האוויר הקרביים שלה, שני שלישי של כוחותיה המשורינים ו-20 אחוז של עוצבות החי"ר", נותר התפקיד שמילאו הכוחות העיראקיים במלחמה „בגדר נעלם עבור הקורא". הגורם לכך, לדברי העורך העיראקי, הוא „שחלק מאמצעי התקשורת הערביים, ניסה לגנוב מהחייל העיראקי את מעשי הג'בורה שביצע" וליחס אותם לעצמו (הקורא הערבי בוודאי שלא יכול היה לטעות בכתובת אליה כיוון הכותב את דבריו והיא דמשק).

מתוך סדרת הכתבות בחרנו להביא את המאמר המתאר את לחימת הכוחות העיראקיים בחזית הצפון בימים 12—13 באוקטובר. המאמר מובא במלואו תוך עיבוד סגנוני והתאמת המינוח לזה המקובל בצה"ל.⁶ לקוראי „מערכות" ניתנת הזדמנות נדירה למדי לקרוא, זה בצד זה, תיאור של אותם הקרבות עצמם, פרי עטם של כותבים המשתייכים על „שני עברי המיתרס": מאמרו של תא"ל משה והמאמר העיראקי ודומה, כי ההשוואה מאלפת.

Mohamed Heikal, *The Road to Ramadan*, London, Collins 5 (1975) pp. 217, 218.

הודעה רשמית על ביקורו של שר החוץ העיראקי בברה"מ פורסמה על-ידי סוכנות הידיעות העיראקית (111430 באוקטובר 1973) רק לאחר שהלה חזר לעיראק. ההודעה העיראקית לא התייחסה, כמובן, לדברי פודגורני, אם אמנם התבטא נשיא ברה"מ ברוח הדברים אותם מצאנו בספרו של הייכל.

6. העיבוד של המאמר מתבסס על תרגום שהופץ על-ידי „עיתים מזרח". כותרות משנה וכן דברים הנתונים בסוגריים עגולים ( ) הם משל בעל המאמר העיראקי; דברים הנתונים בסוגריים מרובעים [ ] וכן הערות שסומנו בכוכב * אחד או יותר הם משל עורך המאמר. * עוצבות וגדודים רבים בצבא עיראק נושאים שמות של שליטים ומצביאים נודעים בהיסטוריה של האסלאם: גדוד אלמעצם, על-שם הח'ליף העבאסי אלמעצם, ששלט במחצית הראשונה של המאה ה-9. גדוד קתיבה, על-שם קתיבה בן מסלם מושל ח'ראסאן בראשית המאה ה-8 ומי שכבש, בין היתר, את חבל סמרקנד.

0800 התקדמו שתי חטיבות השריון הישראליות 17 ו-19 בדרך תל אלמל וכפר נסג', כשהחטיבה המשורינית 79 מתקדמת מאחוריהם. הרעיון של חטיבת לנר היה לכבוש את סדרת התלים המשתרעים מג'בעה עד כנכר ולהתמקם עליהם לאבטחת ה"כיס" בפני כל התקפת נגד מכיוון מזרח, וכן להבטיח תנאים נאותים לכתר את סעסע או להגיע לציר כנכר—אלפסנה—דמשק. חטיבה 17 וחטיבה 19 נתקלו ביחידות של דיביזיה 9 ממוכנת שהתמקמה, לצורך הגנה, על קו התלים, בכפר נסג' וג'בעה. במשך כל שעות הלילה ניתלו הכוחות הסוריים קרבות בלימה, במהלכם סבלו התוקפים אבידות גדולות, למרות שלתוקפים היתה עליונות גדולה בכוחות.

סימנים להתמוטטות דיביזיה 9 הסורית

בשעה 1430, כאשר קיבלו הכוחות העיראקיים ממפקדת דיביזיה 9 את הפקודה לבצע התקפת-נגד, כבר כבשה חטיבה משורית 19 את כפר נסג' והחלה להתכונן לתזוזה בכיוון כנכר. באותה שעה כבשה חטיבה משורינית 17 את מסחרה, הגם שהאש שנורתה על-ידי הכוחות הסוריים גרמה לה אבידות כבדות. חטיבה זו התקדמה אח"כ בכיוון כפר נסג' כדי להציג טרף לחטיבה 19. באותו הזמן שהתה חטיבה משורינית 79 באזור כפר נסג' לצורך תדלוק, בסיומו עמדה להשתתף בהתקפה על כנכר. נוכח מצב זה של כוחות האויב החליט מפקד חטיבה משורינית 12 להתקדם עד קו כפר שמש—דיר אלעדס—אם אלעוסג' ולהיערך שם, כדי להדוף את האויב ולמנוע בעודו מלהרחיב את חדירתו מזרחה. מפקד חטיבה משורינית 12 הודיע על כך למפקדים של אגד, "קטיבה" ואגד "אלמעצם". לאחר שאוגדת לנר סיימה לארגן את כוחותיה ולהבטיח את קו העצירה בכפר נסג', תל מסחרה, תל אלבוק, תל אלשער, תל איובה, הציב לנר גדוד טנקים באגף הדרומי של אוגדתו ומיקם את מפקדתו הקדמית על תל אלשער. אח"כ קידם את החלק הגדול של חטיבה 17 וחטיבה 19 צפונה בציר כפר נסג'—כנכר וגם כאן סבלה חטיבה 17 שריון אבידות כבדות. אולם הכוחות הישראליים הצליחו להתקדם כ-10 ק"מ וכבשו את תל 127, ** המרוחק כ-4 ק"מ מדרום לכנכר. עתה החלו להופיע סימני התמוטטות של דיביזיה ממוכנת 9.

לנר טעה בזיהוי ובאמזן מספר טורי הטנקים העיראקיים

בשעה 1500 עמד לנר על תל אלשער ועקב במשקפת אחר התקדמות טורי כוחותיו בציר כפר נסג'—כנכר. הוא קיווה להשיג הכרעה במערכת כנכר לפני רדת החשיכה ולשם כך הפעיל את שתי החטיבות המשוריניות 17 ו-19, נוסף לחטיבה משורינית 79 שעמדה לסיים את התדלוק שלה. אולם בן רגע

* בהערות שצירף למאמר ציין מחברו, כי לקח את הפרטים על כוחות צה"ל מהפרקים בספרו של חיים הרצוג אשר הודפסו, בשעתו, בגליונות "ידיעות אחרונות" קודם לצאתו לאור של הספר: מלחמת יום הדין, ירושלים, הוצאת עידנים (1975). השוואה מדוקדקת של הפרטים הנזכרים במאמר לבין נוסח הדברים בספרו של הרצוג (מהדורת "ידיעות אחרונות", עמ' 131—133) מצביעה על כך, כי הכותב העיראקי השתמש, בחופשיות רבה במקור הישראלי, תיאור מוסמך של פעולות צה"ל מצוי, כמובן, במאמרו של תא"ל משה. ** תל 127 אינו אלא תל מרעי. כותב המאמר העיראקי לקח זאת מספרו של הרצוג (שם, עמ' 131) והלה השתמש בכינוי שבמפת הקוד, אשר נמצאה בשימוש כוחות צה"ל בזמן המלחמה.

של אוגדת "לנר" שחדרה ל"כיס סעסע", להפסיק את התקדמותה ולהדוף אותה עד קו הפסקת האש של מלחמת 1967. החטיבה אמורה היתה להשיג את יעדה בשני שלבים: שלב א': התייצבות בקו כפר נסג'—תל אלבוק—תל אלשער—תל איובה*, שלב ב': התייצבות בקו הפסקת האש של מלחמת 1967. בהתאם למשימה זו חילק מפקד החטיבה את כוחותיו לשני צוותי קרב חטיבתיים ועתודה:

• צוות הקרב הימני (אגד, "קטיבה") כלל את מטה מפקדת החטיבה, את גדוד הטנקים, "קטיבה" ואת גדוד ממוכן 2 [מחטיבה ממוכנת 8]. כוח זה התקדם בציר פקיע—כפר שמש—תל ענתר—כפר נסג'**.

• צוות הקרב השמאלי (אגד, "אלמעצם") כלל את גדוד הטנקים, "אלמעצם" ואת גדוד ממוכן 3 (מחטיבה משורינית 12). הכוח התקדם בציר פקיע—עקרב—תל אלמל—תל אלשער**.

• כוח עתודה שכלל יחידות חרמ"ש ופלוגת טנקים, שנותקו מצוותי הקרב של החטיבה.

הסורים תיכננו התקפת-נגד זו מראש והחליטו לבצע באמצעות חטיבה משורינית סורית וחטיבה משורינית 12 העיראקית. אולם, התקדמות האויב ב-11 באוקטובר בציר המוליך לסעסע הגיעה את הפיקוד הסורי לשחרר את החטיבה המשורינית הסורית מתפקיד זה, להטיל עליה את המשימה של הדיפת התקפת האויב, ולהסתפק בחטיבה משורינית 12 כדי לבצע את התקפת הנגד.

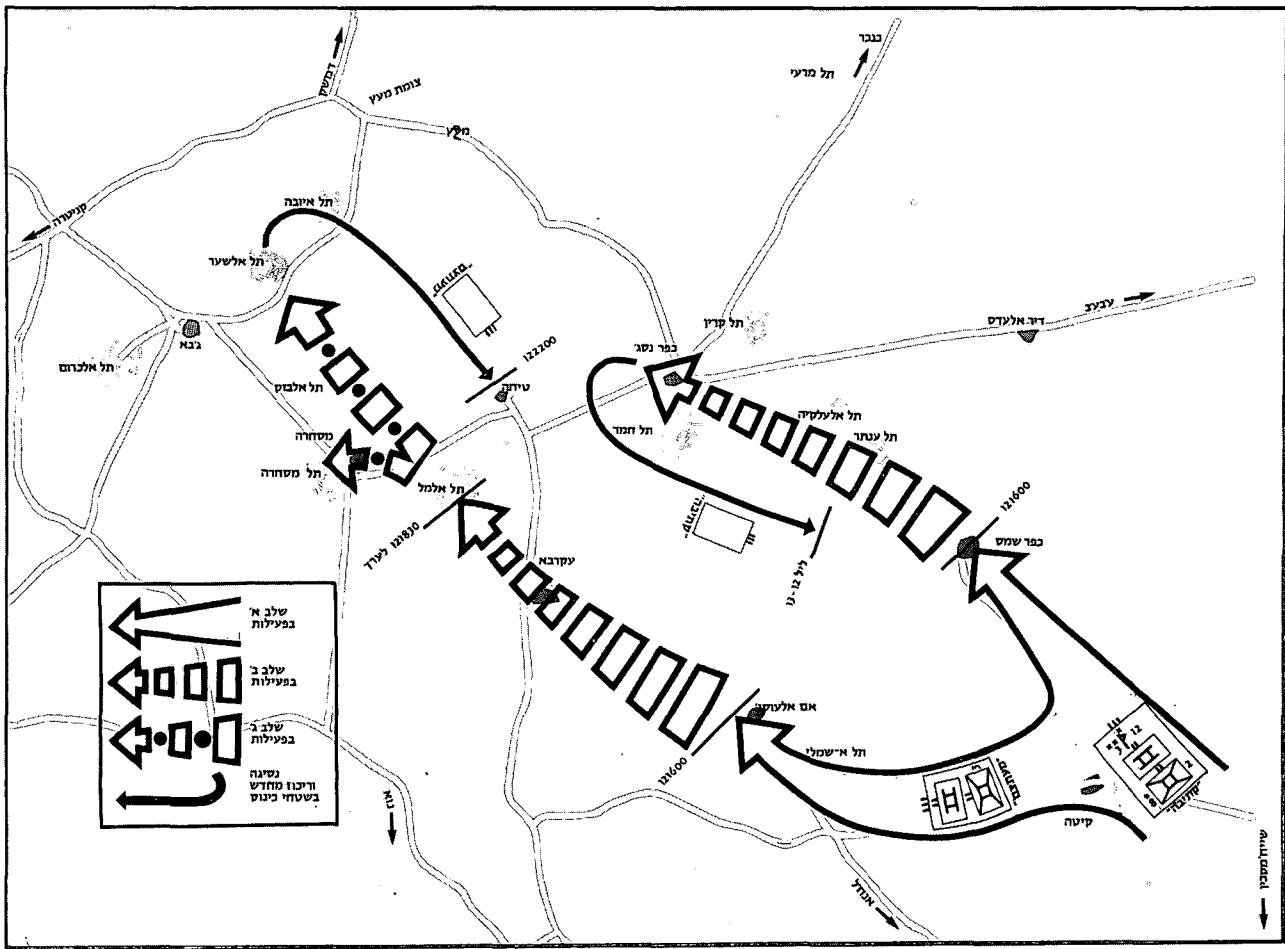
שינויים בתכנית התקפת-הנגד הסורית

ב-12 באוקטובר בשעה 1000 נערכה במטה המפקדה של חטיבה משורינית 12 ישיבה בהשתתפות מפקד דיביזיה משורינית 3 וקציני קישור סורים. בישיבה זו הוכנסו שינויים סופיים בתכנית התקפת-הנגד, קציני הקישור הסורים סופחו ליחידות התוקפות והכל היה מוכן לזינוק משתקבל הפקודה המתאימה מדיביזיה ממוכנת 9. גדוד הארטילריה של חטיבה 12 הגיע בבוקר ה-12 באוקטובר ותפש עמדות ירי. על הגדוד הוטל לסייע להתקפת החטיבה. כן היקצה הפיקוד הסורי מספר סוללות לשם סיוע להתקפה ומסר לידי מפקד החטיבה את סמכויות הסיוע [הכוונה, ככל הנראה, לסיוע ישיר לפי המינוח המקובל בצה"ל].

בעוד שהחטיבה המשורינית 12 התכוננה לכניסה למערכה, המשיכו אוגדת [האלוף] רפול ואוגדת [האלוף] לנר בלחץ בכיוון דמשק. בעוד שאוגדת רפול היתה מנסה להגיע לבית ג'ן ולתל אלשמס ונתקלה בהתקפות נגד סוריות ממושכות, ניסתה אוגדת לנר להרחיב את "הכיס" מזרחה. ב-12 באוקטובר בשעה

* במגמה ליצור אחידות הותאם התעתיק של שמות המקומות לזה המופיע במפות שבהוצאת מחלקת המדידות (1:50,000).

** בפועל, בגלל טעות בזיהוי, התקדמו שני צוותי הקרב בציר צנמין בכיוון כללי מערבה. נקודת הפיצול היתה, ככל הנראה, ליד צומת הכפר קיטה: צוות הקרב הראשון נע צפונה—מערבה לעבר כפר שמש; צוות הקרב השני התקדם באיגוף מערבה לכיוון עקרבא—תל אלמל. היעד של שני הצוותים היה, כנזכר, איזור תל אלשער (בעל המאמר מאשר בהמשך, במרומז, את הטעות שחלה בזיהוי המקומות וכתוצאה מכך טעות בניווט הכוחות. טעות זו מקורה, לדבריו, בהעדר מפות ומורי דרך סוריים והזמן הקצר מדי שעמד לרשות המפקדים העיראקיים לביצוע סיועם מוקדמים).

פעילות הכוחות העיראקיים מ-121600 באוקטובר ועד 122200 באוקטובר

תיו של לגר מפני הסכנה המאיימת על אגף ה"כיס" הגיעו לידעת מפקד חזית הצפון, וזה האחרון תורה לחטיבה 20 שריון לעבור מאוגדת פלד ולהצטרף לאוגדת לגר.

התקדמות חטיבה 12 בכיוון קו הלחימה ותוצאותיה

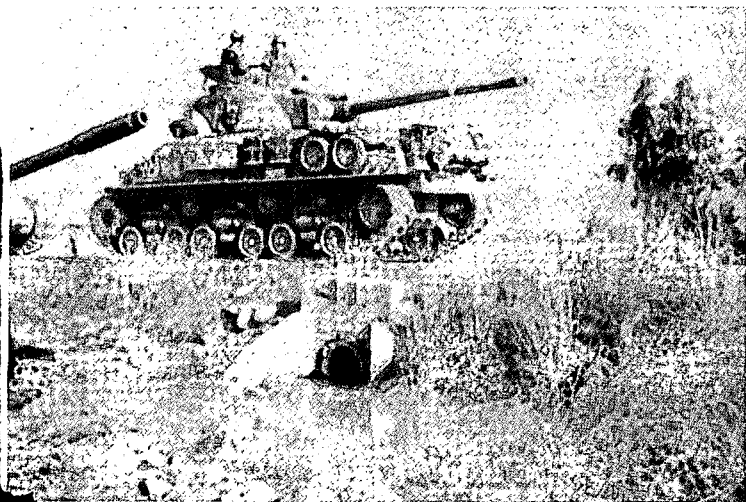
התקדמות חטיבה 12 שריון במהירות בכיוון קו הלחימה הביאה להפסקת התקפת האויב בכיוון כנכר—כסוה—דמשק באיזור המתאים להתקדמות טנקים והגמצא בשליטה של כוחות סוריים מוגבלים ומפורזים. ההתקדמות גם הקפיאה ארבע חטיבות [החטיבות של אוגדת האלוף לגר] והחלישה את אוגדת פלד בשיעור של 35 אחוז בשל העברת חטיבה משוריינת 20 ממנה. דבר זה הירפה את הלחץ על הדיביזיה הממוכנת 5 של סוריה. כן הסבה את הקרב של אוגדת לגר מקרב התקפה לקרב הגנה.

האלוף לגר פרס את ארבע חטיבותיו כך: חטיבה משוריינת 20 בין מסחרה לבין אלמל; חטיבה משוריינת 79 מול כפר נסג; חטיבה משוריינת 17 מזרחית לאיזור בו נערכה החטיבה המ' שוריינת 79; את החטיבה המשוריינת 19 פרס מזרחית לאיזור

* המחבר זוקף את תגבור אוגדתו של האלוף לגר בחטיבה משור-יינת 20 לזכות הופעת הכוח העיראקי. אולם, בפועל העביר אלוף פיקוד הצפון חטיבה זו אל האוגדה כדי שתסייע בכיבוש כנכר, היינו בלא קשר עם התפתחויות בגזרתה ובמועד מוקדם יותר בבוקר, הגם שהחטיבה בוצעה אמנם רק במועד בו אותרו הכוחות העיראקיים המתקדמים (ר', הרצוג, עמ' 132, והשווה תא"ל משה, עמ' 3). זוהי דוגמא, אחת מני רבות, לשימוש "החופשי" שעשה בעל המאמר העיראקי במקורות הישראליים.

חלה הפסקה במערכה. לגר היפנה את המשקפת בכיוון דרום ולפתע קפא במקומו, משום שבמרחק 10 ק"מ ראה כוח של 100—150 טנקים, המחולק לשתי קבוצות המתקדמות צפונה לעבר הכוח שלו. לגר סבר תחילה, כי טנקים אלה שייכים לאוגדת [האלוף] פלד וכי הם הצליחו להבקיע את העמדות של דיביזיה 5 [הסורית] המשמשות עמדות הגנה לשני צירים: הציר הדרום-מזרחי בטמיה-גוא—שיח' מסכין והציר הצפון-מזרחי בטמיה—כודנה—ג'סם—צנמין. לגר התקשר עם פיקוד צפון והלה הודיע לו, כי אוגדת פלד נתונה עדיין במצב קשה [באיזור] אלרפיד, וכי הכוח שהוא ראה אינו ישראלי. לגר הבין את חומרת המצב, מה גם שענני האבק הסמיך שהשאירו מאחוריהם הטורים העיראקיים גרמו לכך שלגר יעריך את הטורים האלה בהיקף גדול מהיקפם האמיתי, אשר למעשה לא עלה על 100 טנקים. יתר על כן, התקדמותה של חטיבה משור-יינת 12 במהירות של 40 קמ"ש לעבר איזור שמרוכזות בו 3 חטיבות שריון ישראליות גרמה לכך שלגר יחשוב, כי חטיבה משוריינת 12 אינה אלא החלוץ של כוח שריון גדול המתקדם לעבר אגפו.

לגור נתן פקודה לחטיבה משוריינת 79 להפסיק את התדלוק ולפרוס את כוחותיה דרומית לכפר נסג. במקביל נתן פקודה לשתי החטיבות המשוריינות 17 ו-19 להפסיק את הלחץ בכיוון כנכר ולסגת כדי להגן על האגף הדרומי. מפקדי שתי החטיבות ניסו להתנגד בטענה כי הסורים נסוגים וכי הניצחון בהישג יד, אולם הוא ציווה עליהם לסגת ללא דיחוי. נראה, כי חששו-

תמש במהלך הקרב במכשירי אינפרא-אדום ובאורות שמאחורי הצריחים של הטנקים.

העדר קציני קישור ומורי דרך סוריים גרם תקלות

בקרב זה היה מאזן הכוחות בטנקים ובכוחות חי"ר 1:1, אולם לאויב היתה עליונות בארטילריה משום שנבצר, כאמור, מהאגד להתקשר עם מפקד החטיבה ולבקש סיוע ומשום שלא נמצאו קציני קישור סוריים שיכלו, לו היו בנמצא, להעביר בקשה לסיוע ליחידות הארטילריה הסוריות. הכוחות העיראקיים לחמו ביעילות: הקבוצה הראשונה הצליחה לכבוש את תל אלבוז והקבוצה השנייה שלטה באש על תל מסחרה. היא חילצה קבוצת קומנדו [סורית?], שנלכדה בין תל אלמסחרה לבין כפר אלמסחרה וחילצה על נסיגתה לקיום הסוריים. הקבוצה השנייה סתה ימינה והגיעה למרגלות תל אלשער ומצאה את המקום ריק. במהלך התקפה זו איבד האגד שני טנקים ושרידי נית סויר. כשם שאי הימצאות קצין קישור סורי עם אגד, אל-מעצם" מנעה בעדו לקבל סיוע ארטילרי, הרי אי הימצאות מורי דרך סוריים, מחסור במפות ואי עריכת סיור מדוקדק בשטח לפני ההתקפה גרמו לכך שהאגד יתעה בדרך ויתקדם בכיוון תל אלבוז במקום שיתקדם בכיוון תל אלשער. מאוחר יותר גילה מפקד גדוד ממוכן 3, שתיגבר את גדוד, אלמעצם", את הטעות וביקש בשעה 2100 ממפקד האגד לתקן את הכיוון. מפקד אגד, אלמעצם" נוכח לדעת כי תיקון הכיוון והסטיה ימינה עלולים לגרום לעימות בשוגג עם אגד, קתיבה", שהי-קשר אתו לא היה תקין. אי לכך החליט המפקד להפסיק את ההתקדמות ולשוב לטיחה כדי לזנק מחדש בכיוון תל אל-שער.

בשעה 2200 התאסף האגד בטיחה והמפקד חילק את התפקידים מחדש. על הקבוצה הראשונה הוטל לתקוף את המדרון השמאלי של תל אלשער, להשאיר פלוגה ממוכנת על תל אלבוז ולהמשיך אח"כ את ההתקדמות בין תל אלבוז לבין תל אלשער. המשימה של הקבוצה השנייה היתה לתקוף את תל אלשער מהאגף הימני, כשהקבוצה השלישית נמצאת בעורפה כעתודה.* תחילה הוחלט

* המחבר לא הזכיר את הרכב הכוחות בכל אחת מ, הקבוצות", היינו צוותי הקרב. מהקשר הדברים כאן ובמיוחד בהמשך, נראה כי המפקד העיראקי בנה שלושה צוותי קרב שווים, כל אחד כלל פלוגת טנקים ופלוגה ממוכנת.

בו נערכה החטיבה המשוריינת 17. כך המתינו כוחות לנר למה שחשבו ככוח סורי חדש, אשר כפי שהתברר אחר-כך היה בפועל כוח תגבורת עיראקי.

בשעה 1600 הגיע אגד, קתיבה" לכפר שמס ואילו אגד, אלמעצם" הגיע לאם אלעוסג'. בשעה 1630 נכנס אגד, קתיבה" לקרב עם חטיבה משוריינת 79 שהתפרסה לצורך הגנה, צפונית לתל ענתר. בקרב זה השתמש האויב בארטילריה, במטוסים ובטנקים. למזלו של אגד, קתיבה" נלווה אליו באותו זמן מפקד החטיבה, כך שהקשר שלו עם כוחות הארטילריה העיראקיים והסוריים היה טוב. אי לכך נתאפשר מתן סיוע ארטילרי להתקפתו. מאזן הכוחות בגזרת ההתקפה של האגד היה 2:1 לטובת האויב בטנקים ו-1:1 בארטילריה ובחי"ר. הקרב שניהל אגד, קתיבה" נמשך עד השעה 2100. למרות שמבחינה תורתית למגן יתרון על התוקף, במיוחד כשהוא נהנה מעדיפות מספרית, הצליח האגד להדוף את האויב אל מאחורי כפר נסג' ולגרום לו אבידות כבדות.

יחידות האגד עצמן סבלו מספר אבידות בטנקים ובשריוניות.* [מאוחר יותר] נאלץ האגד לנטוש את כפר נסג', להתמקם בעמדת הגנה בין כפר נסג' לבין תל ענתר, אולם המשיך בקרב עם האויב במשך כל ליל 12—13 באוקטובר.

אגד, אלמעצם" המשיך להתקדם מאם אלעוסג' בכיוון, תל אלשמאלי".** בהגיעו לעקרבא, שימש מטרה להפצצה מן האויר ולהפגזה לסירוגין מצד הארטילריה של חטיבה משוריינת 20. אולם האגד המשיך להתקדם במהירות ובתנופה גדולה עד תל אלמל ושם התעכב במשך 30 דקות כדי לפתוח פירצה בשדה מוקשים שזרעו יחידות ההנדסה הסוריות אחר נסיגת יחידות דיבוייה ממוכנת 9. עם רדת החשיכה עברה חוליית הסיור של אגד, אלמעצם" את פירצת שדה המוקשים. כאשר חצתה את, תל אלמל", נורתה עליה בשעה 1900 אש טילים נ"ט מכיוון תל אלשער. המג"ד ניסה להתקשר עם מפקד החטיבה ולבקש סיוע ארטילרי, אולם בגלל פעולת חסימת הקשר שביצע האויב, נבצר ממנו הדבר ולא נותרה לו ברירה אלא להמשיך בהתקפה באפשרויות העצמיות. למזלו של אגד, אלמעצם", לא הגיעו כל הגדודים של החטיבה המשוריינת 20 הישראלית לקו ההגנה. אחד הגדודים האלה תעה וחיפש אחר חטיבתו.

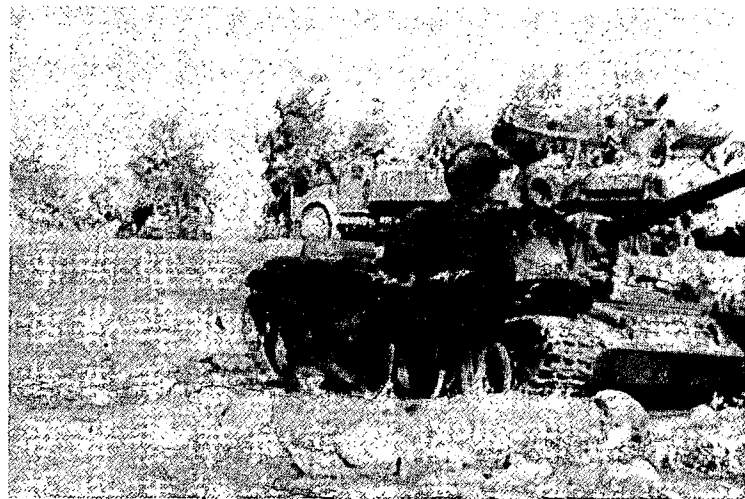
מפקד אגד, אלמעצם" פרס את קבוצת הלחימה של האגד והתקדם בכיוון מסחרה חרף אש הארטילריה, הטנקים והטילים של האויב. התנהל קרב טנקים מטווח של 200 מטר. הטנקים העיראקיים נכנסו לקרב עם גדוד הטנקים הישראלי התועה, שחדר בטעות לפורמציה העיראקית. ההפתעה הדחימה את הישראלים. הטנקים העיראקיים כיתרו אותם והלמו בהם בעוז, אולם הם הצליחו להיחלץ בזכות הסיוע הארטילרי, בהשאירם אחריהם 20 טנקים במצב תקין ובכללם 4 טנקים שהושארו באיוור מסחרה—תל אלבוז. אגד, אלמעצם" שמר בידו את היוזמה ומפקדו החליט להמשיך בקרב בשעות הלילה ולהשי-

* בקרב זה איבד אגד, קתיבה" 17 טנקים (הרצוג, עמ' 132). ** כאן חל, ככל הנראה, שיבוש אצל כותב המאמר. לפי הקשר הדברים נמצא תל אלשמאלי צפונית מערבית לאם אלעוסג', בין הכפר לבין עקרבא. חל בשם זה לא נמצא באיוור זה לא במפה 1:50,000 גיליון קניטרה שבהוצאת אגף המדידות וגם לא במפה סורית באותו קנה מידה. עם זאת, מצאנו במפה תל אלשמאלי, כ"ז ק"מ דרומית מזרחית לאם אלעוסג' (נ"צ 78726638).

ב-13 באוקטובר בשעה 0200 שקע הירח, אולם הטנקים המשיכו להתקדם כשהם נעזרים בנוריות שהותקנו מאחורי צריחי הטנקים. מפקד האגד ביקש להגביר את קצב ההתקפה כך שיוכל לכבוש את תל אלשער לפנות בוקר. אולם, מפקד הקבוצה השנייה הודיע למפקד האגד כי התקדמותו נתקלת בהתנגדות עזה. אי לכך הטיל מפקד האגד את הקבוצה השלישית למערכה בין תל אלשער לבין תל איובה. כוח החי"ר של הקבוצה השלישית החל בכיבוש תל איובה בעוד שהטנקים התקדמו בכיוון צומת מעץ ודרך כפר נסג'. ארבע חטיבות השריון של אוגדת לנר נשארו באפס מעשה במשך הלילה ולא ביצעו שום התקפה נגד גדוד טנקים מתוגבר כלשהו [היינו נגד אחד משלושה המאמצים] ולא ניסו לסגור את ה"תיבה" על אגד, "אלמעצם". בליל 12-13 באוקטובר החליפו, אם כך, את התפקידים שמילאו אותם במלחמת 1967; בעוד שהערבים הפכו להיות חלוצי הלחימה בלילה, רבצו הישראלים במקלטים ובחפירות וירו מעמדות ניחות.

במצב זה, ולפני סיום המשימה והשלמת הכיתור של תל אלשער, הופיעו מטוסים של האויב, שהחלו להפציץ את אגד, "אלמעצם". המקלעים נ"מ שעל צריחי הטנקים נכנסו לקרב אתם, אולם (יחידת) הטילים קרקע-אוויר הסוריים לא יכלה להתערב לטובת האגד משום שאיזור הקרב היה מחוץ לטווח הפעולה של הטילים. כאן, באיזור ה"תיבה", היתה לאויב עליונות כללית ביחס של 4:1 בטנקים ובחי"ר, נוסף לסיוע של הארטילריה והמטוסים. יחס העליונות המקומית במקום ההתנגשות היה 3:1 בטנקים ובחי"ר נוסף לארטילריה, הטילים והמטוסים. אף-על-פי-כן המשיך אגד, "אלמעצם" בהתקפה. הקבוצה הראשונה התקדמה לעורפו של תל אלשער [היינו, צידו המערבי של התל] ואיימה בכך על ציר התחבורה והפינוי של חטיבה משוריינת 19. הקרבות שהתנהלו בשעות היום של ה-13 באוקטובר נמשכו עד שעה 0745. כאשר נוכח מפקד האגד כי התקדמות נוספת הינה בלתי אפשרית — משום שדיוק הירי של האויב הולך וגובר, טור [טנקים] של האויב מתקדם מכיוון מעץ ואבי-דוד האגד שלו בטנקים עלו והגיעו לשיעור של 25 אחוז מסה"כ הטנקים של האגד — נתן פקודה לסגת לטיחה ולחל אלמל.

הנסיגה התנהלה בלא סיוע ארטילרי בשל חוסר הקשר עם מפקד החטיבה. מפקד האגד הדגיש באוני מפקדי כוחות המשיגה את הצורך לסגת בצורה מאורגנת. הוא חזר ואמר: "היסוגו באש [היינו, ניהול קרב תנועה ואש] ואל תניחו לנסיגתנו להפוך לתבוסה". הכוחות הנסוגים ניהלו קרב נסיגה באש כשהם חשור-פים לאש של החטיבות 19, 20, 79 (חטיבה משוריינת 17 גיהלה באותו זמן קרב עם אגד, "קתיבה"). בדרכם פירקו אלה את הג-שק מארבעה הטנקים הישראליים התקינים שנשט האויב בלילה הקודם בין מסחרה ותל אלשער, ופוצצו את הטנקים. יתר הטנקים התקינים נגררו ע"י קבוצות החילוץ הסוריות בליל 12-13 באוקטובר. למרות זריחת השמש, עליונות האויב ויכולתו

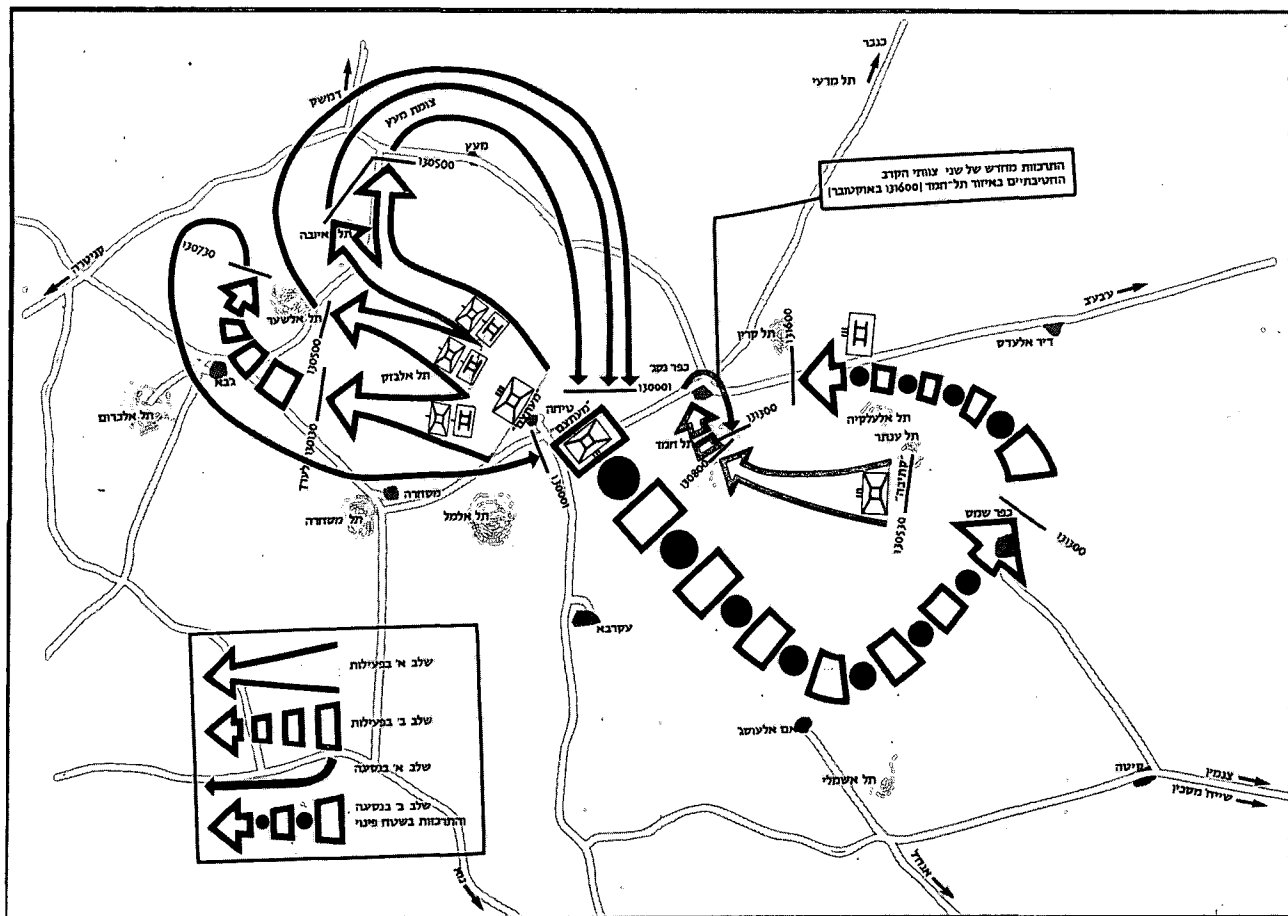
לבצע את ההתקפה ללא סיוע ארטילרי, אולם מפקד האגד נפגש בטיחה עם קצין סיוע ארטילרי סורי וזה הודיע לו כי נקודת התצפית שלו ממוקמת בתל אלמל וכי יש ביכולתו לבצע ריכוך ארטילרי משעה 2030 עד שעה 2400, שכן ההתקפה לכיבוש תל אלשער ותל אלבוק אמורה היתה להתחיל לפני עלות השחר. מפקד אגד, "אלמעצם" הדגיש באוני הקצין הסורי כי הוא יבצע את ההתקפה בשעה 2400, אם יהיה ריכוך ארטילרי ואם לאו.

לנר שינה את היערכות כוחותיו ואת פריסתם

לאחר נסיגת אגד, "אלמעצם" לטיחה, פרס לנר את חטיבה משוריינת 19 על מדרונות תל אלשער, מיקם את חטיבה 79 משמאל לחטיבה 19 ופרס אותה בכיוון כפר נסג'. הוא פרס את החטיבה המשוריינת 17 בין חטיבה משוריינת 79 לבין כפר נסג' ואילו חטיבה משוריינת 20 נשארה בציר מסחרה-ג'בא. ארבע החטיבות הישראליות היו ערוכות בתיבה, בצורת ריבוע חסר צלע, פתוח בכיוון מזרח, בין מסחרה לבין כפר נסג'. ארבעה קוטבי הריבוע היו תל מסחרה, ג'בא, צומת מעץ, כפר נסג'. רוחב הפתח היה 7 ק"מ.

הארטילריה הסורית פתחה בהפגזות ריכוך בשעה 2330. בשעה 2400 התקדם אגד, "אלמעצם" בכיוון פתח ה"תיבה" שהיה בבחינת מארב של ארבע חטיבות משוריינות. כאשר התקשר הקמ"ן הישראלי עם לנר והודיע לו כי הכוחות הערביים מתקדמים בכיוון פתח ה"תיבה", לא האמין לנר למשמע אזניו והוא עלה לנקודת התצפית לוודא את הדבר. בעקבות זאת נתן פקודה לכוון את כל התותחים, הטילים והטנקים של האוגדה מול מוקד ה"תיבה" ולירות על כל מטרה ניידת. וכך, עוד בטרם נכנס אגד, "אלמעצם" לתוך ה"תיבה" נפתחה עליו אש טנקים, תותחים וטילים, אולם האש היתה פזורה ובלתי יעילה. הקבוצה התוקפת הראשונה הגיעה לתל אלבוק, כבשה אותו ובכך חלשה באש על המדרון הדרומי של תל אלשער. הפלוגה הממוכנת התמקמה על תל אלבוק להבטחת בסיס אמין לטנקים, שנעו בכיוון המדרון הדרומי של תל אלשער, והחלה לירות על הטנקים והתותחים של האויב הממוקמים מאחורי התל. הקבוצה השנייה לא השיגה הצלחה שוה משום שהיא התפתחה לאש האויב ומשום שהפלוגה הממוכנת לא הצליחה ללוות את הטנקים.

* כזכור טען בעל המאמר, כי גדוד הטנקים מחטיבה 20 שנקלע בטעות לתוך הכוח העיראקי, השאיר בשדה הקרב 20 טנקים תקינים (לעיל, עמ' 12). תא"ל משה ציין במאמרו כי "החילוץ לאחור נמשך כשעתים... ובוצע בחיפוי ארטילרי", בלא שאיזכר את מספר האבידות שנגרמו לגדוד (ר' עמ' 3). הגם שחסרים לנו, אם כן, נתונים מוסמכים לצורך השוואה, נראה לנו המספר של 20 טנקים שנפגעו גבוה מדי.

פעילות הכוחות העיראקיים מ-130030 באוקטובר ועד 131600 באוקטובר

נסג', בהשמידם בדרכם מספר טנקים ונגמ"שים של האויב במבואות הכפר. בעקבות זאת ביצע האויב התקפת נגד ובלם את התקדמות אגד, "קתיבה" שהתמקם בעמדות הגנה צפונית לתל חמד. בשעה 1300 הדפו כוחות האגד התקפה שניה של האויב ואחר נסוגו מחדש לתל חמד. בפרק זמן זה נסוג אגד, "אלמעצם" מתל אלמל לכפר שמס, אליו הגיע בשעה 1300.

כעבור שלוש שעות, הצטרף לחטיבה בתל חמד. במשך 24 שעות בהן היה מנותק מחטיבתו ניהל האגד שני קרבות לילה וקרב יום אחד, ללא סיוע ארטילרי או אוירי ומבלי שמפקד האגד ידע מה קורה סביבו. במהלך שלושה הקרבות איבד האגד 16 טנקים, 12 נגמ"שים ומכונית סוור אחת.*

חטיבה משורינת 12 מנעה מאוגדת לנר להגיע לציר דמשק

אגד, "אלמעצם" גרם לאויב אבידות כבדות, שבעקבותיהן שלח לנר למפקדת חזית הצפון דו"חות פסימיים, שיצרו במפקדה זו

* לדברי תא"ל משה הסתכמו אבידות העיראקים בכמה עשרות טנקים ונגמ"שים. הוא כותב כי מדורם לתל אלשער נספרו, כ-40 טנקים ועשרות כלי רכב ורק"מ אחרים, שנפגעו או ננטשו" וזאת בעקבות הקרב שנערך בליל 12-13 באוקטובר (ר' עמ' 5). לפי הרצוג איבדו העיראקים בקרבות שנערכו ב-13 באוקטובר 80 טנקים, הגם שהלה התייחס, ככל הנראה, לאבידות שנגרמו לשני צוותי הקרב החטיבי-תיים (מלחמת יום הדין, עמ' 133). דומה, אם כן, כי בעל המאמר המעיט במספר האבידות שנגרמו לכוחות העיראקיים.

לאחר את היקף הכוח [העיראקי] בתוך ה"תיבה", נשארה אוגדת לנר במצב נייח בתוך עמדותיה ולא סגרה את ה"תיבה". היא הסתפקה בירי על האגד הנסוג ובדליקה אחר הקבוצות שהיו בדרכן לתל אלמל. החיפזון בהכנה להתקפה, אי עריכת סיור מוקדם וחוסר מפות, גרמו לכך שהאגד ייסוג בכיוונים שונים.* בשעה 1000 יצא האגד מה"תיבה" והתרכז בטיחה, שם הופצץ מהאויב. הטנקים השיבו על ההפצצה באש מקלעים נ"מ 12.7 מ"מ והפילו מטוס שטיסו צנח בשטח האויב.

אגד, "אלמעצם" המשיך בנסיגתו מטיחה עד איזור תל אל-שמאלי שמאחורי עקרבא [היינו, מזרחית לעקרבא], למעט יחידת משנה שהצטרפה לאגד, "קתיבה" שניהל באותו זמן קרב עם האויב [באיזור כפר נסג'].¹

לאמיתו של דבר, במשך כל ליל 12-13 באוקטובר, לא היתה הגזרה של אגד, "קתיבה" שקטה. הואיל וחטיבה משורינת 17 תקפה את כפר נסג', כבשה אותו מחדש והדפה את אגד, "קתיבה" לתל ענתה. ב-13 באוקטובר בשעה 0530, התקדם האגד מחדש כדי לכבוש את כפר נסג' ובשעה 0800 הצליח לכבוש את תל חמד. כוחות האגד המשיכו את התקדמותם בכיוון כפר

* המחבר צירף הערות לסוף המאמר ובאחת מהן הביא עדות מפי מפקד אגד, "אלמעצם". לדברי מפקד האגד, דרישתם של הסורים מהעיראקים לבצע את התקפת הנגד במהירות המירבית ובכל מחיר, גרמה לכך שלא היה סיפק בידי מפקדי הכוחות לבצע סיורים מוקדמים ו/או לקבל מפות במספר הדרוש לחלוקה למפקדי המשנה (לדברי מפקד האגד קיבל רק שתי מפות: אחת השאיר ברשותו ואת השניה נתן למפקד גדוד ממוכן 3).

התקפת הפתע של חטיבה משורינית 12 הגשימה את משימתה ומנעה מאוגדת לנר לבצע פעולת איגוף נרחבת ולהגיע לציר דמשק. תמורת זאת שילמה החטיבה ב-20 אחוז מכלל הטנקים שלה. לזעזוע שגרמה הופעת חטיבה משורינית 12 ופעילותה, נודעה השפעה מוראלית [כבדת] על האויב. החל מה-13 באוקטובר ועד מועד הפסקת הקרבות, נטש לנר את השיטה של קרב תנועה ואימץ במקומה את שיטת הקרב הנייח. במקום לנקוט בשיטת ההתקפה, ההבקעה והחדירה לעומק עברו הכוחות הישראליים לשיטת ההגנה הניידת. הקרב בגזרת הכוחות ראיים לבש צורה של התקפות טקטיות מוגבלות, במסגרת המאבק על התלים ועל עמדות מפתח ושיפור עמדות ההגנה. אוגדת לנר איבדה כל ערך אסטרטגי והפכה כוח ענק שהסתגר בארבע אמותיו בלא שביצע פעילות של ממש.

אזירה של מתח ושל ציפיה במשך כל שעות הלילה. כאשר האיר היום ונודע מהו היקף הכוח העיראקי שהיה בתוך ה"תיבה" ושגרם לאוגדת לנר את כל הטרדות האלה, החלה המפקדה להשמיע הערות עוקצניות שגרמו ללנר הרגשה של חוסר נוחות*.

* דוגמא נוספת לשימוש "החופשי" שעושה בעל המאמר במקורות. לדברי הרצוג (וזהו המקור עליו התבסס, כאמור, המחבר בתיאוריו את מה שאירע במחנה הצה"לי) לא היתה פעילות של העיראקים החל מ-122100 באוקטובר ועד 130300 באוקטובר, המועד בו חידשו העיראקים את ההתקפתם. על רקע זה, ממשיך הרצוג, משחלפו השעות ומאום לא אירע, החלו להישמע בפיקוד הערות עוקצניות. לנר חש אי נוחות. (שם, עמ' 133, השווה תא"ל משה, עמ' 4). עם זאת טוען המחבר העיראקי כי הספקנות שגילה פיקוד הצפון לגבי דיווחי מפקד האוגדה התייחסה לאירועי ה-13 באוקטובר.

אחרית דבר

לקרבות שניהלו הכוחות העיראקיים בימים 12-13 באוקטובר נודעה משמעות אופרטיבית רבה ביותר ולכן אין זה מפתיע כי העיראקים נתנו פרסום מלא דווקא לקרבות אלה. שכן, העיראקים הופיעו בחזית הלחימה ברגע קריטי בו נמצאו כוחות סוריה על סף של התמוטטות, לפחות בגזרה הצפונית, נוכח הצלחתם של כוחות צה"ל להבקיע ב-11 באוקטובר את קווי ההגנה הסוריים באיזור קניטרה—חאן ארינבה ובשלב בו היו הללו נכונים לנצל את הצלחה, להתקדם בשני צירים לעבר טעסע וכנכר וכך לאיים על דמשק. הופעת כוחות עיראקיים גדולים — עייפיים אמנם מהמסע הארוך מעיראק, אולם כאלה אשר מאחוריהם לא נמצאו שבעה ימים של קרבות קשים — גרמה שינוי של ממש ביחסי הכוחות בחזית הלחימה לרעת צה"ל. תנופת המתקפה של צה"ל נבלמה והסורים הצליחו ליישר את הקוים, להתארגן מחדש ולהיערך במערכים חפורים ומבוצרים היטב להגנת בירתם. אחרי המלחמה סיכם אלוף הפיקוד את המשמעות שנודעה להופעת הכוחות העיראקים במילים הבאות: „בואם של העיראקים (ומאוחר יותר כניסתם של הירדנים) גרם לכך שבמצב אליו הגענו — אמנם בתשישות נוראה, בכמות קטנה מאוד של טנקים ובעייפות בלתי רגילה — יכולנו לעשות עוד מאמצים נוספים, לולא יחסי הכוחות שהשתנו בבת אחת". ואמנם, ב-11 הימים הבאים, עד לכניסת הפסקת האש לתוקפה, לא עלה בידי כוחות צה"ל לחדש את המתקפה ברמה המערכתית, בה החלו ב-11 באוקטובר. כוחות צה"ל נאלצו להסתפק בהזיפת התקפות נגד וכיבושים מקומיים, שאמנם ביססו וייצבו את האחיזה ב"מובלעת", אולם לכלל הכרעה לא הגיעו.

משהסתיימו הקרבות ב-13 באוקטובר בשעות אחה"צ, נסוגו הכוחות העיראקיים והתארגנו להגנה בקו (מדרום לצפון) אלנח'ל—כפר שמש—זיר אלעדס—ע'בע'ב. בימים הבאים היו הכוחות העיראקיים מעורבים בשורה של קרבות, במסגרת תכנית כוללת של המפקדה הסורית, אשר מטרתה היתה להזוף את כוחות צה"ל מה"מובלעת" ולחילופין, לפחות לערער באופן משמעותי את המאחז הצה"לי מזרחית לגבולות, „הקו הסגול". להלן הקרבות העיקריים¹:

● ב-16 באוקטובר תקף כוח בעוצמה של כשתי חטיבות משוריינות בכיוון תל ענתר ותל אלעלקיה. התקפה זו אמורה היתה להשתלב במתקפה כללית ומתואמת לכל רוחב החזית בהשתתפות כוחות סוריים וירדניים, נוסף לכוחות העיראקיים.

● ב-19 באוקטובר תקפו כוחות עיראקיים מספר פעמים באיזור כפר שמש—תל ענתר, כל פעם בעוצמה חטיבתית לערך. המשימה שהוטלה על הכוחות העיראקיים היתה לכבוש את תל ענתר ולאחר כיבושו

להתקדם מערבה לעבר קניטרה. גם התקפות אלה היו, ככל הנראה, חלק מתכנית מקיפה יותר, שכן באותו יום תקפו גם כוחות ירדניים בכיוון תל מסחרה.

התקפות אלה, דוגמת התקפות נוספות קטנות יותר בעוצמתן, נכשלו כישלון חרוץ ובמהלכן נגרמו לכוחות העיראקיים אבידות ניכרות.

הכוחות העיראקיים עמדו להשתתף במתקפה גדולה, שתוכננה להתבצע ב-23 באוקטובר. אולם זו בוטלה נוכח החלטת מועצת הביטחון על הפסקת אש (החלטה 338 מ-22 באוקטובר)², לה הסכימה סוריה ב-23 באוקטובר בשעות הערב המאוחרות וב-24 באוקטובר נכנסה הפסקת האש לתוקפה גם בחזית הצפון. במחאה על הסכמתה של סוריה להפסיק את האש, החלו העיראקים להחזיר את כוחותיהם מסוריה.³ פינוי חיל המשלוח העיראקי הסתיים בתום השבוע הראשון של חודש נובמבר 1973.

בקרבות של ה-12-13 באוקטובר השתתפו פחות משתי חטיבות עיראקיות. היה זה כוח חלוץ של חיל משלוח שגדל והלך בימים הבאים. משנכנסה הפסקת האש לתוקפה בחזית הצפון, כבר היו בסוריה שתי דיביזיות משוריניות ועוד שתי חטיבות ממוכנות. ברשות הכוח הלוחם היו, בין היתר, 700 טנקים בינוניים, מאות נגמ"שים ו-12 גדודים של ארטילריה נגרות. סה"כ מנה חיל המשלוח העיראקי כ-60 אלף איש.⁴ בראשית מאי 1975 פירסמה ממשלת עיראק נתונים רשמיים על האבידות שנגרמו לחיל המשלוח העיראקי. לפי ההודעה הסתכמו האבידות ב-135 הרוגים, מהם 11 קצינים; 271 פצועים, מהם 26 קצינים; 73 נעדרים, מהם 17 קצינים. הופלו 22 מטוסי קרב, כולל מטוסים שהופלו בחזית הדרום; נפגעו 111 טנקים ונגמ"שים, 249 כלי רכב מסוגים שונים ו-738 כלי נשק, כולל תותחים.⁵

2. על תכנון המתקפה וביטולה ר' בין היתר, נאמו של שר ההגנה הסורי מצטפא טלאס ב-10 במרס 1974, כפי ששודר בשידור ישיר ברדיו דמשק.

3. פרטים בהודעת ממשלת עיראק ששודרה ברדיו בגדאד ב-281930 באוקטובר 1973. אולם, בשעת פרסום ההודעה כבר היו כוחות עיראקיים בדרךם חזרה לארצם. היומון הלבנוני אלנהאר מסר ב-28 באוקטובר, כי הפינוי של הכוחות העיראקיים מתבצע במלוא התנודה, למרות נסיגות בלתי פוסקים מצד הסורים לשכנע את עמיתיהם שישאירו, לפחות לפי שעה, את כוחותיהם בסוריה.

4. הנתונים נלקחו ממאמר שהתפרסם ב-10 בינואר 1977 בשבועון המצרי „רוז אליוסף", אשר הוקדש ללחימת הכוחות העיראקיים במלחמת יום הכיפורים בשתי החזיתות. (כותב המאמר בשבועון המצרי הגזים באופן בולט במספר הטנקים ובמספר החיילים ששלחו העיראקים לסוריה).

5. דיווח של סוכנות הידיעות הצרפתית מבגדאד, 4 במאי 1975 כפי שהודפס ב„הארץ", 5 במאי 1975.

1. תיאור מפורט של קרבות אלה בספרו של הרצוג עמ' 134 (הקרב ב-16 באוקטובר) ועמ' 135-137 (הקרבות של ה-19 בו).

לתולדות המעוזים

המונח „מעוז” השגור כיום בינו, הורתו בקיץ 1968. אותה עת, הפגין נשיא מצרים דאז, גמאל עבד אל-נאצר את כוונתו לעבור ל„הגנה פעילה” וממנה ל„שלב השחרור”. באמצעות שתי הפגזות רחבות ממדים על קו הביצורים שהקים צה”ל ממזרח לתעלת סואץ, לאחר מלחמת ששת הימים. קו זה של מוצבי „סלע” (כפי שכונו אז) כלל בונקרים שנבנו מקשתות שלל רוסיות ועירומי עפר אולם בהפגזות הכבדות שנערכו בחודשים ספטמבר ואוקטובר 1968 נפגעו מוצבים, והור כר הצורך בשיפור יכולת ההגנה שלהם.

להקמת הקו החדש קדמו דיונים במטה הכללי, על מהות ההגנה על מערב סיני: האם יש להגן בכוחות ניידים, או שיש להקים קו מוצבים על קו המים. בסיכומו של ויכוח ענייני, נתקבלה הדעה השניה. בלילה אור ל-1 בנובמבר 1968 הלם כוח צה”ל בנגיע חמדי שבמצרים העילית. החזית רגעה עד לחודש מרס 1969 וזמן זה נוצל למבצע „מעוז”. כוחות הנדסה רבים ומערך לוגיסטי רב ממדים גויסו למבצע. לאורך מכושול המים

הוקמו כ-30 „מעוזים”, שתפקידם היה להפגין ריבונות צבאית ומדינית על קו המים, ולשמש כמוצבי תצפית ואתרעה. המעוזים נבנו לחכימה עצמאית ולמניעת חדירת כוחות בסביבתם. על מנת שיוכלו לעמוד בהפגזות, כולל הפגזות של פגזים חודרי ביצורים כוסו המעוזים בשכפ”צ (שכבת-פיצוץ) שנבנה מאדני מסילת ברזל (לרבות מרכבת קנטרה-רפיה שנשללה במלחמת העולם הראשונה). את הבונקרים חיברו תעלות לחימה וסוללות עפר והמעוז גודר ומוקש. כוח האדם שיועד להילחם ממנו כלל כיתה עד מחלקה של חי”ר, עם נשק מחלקתי, מקלעים בינוניים וכבדים ומרגמות 81 מ”מ. המעוזים מוקמו ברווחים ניכרים בני 8–10 ק”מ זה מזה, על פתחי צירים ובנקודות רגישות. באלה הוקמו אף מתחמי מעוזים בעצמה פלוגתית, שכללו 2–3 מעוזים.

הגם שיכלו לעמוד בלחימה עצמאית תקופת זמן ממושכת, לא היו המעוזים אלא חלק ממערכת הגנה וביטחון-שטף שכללה כוחות טנקים בחינונים מחלקתיים ופלוגתיים, ואר-טילריה. הטנקים אמורים היו לחבור למעוזים

ולפעול מעמדות ומ„רמפות” מתוכם או ביצידיהם, ולחילופין — לפעול בעצמות פלוגתיות בין המעוזים. מפקדי המעוזים יכלו לכוון אש ארטילריה ומטוסים. בנוסף לפעילות במעוז קיימו לוחמיהם שגרה של סיורים בסביבתם ושל פתיחת צירים. השלמת הקמת המעוזים נעשתה מאביב 1969 בתוך „מלחמת ההתשה”. מכאן ובמשך 16 חודשים עד לחודש אוגוסט 1970, עמדו המערכת בכלל והמעוזים בפרט, באש ני”ט ארטילריה ובפשיטות של כוחות מצריים, לרבות בעצמות פלוגתיות. באחת מאלה, ב-10 ביולי 1969 נפגעו שלושה טנקים בקרבת מעוז „המזח”. התקיפות האחרות לא הצליחו להביא לכיבוש של אף מעוז או שטח כלשהו ממזרח לתעלת סואץ. כל אותה עת, חרף האבידות במעוזים ובדרך אליהם, המשיכה המערכת לפעול תוך קיום קשר למעוזים, תקשורת, מזון, בידור וכיוצא בזה. למלאכת הפיקוד עליהם גויסו גם ותיקים מבין מפקדי המילואים. הקו כולו קיבל כינוי נוסף מהמצרים — „קו בר-לב”. בליל ה-7–8 באוגוסט 1970 רגע הקו. המעוזים עליהם הצהיר נאצר ביולי 1969, כי

מעוז המזח במלחמת יום-הכיפורים

סגן רחל רוז'נסקי

60% מהם הושמדו באש ארטילריה עמדו ב־ הפגזות. אולם עתה, על רקע לקחי המלחמה ומתוך חשש לחידושה, נפנה צה"ל לשלב שני של שיפוץ ה"מערכת" ומעוזה. המעוזים החדשים נבנו מ"גביונים" תוך שימת לב לשיפור תנאי החיים ויכולת הלחימה העצמאית שלהם: תשתית דרכים ענפה בנוסף לדרך ה"חתי"מ ודרך הרחב נסללה אליהם וביניהם. בין אלה גם דרך פלסטית באיזור הביצות שמצפון לקנטרה. בקו דרך ה"חתי"מ הוקם קו שני שכלל אחד־עשר תעוזים, מברצרים ורחבי ממדים ששימשו עבור מפקדות וכחיוני טנקים, ארטילריה וחרמ"ש (קו ה"חתי"מ הוא גם קו גבעות טבעי להגנה על המרחב בו התנהלה המלחמה בימים 9—14 באוקטובר 1973). בנוסף לקו החדש הוגבהו סוללות העפר שעל גדת התעלה, והוכנו עמדות לטנקים על הסוללה ובמספר מקומות בעומק השטח (אלה האחרונות היו בשלב בניה עם פרוץ המלחמה). בקיץ 1972 קיים דיון מחודש במטכ"ל על מהות ההגנה במערב סיני ובעקבותיו "דולל" קו המעוזים. בפועל

היו ב־6 באוקטובר 16 מעוזים פעילים, שלרשה מהם, הדרומיים, אוישו ע"י פלוגת נח"ל סדירה ויתרם על־ידי אנשי מילואים של חטיבת ירושלים. חלק מהמעוזים אוישו בכוח אדם מלא וחלקם בכוחות קטנים. קו מעוזים נבנה גם ברמת הגולן ובבקעת הירדן. בגולן הוקמו 17 מעוזים מוגנים עבור כיתת־חי"ר או מחלקת־חי"ר על נשקה ועוד מקל־עם כבדים ומרגמות. לאחר תקיפת מוצבים על־ידי שריון סורי ביוני 1970 גודרו גם מוצבים אלה וסביבתם מוקשה. בהעדר מכלול מים כדוגמת קו התעלה, נחפרה תעלה נ"ט, וזו אכן שיפרה את יכולת ההגנה של קו המגע הישראלי במלחמת יום הכיפורים. שאלת לחימת המעוזים, והמשך קיומם ב־מלחמה, או פינויים בשלב זה או אחר עלתה בתכנונים ובמשחקי־מלחמה שנערכו לפני מלחמת יום הכיפורים. ואמנם בימים הראשונים של המלחמה, היתה הבלימה של הכוחות הערביים התוקפים בקו ה"מערכת" של סיני ורמת הגולן מלאכתם של הכוחות הסדירים לרבות אלה שבמעוזים. הם נשאו

בנטל הכבד ובמחיר של הבלימה, עד להגעתם של כוחות המילואים, תוך היותם מנותקים מהעורף. מעוזי הגולן לא פונו, למעט שלושה מוצבים ומוצב החרמון שנפל. לוחמיהם המשיכו להלחם בסורים ולדווח על תנועותיהם, לרבות נסיגת הכוח הסורי מ"עמק הבכא" ב־9 באוקטובר — עד לחבירת כוחותינו עימם וסילוק הסורים מהגולן, ב־10 באוקטובר. בגזרת התעלה פונו או נפלו המעוזים בגזרה הצפונית, עד ה־7 באוקטובר, למעט מעוז "בדפסט" שעל השרטון הצפוני, שעמד מול ההתקפות המצריות, עד לסיום המלחמה. יתר המעוזים נפלו או פונו, עד ל־9 באוקטובר. עד אז ובעיקר ביומיים הראשונים, ניסו כוחות שריון לתבור עמם, כדי לתגברם או לפנותם. האחרון במעוזים היה מעוז "המזח" שלא נכבש, ופסק להלחם רק ב־13 באוקטובר. סיפור המעוז, מפקדיו, אנשיו וצוותי הטנקים שחברו אליו שלוב בארועי כלל המרחב, הפיקוד והמלחמה ומ־הווה דגם רב רושם של לחימת המעוזים בקו תעלת סואץ.

תצפית קבועות במקומות קבועים באיזור פורט תאופיק. כ־שלושה שבועות לפני פרוץ המלחמה הבחינו חיילי המעוז בפעילות אויב אינטנסיבית יותר: הכוחות המצריים שמעבר לתעלה גדלו, נערכו סיוורים תכופים של קצינים מצריים, מספר התצפיות גדל והמצרים החלו לנהל לוחמה פסיכולוגית לאחר תקופה מסוימת של הפסקה.

בערב ראש השנה (ה־26 בספטמבר 1973) יצאו חיילי המעוז לבתיהם כנהוג בתקופות רגיעה, למרות התכונה שהורגשה בצד המצרי. אולם על רקע הידיעות על התחלת תרגיל גדול בצבא המצרי, התקבלו למחרת ראש השנה הוראות להתחלת כוננות, לביטול חופשות ולתגבור העמדה נ"מ במעוז. איוש העמדות במעוז נשאר כשהיה קודם לכן: בעמדת השער הצפוני, בעמדת השער הדרומי עם מכשיר מגבר אור כוכבים קטן, בעמדת התצפית עם מגבר אור כוכבים גדול וכן עמדה לכיוון הלאגונה שהיתה ממזרח. שבוע לפני פרוץ המלחמה החלה תנועת אויב גדולה בגדה המזרחית של תעלת סואץ, וקציני המעוזים נדרשו לאייש בעצמם את עמדות התצפית, כדי לדווח על תנועת האויב. ביום ב' ה־1 באוקטובר ניתנה לחיילי המעוז הוראה לישון בבגדים ולמחרת ערך אלוף פיקוד הדרום, האלוף שמואל גונן, סיור בגזרה הדרומית של תעלת סואץ. חיילי המעוז הביעו באזניו דאגה לנוכח התכונה הגוברת והולכת בצד המצרי, אך האלוף הרגיע אותם והסביר כי זהו תמרון מצרי גדול העתיד להסתיים ביום א' שלמחרת יום הכיפורים (ה־7 באוקטובר). למחרת הסיור ניתנה פקודה לבטל את העמדה נ"מ הגוספת, ובוטלה התוראה לישון בבגדים. נותרה רק התוראה כי על הקצינים לאייש את עמדת התצפית בשעות הלילה.

* ראה מפה.

מעוז המזח היה הדרומי ביותר בקו המעוזים שנבנו לאורך תעלת סואץ. הוא נבנה על לשון יבשה מלאכותית על שפת מפרץ סואץ מול פורט תאופיק והעיר סואץ. המעוז היה מוקף משלושת עבריו בשטחי מים והגישה אליו התאפשרה רק דרך ציר "לכסיקון". גם השטח שממזרח לו היה בעל יכולת תמרון מוגבלת בשל הביצות שהיו בו. בעברו המזרחי של המעוז, על היבשה, הוכנו עמדות לטנקים — חלקן קרובות יותר למעוז הכפר וחלקן קרובות יותר למעוז המזח עצמו. מעוז זה, שכינויו במפת הקוד היה, "מסרק", וכן שני המעוזים הקרובים אליו מצפון — מעוז הכפר (שכינויו הקוד שלו היה, "ניסן") ומעוז "מפצח" — אוישו על־ידי חיילי פלוגת נח"ל. מפקד הפלוגה, סגן שלמה ארדינסט, שהה במעוז המזח. מפקד המעוז היה סגן דוד תורג'מן ותחת פיקודו נמצאה גם עמדת תצפית נוספת, "מזח דרום", שאוישה על־ידי שלושה מחיילי המעוז ואיש חיל הים. הפעילות השגרית במעוז כללה שיפור ביצורים ועמדות, תצפיות מהמעוז אל פורט תאופיק ואל העיר סואץ ודיווח על הנעשה שם, סיוורים בלילות עד למעוז "מפצח", תצפיות בעמדת "מזח דרום" אל עבר נמל עתקה ונמל עדיבה, אבטחת עבודת הטרקטורים שעסקו בטשטוש דרכי עפר ובתיקון סוללות, וכן איוש בשעות היום של מעוז "אגרופית" (ראס מסלה), דרומית למעוז המזח — לחופו של מפרץ סואץ.

הפעילות במעוז ערב המלחמה

25 החיילים מפלוגת הנח"ל שאיישו את מעוז המזח וכן אלה שאיישו את המעוזים הסמוכים לו הגיעו לשם ב־25 באוגוסט 1973. באותה עת היה האיזור שקט ומול המעוז היו כוחות אויב מעטים (של דיביזיה 19, ארמיה 3) בסדר גודל שלא עלה על מחלקה. פעילות האויב הסתכמה בתנועה מעטה ובאיוש עמדות

בצד המצרי, לעומת זאת, הלכה התכונה וגברה. נראתה תנועת טנקים וכן אלפי חיילים מצריים, שהחלו לעשות הכנות לצליחה על-ידי הכשרת הדרך עד למי התעלה ומדידת עומק המים. כמו כן נראה ציוד צליחה שרוכז על-יד התעלה. על כל אלה דיווחו אנשי המעוז לגדודו של סא"ל עמנואל שהיה מופקד ערב המלחמה על הגזרה הדרומית של תעלת סואץ. ביום ה', ה-4 באוקטובר נוספו לחיילי המעוז שני בחורי ישיבה שבאו כדי לסייע בארגון ענייני הדת במעוז לקראת יום הכיפורים. עם פרוץ המלחמה היו במעוז 23 חיילים ולרשותם כלי הנשק הבאים: מרגמה 81 מ"מ, שתי מרגמות 52 מ"מ, תשעה מא"גים (שישה במעוז עצמו ושלושה בתצפיות ובוחל"ם), שני מרנ"טים ונשק אישי. כן היו במעוז רימונים ארוזים ותחמושת מעטה.

פרוץ המלחמה

ביום שישי, ה-5 באוקטובר, ובליל ה-6 באוקטובר לא הורגשה כל תכונה מיוחדת בצד המצרי, ובשבת, בבוקרו של יום-הכיפורים, התקבלה הוראה להוציא כרגיל ארבעה חיילים לתצפית הדרומית. שאר החיילים התפללו או נחו. לקראת הצהריים התקבלה הוראה שבשגרה לשלוח את הוחל"ם של מעוזי הכפר והמוז, כדי לאבטח את הטרקטור שעסק בטשטוש הדרך המקבילה לציר הכביש. אירת השגרה המשיכה לאפיין את בוקר ה-6 באוקטובר במעוז המוז. בשעה 1300 לערך הסתיימה התפילה והחיילים ניפנו לבונקרים. בשעה 1340 התקבלה הוראה מחמ"ל גדוד עמנואל על כוננות ספיגה. מפקד הפלוגה הורה מייד לחיילי המעוז להתלבש, להעמיס עליהם את כל ציוד הלחימה ולהישאר בתוך הבונקרים. תוך כעשר דקות היו כל חיילי המעוז בכוננות ספיגה, למעט המ"פ והקשר שהיו בתצפית וכן ארבעת חיילי "מוז דרום" שלא ניתן היה לפנותם בשל העדר רכב. בשעה 1350 זיהו חיילי המעוז מטוסים שהגיעו מכיוון מערב, חלפו מעל פורט תאופיק ומעל המעוז ונכנסו לתוך סיני. אנשי המעוז הפעילו את משרד האזעקה, אך בגלל קצר, הוא לא פסק לפעול וחסם את רשת הקשר למשך זמן מה. עוד בטרם נחסמה רשת הקשר הספיקו אנשי המעוז לשמוע כי תוקפים את תעוז הטנקים, "צידר" שנמצא מאחוריהם. תוך זמן קצר מאוד, סמוך לשעה 1400, החלה הפגזה ארטילרית מצרית. הפגזים נפלו בחצר המעוז, פגעו בתעלות ובעמדות הירי והרסו אותן, אך לא הצליחו למוטט את הבונקרים. ההפגזה נמשכה כ-45 דקות והיא לא אפשרה כל תנועה במעוז ומחוצה לו. בחסות ההפגזה חצו המצרים את תעלת סואץ והתמקמו בעברה המזרחי ומסביב למעוז. מפקד הפלוגה הורה לאנשי "מוז דרום" להתחפר במקומם ולהמתין, ובמקביל ניסה להתקשר לגדוד עמנואל ולבקש כי טנקים יבואו לחלצם.

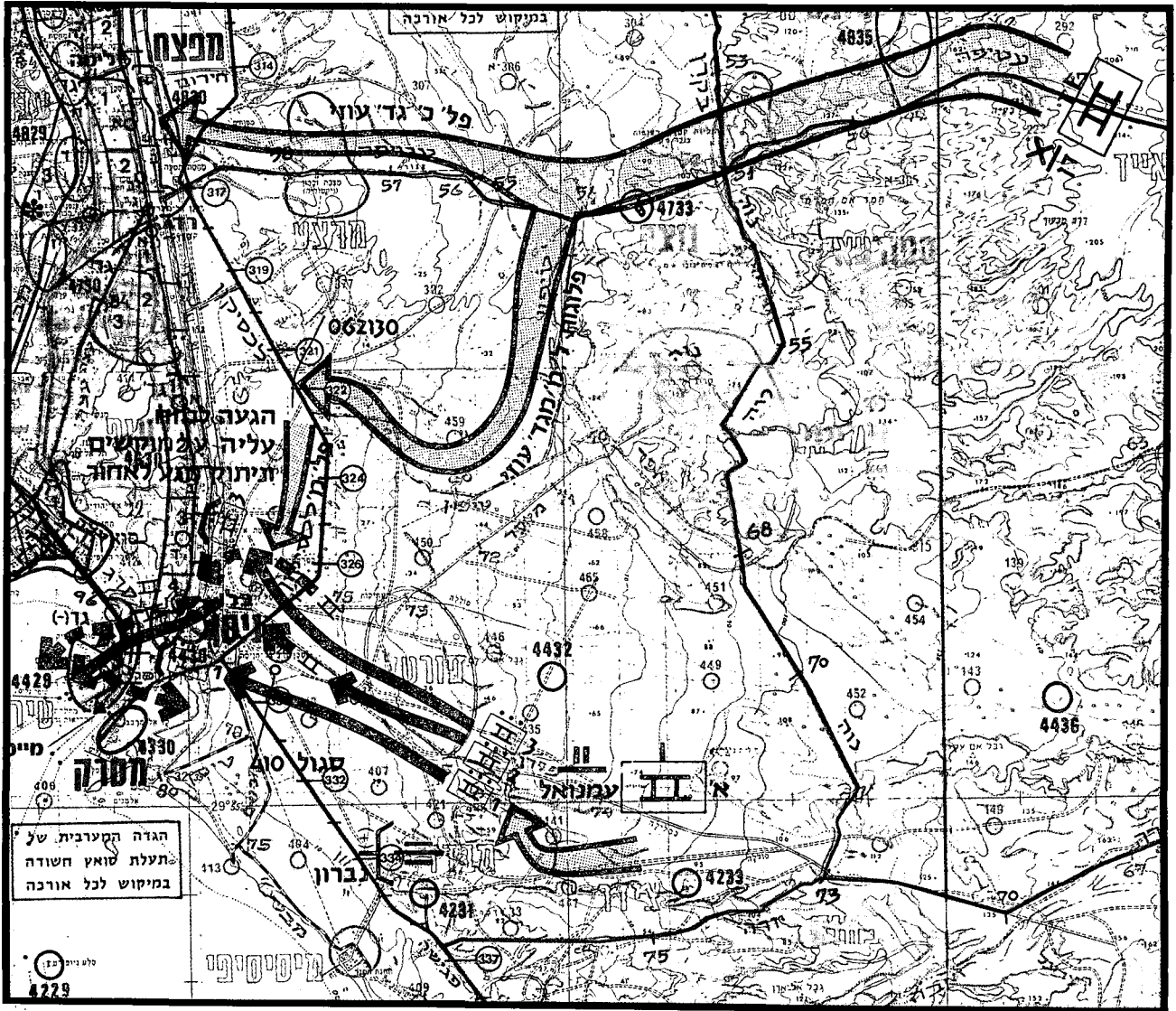
היערכות הטנקים

ערב המלחמה היו הגזרה המרכזית והגזרה הדרומית של תעלת סואץ באחריותה של חטיבת אמנון. 10 מטנקי פלוגה א' מגדודו של סא"ל עמנואל בפיקודו של סגן דוד קוטלר היו בתעוז "צידר", ובתחום אחריותם נמצאו מעוזי הכפר והמוז. עם הכרות כוננות ספיגה היה על מחלקה 1 בפיקודו של סג"מ רמי דורון לנוע לעבר רמפת פינקו שהיתה שטח שולט קרוב למעוז המוז. מחלקה 2 שמנתה שני טנקים בפיקודו של סג"מ דוד כהן היתה צריכה להיכנס לתוך מעוז המוז ומחלקה 3 בפיקודו של

סג"מ ארו לבנון היתה צריכה להגיע אל הרמפות שמאחורי מעוז הכפר. בשעה 1330 נפגש סא"ל עמנואל עם אל"מ אמנון, וזה הורה לו לקדם מייד את הכוחות לעבר תעלת סואץ ולהכניסם לכוננות. המג"ד העביר את ההוראה לסגנו והגדוד החל מייד בביצוע ההוראה. פלוגה א' קיבלה הוראה לנוע לעבר גזרתה בשעה 1345 לערך. בשלב ראשון נעו הטנקים אל חניון היום ואח"כ עלו על הדיונות המובילות אל תעלת סואץ. את פקודת הפתיחה באש קיבלו הטנקים בהיותם במחצית הדרך מהתעוז לעמדות. שני הטנקים של מחלקה 2, האחד בפיקודו של סג"מ דוד כהן והאחר בפיקודו של סמל ירון שוורץ נעו אל עבר מעוז המוז. טנק המ"מ תפס עמדה באגפו הדרומי של המעוז ופתח בירי לעבר הצד המערבי של המים. הטנק של סמל ירון שוורץ התעכב באיזור שבין "פורטל" לבין "סגול 410" עקב קלקול מכני ולא הגיע למעוז בשלב זה. מחלקה 1 פנתה לעבר רמפת פינקו ומחלקה 3 ועימה סגן מפקד הפלוגה, סגן ישראל קרניאל, פנתה אל עבר הרמפות האחריות של מעוז הכפר. המחלקה דיווחה כי על גבי הרמפות ור"ז שבגזרתה, פרוס חי"ר מצרי לכיוון מזרח. מפקד הפלוגה הצטרף. ללחימת מחלקה 3 ובמהלך הלחימה נפצע סגן מפקד הפלוגה.

מפקד מחלקה 1 מצא את העמדה המיועדת לו כשהיא ריקה מאויב. הוא עלה על הרמפה עם מחלקתו וצפה ממנה על צליחת חי"ר מצרי. הכוח ירה לעבר הסירות הצולחות ופגע בחלקן. באותו זמן שמע ברשת הקשר כי סגן מפקד הפלוגה, נפצע ומבקש פינוי. סג"מ רמי דורון ביקש ואף קיבל את רשות המ"פ לנסוע לחלצו, אך סמוך למעוז הכפר נפגע הטנק שלו מטיל. הטנק ניווק אך המשיך בפעולה. הוא יצא מהטנק וראה ליד הטנק שלו את טנק הסמ"פ וטנק נוסף, שמפקדו, סמל ערן יעקבי נפצע. רמי השכיב את הסמ"פ הפצוע על אלונקה שפרס על סיפון הטנק, העביר את התותחן ואת הטען קשר מהטנק שלו לאחד הטנקים הפגועים, ובמקומם הכניס לצריח את סמל ערן יעקבי ואת התותחן שלו ציון אסיאג שהיה פצוע אף הוא. לאחר התייעצות עם המ"פ הוחלט כי הטנק עם הפצועים יפונה אל תוך מעוז המוז, מפני שהיה בו רופא, ד"ר נחום ורביץ. סמל אהוד מונק, שנפצע אף הוא בלחימה על הרמפות בקרבת מעוז הכפר קיבל הוראה להצטרף עם הטנק שלו לרמי דורון בדרכו למעוז המוז. שני הטנקים ועוד טנק נוסף נסעו אל המעוז והפצועים הוכנסו לתאג"ד. באותה עת עצמה הורה המ"פ לטנק בפיקודו של סג"מ דוד כהן שהיה בתוך מעוז המוז, לצאת משם ולהצטרף אליו ללחימה. הטנק יצא מהמעוז לאחר שיצא ל"מוז דרום" וחילץ תחת אש את ארבעת אנשי התצפית.

הטנק של ירון שוורץ שהתעכב כאמור בדרכו עקב קלקול מכני, תוקן וסמוך לשעה 1500 כבר היה בדרכו אל המעוז. מאיזור "פורטל" פנה הטנק ל"רמפת פינקו", שם עלה לתצפית וצפה בבניית גשר מצרי באיזור מעוז "ניסן". אח"כ ירד מן הרמפה בדרכו למעוז המוז, אלא שעל כביש הגישה למעוז פגש את מפקד המחלקה שלו, סג"מ דוד כהן, שיצא כבר מהמעוז, וזה אמר לו שהתותחן שלו אינו יורה. (מטרת הירי היה גשר שמוקם צפונית למעוז "ניסן" במרחק כ-5 ק"מ מהכביש). כחצי שעה היה ירון עסוק בירי כאשר בשלב מסוים לא ראה את טנק ה"מ"מ. אז שמע את דוד קורא לו בקשר לבוא לקרבת מעוז הכפר, שם נפגע טנק המ"פ. הוא נע לעבר המ"פ, אולם אז נפגע הטנק שלו משתי בזוקות והחל לבעור. איש מהנמצאים

תנועת כוחות השריון שיצאו לחלץ את חיילי מעוז המזח

המעוז, אלא שסמוך למעוז עלה על מוקש. המ"מ וצוותו נחלצו וזה היה הגיסיון האחרון של טנקים מפלוגה א' להגיע למעוז המזח.

נסיון חילוץ

לקראת השעה 1600 הגיעה לגזרה הדרומית חטיבת אל"מ דן, שקיבלה את האחריות לגזרה מידי חטיבת אמנון. אחד מגדודי הטנקים שלה, בפיקודו של סא"ל עוזי, היה אמור לחבור למעוזים, "מפצח", הכפר והמזח ולסייע להגן על המרחב. פלוגה א' מגדוד עמנואל שהיתה בגזרה ובשלב זה היו לה שני טנקים כשירים בלבד, עברה תחת פיקודה של חטיבת דן. בשעה 2200 לערך קיבלה פלוגה מ' מגדוד עוזי הוראה לחבור למעוז הכפר והמזח. הפלוגה הגיעה לגזרה, יצרה מגע עם מעוזים אלה ומגע אש עם המצרים שבסביבתם, כשהיא ממוקמת בעמדות ממזרח להם וביניהם. לאחר שניהלה חילופי אש עם כוחות אויב באיזור, הורה להם סא"ל עמנואל לנסות לפרוץ לעבר מעוז המזח. הכניסה למעוז עצמו היתה חסומה על-ידי טנקים פגועים

בטנק לא נפגע. המ"מ ק והנהג יצאו לכבות את האש, ואז החל ירי קלציניקובים לעברם, הם חזרו אל הטנק והמשיכו לנסוע. משהגיע אל המ"פ, סייע ירון שוורץ בזריקת רימונים אל עבר הבזוקאים שירו על טנק המ"פ. הטנק הצליח לסגת ואז עבר המ"פ שנפצע קל לטנק של דוד, זה עבר לטנק של ירון וירון קיבל את הטנק הפגוע של המ"פ. בטנק זה, שבו שני חיילים פצועים, אחד קל ואחד קשה וכן טען קשר בריא, נסע ירון שוורץ בליווי המ"מ והמ"פ לתוך מעוז המזח כדי להביא את הפצועים לרופא, ד"ר ורביץ. טנק המ"פ הגיע למעוז ונשאר בפתחו הצפוני. בתוך חצר המעוז היו שלושה טנקים נוספים: של סג"מ רמי דורון, של סמל אהוד מונק, וטנק נוסף שהגיע למעוז ובו צוות ללא מפקד. מבין ארבעה הטנקים היו רק שניים תקינים. ארבעת הצוותים לא היו מלאים ורק סג"מ רמי דורון היה בריא מבין הקצינים. מחוץ למעוז נותרו לפלוגה רק שני צוותים בריאים. משירדה החשיכה נקלטה מהמעוז קריאה לחלץ פצוע קשה. משימת החילוץ הוטלה על סג"מ דוד כהן שיצא למעוז המזח בפעם השניה באותו יום. הטנק החל בדרכו לעבר

מפלוגה א' של גדוד עמנואל. שלושה טנקים החלו לנוע, שניים מהם עלו על מוקשים על-יד הכניסה למעון ונגררו ל"פורטל". טנק שלישי שהגיע עד לכניסה למעון נפגע מבווקה ושותק. לאור זאת החליט המג"ד לחדול מנסיונות חבירה למעוזים. באותה עת נכנס למעון סמל ירון שוורץ עם הטנק שלו וכו שני הפצועים. עם כניסתו פגש את סג"מ רמי דורון שחזר באותה עת מ"מזח דרום", כאשר הטנק שלו נפגע. טנק זה נשאר בכניסה הדרומית וחסם אותה. ירון שוורץ אירגן צוות לטנק והם נסעו בטנק המ"פ ל"מזח דרום". באותו מקום נערכה התקפה גדולה של סירות, ואנשי המעון ירו לעברן מהמעוז במא"ג. טנק המ"פ הגיע ל"מזח דרום" והחל יורה על הסירות. לאחר חמישה פגזים נפצע מפקד הטנק, ירון, מפגז שנורה לעברו מפורט תאופיק והוחזר לתאג"ד. בתוך המעון עצמו אירגן סג"מ רמי את אנשי השריון הבריאים שנחלצו מהטנקים הפגועים לפלוגה עצמאית. בשער הצפוני עמד טנק המ"פ שהיה חסר יכולת תנועה, ורמי הפך אותו לעמדת ירי. בעמדה הדרומית של המעון עמד הטנק הפגוע של רמי, שיחד עם התותחן אלברט דאהאן, הפך אותו לכשיר להימיה. מבין אנשי השריון שבמעון היו רק אנשי הצוותים בריאים. כל שלושת מפקדי הטנקים וכן סגן מפקד הפלוגה היו פצועים ונמצאו בתאג"ד. רמי אירגן אותם במשמרות שמירה בנות שעה וחצי על ארבעת הטנקים. חיילי הנח"ל התארגנו מחדש אף הם. מרשת הקשר ומסיפורי חיילי השריון שנכנסו למעון, נודע למפקד הפלוגה כי אנשי קומנדו מצריים חצו את התעלה, אך אנשי המעון עוד לא ראו אותם. הוא הורה לסמל יואב הס לצאת עם עוד שני חיילים לעמדת תצפית ולדווח על צליחת בגורת המעון.

בסביבות השעה 1800 הבחינו חיילי המעון בצליחה של כעשר סירות שבכל אחת מהן היו עשרה עד שנים עשר חיילי חי"ר מצריים. יואב הס והמ"פ החלו לירות במא"גים, אך אלה לא היו תקינים. לחיילי המעון הורה המפקד לצאת לעמדותיהם ולירות לעבר הסירות הצולחות מכלי הנשק שבידיהם. חלק מהסירות המצריות אמנם נפגעו וטובעו, אך במקומן באו סירות אחרות. גם באיזור "מזח דרום" החלו לצלוח סירות נוספות.

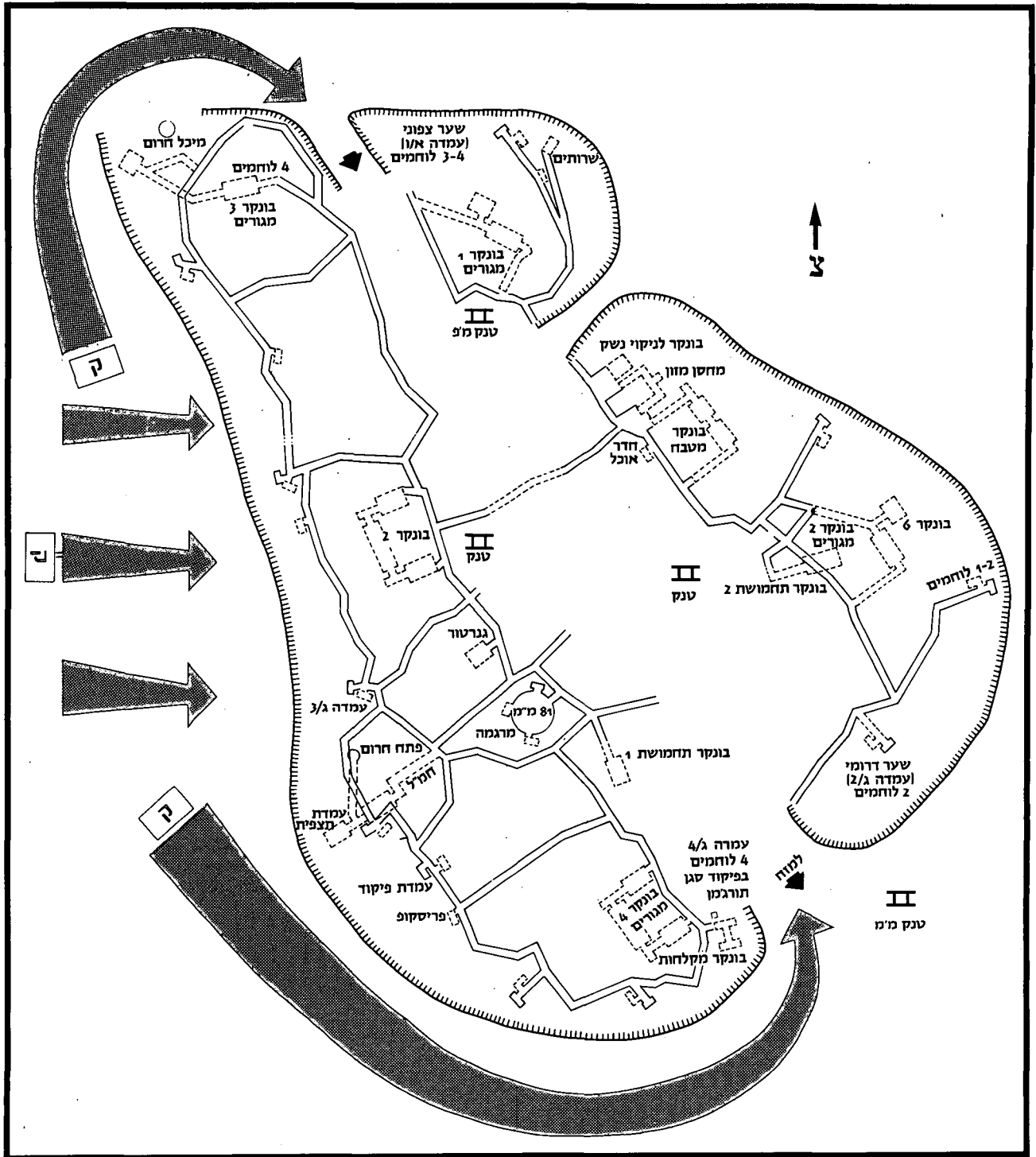
תקיפה בחסות החשיכה

חיילי המעון המשיכו עוד זמן מה לירות לעבר הסירות הצולחות, כאשר במהלך הירי נהרג אחד מחיילי המעון — יהודה פאקולה ז"ל. בחסות החשיכה הצליחו המצרים להעביר סירות לגדה המזרחית של תעלת סואץ, ובהן לוחמים מדיביזיית חי"ר 19 (ארמיה 3). הסוללה הגבוהה שהוקמה על קו המים גרמה לכך שהמצרים שהצליחו לחצות את התעלה היו בשטח מת לגבי היושבים במעון. אי לכך שילשלו חיילי המעון רימונים לעברם על-פי הקולות שנשמעו. התארגנות המצרים לאחר הצליחה נמשכה זמן ניכר, וההתקפה על המעון החלה מאוחר יותר, סמוך לשעה 1800, כאשר היא נערכה במתואם משלושה כיוונים בעת ובעונה אחת: מצפון, ממערב ומדרום. ההתקפה החלה ממערב — מכיוון המים והגדרות. הגישה מצד זה היתה קלה, שכן האיזור לא היה ממוקש והגדרות רוסקו באש הארטילריה המצרית. הכוח המצרי זרק רימונים לעבר עמדותיהם של חיילי המעון, אך לקרב פנים אל פנים לא הגיע, שכן חיילי המעון זרקו לעברם רימונים שהרתיעו אותם ומנעו את כניסתם לתוך המעון. מכיוון צפון, כיוון השער הראשי, תקפו המצרים

עם כוח שמנה כמה עשרות אנשי קומנדו. בעמדה זו היו שלושה מחיילי המעון. בין אנשי הקומנדו המצריים לבין חיילי המעון התפתח קרב נק"ל, כאשר חיילי המעון צלפו על אלה שניסו להיכנס למעון ופגעו בהם. התקיפה מכיוון השער הדרומי היתה החמורה ביותר, שכן היה זה שטח פתוח שאיפשר לאויב להתפרס, לתפוס מחסות רבים ואפילו להימצא במקומות אחדים על הסוללה בעמדה עדיפה על זו של חיילי המעון. באיזור זה נמצאו שישה מחיילי המעון בפיקודו של מפקד המעון סגן דוד תורג'מן. ארבעה חיילים נמצאו בעמדה ממזרח לשער ושניים בעמדה שממערב לו. במקום זה תקפו המצרים עם להביוורים והציתו בהם את מצבור הביות הדלק והנפט שנמצאו במרחק כעשרה מטרים מהשער. כתוצאה מכך הואר כל החלק הדרומי של המעון באור גדול שהקל על הלוחמים לזהות את האויב ולפגוע בו. גם כאן התפתח קרב נק"ל ורימונים מטוח קצר שבמהלכו נפגעו ארבעת החיילים שהיו בעמדה. יצחק תובל נהרג והשלושה האחרים נפגעו, הקשה מכולם מפקד המעון סגן דוד תורג'מן. כך נותר האגף הדרומי של המעון פרוץ למשך מספר דקות, אך המצרים שסבלו אף הם אבידות לא ניצלו זאת לשם חדירה למעון וחיילי המעון הצליחו עד מהרה לאייש את העמדה מחדש בחיילים מעמדות אחרות. הקרב נמשך שעות אחדות, ומלבד חיילי המעון לקחו בו חלק גם חיילי השריון שאיישו את העמדות יחד עם חיילי הנח"ל.

המצרים המשיכו בנסיונות החדירה למעון משלושה כיוונים עד לשעות המאוחרות של הלילה. הקרב התנהל מטוחים קצרים, כאשר המצרים תופסים מחסות על הסוללה מצפון, ממערב ומדרום וכן מאחורי בונקר השריון שנמצא במרחק כ-100 מטרים מהמעון. בשלב זה היו במעון שני הרוגים וכ-15 פצועים שנמצאו בבונקר התאג"ד וקיבלו טיפול רפואי מרופא המעון. חלק מעמדות המעון נפגעו בצורה שלא איפשרה עוד להשתמש בהן. התעלה הראשית התמוטטה והמעבר בחלקים ממנה הפך לבלתי אפשרי או למסוכן ביותר. מצב התחמושת גם הוא לא היה בכי טוב. מספר הרימונים הלך ופחת וגם תחמושת 9 מ"מ היתה חסרה. באותו לילה השתמשו אנשי המעון גם במרגמה 52 מ"מ בפגזי חנ"מ בלבד. בתעו, מבדד" היתה באותה עת סוללת 155 מ"מ (נברונים) וכן מרגמה 160 מ"מ שהוכנסה לתעו ב-6 באוקטובר ויעודה היה להעסיק באש את איזור מעוז המזח. אולם התעו רותק באש המצרית למן פרוץ המלחמה דבר שלא איפשר להוציא קצין שיטוח את אש הסיוע. לפיכך אש הסיוע שלו לא היתה יעילה. המצרים המשיכו להעביר כוחות ולרכוש מדרום למעון. עוד באותו יום נתפס "מזח דרום" על-ידי חיילים מצרים וכן הכביש שהוליך מהמעון לציר, "לכסי-קון". על הסוללה נראו מצרים מצוידים בטילים ובנשק נ"ט וכן כמה מצרים שהניחו מוקשים. בצומת הצירים, "לכסיקון-פגישה" נראו טנקים, כלי רכב וחיילים מצרים רבים שהתחפרו שם. הריכוז המצרי שמדרום להם הדאיג מאוד את הקצינים שבמעון ובבוקר ה-7 באוקטובר התרכו עיקר הכוח בחלק הדרומי, כך שבחלק המערבי ובשאר אגפי המעון נותרו חיילים בודדים.

בבוקר ה-7 באוקטובר חידשו המצרים את ההפגזה. הפעם לא היתה ההפגזה צפופה כמו ביום הקודם, אולם היא היתה טורדנית, והאש נחתה בשטח המעון. נוסף לכך ניסו גם חוליות קומנדו לחדור אל פנים המעון כשהם צולפים אל עבר העמדות

היערכות חיילי המעוז ומיקום הטנקים ב-7 באוקטובר

ליחו לסכן את אנשי המעוז. בשעות אחרי-הצהרים שוב ביקש המעוז עזרה מכוחות חטיבת דן שבאחריותה נמצאה הגזרה. אולם עוד בשעה 1100 באותו בוקר מסר אל"מ דן לאוגדה כי הוא מעדיף לנוע אחורה לאיזור התעוזים ומשם לאבטח את הכניסה למצרים במקום לנוע אל המעוז כבקשתו. בשעה 1635 הודיע המ"פ בקשר לסגן מפקד חטיבת דן שיורים עליו, שהתח-מושת שלו מעטה, שחסרים לו מא"גים ושיש לפנות שלושה פצועים. תשובת הסמח"ט היתה כי המצב ידוע ויטופל. כשעה

או יורים פצצות ר.פ.ג. כל חיילי המעוז הבריאים היו עתה בחוץ ועסקו בדיווח על המתרחש בשטח לכוחות הנמצאים מאחור ובטיווח הארטילריה מתעוז, "מבדד" לאיזור "טירול" 34 שם נראו ריכוזים מצריים. בשעה 0813 הודיע המעוז כי טנק מצרי הנמצא מולו יורה עליו, וביקש סיוע. בשעות אחרי-הצהרים החלו טנקים מאיזור פורט-תאופיק והלאגונה ממזרח לירות על המעוז. שני טנקים אמפיביים שהחלו להתקרב אל המעוז מכיוון הלאגונה נורו והועלו באש עוד בטרם הצ-

נורתה לעברו פצצת ר.פ.ג.י. והטנק עלה באש. אנשי הצוות קפצו מהטנק וניסו לחזור לתוך המעון, אלא שהמצרים רדפו אחריהם וצלפו בהם. שלושת אנשי הצוות נהרגו, המ"מ רמי הצליח לחזור למעון לאחר שעשה את הדרך בשחיה דרך הלאגונה ונכנס למעון דרך הכניסה הצפונית כשהוא פצוע. במעון עצמו נשארו עתה שלושה טנקים חסרי יכולת תנועה כאשר אחד מהם הוצב ממזרח לשער הצפוני ופיקדו עליו ירון שוורץ ואהוד מונק לחליפין כשהם יורים באויב שניסה להיכנס למעון דרך השער. הטנק האחר היה בחצר המרכזית והשלישי ליד השער הדרומי. את תותחי הטנקים היה צריך לצדד ידנית וכן ניתן היה להשתמש במקלעים הקלים שלהם. הפריסקופים הורדו מהם עוד ביום הראשון לחגימה ושימשו את אנשי המעון בתצפיות אל עבר התעלה.

באותו לילה, ליל ה-7-8 אוקטובר נערכה התקפה מצרית גדולה. ההתקפה נכשלה, אולם כתוצאה ממנה גדל מספר הפצועים במעון. חלק מהפצועים עלו לעזור בעמדות, ובלט דרור מגור שנקרא לסייע ללוחמים והצטרף אליהם מיד לכשנחבש. יום ה-8 באוקטובר דמה לקודמו. מספר הלוחמים הבריאים במעון היה כ-15 וכלל גם חיילי שריון ואנשי שירותים. המצרים המשיכו להפגין את המעון באש ארטילריה ומדי פעם נערכו נסיונות חדירה של חוליות קומנדו מצריות מדרום, ממערב ומצפון. גם כוחות מצריים שחדרו אל תוך סיני ניסו לחצות את צומת, "פגישה-לכסיקון" כדי להגיע אל המעון, אולם הם עלו על מוקשים שהם עצמם הניחו ביום הראשון לחגימה.

מצור

החל מה-9 באוקטובר החל המצב במעון להיות סטטי וחיילי המעון היו נכתונים במצור. ברשת הקשר המשיך המעון לטווח את הארטילריה ולבקש סיוע. ההפגנה הארטילרית וירי הנק"ל לא פסקו ומדי פעם ניסו חוליות קומנדו לחדור למעון, אך נהדפו על-ידי חייליו. המצרים ישבו על נקודות גבוהות על הסוללה מסביב למעון וירו פצצות ר.פ.ג.י. לעבר הטנקים. האוירה במעון היתה קשה. מספר הפצועים הלך וגדל ובקרב הפצועים שרר חשש מפני חדירה מצרית למעון. מעון הכפר נפל ביום ג' ה-9 באוקטובר בשעה 1500 וחיליו הלכו בשבי. בלילה שבין ה-8 ל-9 באוקטובר קיים המ"פ קשר רצוף עם מפקד מעון הכפר, סגן אלי וישניצקי. ברשת הקשר שמע המ"פ כי חיילים מצרים חדרו לתוך המעון וכי המצב בו קשה, אך על נפילת המעון נודע לו רק בבוקר היום שלמחרת. על מעון המזח המשיכו המצרים לערוך התקפות במשך כל הלילה, אחת למספר שעות, ולקראת השעה 0400 לפנות בוקר הצליחו המצרים לעלות על הגדרות, דבר שעורר את חששם של חיילי המעון מפני יצירת מאחזים של המצרים במעון. עם אור ראשון ראו חיילי המעון דגל מצרי מונף מעל למעון הכפר וחיילים מצרים עושים בו כבשלהם, מראה שהעכיר את מצב רוחם. הפעילות במשך היום לא נבדלה מהפעילות ביום שקדם לו. ברשת הקשר דיווח המעון על תנועה מנהלית באיזור, "לכסיקון-פגישה" ועל פגיעות של מסוקי חיל-האוויר באיזור, "מיסיסיפי". כוחות אויב קטנים נעו לעבר המעון אולם חלקם עלו על מוקשי שים, וחלקם נרתעו מאש הנק"ל של חיילי המעון. ב-11 באוקטובר הפחיתו אמנם המצרים את נסיונותיהם לכיבוש המעון אך המשיכו בצליפות ובהפגנה הארטילרית. חיילי המעון המ-

מאוחר יותר, בשעה 1736 שוב פנה המעון וביקש סיוע ארטי-לרי מחטיבת דן, אך הוא נענה בשלילה. זמן קצר אח"כ שוב פנה המעון אל החטיבה בבקשת סיוע, אולם כוחות החטיבה היו עסוקים בלחימה. בשעה 1802 הודיע המעון על הימצאות חי"ר מצרי בתוכו* וביקש סיוע של כוחות חי"ר. מן החטיבה השיבו כי סיוע כזה אינו אפשרי. עם זאת הובטח כי תוך כמה שעות יגיעו למעון כלים כבדים. מהמעון השיבו כי כמה שעות זה זמן רב מדי. את האוירה הקשה ששררה במעון היטיבה לבטא השיחה הבאה שהתקיימה בשעה 1821: מעון: "האם ידוע לכם מצבנו העגום?" חטיבה: "ידוע שהדפתם..." מעון: "שלילי, הרבה פצועים ומספר הרוגים, זקוקים לעזרה מידית." חטיבה: "זה ידוע, מזויזים מיד תגבורת אליכם."

משימת התנדבות

סמוך לשעה 2100 החלו טנקים מאיזור פורט תאופיק יורים לעבר המעון. כל אימת שאנשי המעון יצאו מהבונקרים ותפסו עמדות ירי, הגיח טנק מצרי מאחורי מחסה, ירה פגזים והפעיל את מקלעו. ירי זה יצר במעון בעיה חמורה כי הוא לא איפשר הפעלת תצפיות ובלעדיהן היה המעון במלכודת עיוורת. בשעה 2106 וכן בשעה 2117 הודיע המעון לחטיבה על הימצאותם של הטנקים בפורט תאופיק. מהחטיבה הודיעו למעון כי סוללת הנברונים שהיתה ב"מבדד" דילגה משם ולא תסייע עוד למעון. על אנשי המעון הוטל לפתור את בעיית הטנקים המצריים בעצמם. במעון היו כאמור ארבעה טנקים וקצין השריון הבריאי היחיד, סג"מ רמי דורון, שוחח בקשר עם הסמח"ט על מצבם. מבין ארבעה הטנקים היה רק אחד תקין, טנק אחד היה מוצב בשער הדרומי ואחד בשער הצפוני כאשר הקנים שלהם לכיוון הכביש. במעון היו שלושה צוותים בריאים בחלקם שישבו בכלים והיו נכונים לירי. עם זאת המשיך המעון לבקש שוב ושוב סיוע מכל כוח שיכול היה לסייע לו. באותו לילה, ליל ה-7-8 באוקטובר נערכה בחמ"ל המעון התייעצות באשר לטנקים שב-פורט תאופיק. אחד הטנקים היה צריך לצאת ל"מזח דרום", שהיה כבר בשליטת המצרים ולירות משם לעבר הצד המצרי. היתה זו פעולה מסוכנת ביותר ורמי התנדב לבצעה.

התכנית היתה שרמי יצא בטנק ל"מזח דרום". סמל דרור מגור, "יפתה" את הטנק המצרי לעלות לעמדה ורמי ישמידו מהאגף. הוא פנה אל חיילי השריון, הבהיר להם את התכנית וביקש מתנדבים שיצאו עימו. למשימה התנדבו אלברט דאהאן, יצחק מילס ומשה דבורה. לפנות בוקר של ה-8 באוקטובר יצא הטנק לעבר "מזח דרום". הטנק עבר על פני בונקר השריון שהוכן במקורו לקלוט מחלקת שריון במצב כוננות גבוהה. המ"מ סבר כי בבונקר התבצרו חוליות נ"ט והורה לתותחן להכניס פגז ראשון לקנה. אח"כ הורה לו לירות לעבר בונקר השריון. הוא עצמו ריכז רימונים בתוך תא המפקד שבצריח הטנק וזרק שני רימונים לעבר הבונקר. לאחר שנורו שני פגזים ונזרקו שני רימונים היה רמי בטוח כי אין ממה לחשוש והורה לנהג לנעו. אלא שהמצרים לא היו כלל בבונקר השריון כי אם התחבאו מאחוריו, ומשהתרחק הטנק כדי עשרה מטרים מבונקר השריון

* עד לאחר הכניעה לא נכנס אף חייל מצרי למעון.

חיילי המעוז לאחר הכניעה בדרכם אל השבי המצרי

אם ייוכח שאיננו יכול להחזיק מעמד. הודעה זו נמסרה למעוז ברשת הקשר והיכתה את מפקדיו בתדהמה. במשך אותו יום (ה-12 באוקטובר) עסקו הקצינים שבמעוז, מפקדי הטנקים והרופא בהתייעצות באשר לגורל המעוז. הדעה הכללית היתה כי מצב המעוז קשה, התחמושת והתרופות החלו אוזלים והפצו-עים רבים. עם זאת היו שהתנגדו לכניעה ורצו להמשיך להילחם. הוחלט כי אם יעלה שוב פיקוד הדרום את אפשרות הכניעה יישקל הדבר בכובד ראש. במשך אותו היום לא היו התקפות של כוחות מצריים למעט הטרדות שגרתיות אולם אנשי הסגל שבמעוז כבר הגיעו למסקנה כי לא יוכלו עוד לעמוד לבדם מול ההתקפות המצריות אם תתחדשנה והחליטו להיכנע אם הדבר יוצע להם שוב. חיילי המעוז לא ידעו דבר על ההתרח-שויות.

כניעה

בצהרי ה-12 באוקטובר הועבר עניין מעוז המזח לטיפול הרמטכ"ל ובשעות הלילה שוב דובר עם המעוז על אפשרות הכניעה. ממפקדת פיקוד הדרום הודיעו למפקד הפלוגה כי לא ניתן לסייע לו ואפשרות הכניעה בעינה עומדת. הוא הביע את הסכמתו להיכנע רק אם הכניעה תוסדר באמצעות הצלב האדום ומפקדת פיקוד הדרום הודיעה שהעניין יטופל. בינתיים המשיכו חיילי המעוז לעמוד בעמדותיהם, המצרים לא תקפו אך ההטר-דות נמשכו. ב-13 באוקטובר בשעה 0624 קיבל המעוז ממפקדת הפיקוד את נוהל הכניעה לפיו היתה אמורה להתקיים פגישה בין נציגי הצלב האדום לבין הקצין הישראלי המ"פ סגן שלמה

שיכו לעסוק במשך היום בטיווח הארטילריה, בדיווח על תנועת האויב ובבקשות סיוע. בתוך המעוז הלך והחמיר מצב הפצועים. הציוד הרפואי החל אוזל והתחמושת החלה מתמעטת והולכת. חיילים החלו מגיעים לידי התמוטטות מהעיפות ומהמתח. והרופא נתן להם כדורי מרץ, אולם חלק מהם נרדמו בעמדות למרות רעש הקרב. ברשת הקשר לא נשמעו עוד יתר המעוזים, והחיילים הבינו כי מעוזם הוא היחיד שנותר לאורך קו התעלה. מתוך השיחות שקיים מפקד הפלוגה ברשת הקשר לא הסתמנה אפשרות של חילוץ או סיוע.

לקראת השעה 1830 הוחלט בפיקוד הדרום לערוך נסיון חילוץ בדרך הים. המשימה הוטלה על כוח של חיל-הים שמנה 18 לוחמים מושטים על שש סירות גומי ושלושה דבורים להכוונה ולסיוע. סירות הגומי היו צריכות לנוע בהכוונת הדבורים מראס סודר עד למרחק של כ-800 מטרים מהמעוז, ומשם היו צריכים הלוחמים להגיע למעוז בשחיה. על חמישה לוחמים הוטל טפס על המזח ולדווח על מצב האויב. רק אז תוכנן להתקשר עם המעוז ולספר לחייליו על מבצע החילוץ, כדי שלא יירו על כוחותינו. הכוח יצא בשעה 2000 לערך מראס סודר, אולם סמוך לאי גרין התגלה על-ידי האויב ותותחי חוף 130 מ"מ החלו יורים על הסירות. ההפגזה נמשכה כ-20-30 דקות וכוונה גם לעבר המעוז. הכוח התפור והתקרב לעבר החוף המזרחי כדי להקטין את סכנת ההיפגעות, אולם בשעה 2315 הוחלט בפיקוד הדרום לבטל את המשימה והכוח חזר.

ב-12 באוקטובר בשעה 0240 לפנות בוקר דן אלוף פיקוד הדרום עם האלוף אלברט מנדלר ז"ל על אפשרות כי המעוז ייכנע

סיכום

מעוז המזוח היה המעוז האחרון שהחזיק מעמד מבין מעוזי קו התעלה. הוא עמד מול התקפות המצרים במשך שמונה ימים ובסופו של דבר לא נפל כי אם החליט להיכנע לאחר שנותר מבודד בגזרה מבלי שניתן היה לחבור אליו. מבין 42 החיילים והקצינים שלחמו במעוז החל מפתחת המלחמה ואילך (כולל צוותי הטנקים שהצטרפו למצבת הלוחמים) נותרו כשירים 16 לוחמים בלבד. * 5 לוחמים נהרגו ו-21 לוחמים נפצעו במהלך הקרבות עד לכניעה. אחד הגורמים החשובים שעמד מאחורי החלטת הכניעה היה מצבם של הפצועים.

מן הראוי לציין את דבקתם של חיילי המעוז במשימתם גם ברגעים הקשים ביותר, כאשר חלק ניכר מהם היו פצועים ואף את החלצותם של הפצועים לסייע בלחימה.

חשיבות רבה היתה להצטרפותם של אנשי השריון שחברו למעוז ולקחו חלק חשוב בלחימה. כן יש לציין את ארבעת חיילי השריון שהתנדבו לצאת למשימה מסוכנת ב"מזח דרום" ממנה חזר רק אחד מהם.

עוד יודגש כי לוחמי מעוז המזוח ומפקדיו הצליחו לשמור משך כל הלחימה על מסגרת מאורגנת של יחידה לוחמת, למרות התנאים הקשים, על טיפול נאות בפצועים ועל קיום קשר רצוף עם העורף עד להליכתו של אחרון החיילים בשבי.

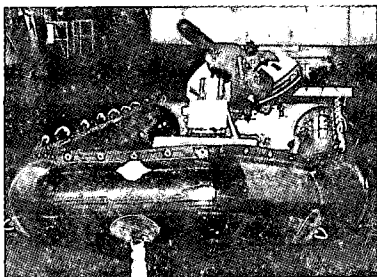
* חלקם פצועים קל שלקחו חלק פעיל בלחימה. תאור לחימת המעוז נכתב על פי תחקירים של מפקד פלוגת הנח"ל שאיישה את המעוז. תחקירי מפקדי הטנקים שחברו אליו. תחקירי מפקדי הגדודים שניסו לחבור למעוז. פיענוח רשת הקשר של המעוז ויומנים נוספים של מפקדת פיקוד הדרום.

בשעה 0900 לערך. הקצין הישראלי היה צריך לעבור לצד המצרי, לחתום על כתב הכניעה ואח"כ לחזור למעוז. במעוז עצמו החלה ההיערכות לכניעה. בשעה 0800 לערך נודעה לחיילים החלטת הכניעה. החיילים השמידו מסמכים, מפות וכלי-נשק ואף חיבלו בטנקים ובמכשירי הקשר. גם האוכל המעט שנותר במעוז חולק בין החיילים, והמים חולקו ביניהם לשם רחצה.

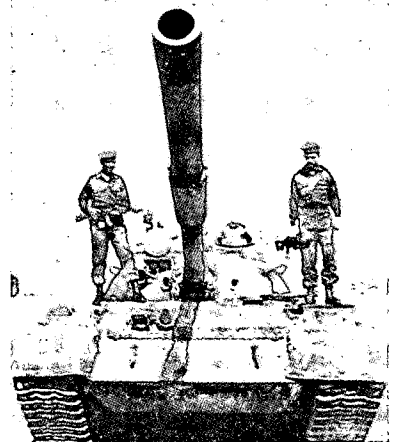
באותה עת שוב עלתה במטכ"ל שאלת כניעתו של מעוז המזוח. שר הבטחון טען כי איש מלבד חיילי המעוז לא יודע אל נכון את מצבם, והחליט שאין להורות להם להיכנע, אלא יש להשאיר את ההחלטה בידיהם ולהבהיר להם כי זוהי החלטתם שלהם ולא פקודה. בשעה 1030 לערך נמסרה ההודעה למעוז על-ידי קצין אג"מ האוגדה. לא הובטח לו כל סיוע קונקרטי בזמן מוגדר. השיחה בין קצין אג"מ האוגדה לבין מפקד הפלוגה חזרה על עצמה מספר פעמים. במהלכה נשאל שוב ושוב המעוז אם יוכל להחזיק מעמד והשאלה שחזרה מצד המעוז היתה תוך כמה זמן ניתן לסייע לו. בשעה 1100 לערך השיב מפקד הפלוגה ברשת הקשר כי הוא חושב שלא יוכל להחזיק מעמד, וההחלטה היא להיכנע לפי התנאים שהושגו. באותו זמן הוחל בהעברת שמות חיילי המעוז ושמות חמשת החיילים ההרוגים ברשת הקשר. תוך כדי מסירת השמות הופיע נציג הצלב האדום ומפקד המעוז והרופא עברו עימו בסירה אל העבר המצרי, סיכמו את אופן העברת חיילי המעוז לידי המצרים, וחזרו למעוז. במשך כל זמן הכניעה דיווח מפקד המעוז בקשר על המתרחש ומש-הסתיימה העברת חיילי המעוז לצד המצרי נפרד מהכוחות בעורף והשמיד את מכשירי הקשר.

מרגמה 60 מ"מ על סירת גומי

החברה הצרפתית „הוצ'קיס-ברנט" פיתחה מרגמה 60 מ"מ בעלת בלימה ומחזור הידראולי בבסיס המרגמה, דבר זה מקטין את עוצמת הרתיעה. תכונה זו מאפשרת התקנת המרגמה על סירות גומי (דוגמת הסירה „זודיאק" הנראית בתמונה). המרגמה תוכננה להתקנה על גמ"שים, אך מתאימה גם לנחתות קלות וסירות. קיימות שתי אפשרויות טעינה: דרך הלוע לירי תלול מסלול ודרך הסדן, לירי שטוח מסלול. טווח מירבי בירי שטוח מסלול — 300 מ' ובירי תלול מסלול — 2,600 מ'. אורך הקנה של המרגמה 1.21 מ'. קיים גם דגם נוסף, שבו הטווח המירבי בירי שטוח מסלול 500 מ' ובירי תלול מסלול 5,000 מ'. אורך הקנה של מרגמה מדגם זה הוא 1.80 מ'.

אימונים בכלי נשק סובייטיים וישומם

צבא ארה"ב מקיים עתה תכנית לימודים משתתפי הקורס אמצעי לחימה סובייטיים שונים. התכנית כוללת, בנוסף להכרה כללית והצגה של האמצעים, גם ירי נק"ל. כן מועברים שיעורים בנושא תיקונים ואחזקה. יחידה מיוחדת עורמת לרשות המתאמנים למתן תשובות והסברים בכל הנוגע לאמצעי הלחימה הסובייטיים וישומם. משתתפי הקורסים באים מתוך הדיביזיות הסדירות של ארה"ב, הן אלו המשרתות בארה"ב והן אלו המשרתות באירופה ובקוריאה. על-מנת להגדיל ככל האפשר את מספר המשתתפים בקורסים אלו, הוכנה תכנית להקמת מרכזי אימון נוספים ע"י העברת אמצעי לחימה, תחמושות ומדים לבסיסים עיקריים שונים. משתתפי הקורס התרשמו לחיוב מנוחיות התפעול של רובה הקלשניקוב, מיכולת השיוט של הנגמ"ש BMP וממערכות הלוחמה הכימית והגרעינית שבו, אך נדהמו מחר-סר הנוחיות בכלי הרקב בכל הקשור בהנדסת אנוש. קיימות תכניות אימון כאלו גם בצבאות אחרים ויש להניח שאף בגוש המזרחי, אשר היו לו בעבר אפשרויות להשיג מערכות נשק מערביות. בתמונות — משתלמים אמריקנים במדים רוסיים על טנק T-62 ונגמ"ש BMP.

פצצת

הנוריטרון

מימד חדש בלוחמה הגרעינית

פ. רוגרס

הזמן: יום ה"ע" ועוד 2. המקום: 70 ק"מ מערבית מעמק פולדה (בגבול מערב-גרמניה — מזרח-גרמניה). הדיביזיה המערב-גרמנית הממוכנת ה-14 מנהלת קרב-הגנה עקוב-מדם. לאחר 48 שעות לחימה מתישות, נערכה הדיביזיה לקדם גל שני של התקפות כבדות מידי כוחות אויב רעננים. במפקדת הדיביזיה מצטיירת תמונה עגומה. הדיביזיה ה-14 לחמה היטב. 70 הק"מ שמ-הגבול ועד למיקומה הנוכחי זרועים בפגרי טנקים ובנגמ"שים של האויב. אבל הלחימה הכבדה תבעה קורבנות. בפלוגות הטנקים נותרו 7—8 טנקים כשירים, ולפלוגות החי"ר אבדו 30 אחוזים ממצבתן. האספקה החיונית של טילי ה"טאו" ושל הפגזים-מונחיה-הלייזר התדלדלה במידה מסוכנת. התקפות אויר כבדות הולמות בעמדות קו-החזית. אש נ"ט מאסיבית מונחתת על הארטילריה הדיביזיונית. קווי-התקשורת מנותקים חלקית כתוצאה מתקיפות-האויב ויר ומאש טילי האויב. סיוע מועט בלבד יכול להינתן לדיביזיה ה-14. כל עתודות הקורפוס והארמיה כבר הוטלו לקרב. קרבות-אויר ענקיים מתחוללים בשמי שדה-הקרב. כוח האויר הטקטי של נאט"ו עושה כמיטב יכולתו, אבל גיחות-סיוע רבות נופצו בידי נחילי מטוסי-הקרב של האויב בטרם הספיקו להגיע לגזרת הדיביזיה. אלו שהצליחו להגיע לגזרה, נתקלו במחסום הרסני של טילים ותותחים נ"מ, וסבלו אבידות כבדות. תצפיות מאת-רות תנועות-רכב מאסיביות מאחורי קווי-האויב. המודיעין מדווח שכוחות ברית וארשה מניעים שתי דיביזיות טנקים ושתי דיביזיות ממוכנות כ-15 ק"מ מאחורי קו החזית. התפתחות המצב מוכיחה שהאויב מנסה להשיג הבקעה מאסיבית בגזרת הדיביזיה ה-14. מאות כלי רק"מ של האויב נעים בשדרות, בחזית שרוחבה 8 ק"מ. תקיפות מטוסי האויב ואש הארטילריה שלו גוברות עד כדי שאגה מהממת. המצב נראה חסר תקווה לחלוטין, הבקעת החזית ממשמשת ובאה...

הדיביזיה: „הפעל נשק גרעיני!“ זרם פקודות קולח ממרכז ניהול האש. מטוסים ידידותיים מוזהרים לבל יתקרבו לגזרה. בתריסר עמדות מוגבהים קניהם המאסיביים של תותחים 203 מ"מ, ומוצבים על נתוני ירי חדשים. תריסר פגזים כבדים ננחיים לתוך בתי הבליעה. הסדנים הכבדים ננעלים. מפקדי-פלגות מדווחים: „מוכן!“ נתוני זע"מ (זמן על מטרה) מחושבים עבור כל קנה בנפרד. עם הספירה-לאחור, יורה כל תותח על-פי פקודה — תריסר „יצאות“, האובדות בשאגת-הקרב. הפגזים עושים דרכם למטרותיהם. במרכז ניהול האש נספרות השניות במתח: „...עשר, חמש, ארבע, שלוש, שתיים, אחת — עכשיו!“ בתריסר נקודות-מפתח מאחורי קו האויב, מופיעים הבהקים בגובה 100 מטרים. כדורי-אש קטנים ומסמאי עיניים נוצרים ונעלמים. תחילה נראה שהתוצאות הן מזעריות. מספר קטן של כלי-רכב, שנלכדו במרחק של עד 100 מטרים מההתפוצצות, מושמדים. אבל שדה הקרב נשטף בתריסר גלי-קרונה קטלניים. התקפת האויב נמשכת, אולם תוך דקות אחדות מאבדת את ליכודה. טנקים ונגמ"שים נעצרים בחריקה, או נעים לכאן ולכאן ללא מטרה, כשהם נתקעים במכשולים או האחד בשני. אש הארטילריה של האויב נחלשת ומתדלדלת, כשהתותחים משתתקים או יורים ללא דיוק. מטוסי אויב מנמיכי טוס מזדקרים ומתרסקים. יחידות הנ"מ דוממות, קווי התקשורת מנותקים. תשדורות קדחתניות ממפקדת האויב אינן נענות. תוך פחות משתי שניות, איבד האויב כ-30,000 איש. ההתקפה המאסיבית נופצה לחלוטין. תוך שעה יוצאת הדיביזיה ה-14 להתקפת-נגד, והודפת את האויב. מחזות דומים מתרחשים לאורך כל קו החזית. הפלישה האדירה של כוחות ברית וארשה למדינות נאט"ו נבלמה ושובשה. היחידות המוכות נסוגות לגרמניה המזרחית, פיקוד נאט"ו מציע הפסקת-אש...

תורגם מ-Army ספטמבר 1977.

נחיתות נאט"ו

מדע בדיוני? לפני שנה בלבד יכול היה הדבר להישמע כך. אולם לפני חדשים אחדים, ביוני וביוולי השנה נדהמו הכל למש-מע הידיעה שארה"ב פיתחה וניסתה פלי-נשק בעלי קרינה מוגברת, שהאפקט שלהם הוא כמתואר לעיל. אם יינתן אישור מהנה-שיא, יוצבו בתוך 18 חודשים כלי-נשק אלה במדינות ברית של ארה"ב בנאט"ו ובדרום-קוריאה. לשאלה אם יוכנסו כלי-נשק אלה לשימוש אם לאו, יש השלכה יסודית על יכולתו של הצבא למלא את משימתו. שכן מאז שנת 1965, גוטה המ-און הצבאי בין כוחות ברית נאט"ו לברית וארשה לרעת הראשונים. מספרן של היחידות הלוחמות הסובייטיות גדל, מסגרותיהן של היחידות הבודדות הורחבו, והן קלטו כמויות גדולות של נשק משובה. גם יחידות-האויר הטקטיות גדלו בכמותן וב-איכותן. מספר המטוסים בחטיבת חיל-האויר הטקטי הטיפוסית גדל מ-38 ל-50. המטוסים קצרי-הטווח ובעלי המטען הקרבי המוגבל — מטוס הירוט מיג-21 ומ-טוס קרבי-ההפצה מיג-17 — מוחלפים בקצב מהיר על-ידי מטוסי-הירוט מיג-23 ומיג-27, ומטוסי התקיפה סוחוי-19. היתרון הטכני שהיה לנאט"ו בכלי-נשק וב-איכות מטוסים, אבד כמעט לחלוטין. הצבא הסובייטי נע כיום תחת מחסות גידיים של טילים ג"מ סאם-4, 6, 7, 8 ו-9, המ-תוגברים במספר רב של סוללות תותחים ג"מ מתנייעים 23 מ"מ עד 57 מ"מ ברובם מונחי מכ"מ. דוקטרינת ההתקפה הסובייטית הנוכחית קובעת שיש לנטרל ולהרוס

המחבר הוא פטריק פ. רוג'רס. איש חקר ביצור עים וניתוח מערכות העובד בחברת „לוקהיד“. תחום עיסוקו כולל ניתוח יעילות מערכות נשק. השתתף כאיש חי"ר במלחמת קוריאה. המערכת מפנה את תשומת-לב הקוראים למאמר „נאט"ו ולוחמה גרעינית טקטית“, שהופיע ב„מערכות“ מס' 257. באותו מאמר שולל מפקד אמריקני בכיר את אפשרות השימוש בנשק גרעיני טקטי. בקבוע: א. השימוש בנג"ט יגרם להסלמה — אי אפשר לתכנן מלחמה גרעינית מוגבלת. ב. למערב אירופה ייגרם נזק עצום. החידוש בנשק הנויטרוני הוא בקביעה שאין זה נשק גרעיני — ומכאן שקיימת רמת-אלימות חדשה, בין הנשק הקונבנציונלי לבין הנשק הגרעיני.

כוונת המחבר להדגיש את העובדה שהשטח עליו נורו פצצות הנויטרון אינו מוזהם ברדיו-אקטיביות, ולא להצביע על יכולת ההתאוששות של הדיביזיה ה-14.

את הכוחות המגינים על-ידי כוחות ממוכ-נים מהירי-תנועה, המסתייעים באש אר-טילרית מאסיבית ובסיוע אוירי טקטי. קוי האויב יובקעו במספר נקודות על-ידי רי-כוז של דיביזיות טנקים ודיביזיות ממוכ-נות. יחידות עתודה מתארגנות בשדרות, על-מנת לאפשר התקפות מהירות, חוזרות ונשנות, ולאחריהן ניצול הצלחה מהיר דרך הפרצות. כוח-האויב הטקטי של המגן ינוטרל על-ידי יחידות הנ"מ המתנייעות של התוקף. לדעת הסובייטים ניתן להגיע לקצב התקדמות שבין 40 ל-90 ק"מ ביום. יחידותיו של המגן תנותקנה זו מזו, תבו-דדנה ותושמדנה.

במצב זה עשויה להיות משמעות טקטית חשובה ביותר להימצאותם של ראשי נפץ נויטרונים, בעלי קרינה מוגברת, בפגזי ארטילריה בקטרים של 155 ו-203 מ"מ. תותחים בקטרים אלה, הנמצאים בדרג הדיביזיה והקורפוס, יוכלו לסייע באש גר-עינית בסמיכות של 2 ק"מ מכוחות ידי-דוטיים. כל יחידה בצבא ארה"ב הכוללת תותחים 155 מ"מ או 203 מ"מ יכולה להיות בעלת כושר גרעיני. הוביצרים חד-שים, בעלי טווח מוארך, נכנסים עתה למערך, והם יאפשרו לארטילריית הדי-ביזיה והקורפוס לפגוע עמוק במערך האויב ולהשמיד את תותחיו ועודותיו. לתותח ה-M-110A-1 המשופר בקוטר 203 מ"מ, יש טווח של 22 ק"מ. תותח ה-155 מ"מ החדש, M-198, יורה לטווח 24 ק"מ בתחמושת רגילה, ול-30 ק"מ בתחמושת מה"ר (מטען-הודף-רקטי). בנ-סיבות אלה, הופך כל ריכוז של כוח שריון וארטילריה לאיזור מסוכן. הסיוע הארטי-לרי והאוירי המאסיבי ביותר לא יכול להבטיח את השמדתם או את ניטרולם של כל קני-התותח של המגן ודי בקנה אחד כדי לירות פצצת-נויטרון אחת. תיאור זה מסביר את התפקיד הקלאסי של כוחותינו הגרעיניים הטקטיים אך אין שום חידוש בתפיסה זו. ארה"ב מחזיקה כלי-נשק גר-עיניים טקטיים בנאט"ו ובדרום-קוריאה זה יותר מ-20 שנה. מדוע אם כן תהיה ליצורם ולהצבתם של הטילים והפגזים החמושים בראשי-נפץ בעלי קרינה-מוגבר-רת חשיבות טקטית מיוחדת? המצאה טכנולוגית היא בעלת ערך מועט אם איננה מעניקה יתרון טקטי. נשאלת הש-אלה כיצד יגבירו ראשי הנפץ החדשים את יכולתם של הכוחות הגרעיניים הטק-טיים הזירתיים למלא את משימתם ?

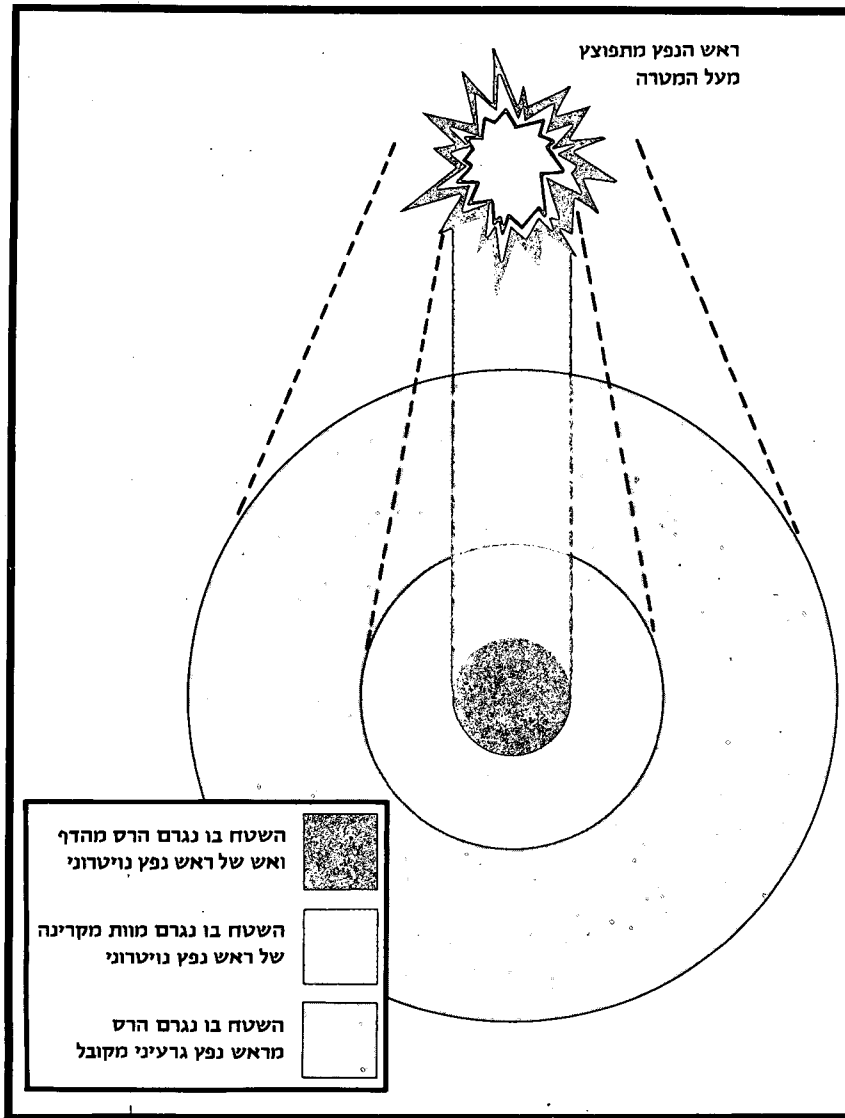
הנשק הגרעיני הטקטי

תפקידם של הכוחות הגרעיניים הטקטיים הזירתיים, ושל המערכות הגרעיניות של שדה-הקרב השייכות לצבא היבשה הוא להרתיע את הצד השני מלהשתמש בנשק גרעיני טקטי, ולשמש מחסום במקרה זה-כוחות הקונבנציונליים של ארה"ב ובעלות בריתה לא יצליחו לבלום התקפה שתיערך בנשק קונבנציונלי. המערכות הגרעיניות של שדה-הקרב יספקו סיוע גרעיני ליחי-דות הנמצאות במגע עם האויב במטרה להשפיע ישירות על מהלך הקרב. אם הן תתוכננה כהלכה, וניתן יהיה להשיגן בכ-מות מספקת, הן תאפשרנה הנחתת מהלך-מות גרעינית לצרכים מוגבלים באזורים מוגדרים היטב, תוך הגבלת תוצאות-הלואי. אולם האם הנשק הגרעיני הטקטי הנוכחי הנמצא באירופה יכול למלא משי-מה זו? ישנן הצהרות פומביות המאשרות שלארה"ב 7000 ראשי-נפץ גרעיניים בנאט"ו. רובם, כך נאמר, הם בעוצמה שבין 10-50 קילוטון. סד"כ זה מייצג כוח-מהלומה אדיר, אבל יש ספקות כבדים אם ניתן יהיה להפעילו אי-פעם כדי להשיג את יעודו. הספקות נובעים משני גורמים: התנאים המשתנים באירופה ב-25 השנים האחרונות, והמאפיינים הטכניים של כלי-הנשק שבמערך. לפני 25 שנים, היו הערים במערב אירופה מרכזים עירו-ניים מוגדרים היטב, כשמרחבים גדולים מפרידים ביניהם. כיום, בשל ההתפתחות הכלכלית ובעיקר בשל הגידול העצום במספר כלי-הרכב הפרטיים, נוצרה התר-חבות של הערים, דבר הנכון בעיקר לגבי גרמניה המערבית. האזורים המתועשים שלה הם עירוניים, כשהערים מכסות אוז-רים גדולים הרבה יותר, ומוקפות בפרב-רים. אפילו השטחים המוגדרים כחקלאיים מכוסים עתה בערים קטנות ובכפרים, שמרחק של לא יותר מ-3 עד 8 ק"מ מפריד ביניהם. הנשק הגרעיני הטקטי הק-יים מתוכנן להרוג בעזרת הדף ואש, ואם ישתמשו בו בהרחבה, תיווצר נפולת רדיו-אקטיבית בכמות משמעותית. לכלי-הנשק הגרעיניים הטקטיים הקיימים יש כוח לב-לום מתקפה סובייטית, אם ישתמשו בהם בכמויות. אבל אפילו אם תגובתנו תוגבל לפגזי-תותח בעוצמה של 10 קילוטון, תהיינה תוצאות-הלואי הרסניות. ערים ועיירות יסבלו נזקים חמורים ויווצרו אוז-רים מוכי-רדיואקטיביות. מספר האבידות בקרב האוכלוסייה האזרחית יגיע למיליו-

נים. אפשר ממש לחזות את שוידעו בעק-בות הקרב: „היה עלינו להרוס את נאט"ו כדי להצילה". בנסיבות אלה, לא סביר שמפקדינו יקבלו אי-פעם אישור להש-תמש במערכות הגרעיניות של שדה-הקרב. מכאן, שההרתעה הגרעינית הטקטית שלנו באירופה לא נראית אמינה. ואם היא לא אמינה בעינינו — בודאי אין היא אמינה בעיני האויב.

מהי פצצת הנויטרון ?

השאלה היא האם יוכלו ראשי-הנפץ הנויט-רוניים לפתור בעיה זו? נראה שהתשובה לכך חיובית. כיצד? — התשובה נמצאת במכניזם-ההרג השונה בו משתמשים כלי-הנשק החדשים. ראשי-נפץ גרעיניים מקו-בלים הורגים על-ידי הדף וחום, כשהנפו-לת הרדיואקטיבית היא תוצאת-לואי לא רצויה. ראשי-נפץ נויטרונים הורגים ע"י יצירת זרם פתאומי של נויטרונים בעלי תאוצה גבוהה. האפקטים של הדף וחום מוגבלים לשטח קטן, הנפולת קטנה ולא משמעותית. ראשי-הנפץ הנויטרוני בעל הקרינה המוגברת אינו סוג חדש לחלוטין של נשק. זהו ראש נפץ גרעיני, עם מספר מאפיינים מיוחדים. כל ראשי הנפץ הגר-עיניים יוצרים ארבעה אפקטים ממיחים בעת הפיצוץ: הדף, חום, קרינה מיידית ונפולת. בכלי נשק גרעיניים טקטיים מקו-בלים, האפקטים של הקרינה המיידית אובדים בתוך האפקטים של ההדף וה-חום. מרבית הגייסות הקרובים למוקד ההתפוצצות ייהרגו מההדף ומהאש. בנשק קרינה מוגברת, תפוקת הנויטרונים היא מירבית. האפקטים של ההדף והחום הם מינימליים. רדיוס ההריגה של זרם הנויטרונים מתרחב בהרבה מעבר להם. זרם הנויטרונים הוא כמעט מידי. מרבית הנויטרונים משתחררים תוך מספר מיליו-ניות השניה מיזום פיצוץ ראשי-הנפץ. ל-מטרות מעשיות, נוכל להניח שמשך הזמן של שיחרור הנויטרונים הוא שניה אחת. למרבית הנויטרונים הנפלטים יש אנרגיה קינטית גדולה. נויטרונים הם חלקיקים כבדים, בעלי מטען נייטרואלי, אשר, ביחד עם הפרוטונים הטעונים במטען חיובי, יוצרים את גרעין האטום. המאסה והאנר-גיה הגדולים של הנויטרונים מעניקים להם יכולת-חדירה גדולה. ניתן לבלום אותם רק כשהם מתחברים לגרעין האטום. באויר, תואט תנועתם של מרבית הנויט-רונים ע"י גרעיני החנקן שבאטמוספירה.

האפקטים של ראש נפץ נויטרוני לעומת ראש נפץ גרעיני מקובל.

בלמו ייתפסו ע"י גרעיני האטומים מהם מורכב השריון. אפילו כאן יוצרים חוקי ה-פיסיקה מעין מילכוד. הגרעין הלוכד נויטרונים ייהפך לגרעין בלתי-נורמלי — שהוא במצב לא-יציב. האנרגיה של הגרעין תי-פלט כקרינת-גאמא. מכאן שלכידת נויטרונים ע"י שריון הטנק תגרום לשריון עצמו להקרין קרינה קטלנית. כלי הרכב המשוריינים יספקו מעט מאד הגנה נגד קרינת-נויטרונים בעוצמה גדולה. מספר חומרים אכן מספקים מחסה אפקטיבי נגד קרינת הנויטרון. אדמה לחה היא חומר אפקטיבי למדי, נפוץ ביותר. גם בטון יעיל במידת-מה, אבל הוא חייב להיות עבה יחסית. 250 מ"מ בטון או 375 מ"מ אדמה לחה יבלמו 90 אחוזים מזרם הנויטרונים. 500 מ"מ בטון או 750 מ"מ אדמה לחה יבלמו 99 אחוז. ביצורי-שדה מוכנים או

בות המוות הן שטפידים וזיהום. הנפגע ימות תוך 4 עד 8 שבועות. שיקום לנפגעים שנתורו בחיים ימשך חודש עד שנה. במנת קרינה של 200 עד 300 ראד, יהיו ההפרעות בתפקוד וגרימת-הנוק מזעריים. למנות של 100 עד 200 ראד יהיה אפקט קטן ביותר. הטיפול הנדרש מוגבל להשגחה רפואית, ולשכנוע החולה שהוא לא ספג מנת-קרינה קטלנית. היבט-ההרג השני של הנויטרונים מהירי-התאוצה הוא הקושי הקיצוני שבתפיסת מחסה מפניהם. קל יחסית להתגונן מפני קרני גאמא, שהן הסוג האחר של קרינה מהתפוצצות גרעינית. לוח-שריון בעובי 100 עד 125 מ"מ יבלום 90 אחוז מקרני הגאמא. עובי פלדה זה יבלום רק 20 עד 30 אחוז מהנויטרונים הפוגעים בו. השאר יחדור דרך השריון. אותם נויטרונים שיי-

בדרך זו, דחיסות הקרינה הנויטרונית יורדת בהרבה. ככל שהמרחק ממוקד ה-פיצוץ גדל. מנות-קרינה גבוהות של נויטרונים הן קטלניות. נתונים שפורסמו מ-כיחים כי ראש-הנפץ הנויטרוני בעוצמה של קילוטון אחד, הנמצא בפגז תותח 203 מ"מ, יוצר מנות-נויטרונים בעוצמה של 5,000 עד 8,000 ראד (rads)*, בטווח של כ-800 מ'. מעבר לרדיוס זה נופלת רמת הקרינה במידה ניכרת, אבל היא עדיין תהיה בשיעור של 600 עד 700 ראד בטווח של כ-1200 מ'. הנויטרונים הכבדים ומ-הירי-התאוצה חודרים בקלות את גוף האדם. זרם הנויטרונים בלתי-נראה לעין, ואי אפשר לחוש בו לבד מתחושה רגעית עוקצנית בעת שסופגים מנה גדולה של קרינה.

האפקט של מנת קרינה גדולה על האדם הוא קטלני. התוצאות מותנות בגודל המנה שנספגה. בסדר גודל של 5000 עד 8000 ראד נגרם המוות מנזק למוח ולמערכת העצבים המרכזית. האדם יוצא מכלל פעולה תוך חמש דקות מהתפוצצות. הסימפטום מים כוללים עוויתות, רעידות, אבדן שליטה בשרירים, קשיים בנישימה ושיתוק לסירוגין. שום טיפול רפואי לא יעזור, וניתן לספק לנפגע רק תרופות-ארגעה. מאה אחוזי מוות יושגו תוך 24 עד 48 שעות אחרי ההתפוצצות. המוות נגרם בעיקר מקשיי הנשימה. במנות קרינה ב-שיעור 3000 עד 5000 ראד, יצאו החיילים מכלל פעולה תוך חמש דקות, ויישארו במצב זה 30 עד 45 דקות. התוצאות החמורות ביותר ייגרמו לאברים הפנימיים. האדם יסבול בחילה, חום, אבדן תאבון ועייפות קיצונית. כלי-הדם יינזקו קשות. האדם שנפגע יראה, זמנית, כמי שהתאושש, אבל שוב לא יוכל לתפקד באורח נורמלי. הנפגע ימות תוך 4 עד 6 ימים, כתוצאה מזיהום מאסיבי ומהתמוטטות מחזור הדם. שוב, אין שום טיפול רפואי אפקטיבי. במנת קרינה של 650 ראד, הפרעות בתפקוד מופיעות תוך שעה עד שעתיים. הסימפטומים כוללים בחילה, הקאה, אבדן תאבון ועייפות. הטיפול הרפואי כולל עירויי דם ואנטיביוטיקה. שיעור המוות בין הנפגעים יגיע ל-50 עד 80 אחוז. סי-

* RAD — יחידת מדידה לקרינה המוגדרת כאותה מנת-קרינה בגוף ביולוגי, המלווה בשהריר 100 ארג אנרגיה לכל גרם של החומר הסופג.

כפוזים יספקו מידה גבוהה של הגנה. עמדות-ההגנה הטיפוסיות בשלביה האחרונים של מלחמת קוריאה — בוגרים מוצקים וחפירות-קשר עמוקות — עשויות היו לספק מידה גדולה של הגנה. לראשי-הנפץ בעלי הקרינה המוגברת השלכות טקטיות חשובות. כל זמן שלצד אחד יש מנופול, הוא נהנה מיתרון מכריע. ניתן להשתמש בכלי נשק אלה בטווח של 2 ק"מ מגייסות ידידותיים. התקפות מאסיביות הופכות לבלתי-אפשריות. ניתן לנטרל עמדות-מפתח של מערכי-ההגנה. ניתן ליצור פרוצדורות בקווי ההגנה של האויב, ולנצלן במהירות ע"י חדירה ממוכנת.

הויכוח על פצצת הנויטרון

מותחני-ביקורת טוענים כי שום כלי נשק איננו נותר לעד בגדר סוד. כשלשני הצדדים יש פצצות נויטרון המאזן מתאזן מחדש ולאף אחד אין יתרון. טיעון זה מתבסס על התיאוריה כי כל כלי הנשק הם בעלי ערך שווה בכל הנסיבות. ההיסטוריה איננה מסכימה לטיעון זה. כל המעצמות שלחמו במלחמת העולם הראשונה היו מצוידות במקלעים. מקלעים של מעצמה אחת היו שווים ערך באיכותם ובקצב האש שלהם לאלה של מעצמה אחרת. בתיאוריה — הם היו אמורים שלא לתרום ולא כלום למהלך המלחמה. למעשה, המקלע שלט בשדה-הקרב. ההגנה היתה צורת הקרב העדיפה. לא משנה מי תקף ומי הגן — תמיד ניפצו מקלעיו של הצד המגן את ההתקפה. למקלעיו של התוקף היה כוח אש שווה — אבל הוא לא יכול היה לפגוע במגן.

ראשי-הנפץ הנויטרונים נראים כמקרה דומה לפרשת המקלע. הם יעילים נגד גייסות מרוכזות — והתוקף חייב לרכז גייסות כדי להשיג הבקעה. גייסות הנעים ברגל או ברכב משוריין פגיעים לקרינת הנויטרונים וקשה לספק להם מחסה. גייסות מחופרים ומוגנים על-ידי אדמה ובטון נהנים ממחסה. הטכנולוגיה החדשה של כלי-רכב נהוגים מרחוק (RPV)* ושל חיישנים אוטומטיים מאפשרת ליחידות-אש לאתר תנועה עוינת מטווח רחוק, ולפגוע בה בטווח היעיל המירבי של כלי-הנשק. קשה הרבה יותר לאתר יחידות ניידות ומוסוות. ראשי נפץ נויטרונים יכולים להיות משוגרים מתותחים קיימים,

* RPV — Remotely Piloted Vehicles.

סיכום

דבר קיומה של פצצת הנויטרון הגיע לראשונה לידיעת הציבור בחודש מאי 1977. מפרסמה היה הגנרל סטארבריד, עוזר למנהל לבטחון ציבורי במנהל מחקר ופיתוח האנרגיה, שהעיד בפני תת ועדה להקצבות של בית הנבחרים. הדיונים עסקו בתקציב העבודות הציבוריות של המנהל, ובעדותו נכללו תאורי כלי הנשק הגרעיניים שנמצאו בפיתוח. עם אלה נמנו ראש הנפץ W 70-3 המיועד לטיל „לאנס" ופגז הארטילריה W-79 בקוטר 203 מ"מ. בתשובה לשאלות, הסביר הגנרל סטארבריד: „אנו מקטינים את אפקט ההדף ומשיגים את רדיוס ההרג שאנו רוצים על-ידי קרינה מוגברת". עדותו של גנרל סטארבריד משכה תשומת-לב מועטה באותו זמן. בתחילת יוני החל עיתון וושינגטוני לפרסם סדרת מאמרים תחת כותרות כגון „ראש הנפץ נויטרוני רצחני חבוי בתקציב מנהל האנרגיה" ו„הפנטגון מקוה לשמור על פצצת הנויטרון בסוד", ובמאמר מערכת נכתב שהקרינה המוגברת היא „ראש נפץ חדש, שאיננו זקוקים לו". הוטחו האשמות בדבר פיתוח סודי של נשק שטני ותככים של הפנטגון, וחישי-מהר התפתח ויכוח סוער בקונגרס. המתנגדים לנשק החדש כינוהו „ראש נפץ לא-אנושי, רצחני, מעורר סלידה מבחינה מוסרית והרסני להגבלת תפוצת כלי-הנשק". התומכים בו טענו שהוא „יגביל את ההרג למטרות צבאיות, יחמול על החפים מפשע ויגן על חיי חיילינו". לאחר ישיבה סגורה נדחתה בסנאט ההצעה לבטל את כל ההקצבות לראשי-הנפץ הנויטרונים. במקומה, נתקבלה החלטה להקפיא את כל ההקצבות עד שהנשיא יחליט לאשר את התכנית, ועד שתתקבל בסנאט הצהרה בדבר הפעת הנשק החדש על הגבלת תפוצת כלי-הנשק. לאחרונה ביקש הנשיא קרטז מה-קונגרס לאשר את ההקצבות והביע את רצונו לשמור בידי ארה"ב את האופציה להכניס את פצצת הנויטרון למערך. לדעתו אין הדבר פוגע באמנה להגבלת הנשק הגרעיני או במשא ומתן בעניין הגבלת הנשק האסטרטגי בכלל שכן זהו נשק טקטי בלבד.

ב-13 ביולי הכריע הסנאט ברוב של 58 לעומת 38 לטובת הצעתו של הנשיא. עתה מחכה הסנאט להחלטתו הסופית של הנשיא לגבי הכנסתה למערך.

בינוניים וכבדים. מערכות שיגור אלה קשות לאיתור ולהשמדה. כל הגורמים האלה פועלים לטובת המגן — והאסטרטגיה הבסיסית של ארה"ב באירופה ובאסיה היא הגנתית. אין לנו כל צורך לאומי ליוזם מתקפה יבשתית כוללת עמוק לתוך טריטוריית היריב. משימתו של צבא-היבשה שלנו היא להגן על הטריטוריה של בעלות-בריתנו. בנסיבות אלה, כלי-נשק בעלי קרינת-נויטרונים הם ללא ספק יתרון עבורנו, ואפילו יהיו גם בבעלותו של הצד השני.

ההתנגדות ליצור ראש-נפץ נויטרוני ול-הכנסתו למערך נשענת על שני טיעונים: האחד הוא התגובה הרגשית נגד נשק המיועד „להרוג אנשים", האומרת שכל נשק המכוון נגד „אנשים ולא נגד ציוד או רכוש הוא בלתי מוסרי". התשובה לטיעון זה היא שגם רובה ה-M-16 וגם מקלע ה-M-60 מיועדים להשיג אותה מטרה עצמה. קשה להעלות על הדעת שחיי"ר יגן על עמק פולדה כשהוא חמוש ברימוני-גז-מדמיע ובאלות. טיעון רציני להתנגדות לנשק בעל קרינה משופרת מבוסס על גישה יותר אינטלקטואלית. כעיקרון, הוא מגיח ששימוש טקטי בנשק גרעיני כלשהו יוביל למלחמה גרעינית כוללת. ראשי נפץ נויטרונים שיירו מ-אמצעי שיגור מודרניים מדויקים ישללו את מרבית הטיעונים הללו. הנזק מוגבל לאזורי המטרות. תוצאות-לוואי שיפגעו באזרחים ובסביבה של המגן מצומצמות עד למינימום. הנשק הנויטרוני יעיל בצורה יוצאת מהכלל בשדה-הקרב, עם מעט מאד, או כלל לא יישומים אסטרטגיים. וזו בדיוק הסיבה שבגללה מתנגדים לו. הצהרה טיפוסית לדגם-מחשבה זה הושמעה מפי הסנטור היינץ מהמפלגה הרפובליקנית, הטוען שכלי הנשק הנויטרונים מעוררים סלידה מבחינה מוסרית. מתנגדים אחרים מביעים חששות שאם נשתמש בראשי-נפץ נויטרונים לבלוימת התקפה רוסית נגד אנט"ו, והקומוניסטים יובסו, יפעילו הרוסים כתגמול כלי נשק גרעיניים טקטיים. כלי נשק אלה ידועים כהרסניים יותר ומדויקים פחות ממקבליהם האמריקניים. השימוש בהם יגרום להרס נרחב במערב אירופה. ארה"ב תגיב בנשק רב-עוצמה, ויווצר תהליך-הסלמה שיביא לחילופי-מהלומות בין-יבשתיים בנשק רב-מגטוני, ושיסתיים במלחמה גרעינית כוללת.

התפתחות ההגות בין שתי מלחמות

אוריית הפסולה של „המתקפה עד קצה גבול היכולת“⁴ — היא אשר עשתה עתה מאמץ עליון למנוע קרבנות בנפש ואבדן שטחים במלחמה עתידה או לפחות לצמצמם ככל האפשר. כל המעיין בזכרונותיו של המרשל פטן על קרבות ורדן⁵, שראו אור בשנת 1929, ישתומם ודאי מכך שהנספח היחיד שצורף לספר נקרא „תפקידם של מבצרים במהלך המערכה על ורדן“. אולם נספח זה — ודווקא בשנת הופעתו זו — אינו מקרה. כי דווקא בשנה זו החלה צרפת בבניית קו ההגנה האדיר ביותר מתו של שר ההגנה א. מגינו, שקיבל במרוצת הזמן את השם „קו מגינו“. באותה עת היה המרשל פטן המפקח הכללי של הכוחות המזוינים הצרפתיים וסגן נשיא מועצת ההגנה הלאומית העליונה. נספח זה, המחזיק שישה-עשר עמודים, והמבליט בצורה מודגשת ומובלטת את ערכם של המבצרים במערכת ורדן, מעורר אצל הקורא התרשמות כאילו מדובר כאן בפרט סומת של חברת בניה בת-זמננו למכירת בנייני מגורים ומשרדים. אכן, אין כל ספק כי מטרת הנספח היתה להפיץ את הרעיון של הגנת החייל הצרפתי מאחורי חומה של בטון ופלדה, החלטה שזת עתה נתקבלה על-ידי אנשי הצבא בצמרת והמדינאים.

מן הדין שנראה במסמך זה את המסמך הבסיסי למה שנקרא „רוח מגינו“. הרעיון הבסיסי היה, כי תוקפן פוטנציאלי ינתן תחילה את ראשו בנסיונו לנגח את קו הביצורים, בעוד שהחייל הצרפתי כלל לא יודקק לצאת אל השדה הפתוח לשם הגנת מולדתו. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, למרות שלצרפת היתה עדיפות על גרמניה באויר וכן במספר הטנקים, הרי בגלל הגישה הדפנסיבית המובהקת לא באה עדיפות זו כלל לידי ביטוי. יש להוסיף כאן את העובדה שאיגוף ועיקוף „קו מגינו“ היו אפשריים, ואכן בוצעו על-ידי הגרמנים.

הפיתרון הנייד והממוכן

מלחמת החפירות הקפואה מחד גיסא וההצלחות ההתחלתיות של מתקפת האביב הגרמנית בשנת 1918, שהושגו בגלל יישום מוצלח של טקטיקת ההסתננות החדשה בידי חבורות מחץ גרמניות מאידך גיסא, הביאו את שני הוגי הדעות הבריטיים הגנרל ג'י.פ.צ. פולר והסרן ב.ה. לידל הארט למחשבה מחודשת אודות ניהול המלחמה בעתיד. החלטת שניהם היתה נחושה שאסור למלחמה להתנוון שוב למלחמת חפירות. פולר, שעבר כבר במהלך המלחמה אל שורות חיל השריון הבריטי, פיתח כבר לפני סוף המלחמה (ותחת רושם ההבקעה הגרמנית דרך קוי ההגנה של הארמיה הבריטית ה-5) את „תכנית 1919“⁶

כנקודת מוצא לספרי על התפתחותן של תורות צבאיות במאות ה-19 וה-20¹, בחרתי במהפכה הצרפתית ואף קבעתי כנקודת המפנה לעידן החדש את ה-23 באוגוסט 1793. ביום זה פורסם מנשר הקונבנט הצרפתי שהכריז על גיוס העם². אולם 184 השנים שחלפו מאז אינן תקופה אחידה ומונוליטית. לא יכול להיות כל ספק בדבר שגם מלחמת-העולם הראשונה הביאה לתמורה עמוקה בתחום המחשבה האסטרטגית. כי הרי במלחמה זו כמעט והתאמת כל מה שחזה פרידריך אנגלס באורח נבואי למדי כבר ב-15 בדצמבר 1887³: „...וככלות הכל לא תיתכן עוד מלחמה עבור פרוסיה-גרמניה זולת מלחמת-עולם וזאת תהיה מלחמת-עולם בעלת ממדים ואלימות בלתי משוערים עד כה. שמונה עד עשרה מיליונים של חיילים יחנקו זה את זה אהדדי וישימו את אירופה לשממה, כפי שלא עשה עוד לעולם נחיל של ארבה. חורבן מלחמת שלושים השנה ידחס לפרק זמן של שלוש עד ארבע שנים ויתפשט על כל היבשת; רעב, מגפות והתבהמות של הצבאות ושל המוני העם בעקבות המצוקה החריפה; מבוכה ללא-תקנה, אשר תסתיים בפשיטת רגל כללית, במערכת המלאכותית של המסחר, התעשייה וה-אשראי שלנו; התמוטטות המדינות הותיקות ושל חכמת-המדינה המסורתית שלהן, בזה האופן שהכתרים יתגלגלו בתריסרים על-גבי המדרכות ולא יימצא מי שירימם; חוסר יכולת מוחלטת לחזות מראש כיצד כל זה יסתיים ומי ייצא מנצח מהמאבק; רק תוצאה אחת ודאית בבטחה: אפיסת כוחות כללית והיווצרות התנאים לניצחון הסופי של מעמד הפועלים.“

אכן, מיליוני החללים והפצועים בצד המנוצח ובצד המנצח כאחד, העלות העצומה של המלחמה, התפרצות מהפכות והת-מוטטות משטרים קיימים מחד גיסא והמבוכה בקרב בעלי המקצוע שנבעה מהחזיון הבלתי צפוי של מלחמת החפירות הסטטית והשקעה חומרית עצומה מאידך גיסא, אילצו להרהר מחדש בקורות המלחמה שנמשכה למעלה מארבע שנים ולמצוא דרכים ואמצעים חדשים כדי לשים לאל הישנות מאורעות טראומטיים כאלה בעתיד. זאת היתה, אם כן, נקודת המוצא המשותפת לחיפוש פתרונות חדשים בתקופה שבין שתי מלח-מות-העולם. הסקירה הבאה גועדה בראש וראשונה לשמש מעין „ספירת מלאי“ וכגירוי להתעמקות נוספת בנושא.

הפיתרון הדפנסיבי

אין תימה שצרפת — אותה מדינה שנשאה על גבה את עיקר מעמסת המלחמה ושהתחילה את המלחמה בהישענה על התי-

הצבאית העולם

אל"מ (מיל') פרופ' יהודה ואלך

עות מהנעשה במלחמת האזרחים בספרד. רק בשלב השני של מלחמת-העולם השנייה הקימו אותן מחדש. אין כל צל של ספק שפתרון המלחמה הממוכנת הטביע את חותמו על מלחמת-העולם השנייה. הפיתרון הנייד זכה גם להשלמה עשירת המצאות באמצעות „ההסתערות האנכית” של כוחות מוצנחים ומונחתים מן האויר.

„פתרון הפלא” של האסטרטגיה האוירית

בעוד שהצרפתים והאנגלים חיפשו פתרונות כדי לכוון את המלחמה היבשתית לאפיקים אחרים, שלל הגנרל האיטלקי ג'וליו דוא מלחמה זו מכל וכל. כבר בשנת 1921 הוציא את ספרו „שליטה באויר”¹² ומאז ועד למותו לא חדל להתפלמס בנושא זה.¹³ בשנת 1930 כתב אפילו רומן אוטופי כדי להביא את תורתו לידיעת ציבור יותר רחב.¹⁴ על-פי תורה זו תוכרע המלחמה העתידה באמצעות כוחות אויריים. חוט השדרה של כוחות אלה הוא צי מפציצים הנרשא הרס לתוך שטח האויב. דוא ניסח גוסיחאות מדויקות של „יחידות ההפצצה” שלו, שהיה בהן כדי להבטיח „בודאות מתמטית” הריסת המטרות. אך כאן קרתה לו טעות חשבונית, זעירה, שלא הובחנה על-ידי תומכיו ומחקיר. יש יסוד לסברה, כפי שגילה קצין מטה לשעבר של הלופטוואפה, שיש לזקוף את העובדה שהתוצאות הממשיות של ההפצצות הגרמניות באנגליה היו זעומות מהציפיות, לחובת אותה טעות חשבונית של דוא.¹⁵ דוא ראה בצי המפציצי צים שלו „תרופת פלא”, ולכן הוא היה להוט ליצור דגם מטוס אחד שיעשה את חיל-האויר שלו להומוגני. „מטוס השיוט” אמור היה לאחד את תכונות מטוס הקרב והמפציץ. לשאר הזרועות — צבא היבשה וחיל-הים — היקצה דוא תפקידים צדדיים בלתי חשובים והיה מעדיף לבטלן לחלוטין לבל יגולו תקציבים מחיל-האויר שלו.

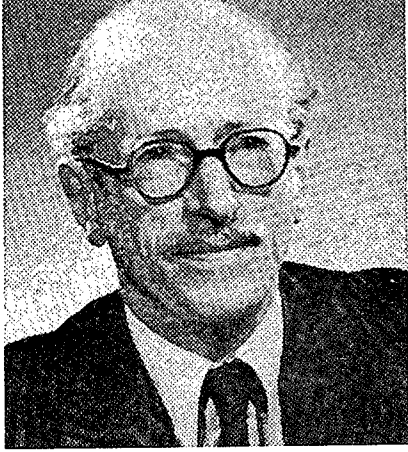
ככל שתורה זו נראית היום מוזרה בעקבות מלחמת-העולם השנייה, הרי נמצאו לה בכל זאת תומכים דווקא מחוץ לאי-טליה (בה היו לה מתנגדים רבים). היתה לה ללא ספק תהודה בלופטוואפה של גרינג ו גם חיל-האויר האמריקני הושפע ממנה לא מעט. הוא אימץ לעצמו במלחמת-העולם השנייה את רעיון „מטוס השיוט”, כפי שניכר בצורה בולטת מהתפתחות המפציציים האמריקניים החל בדגם „בי 10”. גם תפיסתו של ו.ד. מיטשל מושפעת ללא ספק מדוא.¹⁶ לא יכול להיות כל צל של ספק כי תורת „ההפצצה האסטרטגית”, שהיתה פועל יוצא מהוראת דוא, זכתה במלחמת-העולם השנייה להצלחה פחותה מהמקווה. אך יש לזקוף לחובתה הרס בלתי ניתן לתיקון של נכסי תרבות אירופיים.

שלו לשם הבסה סופית של הגייסות הגרמניים בחזית המערבית. תכנית זו נושאת את כל סימני ההיכר האופייניים של ארמיות השריון במלחמת-העולם השנייה, הן בכל הנוגע לשיטות ההבקעה והן בתחום הארגוני. לאחר מלחמת-העולם הראשונה שיכלל פולר את תפיסתו⁷ וטיפל בבעיות ארגון, תפעול וניהוג גייסות ממוכנים ומשוריינים.

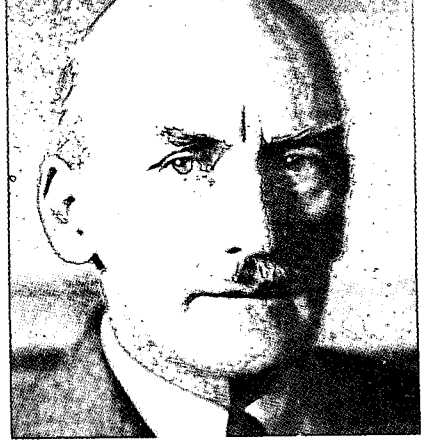
בעוד שפולר מיקד את עיקר תשומת לבו על הבעיות הטכניות של אסטרטגיה חדשה זו — שהיתה למעשה חדשה רק באשר לאמצעים, אך נשענה על העקרונות הקיימים מקדמת דנא של ניהול מלחמת תנועה — פיתח עמיתו ובן-ארצו לידל הארט תורה זו ועיצב כבר בשנת 1922 עקרונות של יצירת צבא חדיש⁸. עקרונות אלה של ניהול מלחמה ממוכנת זכו לביסוס מושכל גוסף בהוראת לידל הארט מאז פיתח החל בשנת 1929 את תורתו על הגישה העקיפה⁹. הוא ניסח את אחד העקרונות החשובים ביותר של תורה זו כלהלן: „באסטרטגיה עשויה הדרך הארוכה ביותר, סחור-סחור, להיות הקצרה ביותר למטרה.”¹⁰ אליבא דאסטרטגית הגישה העקיפה יש להשאיר את האויב בספק באשר לכוונותיו האמיתיות ויש לאיים על יעדים אלטרנטיביים ברוזמנית או במידה שוה. כבר בשנת 1935 חקר במחקר מיוחד כיצד יתנהגו גייסות משוריינים, מונגים בגמישות ובחוסר תלות מכוחות אחרים, הרחק בעורף האויב. בכך הוא כבר שירטט מראש את התמונה העתידה של מסעי הבזק שאיפיינו את שלבה הראשון של מלחמת-העולם השנייה. בניגוד לעמיתו פולר, היה מבנה כוחות השריון שהוא חזה מאוזן יותר. בעוד שפולר שלל כמעט לחלוטין את קיום חיל-הרגלים בעתיד, הטיף לידל הארט לחי”ר ממוכן ומשורייני, תמך ביצירת ארטילריה מתנייעת ומשוריינת ובשיתוף פעולה טקטי ומבצעי הדוק ביותר בין חיל-האויר לחודי שריון.

על-פי דברי חז”ל שאין נביא בעירו, לא זכו תורות פולר ולידל הארט לתשומת-לב רבה באנגליה ואף נדחו שם. מחוץ לארצם היה להן, לעומת זאת, הד רב. מעל לכל היה זה הגרמני גודריאן שיישם את מרבית העקרונות של התיאורטי-קנים האנגלים בוורמאכט הגרמני.¹¹ גם שארל דה-גול פיתח בהשפעת האנגלים תיאוריה של מלחמה ממוכנת, אולם היא לא באה כלל (או כמעט לא) לידי ביטוי בגלל רוח מגיינו ששררה אז בארצו. „הצבא האדום” גילה מוקדם מאוד את תורות פולר ולידל הארט. היו אלה הרוסים שהקימו לראשונה בין שתי מלחמות-העולם עוצבות שריון גדולות ועצמאיות ברוח תורות פולר ולידל הארט. ברם, זמן קצר לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה הם פירקו אותן כתוצאה מהסקת מסקנות מוט-

לידל הארט

פולר

הפיתרון הארגוני

שעה שפולר ולידל הארט פיתחו את פתרונם הנייד, הם האמינו שכאשר יסכים העולם לדרכם המוצעת, הוא יאלץ להיפרד מצבאות ההמון המודרניים ולקיים במקומם צבאות מקצועיים קטנים, אך מאומנים היטב. אין להתפלא על כך, שכן האנגלים דגלו מאז ומתמיד בצבאות של מתנדבים שכירים. רק תחת לחץ המאורעות של מלחמת-העולם הראשונה עברו ללא חמדה יתירה לצבא עממי של שירות חובה כללי. פולר ולידל הארט מייגו, איפוא, מסורת בריטית עם הכוונה לקיים צבא יקר ומורכב ביותר מהבחינה הטכנית.

מפתיעה הרבה יותר היא העובדה שבגרמניה הושמעה עתה דעה ברורה למדי בזכות צבא-עילית מקצועי וקטן. גיתן לטעון אמנם שגנרל פון זאקט הפך „צעקה לצדקה" משום שחווה ורסאי ממילא לא הירשה לגרמניה להחזיק אלא צבא של 100,000 חיילים, אולם בחינה קפדנית של כתבי זאקט¹⁷ שהיה ראש הרייכסווור של רפובליקת ויימאר הגרמנית, תגלה שהוא היפנה באופן מודע עורף לרעיון של צבאות של מיליוני-גים ודגל מתוך הכרה בצבא-עילית. הוא האמין שדבר זה יציל את ניהול המלחמה מפני חזרה אל מלחמת החפירות וישמור על גמישותו. כדי לוחד את הגנת המולדת, הרי שגם בעידן צבא-המתנדבים המקצועי יש אפשרות לנקוט את האמ-צעים הנחוצים בלי שיהיה צורך לגלוש מחדש אל אסון צבא ההמונים ומלחמת העמדות. ייאמר כאן מייד כי לתורה זו לא היתה כל השפעה על מהלך מלחמת-העולם השנייה.

הפיתרון הרוחני או האידיאולוגי

הטראומה של מלחמת-העולם הראשונה השאירה בעמים שהיו מעורבים בה משקעים חזקים. בין היתר החלו כמה חוגים גרמי-ניים להרהר מדוע נגזל מגרמניה „הניצחון הודאי והצודק". אנשים אלה נמנעו מלחקור באורח הגיוני את מטרות המלחמה ואת יחסי הכוחות הממשיים. הם חיפשו את התשובה מחוץ לתחום ההכרה. על רקע זה כתב הגנרל לודנדורף בשנת 1935¹⁸ את ספרו „המלחמה הטוטלית". מונח זה מושפע ללא ספק מחיבור של הסופר הגרמני ארנסט יינגר „הגיוס הטוטלי" שראה אור ב-1931.¹⁹ לא ברור אם לודנדורף קלט את רעיונו של יינגר, אם כי גם יינגר נאבק עם בעיות הסבר התבוסה שהזכרנו לעיל. אך אין כל ספק שלודנדורף התרשם מכותרת החיבור. עם זאת, סיגל לעצמו לודנדורף גם חלקים ניכרים מתורתו של דוא, ובעיקר רעיון זריעת הטרור בעורף האויב כדי לשבור את כושר העמידה של צבא האויב. אליבא דלודנ-דורף „מלחמה ומדיניות משרתות את המשך קיומו של העם,

אולם המלחמה היא הביטוי הנעלה ביותר של רצון הקיום הלאומי; תשרת, איפוא, המדיניות את ניהול המלחמה".²⁰ לודנדורף מעמיד צעד אחר צעד את תורת המלחמה הקלאסית על הראש ומעוות אותה לאידיאולוגיה לאומנית גרמנית קיצונית.

חלף אך זמן מועט מאז הופעת ספרו של לודנדורף עד שה-מדינות הטוטליטריות תירגמו את הוראתו במלחמת חבש וב-מלחמת האזרחים הספרדית לשפת המעשה; ברם, כאשר הטיל היטלר ב-1939 את העולם לתוך מלחמת-עולם חדשה, יישם אמנם את שיטות המלחמה הטוטלית של לודנדורף, אך נמנע מלהגשים את הרעיון המרכזי של לודנדורף: לא המצביא-הגנרל היה זה ששלט במדיניות, אלא היטלר הוא שכפה את רצונו על הגנרלים. מכל התורות הכובות שצצו בין שתי מלחמות-העולם, היתה זו של לודנדורף ללא ספק המתעתעת ביותר.

הפיתרון המרקסיסטי-לניניסטי

בעוד שכל התורות בהן דנו עד כאן ושהיו תחת האימפקט הטראומטי של מלחמת החפירות של 1914—1918, „סבלו" מהצרה טכניציסטית (כי חיפשו דרך כיצד למנוע את הישנות התופעה), נשארה תורת המלחמה המרקסיסטית-לניניסטית כחלק אינטגרלי של אידיאולוגיה פוליטית משוחררת מפגם זה. בעוד שתורת אמנות המלחמה עוסקת בחקירת המלחמות והס-ברן, הרי מדע הצבא במסגרת האידיאולוגיה הכללית דן בחוקי ניהול המלחמה גופא.

בלקסיקון צבאי שראה אור בשנת 1971 ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (גרמניה המזרחית), אפשר לקרוא את ההגדרות בדבר התורה המרקסיסטית-לניניסטית:

„אמנות המלחמה: מכלול פעולות הכוחות המזוינים הנשענות על חוקי המאבק המזויין ומכוונות להכנות, ניהוג וביצוע פעולות הקרב בעלות ממדים שונים (קביעת היעדים, מספר והרכב הכוחות והאמצעים המופעלים, ממדי הזמן והמרחב). אופי המשטר החברתי הנתון בכל עת קובע את אמנות המל-חמה. היא מתפתחת בתלות מן המדיניות של המעמד השולט באותה העת ומהשקפתו על ניהול המלחמה, המוצאת את ביטוייה בדוקטרינה הצבאית וכן מרמת ההתפתחות של כוחות הייצור ובמיוחד הטכנולוגיה הצבאית והמדעית. במסגרת מדע הצבא הסוציאליסטי נועד לתורת אמנות המלחמה מקום מוגדר. היא משמשת בסיס לשאר הדיסציפלינות של מדע הצבא ומשתמשת בממצאיו.

„מדע הצבא: מכלול המידע המדעי בדבר החוקיות של המאבק

לודנדורף

פרונזה

יותר. אך היות שהארצות הקפיטליסטיות עוברות לצבאות מקצועיים קטנים מפחד מפני המוני העם (כך פירש כפי הנראה את רעיונותיהם של פולר, לידל הארט וזאקט), הרי הארצות המהפכניות תישענה על צבאות-עם המוניים. מן הדין שיותן ל"צבא האדום" מה שפרונזה כינה "דוקטרינה צבאית אחידה", אותה הגדיר ב־1921 כלהלן: "הדוקטרינה הצבאית האחידה" היא התורה המוכרת בצבאה של מדינה נתונה, הקור בעת את אופי מבנה הכוחות המזוינים של הארץ, את שיטות אימון הגייסות וניהוגם על בסיס ההשקפות השוררות במדינה בדבר אופי התפקידים הצבאיים הצפויים וצורת פתרונם, הנור בעת מהאופי המעמדי של המדינה ומרמת התפתחות כוחות הייצור של הארץ".²² בעת ההיא הישווה פרונזה את ברה"מ למבצר נצור. בסופו של דבר לא תהיה ברירה זולת "מאבק ארוך, מר ונואש לחיים ולמוות". אמנם יתכן באורח זמני "לעבור ליחסים חוזיים המאפשרים במידה מסוימת קיום בדרכי שלום של הצדדים היריבים זה בצד זה", אולם לאורך ימים "הדו־קיום של המדינה הסובייטית הפרולטרית והמדינות של העולם הבורגני-קפיטליסטי הוא בלתי אפשרי".²³ המסקנה ההגיונית של פרונזה היתה, כי מדינות ברה"מ חייבת ליישם את העיקרון של האסטרטגיה הגבוהה, לאמור: "מנצח רק מי שהחלטתו נחושה לתקוף; הצד המתגונן גידון לתבוסה בלתי נמנעת!"²⁴ אין פירוש הדבר שלילה של נסיגה אופרטיבית ותמרון, להם מסייע בצורה מוצלחת ביותר מרחב השטח הרוסי. לכן, במקום לבנות מבצרים, מוטב לחגבר את כוחות השדה.²⁵ אמצעי מלחמה שאין לזלזל בו כנגד אויב עדיף מבחינה טכנו־לוגית הוא המלחמה הזעירה או מלחמת הפרטיונים. מן הדין שזו תוכן באורח שיטתי ותבוצע על-פי תכנית מוכנה מראש. בשנת 1924 הדגיש פרונזה את התפקיד העצום בחשיבותו ואת הערך של העורף במהלך הכללי של מבצעים צבאיים²⁶ והגיע אפילו למסקנה שתוסט, נקודת הכובד לעבר ארגון מתאים של התעשייה וכלכלת המדינה בכללותה". בפתחו רעיון זה סבר אפילו, "שנקודת הכובד מוסטת לאיטה מהמבצעים לעבר האר־גון".²⁷ הוא אמנם הודה, כי עבודה ארגונית במשולב עם גיהול מבצעי גרוע לא תביא לתוצאות, אך נשאר בסיכומו של דבר איתן בהשקפתו, כי נקודת הכובד תוסט בכל זאת לכיוון הארגון.²⁸

הפיתרון הבלתי שיגרתי או פתרון הגרילה

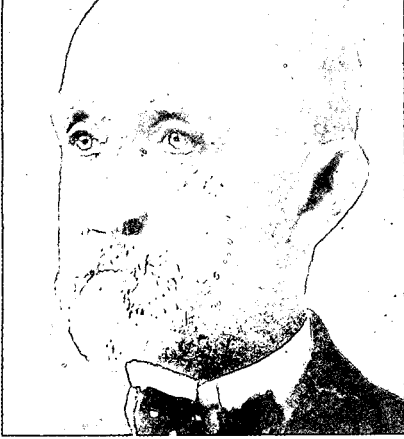
מבצעי שבטי הבדואים הערבים בפיקודו של סוכן המודיעין הבריטי אל"מ ט.אי. לורנס באגף הגייסות הטורקיים-גרמניים בחג'אז ובעבר הירדן המזרחי, שנודעו תחת הסיסמה "המרד

המזוין של הכוחות והאמצעים הנוטלים בו חלק וההכנות לקראתו וכמו־כן הצורות והשיטות של הכנתו, ניהוגו וביצועו. מדע הצבא מאגד דיסציפלינות מתחומי מדעי החברה, הטבע והטכנולוגיה. היות שהמאבק המזוין הוא תופעה חברתית המשרתת את המדיניות של מעמדות מסוימים ושל מנגנוני שלטון שנוצרו על-ידם וכפופה להם, יש למדע הצבא אופי מעמדי מובהק; הבסיס האידיאולוגי הוא אשר יקבע בסופו של דבר את אופיו ומסקנותיו הסופיות. הבסיס התיאורטי של מדע הצבא הסוציאליסטי הוא המרקסיזם-לניניזם ובמיוחד תורתו בדבר המלחמה והכוחות המזוינים. הבסיס המתודולוגי היא הדיאלקטיקה המטריאליסטית. מהנושא הנדון נובע תוכן מדע הצבא. על-פי רמת ההתפתחות ההיסטורית שהושגה, נמנים עתה הדיסציפלינות הבאות עם מדע הצבא: תיאוריה כללית של מדע הצבא, תיאוריה של אמנות המלחמה, תיאוריה של ארגון הכוחות המזוינים, תיאוריה של ניהוג הגייסות, תיאוריה של אימון צבאי, מדעים טכניים-צבאיים, גיאוגרפיה צבאית.

"גיהול המלחמה: ניהוג וביצוע המלחמה (הפעלת הכוחות והאמצעים במאבק המזוין, יישום צורות קרב פוליטיות, כלכליות ופסיכולוגיות) אצל שני היריבים. גיהול המלחמה ומדיניות קשורות אהדדי מהבחינה הדיאלקטית. אם כי גיהול המלחמה מוכרע בעיקרו על-ידי המדיניות, הרי הוא משפיע מצדו באופן מסייע או מפריע על המדיניות".

אכן, לנין טיפל מחד גיסא במיזן התיאורטי של מלחמות למלחמות צודקות ובלתי צודקות (הגדרה ממנה, "השמת" פילוסוף המלחמה הגדול קלאוזוויץ), אך מאידך גיסא לאחר שהגיע לשלטון ברוסיה נאלץ לעסוק גם בבעיות של הגנת הארץ (סוגיה, בה סיפקו לו מייסדי המרקסיזם מעט מאוד עצות שימושיות) וכמו־כן היה עליו להחליט בדבר מבנה הכוחות המזוינים של המדינה הקומוניסטית שקמה. הוא הכיר מוקדם מאוד — במהלך מלחמת האזרחים והמעורבות הזרה — בחשיבות העצומה של העורף. לפני המלחמה, בניגוד לדעת מורו פרידריך אנגלס, דגל בביטול הצבא הסדיר ואהד את רעיון המיליציה, אך במרוצת מלחמת האזרחים הגיע להחלטה ברורה שיש להקים צבא המושתת על שירות חובה כללי. אם כי דן לכף חובה את "הפרטיוניות" כפיתרון ארגוני ל"צבא האדום", הרי הכיר בזכותה במאבק בעורף האויב, ברם רק תוך כדי תיאום ושיתוף פעולה מלאים עם הצבא הסדיר.

רעיונותיו של לנין בתחום מדע הצבא ואמנות המלחמה נקלטו ופותחו על-ידי מ.ו. פרונזה.²¹ פרונזה יצא מן ההנחה כי המהפכה הרוסית מבשרת את המהפכה העולמית שאין לעכבה

א. ת. מאהאן

לנין

הפיתרון הנייד והמוכן. ברם, בהמשך התהפכה הקערה על-פיה והקואליציה האנגלו-אמריקנית-רוסית שיכללה פיתרון זה בהרבה וזכתה על-ידי כך בניצחון הסופי. גרמניה חשבה גם ליישם את הפיתרון של דוא בדבר מלחמת הפצצה, אך ללא הצלחה יתירה. גם בעלות-הברית המערביות ניסו את מזלן כמה שנקרא „ההפצצה האסטרטגית“, אך למדו לאחר המלחמה שגם להן לא האיר המזל פנים. הפיתרון היחיד שלא זכה כלל ליישום היה זה של צבא-העילית הקטן: הגרמנים התחמשו מחדש כבר לפני פרוץ המלחמה והאנגלים — בדומה למלחמת-העולם הראשונה — נאלצו להנהיג שירות חובה כללי. גם האמריקנים, שנלחמו במספר זירות מלחמה, יצרו צבא המונים חדש. היטלר השתמש מתוך תורת לודנדורף בשיטות טוטלי-טריות ובעיוות אידיאולוגי לאומני. כאשר השתנה מזל המלחמה לרווחת האנושות כולה, שב היטלר אל התפיסה המיושנת של מלחמת העמדות, אסר כל תנועות תמרון וציוה להחזיק בכל שעל אדמה, בהקריבו בכך חייליו ללא כל טעם.

הרצף הרחב של התורה המרקסיסטית-לניניסטית יושם במלוא היקפו לאחר שעבר הלם ההפתעה הראשון ששיתק את ההנהגה הסובייטית. מלחמת הפרטיזונים, למרות שבניגוד לציווי פרונזה לא הוכנה באופן שיטתי, מילאה תפקיד חשוב בזירת המלחמה הרוסית ותואמה במהלך המלחמה באופן מושכל עם מבצעי הצבא הסדיר. רעיון צבא ההמונים נוצל במלואו; תפקידו החשוב של העורף הוכר אף הוא במלואו. הצירוף של מרחב ↔ נסיגה אופרטיבית ↔ תמרון צלע במקצע בהתחלה, אך שוכלל במרוצת המלחמה באורח חיובי. רעיון מלחמת הגרילה כמעט ולא בא לכלל ביטוי במלחמת-העולם השנייה. הבריטים ניסו אמנם ליישם אותה בצפון אפריקה (בצורת כוחות מיוחדים), בחבש ובבורמה, אך ככלות הכל קבעו גם בזירות אלו הגייסות הסדירים שפעלו באורח קונבנציונלי והמחקר נוטה כיום לראות בנסיגות אלה בזבוז מיותר של מאמץ שלא זכה להישגים ראויים. אפילו בסין עברו הכוחות הקומוניסטיים — ששיתפו זמנית פעולה עם כוחות הממשלה כנגד היפנים — לאורח ניהול מלחמה סדיר. פריחת מלחמת הגרילה והמלחמה העממית התתרנית החלה רק לאחר סיום מלחמת-העולם השנייה. בתחום הלוחמה הימית נאלצו לסלול דרכים חדשות ובלתי מנוסות כמעט עד כה. דבר זה חשו על בשרם המתכננים הגרמנים כאשר היריהו אודות פלישה לאיים הבריטיים. עם זאת, הביא הדבר את העמים האנגלו-סכסים, ששאבו משפע חומרי, לפתרונות גאוניים. פתרונות אלה אמנם פרצו את המסגרות הצרות של הלוחמה הימית והביאו ליצירת המושג של „הפעו-

במדבר“, הלהיבו את דמיונם של אלה שחיפשו כיוון חדש ובלתי שגרתי לחלוטין לניהול המלחמה בעתיד. אף-על-פי שלורנס בספרו על מסע מלחמה זה²⁹ מתפלמס באריכות על תורות מלחמה ועל אף מאמציו של לידל הארט³⁰ להבליט את מעשיו של לורנס (מתוך מגמה לעורר את בני ארצו הבריטים יותר מאשר מתוך הכרה אמיתית של המאורעות ותוצאותיהן!), לא ניתן למצוא אצל לורנס יותר מאשר רעיונות טקטיים (וגם אלה אינם משכנעים ללא סייג).³¹ חייל בריטי אחר, הגנרל אורד וינגייט, שיישם במלחמת-העולם השנייה בחבש ובבורמה שיטות ניהול מלחמה בלתי שגרתיות, מתח ביקורת חריפה על שיטותיו הבזבזניות של לורנס, בעיקר חלוקת סכומים אגדתיים בזהב לשייחים הבדואים, שלא עמדו בכל יחס לתוצאות הצבאיות שהושגו. אכן, מנקודת ראות התיאוריה הצבאית שנוי נסיונו של לורנס עדיין במחלוקת.

בתקופה שבין שתי מלחמת-העולם החלו הקומוניסטים הסיניים במלחמת הגרילה שלהם כנגד ממשלת הקואו-מין-טנג (שנסתייעה בתקופות שונות במומחים צבאיים גרמנים, כגון הגנרל פון זאקט) ובהמשך גם כנגד הפולש היפני. בפרק זמן זה חיבר מאו טסה טונג את כתביו הצבאיים החשובים ביותר אודות מלחמת הגרילה, אולם בעולם מחוץ לסין לא גודע הדבר והכירו אותם רק בסוף מלחמת-העולם השנייה ולאחריה.

על המלחמה הימית

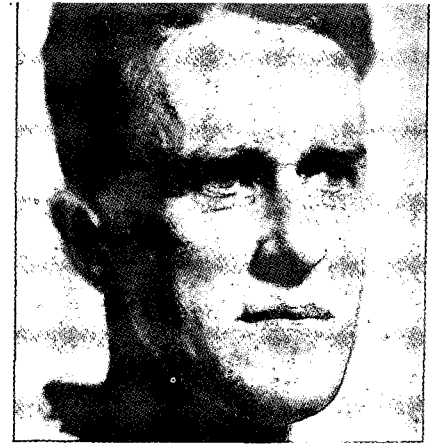
למרות שכבר זמן קצר לאחר סיום מלחמת-העולם הראשונה הגיעו ההיסטוריונים למסקנה שבין הגורמים החשובים ביותר להתמוטטות ברית-המרכז יש למנות את השליטה האנגלית בים וכתוצאה מכך את ההסגר על היבשת, הרי לא נוצר בין שתי מלחמת-העולם כל דבר בתחום התיאוריה של הלוחמה הימית. אמנם הופיע ספרו של האנגלי ג'ולין ס. קורבט על ניהול המלחמה הימית של בריטניה הגדולה³², אך לא היו בו רעיונות נוספים וחדשים נוסף לאלה שקבע כבר לפניו האמריקני קני א. ת. מאהאן.³³ על-כל-פנים לא היתה בו תרומה להתפתחות המכרעת של ניהול המלחמה האמפיבית ושל ציי נוש-אות המטוסים של מלחמת-העולם השנייה.

סיכום

במציאות של מלחמת-העולם השנייה נוסו כמעט כל הפתרונות שהוזכרו כאן. הצרפתים, ובמידה מסוימת גם היוונים, חיפשו את הצלתם בפיתרון הדפנסיבי ונכשלו. הוורמאכט הגרמני זכה בשנות המלחמה הראשונות להצלחות מרשימות באמצעות

אנגלס

לורנס

17. ראה: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 7.
18. Ludendorff, *Der totale Krieg*, München, 1935.
19. ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 8.
20. Ernst Jünger, *Die totale Mobilmachung*, Berlin, 1931 & 1934.
21. לונדורף, המלחמה הטוטלית, עמ' 10.
22. מיכאיל וסילביטש פרונוזה נחשב לאחד מאבות,, הצבא האדום". נולד ב־2 בפברואר 1885 בקירגיזיה. הצטרף מוקדם מאוד למפגה הבולשביקית. היה אחד המפקדים הבולטים במלחמת האזרחים. במרס 1924 נתמנה כסגן קומיסר עממי לענייני מלחמה ובינואר 1925 בא במקום טרוצקי כקומיסר עממי לענייני מלחמה. מת ב־31 באוקטובר 1925 בעקבות ניתוח.
23. מ.ו. פרונוזה, כתבים נבחרים, בהוצאה הצבאית של מורח גרמניה, 1956 (מהדורה שלישית מתוקנת), עמ' 141 ואילך.
24. שם, עמ' 151.
25. שם, עמ' 154.
26. שם, עמ' 156—157.
27. ראה מאמרו חזית ועורף במלחמה העתידה, שם, עמ' 220 ואילך.
28. שם, עמ' 302—303.
29. ברצנוזיה על המהדורה הלועזית של ספרי תורות צבאיות טען מאן דהוא, כי במעגל המרקסיסטי של ספרי שכחתי להזכיר את טרוצקי, "לא רק כאיש-מעשה אלא גם כתיאורטיקן". ידוע לי, כי סופרים מערביים מסוימים מדגישים את תפקידו של טרוצקי בתחום ההגות הצבאית, אך אין חלקי עמם. תרומתו החשובה של טרוצקי בארגון,, הצבא האדום" אינה מוטלת בספק, אך לא מצאתי כזאת בתחום תורת המלחמה. יותר זכאי להיזכר בתחום הזה המרשל טוחצ'בסקי — שהוצא בשעתו להורג על-ידי סטלין בתקופת,, הטיהורים" הנודעת — הן בשל רעיונותיו על המלחמה החתרנית והן בזכות התיאוריה שלו על,, המלחמה בעומק". אפס, לא היה בשני רעיונות אלה כל דבר מפלס-דרך ומקורי.
30. T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, London, 1926.
31. הופיע גם בעברית בתרגומו של "קופליביץ בשם המרד במדבר, תרצ"א.
32. B. H. Liddell Hart, *T. E. Lawrence in Arabia and After*, London, 1934.
33. הסינולוג האמריקני הנודע א. סנאו סבר, כי לורנס השאיר את גיהול מלחמת הגרילה כסרח עודף בלתי חשוב של הטקטיקה הצבאית עד שהקומוניסטים הסינים נטלו אותו לידיהם ופיתחו אותו כעקרון אסטרטגי ראשי.
34. Julien S. Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, 1911.
35. Julien S. Corbett, *The Official History of the Great War: Naval Operations*, London, 1920—1923.
36. באשר לתורת מאהאן ראה: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 14.

לות המשולבות" בין כל הזרועות הלוחמות. צליל הסיום של מלחמת-העולם השניה — הפצצה האטומית — בישר כיוון חדש לתורת המלחמה — תורת המלחמה הגרעינית.

הערות

1. יהודה ואלך, תורות צבאיות — התפתחותן במאות ה־19 וה־20,, מערכות", ת"א, 1977.
2. שם, עמ' 13.
3. באשר לתולדות חייו ולתורתו הצבאית של פרידריך אנגלס, ראה: שם, פרק 11.
4. במקור נקרא המושג: L'offensive à outrance. בהקשר לכך עיין: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 5 ופרק 6, עמ' 131 ואילך.
5. Henri Philippe Pétain, *La bataille de Verdun*, 1929.
6. קיימת גם מהדורה אמריקנית שראתה אור ב־1930 בניו-יורק תחת השם Verdun. במהדורה זו נמצא הנספח בעמ' 219—235.
7. ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 195 ואילך וכ"כ מאמר המחבר מסע-בזק משוריין — 1919,, מערכות" 178—179, אוקטובר 1966.
8. J. F. C. Fuller, *Lectures on F. S. R. III*, London, 1932.
9. מהדורה מאוחרת יותר הופיעה ב־1943 בלונדון תחת השם *Armoured Warfare*.
10. Liddell Hart, "The Development of the 'New Model' Army. Suggestions on a Progressive but Gradual Mechanicalization", *Army Quarterly*, IX, 1924.
11. באשר לנסיבות פרסום מאמר זה ותוכנו ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 211 ואילך.
12. לידל הארט, אסטרטגיה של גישה עקיפה,, מערכות", ת"א, 1956. ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 219 ואילך.
13. לידל הארט, אסטרטגיה..., עמ' 13.
14. זה עתה סיים דוקטורנט של פרופ' הלוג במינסטר (גרמניה) עבודת דוקטור, הנשענת על עובדו של גודריאן ובה הוא טוען שגודריאן פיתח את תפיסתו באורח בלתי תלוי מהתורות האנגליות. כדי לקבוע עמדה בסוגיה זו יש להמתין לפרסום המחקר.
15. G. Douhet, *Il Dominio dell' Aria*, Roma, 1921.
16. (מהדורה ראשונה וב־1927 מהדורה שניה מתוקנת). ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 15.
17. רשימה מפורטת של כתבי דוא נמצאת ב: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 324—325.
18. G. Douhet, "La Guerra del' 19...", *Rivista Aeronautica*, 1930, pp. 409—502.
19. פרטים על הטעות החשובה ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 317—319.
20. W. D. Mitchell, *Winged Defence. The Development and Possibilities of Modern Air Power*, New-York — London, 1925.

עמדת אש"כ יהודה ושומרון

כלפי

ורצועת עזה

סא"ל אברהם

במלחמת ששת הימים לא מילאו הארגונים הפלסטיניים החבלניים והאוכלוסיה בגדה המערבית וברצועת עזה כל תפקיד פעיל. אך עם חלוף הזעזוע שגרמה התבוסה הערבית במלחמה, הבינו הארגונים כי נוצרה מציאות חדשה בזירת המזרח התיכון, ובהקשר הפלסטיני בפרט. אזורים בעלי אוכלוסיה גדולה והומוגנית נפלו לידי ישראל, ולארגוני המחבלים השונים בראשות פת"ח נדמה היה כי נוצרה סיטואציה המאפשרת פיתוח מלחמת גרילה מבפנים. בכך גזרו גזירה שונה בין הנסיבות שבהן פעלו המהפכות באלג'יר, בקובה ובויאט-נאם ובין אלה שנוצרו עתה בגדה המערבית וברצועת עזה. יתר על כן, נוכח התמוטטות הצבאות הערביים הסדירים במלחמה, עלתה יוקרתו של רעיון הגרילה. ארגוני המחבלים הציגו עצמם כנושאי הדגל של המלחמה בישראל, ואת לוחמת הגרילה כשלב הכנה לפעולת הצבאות הערביים הסדירים. על רקע זה קמו במהלך השנים 1967—1968 ארגוני מחבלים נוספים, שביקשו להיבנות מהמצב החדש שנוצר ביהודה ושומרון וב-רצועת עזה בסיוע מדינות ערביות שונות.

פת"ח היה החלוץ בניסיון ליישם את רעיון הגרילה בלוחמה פנימית בגדה המערבית וברצועת עזה, ובעקבותיו הלכו גם ארגונים אחרים. עוד ביוני 1967 מיהר פת"ח לפעול לכינון בסיסי גרילה בשטחים, בסיועו של סוריה ועירק. אנשים מאומנים ונשק הוברחו לגדה המערבית, וערפאת עצמו הגיע כדי לנצח על המלאכה. המטרה היתה להקים התארגנויות חשאיות שיפעלו נגד הממשל הישראלי כשהן מוצאות מסתור ומחסה ב"יער האנושי", קרי האוכלוסיה הערבית של השטחים. אולם עד מהרה התבררו ממדי הכישלון של יוזמות אלה. עוד לפני סוף 1967 נחשפו רוב הרשתות שהוקמו על-ידי פת"ח ביהודה ושומרון, והמערכת כולה התמוטטה. התושבים המקומיים לא ששו להצטרף לרשתות החבלה ובדרך כלל נמנעו גם מהגשת סיוע לחוליות מחבלים, מחשש מפני פעולות גמול מצד ישראל. נמשכו אמנם פעולות הגיוס להתארגנויות חבלניות וחוליות מחבלים אף הצליחו לבצע פעולות טרור בודדות, אך ככלל נכשלו ארגוני המחבלים בהשגת מטרותם. נוכח הקשיים שבהם נתקלה פעילות זו ביהודה ושומרון, נאלצו ארגוני המחבלים להפגין ישובים ומוצבים ישראליים, לחדור לצורך ביצוע פעולות בשיטת "פגע וברח", להבריח נשק וציוד ולארגן רשתות חבלה. ארגוני המחבלים נמנעו מלכפות על האוכלוסיה המקומית להצטרף לשורותיהם. ברצועת עזה צופת האוכלוסיה — שבה זכו ארגוני הפדאיון להצלחה רבה יחסית, בעיקר בשנים 1970—1971 — נעשה שימוש נרחב בטרור פנימי נגד משתפי פעולה עם הממשל הישראלי. פעולות המחבלים ברצועת עזה הפילו מאות חללים ואלפי פצועים בקרב האוכלוסיה המקומית, ביניהם נשים וילדים רבים.

הרקע לכשלונו לוחמת הגרילה בשטחים

כשלונו העיקרי של הארגונים הפלסטיניים היה בהעדר יכולת לגייס את ההמונים לפעולות מרי אזרחי ולגרום לכך שהם יתנו גיבוי להתארגנויות חבלניות צבאיות. במושגים הדוקטריניים של הגרילה העממית התבטא הכישלון בהעדר היכולת ליצור סיטואציה מהפכנית, קרי מיזוג של האלמנטים הלוחמים בתוך האוכלוסיה הערבית, תוך קיום היוזן הדדי ותיאום בין הפעילות הפוליטית הכוללת גם מרי אזרחי ובין הפעילות הצבאית. בהעדר תשתית פוליטית של המחבלים בשטחים, התקשו ארגוני המחבלים להסית את האוכלוסיה המקומית לשביתות כלליות והפגנות, והצלחתם היתה מוערית בלבד. בנתחם את הגורמים לכישלון זה, נטו הפלסטינים להתעלם מהמדיניות הליברלית של הממשל הישראלי ותרומתה ליצירת נורמליזציה בחיי היום-היום של האוכלוסיה המקומית. הם תלו את הקולר לכשלונום בהעדר תודעה מהפכנית בקרב ההמונים ובאופי הזעיר בורגני של האוכלוסיה, ההופך אותה פגיעה לעונשים מצד השלטון ולפיכך נוטה להסתפק בהתנגדות סבילה בלבד. אכן, לא ניתן להתעלם משיקולי רווח והפסד חומריים אצל אוכלוסיית הגדה המערבית, ובעיקר אצל מנהיגותה, שחלקה הגדול השתייך לשכבת בעלי רכוש. אולם הגורם החשוב יותר היה העדרו של ארגון מחתרת פוליטי שיהווה בסיס אנושי ואידיאולוגי להתארגנויות החבלניות. המפלגה הקומוניסטית הירדנית, שהיתה הגוף הפוליטי המאורגן היחיד בגדה המערבית ב-1967, עשתה כמה נסיונות להניף את דגל המאבק המדיני נגד „שלטון הכיבוש“ כארגון חזית שתחתיו יסתופפו הגורמים האומנים האחרים. ב-1968 הוקמו, ועדות להדרכה לאומית“ בערי הגדה המערבית שהכוח המניע מאחוריהן היתה המפלגה הקומוניסטית, אולם אלה לא הצליחו להתמיד בפעילותן. אש"פ העלה, אמנם, על נס את פעולות המחאה של „המוני עמנו במולדת הכבושה“, אך דעתה של הנהגת הארגון לא היתה נוחה מעולם מכך שהמפלגה הקומוניסטית ממלאת תפקיד מרכזי ודומיננטי בפעילות המדינית האנטי ישראלית בשטחים. יתר על כן, המפלגה עצמה סבלה ממשבר אידיאולוגי ומפילוג פנימי שפגע בכוחה וביכולתה לממש את מטרתה לשמש גרעין ההתנגדות הפוליטית לשלטון הישראלי. ברצועת עזה זכו המחבלים להצלחה רבה, יחסית, עד לשינוי המדיניות של הממשל הישראלי ונקיטת צעדים דרסטיים נגדם. ההצלחה היחסית ברצועת עזה בתקופה מסוימת נבעה מתיאום בין ארגוני המחבלים השונים, כשהמפלגה הקומוניסטית המקורית משמשת דבק מלכד. מעבר לכך נראה כי צפיפות האוכלוסיה והאחוז הגבוה של פליטים חסרי רכוש ברצועת עזה הגבירו את המוטיבציה של הצטרפות להתארגנויות החבלניות.

תביעה ל„עמידה איתנה“

בהעדר הצלחה ליצור תסיסה מתמדת של תושבי השטחים נגד ישראל, תבע מהם אש"פ עמידה איתנה („צמוד“ בערבית) שצריכה היתה להתבטא בפועל בהתנגדות סבילה לשיתוף פעולה כלשהו עם השלטון הישראלי והימנעות מכל גילוי של השלמה או הסכמה עם קיומו. התנגדות זו נדרשה מהתושבים לא רק בתחום המדיני האידיאולוגי אלא גם בחיי היום-יום: בתחומי החינוך, המסחר והעבודה בישראל. אש"פ תבע, למעשה, התנגדות לכל צעד של נורמליזציה שהממשל הישראלי

ניסה לבצע, בין שהמדובר בפתיחת בתי-ספר או בפיתוח השיירות העירוניים והציבוריים. תביעה זו של ארגוני המחבלים היתה בלתי אפשרית ככל שנמשכה הנוכחות הישראלית בגדה המערבית וברצועת עזה. במשך הזמן החלה האוכלוסיה המקורית מית להתרגל למחשבה שמצב זה עלול להימשך תקופה ארוכה, וכבר בסוף 1968 ניכרו אצל האוכלוסיה המקומית סימני נכונות לשיתוף פעולה עם הממשל בנושאים שונים, כולל השיירותים הציבוריים ועבודת העיריות. שיתוף פעולה זה התרחב והתפתח כל עוד נראה היה שאין בו משום פגיעה בעקרון אי ההשלמה עם קיום השלטון הישראלי בשטחים. לעיתים אף התקיים שיתוף פעולה זה למרות עמדתם השלילית המפורשת של אש"פ ומדינות ערב.

החרפת הבעיה הפוליטית

הארגונים הפלסטיניים גיהלו מלחמת חורמה נגד כל ניסיון של התארגנות מדינית עצמאית, השמעת דעות פוליטיות שלא עלו בקנה אחד עם עמדותיו של אש"פ או פעילות פרט-האשמית שנועדה לחזק את מעמדו של חוסיין בגדה המערבית. אש"פ גילה רגישות מרובה לכל ניסיון לערער על סמכותו להכריע כגורם בלעדי בשאלות הקשורות בעתידים המדיני של השטחים. יחד עם זאת, עד 1973 לא עשה אש"פ ניסיון ממשיל לארגן תשתית פוליטית בשטחים. הארגונים הפלסטיניים השונים ראו ב„מאבק המזוין“ את היעד המרכזי והזניחו במידה רבה הקמת מסגרות פעולה פוליטיות. עד 1973 ניתן, איפוא, לאפיין את עמדת אש"פ כלפי השטחים כ„שלילית“ ביסודה: התנגדות לכל ניסיון מקומי — ישראלי או ירדני — לכל שינוי בסטטוס קוו, תוך תביעה שהאוכלוסיה המקומית תציית לאש"פ ללא ערעור. אולם הוא לא עשה כל ניסיון להשיג מטרתו זו על-ידי יוזמה „חיובית“, היינו ניסיון לבסס עצמו ככוח מדיני בשטחים שיבטיח את התנהגותה הלאומית הפרט-אש"פית של האוכלוסיה.

בקיץ 1970, עם סיום מלחמת ההתשה, נפתחה שרשרת אירועים שחייבה את אש"פ לשנות את התייחסותו לשאלת הפעילות המדינית בשטחים ולייחס לה משקל גובר והולך. העימות בין הארגונים הפלסטיניים ובין המשטר ההאשמי בירדן בשנים 1970—1971 הביא להחלשת כוחם ולסילוק נוכחותם הצבאית מירדן. פעילות המחבלים בלבנון ב-1971—1972 נבלמה בגלל פעולות הגמול הישראליות. כתוצאה מכך חלה ירידה משמעותית בהיקפן וברישומן של הפעולות החבלניות מעבר לגבול והדבר נתן אותותיו גם בממדי הפעילות בשטחים עצמם. במקביל חלו גם התפתחויות מדיניות: במרס 1972 הכריז המלך חוסיין על תכנית „הממלכה המאוחדת“ שלו, שהציגה איום חמור בפני אש"פ ופורשה על-ידי כניסיון להתעלם ממנו ול-החזיר את הגדה המערבית לחיק הממלכה ההאשמית. זמן קצר לאחר מכן נערכו בחירות לעיריות בגדה המערבית בהשתתפות רחבה של האוכלוסיה למרות התנגדותו הקולנית של אש"פ. הבחירות הוצגו על-ידי אש"פ כצעד ישראלי לכינון „ייצוג פלסטיני מזויף“ ולהקמת ישות מדינית לפלסטינים בגדה המערבית, תוך פילוגם משאר חלקי הציבור הפלסטיני. כל אלה הביאו לכך שבמהלך 1972 התגבשה בקרב מנהיגי אש"פ התחוויה שהי צורך להבליט את הגורם הפלסטיני כדי להכשיל את המגמה „לבתר את העם הפלסטיני“ ולפגוע במעמד אש"פ

ועידת פסגה מוסלמית בלאהור, 1974

נמשכו שישה חדשים בהשתתפות גורמים מהגדה המערבית ומאש"פ. באוגוסט 1973 פורסם מצעה של „החזית הלאומית” שקבע כי היא מהווה חלק בלתי נפרד מאש"פ. באותו זמן קרא אש"פ לתושבי השטחים להתארגנות פוליטית, חברתית ותרבותית, „להשתלבות פעילה ביותר במאבק נגד ישראל בכדי להקל על הפיכת תנועת ההתנגדות הפלסטינית באדמה הכבושה למהפכה המונית מאורגנת ומוזינת”. האוכלוסיה בשטחים נקראה להיחלץ לטיפוח קאדרים לאומיים חדשים בעלי עמדה פרו-אש"פית. בין הגורמים שהביאו לבסוף להקמת „החזית הלאומית הפלסטינית” יש להזכיר שני תהליכים חשובים: א. הידוק הקשר בין אש"פ ובין ברה"מ בראשית שנות ה-70. ב-1972 הגיעה ההידברות ביניהם לרמה גבוהה של אינטנסיביות ואינטימיות וכתוצאה מכך חלה התקרבות של אש"פ גם למפלגות קומוניסטיות ערביות וגם למפלגה הקומוניסטית (הירדנית) בגדה המערבית. ב. התגבשות המפלגה הקומוניסטית בגדה המערבית מבחינה ארגונית ואידיאולוגית. ב-1972 חדל, למעשה, להתקיים ארגון המחבלים שהקים הפלג הלניניסטי של המפלגה הקומוניסטית הירדנית (שהמפלגה בגדה המערבית נחשבה כסניף שלה), בלא שהצליח לזכות בייצוג כלשהו באש"פ. מאז התחולל במפלגה מאבק פנימי שהגיע לשיאו בסתיו 1973, כאשר המפלגה בגדה המערבית החלה מופיעה תחת השם „המפלגה הקומוניסטית הפלסטינית”. בהיותה הגוף הפוליטי המאורגן היחיד בשטחים, הפכה המפלגה

ובזכותו לייצג את הפלסטינים. אש"פ פנה, איפוא, לשליטי מדינות ערב וכן למפלגות וארגונים שמאלניים ערביים מחוץ לממסד השלטוני, בדרישה להביע תמיכה בעמדתו נגד תכניתו של חוסיין ומגמות השלטון הישראלי, שאת ביטוין העיקרי ראו במה שקרוי „תכנית אלון”. במקביל ניכרה התעוררות באש"פ לבעיות הקיום הלאומי של האוכלוסיה הערבית בשטחים. הדבר התבטא גם בהחלטות מפורשות שקיבלה „המועצה הלאומית הפלסטינית” בכינוסה העשירי (אפריל 1972). בהחלטות אלה הושם הדגש על הצורך בארגון ההמונים באגודות מקצועיות ובהגשת סיוע חומרי וארגוני למוסדות חינוך ותרבות, סעד, ארגונים וולונטאריים ומפעלי תעשייה. הובלט הצורך ביצירת מקורות תעסוקה בשטחים עצמם כדי לצמצם ככל האפשר את ממדי העבודה בישראל וההגירה מן השטחים. לשם יישום החלטות אלו תבע אש"פ ממדינות ערב לממש את התחייבויותיהן הכספיות כלפי תושבי השטחים, בהתאם להחלטות הפסגה הערבית בח'רטום (אוגוסט 1967).

החזית הלאומית הפלסטינית

על החלטות אלה חזרה גם „המועצה הלאומית הפלסטינית” בכינוסה ה-11 (ינואר 1973), אך הפעם עשתה הנהגת אש"פ צעד נוסף בהחליטה על הקמת „חזית לאומית פלסטינית” שתשמש מסגרת לכל הכוחות הלאומניים הפועלים בשטחים ותהווה כעין שלוחה של אש"פ. ההכנות לכינון „החזית”

הקומוניסטית הפלסטינית באורח טבעי לגרעין, החזית הלאומית הפלסטינית" בצירוף אלמנטים של מפלגת, התחיה הערבית הסוציאליסטית ותנועת, אלקומיון אלערב". ארגון זה ניסה להופיע כנציגות של אש"פ בשטחים, אך כבר בראשית דרכו התגלע ניגוד יסודי בינו ובין אש"פ, וליתר דיוק בינו ובין פת"ח, הארגון המוביל באש"פ. פת"ח לא רצה בהשתלטות קומוניסטית על, החזית הלאומית הפלסטינית, מחשש שהדבר ישמיט מידו את ההשפעה בה. למרות יחסו ההדוקים של אש"פ עם ברה"מ, לא יכול היה פת"ח להרשות לעצמו שגוף המופיע כנציגו של אש"פ בשטחים וזוכה לברכתו, יכוון על-ידי מעצמה זו ויפעל בהתאם למדיניותה. ואמנם, זמן קצר לאחר מלחמת יום-הכיפורים יצאה, החזית הלאומית הפלסטינית בקריאה לאש"פ להשתתף בוועידת ז'נבה ולהסכים להקמת מדינה פלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה. זאת, בתקופה שאש"פ עצמו היה רחוק מהחלטה ברורה וחד-משמעית כל-כך בשאלות אלו. ואמנם, מבין האישים הבולטים שגורשו מהגדה המערבית לאחר מלחמת יום-הכיפורים על רקע פעילותם במסגרת גרת, החזית הלאומית הפלסטינית, נקלטו בתפקידי צמרת במוסדות אש"פ רק כאלה שהם בעלי עבר של פעילות במפלגת הבעת' או בתנועת, אלקומיון אלערב". אפליה זו גררה ביקורת מצד המפלגה הקומוניסטית בגדה המערבית כלפי הנהגת אש"פ, אך לא היה בכך כדי לשנות את יחס החשדנות של ערפאת ומרעיו לאנשי המפלגה.

מאבק על זכות הייצוג המדיני של תושבי השטחים

הקמת, החזית הלאומית הפלסטינית" איפשרה לאש"פ לטעון שנוצרה בשטחים תשתית פוליטית מחתרתית התומכת בו ומהווה חלק ממנו עצמו. ואמנם, לדידו של אש"פ היתה לאירוע זה כשלעצמו חשיבות מרובה בשל עצם סמיכותו לפעילות המדינית הנמרצת שהחלה בעקבות מלחמת יום-הכיפורים, במטרה לקדם הסדר מדיני לסכסוך במזוה"ת. תהליך מדיני זה העמיד את האינטרסים של אש"פ בשטחים בסכנה, נוכח טענת ירון לדבר בשם הפלסטינים. אש"פ הציב, איפוא, לעצמו כמטרה לאומית ראשונה במעלה את מניעת מסירתם של הגדה המערבית ורצועת עזה לירדן והביע נכונותו העקרונית ליטול חלק בפעילות המדינית לקראת הסדר, כדי לא להישאר, מחוץ למשחק". מכאן ואילך פעל אש"פ בכל כוחו לשכנע את מדינות ערב לכרסם בזכותה של ירדן לדבר בשם הפלסטינים או לדון בצורה כלשהי בענייני הגדה המערבית במסגרת ההסדר המדיני. בהדרגה הצליח אש"פ להשיג את מבוקשו, ולבסוף קבעה ועידת הפסגה הערבית ברבאט (אוקטובר 1974), כי אש"פ הוא, הנציג החוקי היחיד של העם הפלסטיני". החלטה זו שהוכרה גם על-ידי ירון, הוציאה מידיה — מהבחינה הפורמלית לפחות — את הזכות לייצג את תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה בכל הסדר עם ישראל.

החלטות הפסגה ברבאט היוו למעשה השלמה להחלטות הפסגה הערבית שקדמה לה (אלג'יר, נובמבר 1973), אשר העניקה לאש"פ הכרה במעמדו כנציג החוקי של העם הפלסטיני". מעודד על-ידי החלטה זו, פנה אש"פ לחיזוק קשריו הפוליטיים עם מנהיגים בשטחים, במטרה לרכוש אותם לצידו ולנטרל את תומכי המשטר ההאשמי. בסוף 1973 ובתחילת 1974 קיימו ראשי אש"פ מגעים עם נכבדים ופוליטיקאים

ותיקים מהגדה המערבית, ביניהם גם פרוי-האשמים מובהקים. במקביל גאתה בשטחים התמיכה המופגנת באש"פ, שבאה על רקע התעוררות לאומנית בעקבות מלחמת יום-הכיפורים, על רקע פעילות, החזית הלאומית הפלסטינית" ועל רקע חולשתו של המשטר ההאשמי שחזיתו נשארה שקטה במשך כל ימי המלחמה. נוצר לחץ של, הרחוב הערבי" על נכבדים ידועי שם בגדה המערבית, כולל פרו-ירדנים מסורתיים, להצהיר מפור-שות על תמיכתם באש"פ.

במושב ה-12 של, המועצה הלאומית הפלסטינית" (יוני 1974), הראשון לאחר מלחמת יום-הכיפורים בא לידי ביטוי עניינו של אש"פ להפגין את זיקתם של תושבי השטחים אליו ותמיכתם בו. אישים ממונהיגי, החזית הלאומית הפלסטינית" שגורשו בנובמבר 1973 מהגדה המערבית, צורפו אן בלוק למועצה הלאומית וכחברים בוועד הפועל של אש"פ. מכאן ואילך התקבל הדבר כעיקרון באש"פ כי בהעדר יכולת לשתף תושבים מהשטחים בכינוסי מוסדות אש"פ, ישמשו מגורשים אלה (ואחרים שיתוספו אליהם במשך הזמן) כנציגי הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה. דבר זה נועד לחזק את טענת אש"פ כי הוא מייצג את כלל העם הפלסטיני. במושב זה של, המועצה הלאומית הפלסטינית" החליט אש"פ על הקמת, שלטון לאומי פלסטיני לוחם" בכל שטח שישוחרר מידי ישראל, מבלי לנקוב במפורש בגדה המערבית או ברצועת עזה. עמדה זו אושרה על-ידי הפסגה הערבית ברבאט (אוקטובר 1974), שאף קראה ל,מדינות העימות" לסייע בידי אש"פ לממש מטרתו זו. החלטה זו וההכרה באש"פ כנציג החוקי והבלעדי של העם הפלסטיני העלו את קרנו של אש"פ בשטחים, והיוו פיצוי מסוים על ההתרופפות שחלה בפעילות, החזית הלאומית הפלסטינית" לקראת סוף 1974. זאת, בעקבות מעצר מנהיגיה וגירוש חלק מהם, ובעיקר לאחר שהממשל הישראלי הצליח לפגוע בפעילים מרכזיים ובמנגנונים של המפלגה הקומוניסטית בגדה המערבית, שהיתה כאמור עמוד השדרה של, החזית". אש"פ ניסה לנצל את עלייתו המסחררת בזירה הערבית והבינלאומית, כדי להסית את אוכלוסיית השטחים לשביתות מסחר ולימודים ולנקיטת צעדי מחאה נגד הממשל הישראלי, אולם הצלחתו היתה חלקית למדי ואף זאת בעיקר בימי מועד בעלי משמעות לאומית, כגון 15 במאי, 5 ביוני, הופעת עראפת באו"מ ב-13 בנובמבר 1974 וכיו"ב.

אכן, לאש"פ אין יכולת להתסיס את אוכלוסי הגדה המערבית ורצועת עזה שעה שאין לאלה סיבות משלהם לכך. התסיסה החריפה שהתרחשה בגדה המערבית בשליש הראשון של 1976 ממחישה מצב בסיסי זה. היתה זו תסיסה ממושכת ומקיפה יחסית, שהכילה סממנים מובהקים של מרי אזרחי: הפגנות והתפרעויות אלימות, השבתות לימודים ומסחר, הגשת מחאות לממשל ולגורמים בינלאומיים. אולם תסיסה זו נבעה בראש ובראשונה מגורמים מקומיים: נסיונות ההתנחלות של אנשי, גוש אמונים"; פרשת התפילה על הר-הבית; העלאת רעיון המנהל העצמי; הבחירות הקרבות למועצות העירוניות והפעילות לקראת, יום האדמה". למעשה לא היה לאש"פ חלק של ממש בייוזם התסיסה והתפתחותה, אך הוא ניסה, לרכב על הגל" ולנצלה לחיזוק יוקרתו ודימויו כגורם המושך בחוטים ומכוון את פעולות המרי האזרחי בשטחים. אש"פ צירף

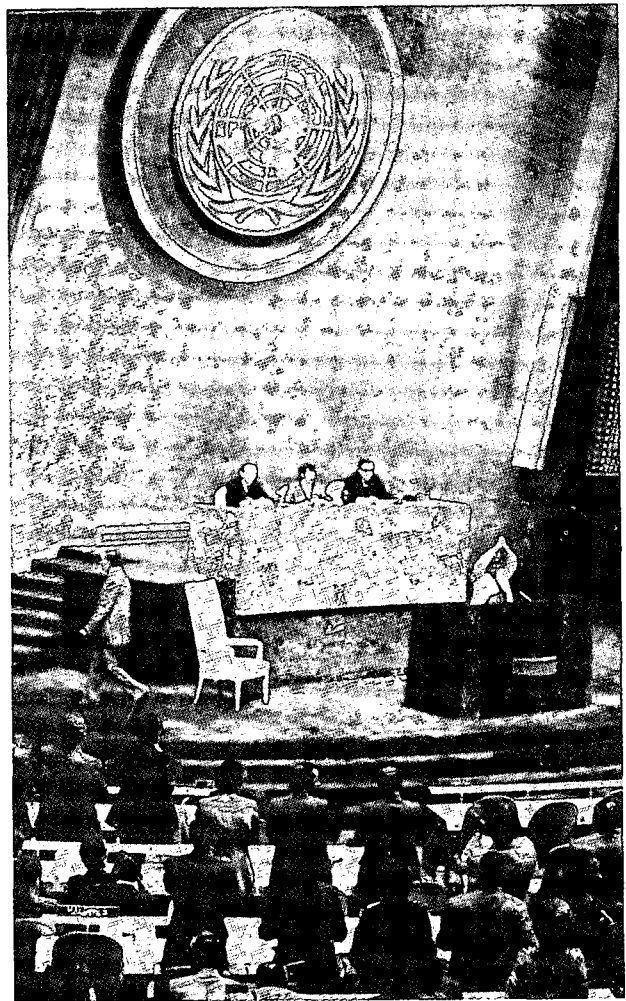
פרש כביטוי לגורמליזציה והשלמה של האוכלוסיה עם מצבה, דבר שאש"פ ביקש למנוע. אש"פ לא יכול היה למנוע את קיום הבחירות ואת כניסתם של פנים חדשות למועצות עירו-ניות, אולם בעיקרו של דבר ביטאו תוצאות הבחירות המשכיות בהשוואה להרכב האנושי והגנטי הפוליטיות של המועצות היוצאות.

בבחירות של 1976 נקט אש"פ עמדה שונה. באופן רשמי גינה אש"פ את עריכת הבחירות על-ידי הממשל הישראלי מאותם טעמים שהיו עימו ב-1972, אך היה ברור לו כי התנגדות בלבד לבחירות לא תשרת את עניינו, שכן היא תחסום את הדרך להשתתפותם של מועמדים מתומכיו ותחזק את סיכויי הצלחתם של מועמדים שונים הנתונים להשפעה ירדנית. על רקע העלאת רעיון המנהל העצמי בשטחים סמוך לפתיחת מערכת הבחירות, פירש אש"פ את כוונות ישראל כניסיון לכונן מנהיגות אלטרנטיבית. נוכח שיקולים אלה החליט אש"פ לתמוך בחשאי בהשתתפותם בבחירות של אישים המזוהים כתומכיו. בו בזמן המשיכו כלי התקשורת של אש"פ לתקוף את המועמדים הפרו-האשמיים ובראשם השייח' מחמד עלי אלג'עברי מחברון. תוצאות הבחירות היוו הצלחה רבתי לתומכי אש"פ והביאו לשינוי יסודי בהרכבן ובנטיותיהן הפוליטיות של המועצות העירוניות החדשות. במרבית הערים הגדולות נבחרו אישים פרו-אש"פיים מובהקים לראשות העיריות. אש"פ פירש תוצאות אלו כהבעת אמון מצד האוכ-לוסיה במעמדו כנציגה הבלעדי. הוא ראה בהן מחסום בפני כל ניסיון לטפח מנהיגות מקומית בלתי תלויה בו שתאפשר לישראל, לירדן או לארה"ב להתעלם ממנו בהסדר כלשהו על עתיד הגדה המערבית.

מאמץ ליצירת תשתית סוציו-פוליטית פרו-אש"פית בשטחים

כבר הזכרנו לעיל את החלטות, המועצה הלאומית הפלס-טינית" בכינוסה ה-10 ב-1972 בעניין הצורך לארגן את האוכלוסיה בשטחים ולהגיש סיוע למוסדות וארגונים ציבוריים ופרטיים כדי לחזק את כושר עמידתם בפני השלטון הישראלי. החלטות אלו חזרו ונשנו גם בכינוסים מאוחרים יותר, ובמור-שבה האחרון בקהיר (מרס 1977) הותוותה תכנית פעולה מפורטת לפיה תצומצם התלות החומרית של האוכלוסיה המקור-מית בשלטון הישראלי, כולל הלוואות וסיוע כספי, רכישת מוצרים ישראליים ועבודה בישראל. במקביל קבעה התכנית דרכי פעולה לחיזוק זיקת האוכלוסיה לאש"פ על-ידי יצירת מעורבות כלכלית, חברתית וחינוכית של אש"פ בחיי תושבי השטחים. רישומה של פעילות זו החל להופיע בגדה המערבית וברצועת עזה ב-1974, כשהיא מתמקדת בעיקר בהזרמת כספים ושימוש בהם לחיזוק תומכי אש"פ במקומות אלה. מאז ראשית פעילותו החבלנית בשטחים, נוהג אש"פ להעביר כספי סיוע למשפחות עצורים וחללים. בשנתיים-שלוש האחר-ונות מנסה אש"פ להפוך לצינור בלעדי להזרמת כספי הסיוע הערביים המוקצבים לשטחים בתוקף החלטות ועידת הפסגה הערבית בח'רטום.

בעקבות אירועי "יום האדמה" (30 במרס 1976) ניסה אש"פ לשכנע את מדינות ערב להקים קרן מיוחדת לתמיכה בתושבי השטחים, אך עד כה לא יצא הדבר אל הפועל. בעניין זה

הופעת ערפאת בעצרת האומות המאוחדות, נובמבר 1974

את קולו, בעיקר בשידורי הרדיו, להגברת התסיסה בגדה המער-בית נגד השלטון הישראלי כשזו היתה כבר בעיצומה. בראשית אפריל 1976 ניסה אש"פ לנצל את אי השקט בגדה המערבית כדי להביא להעלאת הנושא לדיון במועצת הביטחון, אולם הרעיון לא התקבל על דעת מדינות ערב שהיו עסוקות אז במשבר הלבנוני שהלך והחריף.

אש"פ והבחירות לעירויות

באפריל 1976 נערכו בגדה המערבית בחירות מוניציפליות, בפעם השניה תחת שלטון ישראל. השוני בין העמדות שנקט אש"פ בפעם הראשונה (ב-1972) ובין הפעם הזאת ממחיש היטב את הטקטיקה שגיבשו מנהיגיו לאחר מלחמת יום-הכיפורים לשם יצירת תשתית פוליטית תומכת בשטחים. ב-1972 החרים אש"פ את הבחירות, תבע מהאוכלוסיה להת-קומם נגדן וניהל מסע איומים והפחדה נגד מועמדים שלא היו חברים במועצות העירוניות היוצאות. שתי סיבות עיקריות הניעו את אש"פ לנקוט עמדה זו. הראשונה, חשש שמאחורי רעיון הבחירות מסתתרת תכנית ישראלית לכינון מנהל עצמי או לטיפוח מנהיגות מקומית, "מטעם". השניה קשורה ברצון להפגין התנגדות מתמדת לשלטון ישראלי. בחירות תקינות ומסודרות בחסות הממשל הצבאי הישראלי עלולות היו להת-

ערבית אוניברסיטאית במוסדות חינוך בגדה המערבית, כדי לצמצם את ממדי יציאת התלמידים מהאיזור ללימודים במדינות ערב ובחור"ל. עובדה מעניינת היא שבמקביל לפעילות זו חלו שינויים בהרכב מועצות הנאמנים של כמה ממוסדות החינוך הגבוהים בגדה המערבית, כאשר תומכי אש"פ רכשו עמדות השפעה בולטות במוסדות אלה, דבר שהתבטא בפעילות עוינת רבה יחסית של תלמידיהם ומוריהם. ההתפתחות החשובה ביותר בהקשר זה היא החלטת „המועצה הלאומית הפלסטינית“ (מרס 1977) לפעול למען הקמת אוניברסיטה ב„שטחים כבושים“. בעבר התנגד אש"פ לרעיון זה בתוקף, בחששו שמוסד כזה יהיה בחסות ישראלית על כל המשתמע מכך. יש מקום להנחה שהשינוי בעמדת אש"פ בשאלה זו נובע בין השאר מהרגשת ביטחון בהשפעתו על המוסדות החינוכיים הגבוהים הקיימים כיום ברצועת עזה ובגדה המערבית (קולג' ביר זית, קולג' „פרייר“ בבית לחם והמכללה ע"ש טוקאן בשכם) והאמורים להרכיב את „האוניברסיטה הפלסטינית“. הרגשת ביטחון זו, אם היא אמנם קיימת, יונקת בלי ספק עידוד מההערכה של אש"פ שיש ביכולתו לגייס את הכספים הדרושים למפעל זה, כמו גם את האישורים הערביים המתאימים מבחינה אקדמית ומדינית, שיעניקו למוסד מעמד רשמי ומוכר בעולם הערבי.

תעמולת בחירות לעיריות בגדה, אפריל 1976

סיכום

למרות החלטות פסגה ערביות לגבי זכויותיו ומעמדו בשטחים, אין אש"פ מוכן להסתפק בכך והוא רואה צורך דחוף לפעול, כדי ליצור לעצמו בסיסי השפעה שיעניקו לו יכולת „שליטה מרחוק“ על הנעשה בתחומי החיים השונים. חשדנותו הבסיסית כלפי מדינות ערב, ובעיקר ירדן, והכרתו כי הסדר ערבי-ישראלי בהשתתפותו הוא בלתי אפשרי בתנאים הקיימים, דוחפים אותו לבסס את השפעתו בשטחים על-ידי פעילות במישור הפוליטי והכלכלי-חברתי. קשה להעריך את ממדי הצלחתו של אש"פ כתוצאה מפעילות זו בקרב תושבי השטחים. למרות הסכומים הגדולים שמקבלות העיריות בגדה המערבית וברצועת עזה במסגרת „ערים תאומות“, קיים קושי לממש בפועל. יש לזכור כי הסיוע הכספי מועבר לגורמים פרו-אש"פיים מוגדרים התופסים עמדות ציבוריות חשובות, ומכאן שהשפעתו הפוליטית יכולה לעיתים להיות רבה ביחס לגודלו. מכל מקום, דומה שלמרות פעולותיו של אש"פ בשנים האחרונות, נשארה האוכלוסיה בגדה המערבית וברצועת עזה מושפעת באורח מכריע מעמדות מדיניות הרווחות בעולם הערבי והזוכות לקונסנסוס כלל-ערבי. נכונות האוכלוסיה לגלות מרי אורחי כלפי השלטון הישראלי נובעת במקרים רבים מגורמים מקומיים, ולעיתים קרובות בולטת אולת ידו של אש"פ להניע את האוכלוסיה לנהוג על-פי רצונו בהעדר סיבות מקומיות משמעותיות. עם זאת, דומה כי בהשוואה לתקופה שעד מלחמת יום הכיפורים, נוסף למעמדו של אש"פ בשטחים מימד נוסף, מעבר להזדהות האידיאית-רגשית עמו מצד הרוב המכריע באוכלוסיה המקומית. מימד חדש זה מתבטא בהופעתם של ניצני השפעה פוליטית ישירה של אש"פ בגדה המערבית וברצועת עזה באמצעות אישים נאמנים לו, התופסים עמדות מפתח בקרב האוכלוסיה המקומית ורואים עצמם מחויבים כלפיו במידה זו או אחרת בדין וחשבון על מעשיהם.

נתקל אש"פ בקושי עקרוני הנובע מיכולת פיקוח טובה יחסית של ישראל על הכספים הנכנסים דרך גשרי הירדן. יתר על כן, נוכח העוינות והתחרות החריפה בין ירדן ובין אש"פ על ההשפעה בגדה המערבית, יש לזה האחרון קושי בהכנסת סכומי כסף משמעותיים שלא בדיעתה או אף אישורה של ממשלת ירדן. דוגמא טובה לכך הם הכספים שגייסו בחודשים האחרונים עיריות מהגדה המערבית ומרצועת עזה במדינות הנפט הערביות, בדרך כלל בתיווכו ובחסותו של אש"פ. מרבית הכספים שגויסו במדינות חצי האי ערב והמפרץ הפרסי וכן בלוב ובאלג'יריה הופקדו בבנקים בעמאן, דבר המקנה לממשלת ירדן פיקוח עליהם. לא ברור באיזו מידה יש לאש"פ השפעה על ממדי הסיוע בו זוכה עיריה זו או אחרת. ההסדר של „עיריות תאומות“ שקם בהשראת אש"פ והודות לפעילותו בבירות ערביות שונות, אינו מקנה לאש"פ בהכרח שליטה על הכספים המועברים מהעיריה המאמצת לעיריה המאומצת בגדה המערבית או ברצועת עזה. עם זאת, נציגי אש"פ במדינות הערביות השונות היו בדרך כלל שותפים פעילים בגיוס הכספים הן מהמוסדות הרשמיים באותה מדינה והן מהקהילה הפלסטינית. גודל הסכומים שגויסו עד כה אינו ידוע במדויק והוא עשוי להגיע לכמה עשרות מיליוני דולר, שחלקם הגדול אמור להינתן במשך 3-5 השנים הבאות. המדובר בסכומים משמעותיים שאש"פ מנצלם על-ידי ניתובם דרך אישים ומוסדות בודדים לחיזוק מעמדו וסמכותו בשטחים. אש"פ מנסה להעביר לגורמים בשטחים גם כספים מתקציבו, אשר מכוונים בדרך כלל לגופים וולונטאריים פרטיים בעלי מטרות רשמיות תמימות לכאורה, שעה שלמעשה הם משמשים מסגרות התארגנות פרו-אש"פיות. כקטגוריה זו נכללים ארגוני פועלים, נשים, אגודות „הסדר האדום“ יאחרים.

מישור חשוב אחר בו פעל אש"פ בשנתיים האחרונות במטרה לחזק את השפעתו בשטחים הוא טיפול בהשגת הכרה ביני-

לוחמת גרילה

ב. ה. לידל הארט

לפני יותר מ-30 שנה פסקתי פסוקי בהקדמה לאחד מספרי: „הרוצה בשלום, יבין את המלחמה“. האמרה נראתה דרושה, וראויה להחליף את זאת העתיקה והפשטנית: „הרוצה בשלום, ייכון למלחמה“, אשר לא זו בלבד שלעיתים קרובות מדי פעלה כעילה למלחמה, אלא שהיתה טמונה ביסוד הטעות, שגרמה להיכון לחזור על שיטות-המלחמה האחרונה בתנאים שנשתנו כליל. כיום, בעידן הגרעיני, מוטב להרחיב אותה אמרה מחודשת, אולם לא אוסיף לה את המילה [המלחמה], „הגרעינית“, כפי שאולי היית מצפה. כי אילו היו משלחים את הרסן של העוצמה הגרעינית המצויה עתה, במקום להחזיק בה כמרתיע, היתה עוצמה זאת מחוללת „תהו ובהו“ ולא „מלחמה“, שכן מלחמה היא פעולה מאורגנת, ובה אי אפשר היה להמשיך בתהו ובהו. אולם המרתיע הגרעיני אינו משמש, ואינו יכול לשמש, להתעת צורות תוקפנות מחוכמות יותר, בגלל אי התאמתו של המרתיע הגרעיני למטרה, הוא אף נוטה לעורר ולעודד צורות תוקפנות כאלה. לפיכך יש להרחיב את האמרה כך: „הרוצה בשלום, יבין את המלחמה ובייחוד את דרכי הלוחמה הזעירה והחתרנית (subversive)“.

בעימותי המאה הזאת מילאה הלוחמה הזעירה תפקיד גדול בהרבה מאי פעם, ורק במאה זאת זכתה ליותר משמץ של תשומת-לב בתיאוריה הצבאית המערבית, אף כי בדורות קודמים אירעו תכופות פעולות מזוינות של כוחות בלתי סדירים. ביצירתו המונומנטלית של קלאוזביץ „על המלחמה“, הקדיש לנושא פרק קצר, המטפל בהיבטים שונים של „הגנה“. קלאוזביץ דן ב„חימוש העם“ כאמצעי הגנה נגד פולש, ניסח את תנאי היסוד להצלחת פעולה כזאת ועמד על מגבלותיה, אך לא ניתח את הבעיות הפוליטיות הכרוכות בה. בדבריו פטר באזכור-מה את ההתנגדות העממית לצבאות נפוליון בספרד, אותה דוגמא מרשימה ביותר של פעולת גרילה במלחמות זמנו, והיא שהחדירה את המושג „גרילה“ למילון הצבאי.¹

לאחר מאת שנים זכה הנושא לטיפול נרחב ומעמיק יותר, ב„שבעת עמודי החכמה“ של ט. א. לורנס. כאן הוצגה תורת הלוחמה הזעירה בידו של אמן, שמיקד את מבטו בערכה ההתקפי. הספר הוא פרי נסיונו המעשי והעיוני של לורנס במסעי „המרד הערבי“ נגד התורכים, שהיוו הן מאבק שחרור והן מרכיב במערכת בעלות הברית.² אותה מערכה מרוחקת במזרח-התיכון היתה האחת והיחידה במלחמת-העולם הראשונה, בה נודעה לפעולת הגרילה השפעה חשובה.

מפקדי „ההגנה“ וצה"ל העידו על עצמם לא אחת שהם רואים עצמם כתלמידיו של לידל הארט. ההוגה הצבאי הבריטי הנודע היה מתברך בתלמידיו מישראל, וכאשר ערך מחדש את ספרו הקלסי על „האסטרטגיה של הגישה העקיפה“, הוסיף למהדורה החדשה נספח מיוחד על מלחמת העצמאות מאת רב-אלוף (מיל) יגאל ידין וסא"ל נתנאל לורך, ששימש בזמנו ראש ענף היסטוריה במטכ"ל. אותה מהדורה הוצאה בשנת 1954, ו„מערכות“ פרסמה אותה בתרגום עברי בשנת 1956. בשנת 1967 יצאה מהדורה מחודשת ומורחבת של הספר והפעם ראה לידל הארט לנכון להוסיף פרק חדש, שבו דן במהותה של לוחמת הגרילה ובגורמי התפשטותה במלחמת-העולם השניה ואחריה, ובמיוחד מאז פיתוח פצצת המימן. „מערכות“ עומדת להוציא לאור את המהדורה המחודשת של הספר, ואנו מביאים כאן את הפרק החדש מתוכו — בתרגומו של ד"ר אלחנן אורן (שתירגם גם את המהדורה הקודמת) ועם הערותיו.

1. Guerrilla בספרדית — מלחמה קטנה/זעירה. — המתרגם.
2. לורנס עצמו כינה אחד מספריו „המרד במדבר“, וזהו כינוי ההולם יותר את מסעם של הבדוים, מאשר הכינוי הנדוש „המרד הערבי“. האוכלוסיה הערבית היושבת בעיראק, סוריה וארץ-ישראל לא נטלה חלק פעיל או סביל במרד.

פרטיזנים איטלקיים בשלהי מלחמת-העולם השנייה

בקפריסין; ומעברו המערבי של האוקיינוס האטלנטי, בקובה. נראה שכן ירבו מערכות בנוסח זה, כי סוג מלחמה זה הוא היחיד ההולם את תנאי העידן החדש, וכוחו יפה גם להפיק תועלת מאישקט חברתי, מתסיסה גזענית ומלהט לאומני. התפתחות כזאת הפכה לצפויה יותר עם האדרת הנשק הגרעיני, ובמיוחד מאז הופעת פצצת המימן התרמוגרעינית ב-1954, והחלטת ממשלת ארה"ב באותה עת לאמץ את המדיניות והאסטרטגיה של "הגמול המסיבי" (Massive Retaliation) כמרתיע נגד כל סוגי התוקפנות. אז הכריז סגן הנשיא ניקסון: "אימצנו עיקרון חדש. במקום שנניח לקומוניסטים לכרסם בנו עד מוות במלחמות קטנות בכל רחבי העולם, נסמוך בעתיד על כוחות גמול מסיביים ניידיים". מדבריו השתמע איום שהנשק הגרעיני ישמש לבלום לוחמי גרילה, אך הדברים היו כה אבסורדיים, כאילו אמר אדם להלוס בקורנס כדי לעמוד בפני להקת-יתושים. מדיניות זאת היתה נטולת היגיון, והיה זה אך טבעי שתמריץ ותעודד את התוקפנות בדרכי כרסום וסחף, שהנשק הגרעיני לא יסכון להן. קל היה לחזות תולדה כזאת מראש, אף כי הנשיא אייזנהואר ויועציו לא הבחינו בה, כאשר נעצו במצב "מבט חדש" (New Look) כפי שכינהו, ולאורו גמרו אומר לסמוך על "הגמול המסיבי". כדי להוכיח את טענתי — שלפנינו תולדה שהיתה גלויה לעין כבר אז — אין פשוט מלחזור בקיצור על הביקורת שמתחתי באותה עת על מסקנתם והחלטתם:

העניין הדחוף והיסודי ביותר שעלינו להבהיר לעצמנו עתה הוא — מהי מדיניות הביטחון והאסטרטגיה המכונה "המבט החדש". שאלה חיונית זאת אחוזה ודבוקה בהופעת פצצת המימן. בה במידה שפצצת המימן מקטינה את אפשרותה של מלחמה מקפת-כל, היא מגדילה את אפשרויותיה של מלחמה מוגבלת, שתבוצע בתוקפנות מקומית, אך נרחבת. האויב יכול לנצל מבחר טכניקות, השונות זו מזו בדגם הפעולה, אבל מכוונות כולן לחתור קדימה. ובו בזמן להחדיר היסוס אם להגיב בפצצות מימן או בפצצות אטום. ייתכן שהתוקפנים יפעלו בקצב מוגבל, בתהליך מודרג של הסגות גבול. ייתכן שיחדרו לעומק מוגבל אך בקצב מהיר, בניסיונות קטנות וחטופות ומייד אחריהן יציעו

בזירות המלחמה האירופיות היא לא מילאה תפקיד בעל משמעות. במלחמת-העולם השנייה, לעומת זאת, התפשטה הלוחמה הזעירה עד כדי כך שהפכה כמעט לתופעה כלל עולמית. היא התפתחה בכל ארצות אירופה שכבשו הגרמנים, וברבות מארצות המזרח הרחוק שכבשו היפנים. המתחקה אחרי צמיחתה, אפשר שימצא את מקורותיה ברושם העמוק שהטביע לורנס, ובמיוחד בהשפעתו של לורנס על צ'רצ'יל. כשהגרמנים הדבירו את צרפת ב-1940 והזתירו את בריטניה לבדה, היתווה צ'רצ'יל מדיניות מלחמה בהפעיל את הלוחמה הזעירה כנשק נגדי. ענפים מיוחדים במערך התכנון הבריטי התמסרו למשימה להצית וללבות תנועות, "מרי" (Resistance) בכל מקום שניסה היטלר לכפות את "הסדר החדש" שלו. כאשר התפשט שטף כיבושיו של היטלר, ויפן הצטרפה למלחמה לצד גרמניה, הלכו והתפשטו עד למרחוק גם המאמצים להקים מחתרות. לא כל התנועות הצליחו באותה מידה. ביוגוסלביה קמה היעילה מכולן, מחתרת הפרטיזנים הקומוניסטיים הקרואטיים שבהנהגת טיטו.

אולם לאלה קדמו, כבר מאז שנות העשרים, הקומוניסטים שעמדו במלחמת גרילה נמשכת ונרחבת במזרח הרחוק. מלחמתם נתלקחה בסין ב-1926, ועם הזמן עלה בה כוחו של מאו טסה-טונג שביצר את עמדת הבכורה שלו בהנהגתה. הגרעינים הקומוניסטיים ב, צבא המהפכה הלאומית" פתחו בה נגד מצביאים צינג קאי-צ'ק, כאשר ניסה לדכא גם אותם, בעקבות הבקעתו הסוחפת מקאנטון צפונה, בה הביס את עריצי הארץ, "הגנרלים הסיניים" (war lords). מאז 1937 כוונה הלוחמה הזעירה כלפי היפנים, כאשר הכוחות הלאומיים [של צינג קאי-צ'ק] והקומוניסטיים עשו בעל כורחם יד אחת כדי ללכד כוחם נגד הפולשים הזרים. הקומוניסטים, הפועלים בנוסח גרילה, הטרידו את הצבא הפולש ועשו רבות להקל מהלחץ היפני על הכוחות הסדירים יותר של צינג קאי-צ'ק. במשך מאבק זה גם עשו לעתיד, והפיצו את השפעתם באוכלוסיית השטחים הכבושים בתכ-ליתיות שבאה על שכרה כאשר התמוטטה יפן תחת מחץ ההתקפה האמריקנית מהאוויר ומהים. אז נמצאו הקומוניסטים בעמדות טובות יותר לתפוס את החלל הריק, מאשר משטרו הלאומני של צינג קאי-צ'ק. בניסיונם לתפוס את השלטון, זכו להצלחה מזהרת. תוך ארבע שנים מהסתלקות היפנים, השיג מאו טסה-טונג שליטה מלאה ביבשת סין, ותוך כדי מעשה שם ידו על מרבית הנשק והציוד האמריקני שהוזרם לצינג קאי-צ'ק, כדי לסייע לו להתנגד תחילה ליפנים, ואחרי-כך לקומוניסטים הסיניים. בה בעת פיתח מאו כוחות סדירים מלוחמי הגרילה שלו, בעודו מפעיל את הלוחמה הזעירה והסדירה במשולב. מאז דבקו בתשלובת של לוחמה זעירה וחתרנית, התפשטה הצלחתה בשכנות לסין בדרום מזרח אסיה, וכן בחלקים אחרים בעולם: באפריקה, החל באלג'יר;

פרטיזנית איטלקית באותה תקופה

בכללותה, ועל התוודעות קרובה לפרטי המצב במרחב בו פרצה או עלולה לפרוץ גרילה. שומה על הלוחמה הזעירה שתהא תמיד דינמית, ושתמשיך בתנופתה. הפוגות סטטיות יפגעו בהישגיה יותר מכפי שיקרה בלוחמה סדירה, כי רגיעה תניח ליריב להחזיק בארץ ביתר חוזק, ולתת לגייסותיו מנוחה, וכן תצנן באוכ' לוסיה את הלהט להצטרף ללוחמים או לעזור להם. הגנה נייחת אין חלקה בפעולת גרילה ואין בה כל מקום להגנת עמדה, זולת תפיסת עמדות ארעית כש-טומנים מארב. הלוחמה הזעירה הופכת על-פיהן את המקובלות בלוחמה הן במובן האסטרטגי, כי היא שואפת להימנע מקרב והן במובן הטקטי, כי היא חומקת מכל התנגשות העלולה להסב אבידות לכוח-תיה. בקרב, להבדיל ממארב, עלולים להיפגע מיטב ראשיה ואנשיה בשיעור החורג מכל יחס למצבה הכוללת של הפרטיזנים, עד כדי כך שיתכן כי התנר-עה תוכה בשיתוק, ושלהבת רוחה תכבה. נראה, איפוא, שסיסמת „פגע וברח" הולמת את לחימת הפר-טיזנים בכללה. ייתכן שהמשקל המצטבר של פיגועים ואיומים זעירים יעיק, ויטה את כף המאזניים יותר מכוחן של מכות גדולות מעטות, כי פגיעות זוטא תחוללנה בקרב האויב יותר מבוכה, מהומה ומשבר מורל, ועם זאת ירבה רושמן בקרב האוכלוסיה. להימצא בכל מקום ולבל ימצאוך בשום מקום — כאן סוד ההצלחה במערכה כזאת. יתר על כן, אם כוונתך לתקוף ולמשוך את האויב למלכודת, לעיתים קרובות אין טוב מלפעול בנוסח „הגח — וברח" (tip and run).⁴

לוחמת הגרילה הופכת על-פיו גם את אחד משני העקרונות הראשיים של המלחמה המקובלת — עקרון „ריכוז הכוח", וההיפוך חל על שני הצדדים. כי ללוחמי הגרילה הפיזור הוא תנאי חיוני להינצל ולהצליח; לעולם אל להם להיחשף כמטרה, ולכן עליהם לפעול רק בגופים זעירים, אף כי לרגעים יוכלו להתלכד כאותן טיפות כספית, כדי ליפול פתאום על יעד שהגנתו הוחלשה. על לוחמי הגרילה להמיר את עקרון „ריכוז הכוח" בעקרון „נזילות הכוח" (fluidity of force),⁵ אולם זהו עיקרון שגם כוחות סדירים, הנתונים לאיום גרעיני חייבים לסגול לעצמם במידת מה. הפיזור הוא צורך השעה גם ללוח-מים נגד הפרטיזנים, כי אין ערך לריכוז כוח בגזרה צרה כנגד כוחות חומקניים הזריזים כיתושים, והסי-כוי לשים להם סייג טמון במידה רבה ביכולת לפרוס רשת דקה ועם זאת צפופה על-פני שטח נרחב ככל האפשר. ככל שנרחיב את רשת השליטה הנפרסת, כן יגדל הסיכוי שהמסעים נגד הגרילה ישיגו את תכ-ליתם.

היחס של כוחות למרחב הוא גורם המפתח בלוחמת גרילה. לורנס ביטא יחס זה ביטוי מלא חיים, כאשר

4. להגיח לרגע, כדי לפתות את האויב לנסות לאפן ולאתר את לוחמי הגרילה.
5. ראה „אסטרטגיה של גישה עקיפה", עמ' 340—342.

לשאת ולתת. ייתכן שיוגבלו הריכוזים ותבוצע הסתננות רבת, אך הגופים יהיו כה קטנים שיזמו לאד בלתי נתפס ביד.

כללו של דבר, פיתוח פצצת המימן החליש את כוח התנר-דותנו לתוקפנות קומוניסטית. זאת תוצאה רצינית מאד. כדי לעמוד בפני האיום ולהכילו³, אנו הופכים עתה תלויים יותר בנשק קונבנציונלי. אולם מסקנה זו אין משמעה שעלינו לחזור אל שיטות קונבנציונליות. מוטב שמסקנתנו תעורר לפיתוח שיטות יותר חדשות. נכנסנו לתוך עידן אסטרטגי חדש, עידן שונה מאד מזה ששיערו מליצי העוצ-מה האוירית-אטומית, המהפכנים של העידן שחלף. האס-טרטגיה שיריבנו מפתחים עתה שואבת השראתה מרעיון אחד, ושתי פנים לו — לחמוק מעוצמת אויר עדיפה ולשים אותה בסד. זאת האירוניה שבדבר: ככל שפיתחנו את המחץ ה„מסיבי" של נשק ההפצה, כן עזרנו לקידומה של אסטרטגיה חדשה זאת בנוסח גרילה. עלינו להשתית את האסטרטגיה שלנו על הבנה נוקבת של התפיסה המבצעית של האויב, ולערוך שינוי כיוון במדיניות הביטחון שלנו. המרחב פתוח לאסטרטגיה שכנגד מאותו סוג, וניתן לפתח אותה תכליתית.

ההכרה בגורמים אלה ובמשמעותם חדרה לאט, אולם הואצה עד מהרה, עם עליית ממשל קנדי ב-1961. הנשיא החדש הכריז במאי בפני הקונגרס, שהוא „מנחה את מזכיר ההגנה להרחיב במהירות ובהיקף נרחב, בתיאום עם בני-בריתנו, את הכשרתם של הכו-חות הקיימים למלחמה לא גרעינית, למבצעים צבאיים למחצה ולמלחמות תת-מוגבלות (sub-limited) או בלתי קונבנציונליות". מזכיר ההגנה, מר מק-נמרה, דיבר על „הגדלה ב-150 אחוז של גודל כוחות הנגד-גרילה שלנו", והממשל החדש גם העלה בדעתו סיוע לכוחות גרילה זרים הפועלים נגד משטרים קומו-ניסטיים.

הפתגם „אם הוזהרת — כבר חגרת" (forewarned is forearmed) יפה ללוחמה זעירה וחתרנית מאשר למל-חמה סדירה כפי שידענוה עד כה. ההתכוננות לפעולה נגד גרילה עומדת על שני דברים: על התבוננות בסי-סית בהלכה ובמעשה של לוחמה זעירה בהיסטוריה

3. להכיל, הכלה — contain, containment — לבלום איום ולאתרו, לבל יתפשט. — המתרגם.

ערך חישוב מתימטי של סיכויי התורכים לעמוד בפני המרד הערבי: כדי לרסנו, "יזדקקו לעמדה מבורצת על כל ארבעה מילים מרובעים [כ-10 קמ"ר] וללא פחות מעשרים איש לכל עמדה", ולפיכך יהיו זקוקים ל-600,000 איש לאיזור שרצו לשלוט בו [בעיקר, מרחב מסילת הברזל החג'אזית], אלא שהיו להם רק 100,000. "הצלחתנו היתה ודאית, וניתן להוכיחה בעיפרון ונייר, אם אך עמדת על יחסי המרחב והמספרים". בחישוב זה, אף כי הוא פשטני, יש מן הנכון לכל מצב. היחס בין מרחב לכוח הוא אמנם גורם בסיסי, אבל התוצאה המתקבלת מן הנוסחה תשתנה לפי התנאים הקרקעיים, לפי הניידות היחסית של היריבים וכן לפי מוסריותם היחסית. ארץ מבותרת או מיוערת מסבירה פניה לגרילה. ערכם של המדבריות פחת מאז פותחו כוחות ממונעים ומטוסים. לאזורים העירוניים יש יתרונות וחסרונות נות במעורב, אך נראה שהמאזן נוטה לרעת הגרילה, אף כי הוא נוח למערכה חתרנית. אזורים מיוערים ומבותרים אמנם טובים מטבעם לאבטחת הפרטיזנים ועשויים לזמן להם סיכויים להפתיע, אך ביתרון יש מגרעת. בשטחים כאלה קשה יותר להשיג אספקה, והם רחוקים יותר מיעדי המפתח. יעדים אלה כוללים לא רק את המטרות שבמערך כוחות הכיבוש, ובמיוחד את מערכת התחבורה שלהם, אלא גם את ריכוזי האוכלוסים שתנועת הגרילה שואפת להניעם לשתף פעולה נגד מעצמת הכיבוש. מחתרת הגורסת, "בטיחות תחילה" (safety first), תתנוון עד מהרה. עליה להתמיד באסטרטגיה שמטרתה להמיט על האויב מתח יתר, פיסי ומורלי.

אין להפריד בין הגורמים המתימטיים-גיאוגרפיים, שהיחס בין מרחב וכוחות מבטא אותם, ובין המציאות הפסיכולוגית-פוליטית. כי הסיכוי והשגשוג של תנועת גרילה תלוי בגישת האנשים החיים בזירת המאבק. הכל סובב על נכונותם לסייע למחתרת, הן סיוע חיובי — מתן מידע ואספקה — והן שלילי — מניעת מידע מכוחות הכיבוש על המחתרת, שהאוכ'לוסיה מסייעת להחביא את לוחמיה. תנאי ראשון להצלחה הוא שהאויב, "יגשש באפילה", בעוד לוחמי המחתרת הולכים באור, כי הם פועלים לא רק לאור ידיעתם העדיפה על התנאים המקומיים, אלא לפי מידע מהימן מן האוכלוסיה על המערך של האויב ומהלכיו. לוחמי המחתרת זקוקים ל"תאורת" המורדיעין פי כמה, משום שהם נעים בעיקר בלילות חשוךים, כדי לזכות באבטחה ובהפתעה. הם ישיגו מידע מהיר ומפורט, בה במידה שיתקדמו בהשגת הסיוע מאנשי המקום.

המיוחד בגרילה — שלוחמיה מעטים, אך תלויים בעזרת הרבים. מעצם טבעה היא צורת הפעולה האישית ביותר, אך היא תפעל ביעילות ותשיג את מטרתה, רק אם הלוחם היחיד יסתייע באהדתם הקיבוצית של ההמונים. לכן תעלה יעילותה של גרילה, אם תשא לעם שתי ססמאות הכרוכות יחד:

קריאה למרי לאומי או למלחמת שחרור ובשורה חבתית וכלכלית למקופחים. כך תתגלגל מלחמת הגרילה למלחמה מהפכנית במובן נרחב יותר. בעבר היתה מלחמת הגרילה נשקו של החלש, ולפיכך היתה הגנתית מעיקרה, אבל ייתכן שבעידן הגרעיני תתפתח יותר ויותר כשיטת תוקפנות המותאמת לניצול מצב קיפאון גרעיני. עבר זמנו של המושג "מלחמה קרה", ויש להמירו ב"מלחמה מוסווית". אולם מסקנה מקפת זאת מוליכה אל שאלה מרחיקת ראות ומעמיקה יותר. מדינאים ומצביאים של מדינות המערב ישכילו אם, "ילמדו מן ההיסטוריה" ויימנעו משגיאות העבר, בבואם לפתח אסטרטגיה נרגדת לסוג לוחמה זה. לוחמת הגרילה התפשטה ב-20 השנים האחרונות בעקבותיה, ובמידה רבה כתוצאה תיה, של מדיניות המלחמה שנקטה בריטניה מ-1940 בהנהגת צ'רצ'יל. אז העירה ועוררה למרי עממי נגד הגרמנים בארצות כיבושם, ואח"כ הרחיבה את מדיניותה זאת כנגד היפנים. תוך כדי המלחמה אומצה המדיניות בהתלהבות רבה מדי ובספקנות מועטה מדי. מאז שטפון הכיבוש הגרמני שהציף את מרבית אירופה, נראה ברור כאילו זאת הדרך לרופף את לפיתתו של היטלר. היתה זאת בדיוק דרך פעולה מהסוג שקסם למוחו ולמאזנו של צ'רצ'יל. מעצם טבעו שש לקרב ונמלא דחף להביס את היטלר — ויהיה מה שיהיה אחרי-כן — ולא זו בלבד, אלא שנמנה עם מקורביו ומעריציו של לורנס. עתה ראה סיכוי ליישם באירופה בהיקף מירבי מה שהזגים הלה בחלק מוגבל ביחס של המרחב הערבי.

אילו הטיל אדם ספק שאכן זאת הדרך הרצויה, היו רואים אותו כרפה רצון וכמעט לא פטריוטי. אך מעטים הסתכנו בהחשדה כזאת, אף אם פיקפקו בהשפעתה הסופית של מדיניות זאת על שיקומה של אירופה. מלחמה היא לעולם עניין של עשות הרע בתקווה שטובה תצמח מכך, וקשה להיראות מהרהר אחרי האמצעים ולא להיחשב מערער את הדבקות במטרה. יתר על כן, בדרך כלל זה משגה ללכת בקו הזהירות בעת קרב, אלא שלעיתים קרובות מדי שוגים דווקא כאן בזהירות יתר, ולכן תזכה הזהירות רק לעיתים רחוקות להערכתו של הדרג הבכיר יותר המתווה את מדיניות המלחמה; אך דווקא בדרג זה יש לעיתים קרובות מן התבונה בזהירות, אלא שכאן היא אינה פופולרית בדרך כלל. בקדחת המלחמה להוטה דעת הקהל לדרכים הדרסטיים ביותר, ללא שים לב לאן יובילו. מה היו התוצאות? אין ספק שכוחות המחתרת המזוינת הטילו על הגרמנים מעמסה ניכרת. במערב אירופה ניכר ביותר הלחץ בצרפת וכן היתה המחתרת איום חמור לרשת הדרכים הגרמנית במזרח אירופה ובבלקנים. ההערכה הטובה ביותר לפועלה מצויה בעדותם של המפקדים הגרמנים. כמו המפקדים הבריטים בעת "הצרות" באירלנד [פעולות המחתרת האירית שלאחר מלחמת העולם הראשונה], היו הם מודעים עד מאוד לדא-

גות ולמעמסה שבהתמודדות עם הגרילה העוינת, שהיכתה במפתיע ונבלעה באוכלוסייה המסוככת עליה. אולם כאשר מנתחים אותן מערכות בעורף, נראה שרישומן עמד במידה רבה ביחס ישיר לשיעור שילובן במבצעיו של צבא סדיר חזק, שפעל בחזית ומשך אליו את עתודות האויב. אך לעיתים רחוקות חרגו מבצעי מחתרות ממטרד גרידא, אלא אם כן נזדמנו יחד עם מתקפה רבת עוצמה, שמישמה ובאה או כבר נפתחה וריתקה את עיקר מאמציו של האויב אליה.

בזמנים אחרים היו מערכות הגרילה יעילות פחות ממרי סביל נרחב והמיטו הרבה יותר סבל על עם הארץ. הגמול והנקם שגררו, היה חמור בהרבה מפגיעתן באויב. הן זימנו לגייסות האויב אותה עילה לפעולה אלימה, שתמיד תיתן פורקן לעצביו של חיל-מצב בארץ עוינת. בחורבן שהביאו הפרטיזנים — במישרין בחבלותיהם ובעקיפין במהלך פעולות העוני-שין — גרמו סבל רב לבני עמם, ובסופו של דבר הכבידו על התאוששות מדינתם לאחר השחרור. התקלה החמורה ומאריכת הימים עוד מזאת אירעה בתחום המוסרי. המחתרת המזוינת משכה אליה „בני בליעל” רבים, ונתנה להם היתר לספק את יצרם ולסלק את חשבונם במעטה של פטריוטיות, וכך ניתן סממן חדש בהערתו ההיסטורית השנונה של ד"ר ג'ונסון [במאה ה-18 באנגליה], ש„פטריוטיות היא מפלט אחרון לנבל”. גרועה מזאת היתה ההשפעה הלא מוסרית הנרחבת יותר על הדור הצעיר בכללו. המחתרת החמושה לימדה את בני הנעורים להמרות את פי הרשות ולהפך את כללי המוסריות האזרחית בלוחמם נגד כוחות הכיבוש. נשאר משקע של זלזול ב„חוק וסדר”, ומן הנמנע היה שלא יימשך עוד אחרי שהלכו הפולשים. הרגלים של אלימות מכים שורש בלוחמה זעירה ומעמיקים בהרבה מבלוחמה סדירה. כנגד האלימות של הלוחם הסדיר פועלים הרגלי הציות לסמכות החוקית, בעוד שהלוחמה הזעירה משתבחת במרי נגד הרשויות ובהפרת החוקים. קשה מאוד לשקם ארץ ולכונן מדינה יציבה על יסודות כה רעועים. הגעתי לידי הכרה במקור המר והמסוכן של לוחמת הגרילה מתוך עיוני במסעי לורנס בערב ומדיוני עמו. ספרי על אותם מסעות ותורת הלוחמה הזעירה כפי שתוארה בו, נתקבלו על דעת מפקדים לא מעטים של יחידות קומנדו ומנהיגי מחתרות במלחמת-העולם השניה. כאשר וינגייט עוד היה סרן ושירת בארץ-ישראל [בתקופת המאורעות], בא לראותני זמן קצר לפני שפרצה המלחמה, וראיתי שכולו שאיפה לתת לתורת לורנס יישום מחודש ומורחב. אולם אז כבר התחלתי מפקפק — לא ביעילותה המיידית של לוחמת הגרילה, אלא ברישומה לאורך רך זמן. נדמה שאפשר היה לעקוב אחרי תוצאותיה כאותו חוט שני שנשתזר ונתגלה בתלאות שפקדו

אותנו [הבריטים], ממשיכי התורכים, באותו מרחב שבו הפיץ לורנס את בשורת המרד הערבי.⁷ ספקות העמיקו כאשר שבתי לעיין בהיסטוריה הצבאית של „מלחמת חצי האי” מאה שנים לפני כן, ומתוך הרהור בתולדות ספרד מאז ואילך.⁸ באותה מלחמה יצא ההפסד של הצבאות הספרדיים הסדירים המובילים סיס בידי נפוליון בשכר הצלחתן של כנופיות הגרילה שקמו תחתם. כהתקוממות עממית נגד כובש זר היתה הגרילה אחת היעילות מכל הידועות. יותר מנצחונותיו של ואליינגטון עשתה היא לרופף את אחיזת נפוליון בספרד ולערער את כוחו באירופה. אולם לספרד המשוחררת לא נשאה שלום, כי בעקבותיה נתרגשה על הארץ מגיפת מהפכות מזוינות, שרדפו זו את זו במשך 50 שנה והנגע פשה מחדש במאה זאת [ונסתיים בהשתלטותו של גנרל פרנקו על ספרד ב-1939]. עוד דוגמה מבשרת רעות מצויה ב„קלעים החפשיים” (Franc Tireurs) בצרפת, שאוגדו ב-1870 כדי להטריד בפגיעתם את הפולשים הגרמניים, אולם פגעו בצרפת כבומרנג. לפולשים רק היו לטורח, אך הם הפכו לכלי משחית במלחמת האחים האיומה המכונה על שם „הקומונה” [הפריסאית]. ולא עוד אלא שמורשת הפעולה „הבלתי חוקית” היתה למקור תורפה בתולדות צרפת מאז.

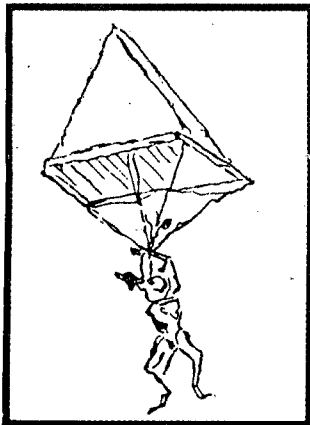
אלה שתיכננו לעורר התקוממויות אלימות כחלק ממדיניות המלחמה שלנו, הקלו ראשם בהתעלמם מלקחי ההיסטוריה הללו. אותן התקוממויות היכו גלי זעזועים עד כדי לקעקע לאחר המלחמה את מדיניות השלום של ברית המערב — ולא רק בכך שהמצאנו אמצעים ותמריצים לתנועות אנטי מערביות באסיה ובאפריקה. בצרפת, למשל, נתברר עד מהרה ששכר ה„מאקיי” ככלי מלחמה יצא בהפסדו של החולי המדיני והמוסרי לאחר המלחמה. והנגע פשה עוד. לא זו בלבד שצרפת לקתה בראיה בלתי מציאותית של צרותיה החיצוניות ושגתה בגישתה אליהן, אלא שמרשת המחתרת גם חתרה תחת יציבותה הפנימית, וכך החלישה במידה מסוכנת אף את מעמד נאט"ו. עוד לא איחרנו מלהפיק לקח מההיסטוריה. רב הפיתוי לגמול ליריבינו על פעולות „המלחמה המוסרית” וויתור שלהם, כשהם מעוררים להתקומם ולפגוע בנו. אך במקום למדוד להם במידתם, נעשה ביתר תבונה אם נתחבל אסטרטגיה שכנגד מחוכמת ומרחיקת ראות יותר, ונגשים אותה. על כל פנים, אלה המעצבים מדיניות ומבצעים אותה, צריכים להיטיב ולהכיר את העניין מכפי שעשו בעבר.

7. וולטר לאקיר מזכיר את שיחות לידל הרט עם וינגייט, אבל כותב בטעות שוינגייט — ולא לידל הרט עצמו — החל חושש מהרעות החולות של תוצאות הגרילה. ולא היא — וראה לחלו. (האזכור — אצל Walter Laqueur, Guerrilla, London 1977, p. 235).

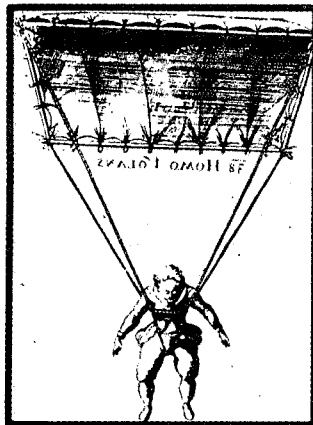
8. מלחמת חצי האי (The Peninsular War) — המלחמה נגד נפוליון בחצי האי האיברי (ספרד ופורטוגל). ראה „אסטרטגיה של גישה עקיפה”, עמ' 119—129.

6. הספר : T.E. Lawrence — In Arabia and After, London, 1934.

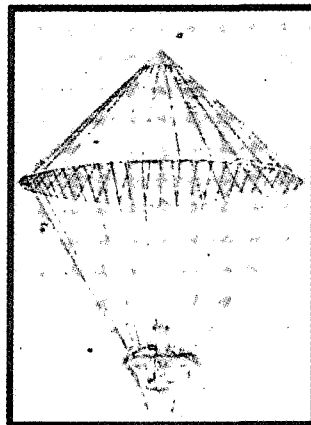

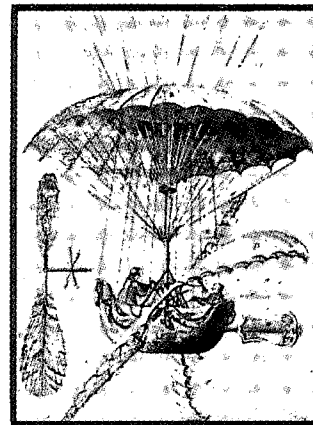
1502 — רישום של דה וינצ'י

1617 — תיאור של ורנציו

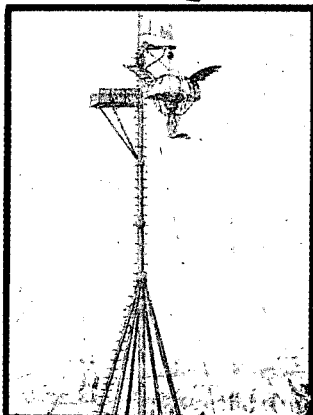
1783 — ניסיון של לורמנד

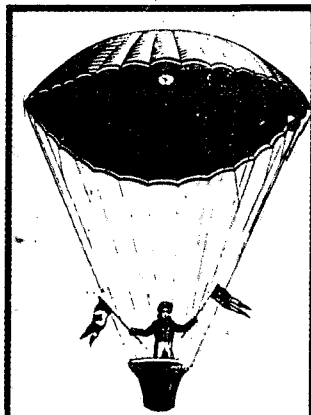
1784 — ניסיון של בלנשאר

1797 — קפיצה ראשונה של גרנר

1798 — מצנח עם כנפיים בפריס

1803 — ניסיון של רוברטסון ברוסיה

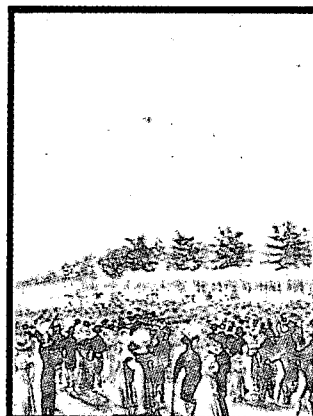
1804 — הצרפתי בורגה בברלין

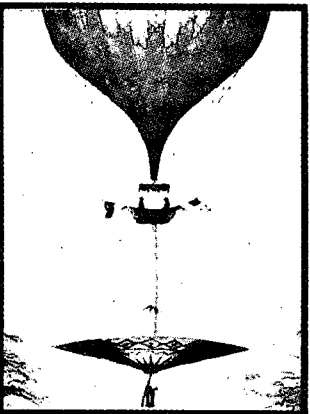
1816 — קפיצה שלישית של גרנר

ראשיתם של גייסות מוטסים

כתריאל בן-אריה

1829 — גרנר בהמבורג

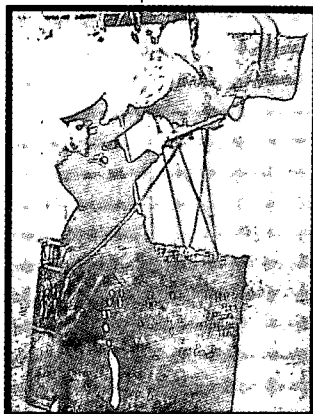
1835 — בוקינג קופץ בלונדון

1851 — גברת פוטבן בפריס

1860 — אחרי גודאר (דומייר)

1900 — הגרמנית קאט פאולוס

כוחות מוטסים באו לידי ביטוי נרחב במהלך מלחמת-העולם השנייה ואולם הורתם ולידי-תם היתה בתקופת מלחמת-העולם הראשונה. ברשימה זו נסקור את ראשיתם של הכוחות המוטסים במדינות השונות עד פרוץ מלחמת-העולם השנייה. כוחות מוטסים הם זרוע צבאית, אשר נולדה, אם להתבטא כך, במקרה: הם תוצאה עקיפה של התפתחות טכנית מסוימת, פרי הימצאותו של אמצעי אשר פותח למטרות אחרות. המצאת אוויר-נים חייבה חיפוש אחר אמצעים להצלת טייסים שנקלעו לצרה. הגרמנים הקדימו בשטח זה את הצבאות האחרים, וכבר מראשית מלחמת-העולם הראשונה ציידו את

טייסייהם במצנחים. שירותי המודיעין הצרפתיים, לעומת זאת, היו הראשונים שהבינו את התועלת שבהעברת אנשים מעבר לקווי האויב, אם כי נראה שאלה הועברו במטוסים שנחתו בשטחו של האויב. כאן ראשיתם של כוחות מונחתים מן האויר, ובוודאי ראשית השיטה של העברת סוכנים לשטחים הכבושים בידי האויב. סוכן ראשון כזה הועבר כבר ב-18 בנובמבר 1914. נראה שגם הגרמנים השתמשו באותה שיטה במשך המלחמה, ואילו האיטלקים הצניחו ב-שנת 1918 שלושה קצינים מאחורי הקוים האוסטריים למשימות מודיעין וחבלה.

בשנת 1918 הציע הקולונל האמריקני ויליאם מיצ'ל לערער את מלחמת העמדות על-ידי הפעלה מאסיבית של צנחנים. תכניתו היתה לאמן בצניחה חיילים מן הדיביזיה האמריקנית הראשונה ולהצניחם מאחורי הקוים הגרמניים באיזור העיר מז' (בלוטרינגיה). התכנית לא יצאה אל הפועל בשל התנגדותו של מפקד הכוחות האמריקניים באירופה, גנרל פרשינג, אשר לא ראה אותה כבת-ביצוע, לפחות לא באותה העת. ביצועה נדחה לאביב 1919, אך התמוטטות מעצמות המרכז מגעה את מימושה. עם זאת, לא ברור איך תיאר לעצמו מיצ'ל את הבקעת החזית הגרמנית בידי כוחות קטנים, יחסית, התוקפים את האויב בעורפו. הוא קיווה, אולי, שהלם ההפתעה ותקיפת המפקדות ועמדות הארטילריה הגרמניות יקלו על תקיפה והבקעה ב-זמנים מן החזית. רעיון בוסר זה היה, למעשה, את תרומתן היחידה של הארצות האנגלו-סקסיות לפיתוח הרעיון של הגייסות המוטסים עד למלחמת-העולם השנייה. למרות העניין שעוררו הניסויים הסובייטיים והגרמניים בשטח זה בין מומחי המערב, לא נעשה דבר ממשי לפיתוחם של כוחות מוטסים במערב. הדגש הושם על פיתוח שיטות הובלה של גייסות לשדות-תעופה מאובטחים מראש, דהיינו הפעלה מרוכזת של מטוסים לצורך העברה מהירה של גייסות למקומות תורפה, ולא על פיתוח זרוע צבאית נפרדת וחדשה. הדבר אינו צריך להפתיע: בניגוד לארצות הטוטליטריות, אשר שאפו לפתח תיאוריות וטכניקות של מלחמת תמרון מהירה שתהמם את האויב ותביס אותו תוך הבקעה מהירה של קווי, הסתפקו ארצות המערב המנצחות באמונה שהשיטות הישנות והבדוקות סופן לנצח שוב, מאחר שקשה להתגבר על מערכי הגנה צפויים גנהנים משפע של נשק קטלני, כגון מקלעים ותותחים. באשר ליחידות גיידות שתבצענה התקפות-נגד מהירות ותנאי-צלגה את הצלחת ההבקעה — הרי שסוסים מסוגלים לנוע על-פני כל שטח, וכמעט שאינם זקוקים למערך לוגיסטי מאורגן כפי שהיה זקוק הרכב הממוכן של אותה תקופה.

המעניין הוא שכבר בשנות העשרים נמשך, במערב דווקא, פיתוח אמצעים טכניים אשר איפשרו ביצוע נסיונות בהפעלה אופרטיבית של צנחנים. פותחו מטוסים להטסת נוסעים, אשר

ניתן היה להשתמש בהם גם להטסת גייסות, ולא רק לצרכי הובלה ממקום אחד למשנהו, אלא גם להצנחה או הנחתה מבצעית. פותחו דאונים, אשר ניתן היה להשתמש בהם לא רק לפעילות ספורטיבית אלא גם לפעילות צבאית; ומעל לכל פותחו מצנחים. המצנחים הטובים ביותר פותחו בארה"ב, והחל מ-1920 התאמנו שם טייסים בקפיצות-צניחה ממוטסים. בסוף שנות העשרים אף בוצעו צניחות ראוה קבוצתיות.

התפתחות לוחמה מוטסת בברה"מ

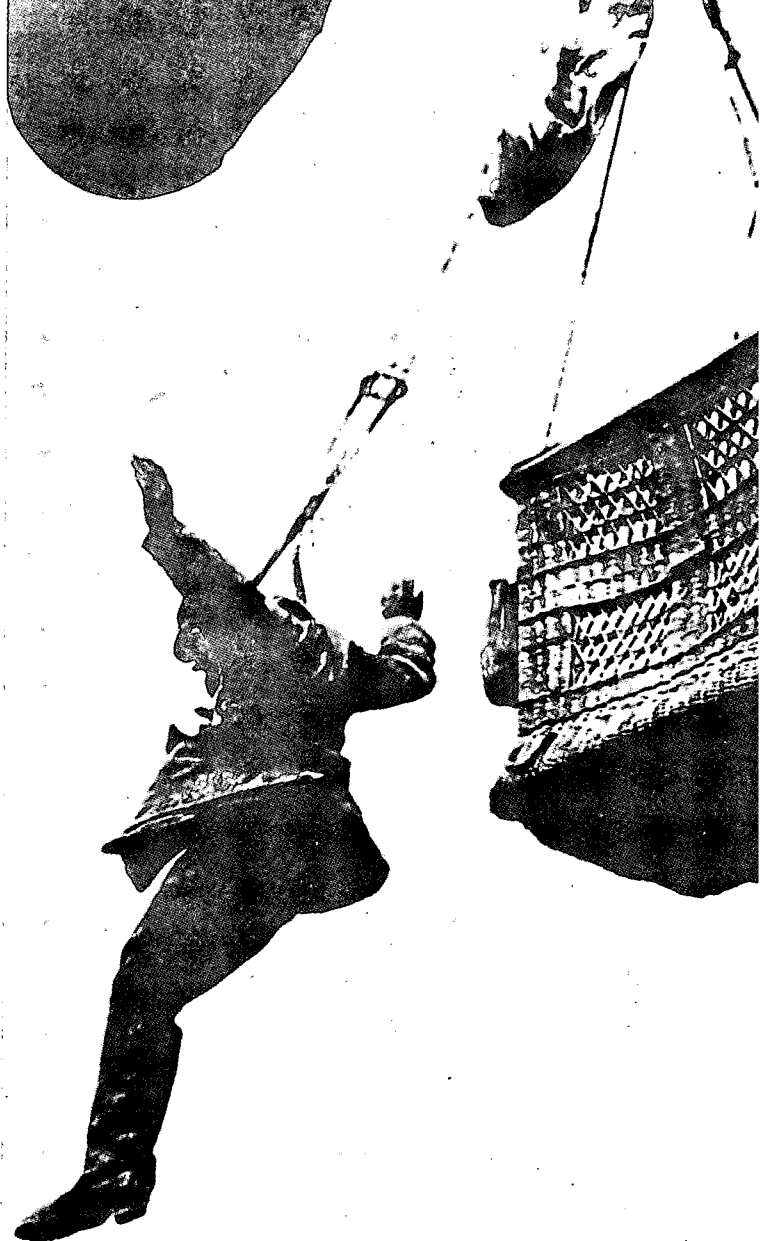
בצניחות מסוג זה נוכח, כנראה, גם סרן מינוב מחיל-האויר האדום, אשר נשלח במאי 1929 לארה"ב כדי להשתלם בשיטות מילוט טייסים במקרים של תאונות מטוסים. הלוחמה המוטסת בברה"מ החלה, למעשה, בהנחתת כוחות מן האויר לביצוע משימות טקטיות. מאחר שמן הפעולות הללו נעדר האלמנט של השימוש במצנחים, לא חייב הדבר שימוש בציוד צניחה אמין, ולא בכוחות המאומנים במיוחד לפעולות מסוג זה. עם השתלטותה של ברה"מ, בראשית שנות העשרים, על „אסיה התיכונה הסובייטית“, היא נאלצה להילחם עד ראשית שנות השלושים במה שכונה בפי הגורמים הרשמיים „באס-מאצ'י“ — לוחמי העצמאות המקומיים, שבסיסיהם היו מעבר לגבול האפגניסטני. ה„באסמאצ'י“ הוצגו על-ידי מתנגדיהם כאנשי כנופיות זרעים, וכמשרתי הריאקציה והפיאודליזם המקומיים והאימפריאליזם הזר. בשל התנאים הטופוגראפיים בלבד — שטח הררי קשה של הרי פאמיר, שבחלקו הינו מיוער, ברובו חסר דרכים, ומסביבו מדבריות רחבי ידיים — התקשו הצבאות הסובייטיים הסדירים להילחם נגדם. מצב זה הצריך חיפוש דרכים כדי להתגבר על מכשולי הקרקע ולנצל את המונופולין של הצד הסדיר בכלי-תעופה, לפחות לצורך ביצוע פשיטות בעורף האויב. כנראה שהסובייטים השתמשו בדרך זו לראשונה בשנת 1928, למשימות מודיעיניות: קבוצת סיירים, מצוידת בשלושה מקלעים קלים, נחתה במדבר קארה-קום במטרה לזהות את מיקומם של כוחות מורדים באותה הסיבה. באפריל 1929 הופעלה קבוצה גדולה יותר, הפעם

קטנים הופעלו גם מאחר יותר באותו איזור נגד אותו אויב. יתכן שההצלחות של אותם כוחות מוטסים שיכנעו את הפיקוד הסובייטי העליון להטות אוזן קשבת יותר לרעיונותיו של מינוב אשר חזר מארה"ב באביב 1930. כנראה שמינוב היה הראשון, אחרי מיצ'ל, אשר השכיל להבין שהמטוס והמצנח פותחים אופקים חדשים בפני הלוחמה על-פני הקרקע. לאחר שובו לברה"מ פתח מינוב בעבודה ארגונית ובתעמולה נרחבת למען פיתוח הצניחה הן כספורט והן כדרך לחימה, ואת מאמריו בנושא זה פירסם בשורה של כתבי-עת. אלא שמינוב לא הסתפק בתעמולה, ועבר גם להדגמה מעשית, בדרך השכנוע היעילה ביותר: ב-26 במאי 1930 ביצעה קבוצה של טייסים סובייטים צניחת ראוה קבוצתית ממטוס רב-מושבי. הצלחת מבצע זה שיכנעה את מפקדת חיל-האוויר האדום להטיל על מינוב ועל עוזרו מושקובסקי את ארגון ההצנחה של קבוצת חיילים במסגרת תמרוני המחוז המוסקבאי של חיל-האוויר האדום באותו הקיץ.

עד כמה היו אימוני הצניחה פשוטים יחסית באותה התקופה, תעיד העובדה שהצנחה זו בוצעה אך שבוע ימים לאחר צניחת הראוה הקבוצתית הראשונה. הצנחה, "מבצעית" זו, כנראה ראשונה מסוגה בעולם, בוצעה במסגרת אותם התמ"רונים ב-2 באוגוסט 1930, תאריך הנחשב ליום-ההולדת של הזרוע המוטסת של הצבא האדום. הכוח כלל 12 איש, אך מאחר שעמד לרשותו רק מטוס, "פארמאן-גולת" ישן אחד, נחלק לשתי קבוצות וצנח בשני מחוזרים מאותו המטוס, בעוד ציודו, אשר כלל שני מקלעים, הוצנח באותו האיזור משלושה מטוסי סיור, "ר-1". נראה שכל המשתתפים היו אנשי חיל-האוויר, מאחר שטייסים אכן אומנו בשימוש במצנחים. הצניחה בוצעה ליד העיר וורוניז', בלבה של רוסיה האירופית, ומטרתה לא היתה ביצוע משימות טקטיות כלשהן, אלא בחינת האפשרויות המעשיות להצנחת אנשים, נשק וציוד, תוך בדיקת פיזור הקבוצה בעת הצניחה, ריכוזה מחדש, הזמן הדרוש לאיסוף הציוד אשר הוצנח בנפרד, המרחקים מהם ניתן לראות את המטוס המצניח ברום שונה וכו'. במילים אחרות, הכוונה היתה לבדוק את משך הזמן שיידרש לקבוצת צנחנים מנחיתתה ועד היותה מוכנה לקרב. הניסוי עלה יפה: הקבוצה צנחה על-פני משטח של 800 מ' על 600 מ', פרקה חיש מהר את הנשק והתחמושת מן המכלים, ותוך דקות ספורות היתה מוכנה לפעולה. בספטמבר של אותה שנה נערכו תמרוני המחוז הצבאי של מוסקבה (להבדיל מתמרוני חיל-האוויר של אותו המחוז, אותם הזכרנו), בהם הופעל כוח דומה (אולי אף אותו כוח) במשימה מודיעינית. לאחר הצניחה הסתירו המשתתפים את מצנחיהם בתוך יער, ועם שחר תקפו במפתיע מפקדה של דיביזיה, לקחו מסמכים ושבו אל יחידתם. הפעם בוצעה ההצנחה ממטוס, "אנט-9", פרי תכנונו של טופוליב, אבי המפציץ "טב-3",* אותו עוד נזכיר.

עם הצלחת ניסויו של מינוב, החליט הפיקוד העליון הסובייטי להקים יחידה מוטסת נסיונית במחוז הצבאי של לנינגרד. יחידה זו קמה במרס 1931 ביוזמתו של הגנרל מ.ג. טוקצ'בסקי, אשר שימש עדיין (עד 1931) כמפקד אותו המחוז. יעודה

* מפציץ כבד, אשר פותח לקראת סוף תכנית החומש הראשונה (1929—1934) ונחשב לטוב מסוגו בעולם.

1916 — מצנח מזגם, "קאט פאולוס". הקפיצה מכדור פורח

במשימה קרבית ממש. כוח גדול של "באסמאצ'י" איים על העיירה גראם הסמוכה לגבול. מייד עם היוודע דבר ההתקפה, הוקמו שתי יחידות פרשים כדי שינועו במהירות לעזרת מגיניה הסובייטים של העיירה. מאחר שהפרשים היו חייבים לעבור כ-200 ק"מ בשטח הררי חסר דרכים, הרי שהאפשרות היחידה להושטת סיוע מהיר למגיני גראם היתה בדרך האוויר. ואמנם, הוחלט לשגר לשם במטוסים כוח בן 45 איש, כנראה מאחת העוצבות אשר נעו על-פני הקרקע. למחרת בבוקר טסו לאיזור גראם חמישה קצינים במטרה לאתר מקום נחיתה לכוח המוטס ולדווח על כך למפקדה הממונה. עם בואם לסביבות גראם, נתחווור להם שמחצית העיירה כבר נכבשה בידי האויב. רכובים על סוסים, אותם החרימו באחד מכפרי הסביבה, הסתערו חמשת הקצינים על המורדים. הלם ההפתעה היה גדול כל-כך, עד שהמורדים נסו על נפשם, בהניחם שתוקף אותם כוח ניכר. פעולה זאת הוכיחה ללא ספק את יכולת התמרון והשגת ההפתעה שהלוחמה המוטסת מסוגלת להעניק. כוחות

באותה עת הוחל גם בפיתוח מחקר שימושי-טכני לקידום לוחמה מוטסת. כבר ב-1930 הקים חיל-האוויר האדום מוסד טכני-מחקרי מיוחד לפיתוח וניסוי אמצעי הצנחה והנחתה למיניהם. מוסד זה פיתח סוגים שונים של מצנחים להצנחת חיילים, ציוד, נשק ותחמושת (ביניהם, מצנח כפול, "פצ-1", המבוסס על המצנח האמריקני, "אירווינג"). מאוחר יותר התפתח מוסד זה למכון למחקר וניסוי, אשר מטרתו לפתור בעיות הקשורות בהנחתת כוחות בעורפו של האויב. פיתוחם של אמצעים טכניים, כמו פיתוחה של תורת לחימה חדשה, הביאו להפעלה גדולה של צנחנים בתמרונים הצבאיים השונים. אלה הופעלו לא רק בתכיפות רבה, אלא גם בהיקף גדל בהתמדה. כך הופעלו כבר ב-1934, בתמרונים של המחוז הצבאי הביילור-רוסי, 900 צנחנים, כאשר מכל מטוס (מן הסתם, "טב-3") מוצנחים 20-25 איש. פעולת הראויה של הורוע הצבאית החד-שה בוצעה בתמרוני המחוז הצבאי של קייב (12-15 בספטמבר 1935) אשר נערכו באיזור ברדיצ'ב-קייב, בפיקודו של מפקד המחוז, מפקד ארמיה דרגה א' א.א. יקיר. בתמרונים אלה עמדו לבחון הלכה למעשה את תורת הלחימה החדשה, אשר פותחה בידי טוכצ'בסקי והצמרת הצבאית שמסביבו. תורת לחימה זו גרסה ריכוז אגרוף ארטיילרי, אוירי ומשוריין חזק לצורך הבקעת מערך האויב בנקודה חיונית, וניצול ההצלחה לעומק בידי עתודות נידות, עד לכיתורו של האויב והשמדתו. גם לצנחנים יעדה תורה זו תפקיד נכבד: תקיפת המערך הפיקודי והלוגיסטי בעורפו של האויב (מפקדות, מחסנים, מצבורי תחמושת, מרכזי קשר, צומתי רכבות, גשרים וכו') ומניעת הבאת תגבורות אל החזית המותקפת. עקרונות פעולותיהם היו הפתעה, ביצוע מהיר של המשימה ופינוי מהיר של היעד המותקף, אם על-מנת להתחבר עם הכוחות שפעלו על-פני הקרקע ואם על-מנת לתקוף יעד נוסף. תפקידם לא היה לתפוס שטחים, כי אם לבצע פשיטות ולנהל לוחמת גרילה.

על מנהלת התמרונים שבמחוז הצבאי של קייב הוטלו המשימות הבאות: בחינת שיתוף הפעולה בין קורפוסים ממוכנים וקורפוסים של פרשים במלחמת תמרון; בדיקת אפשרויות הפעולה של קורפוסים וחטיבות ממוכנים באגפי הגייסות וב-עומק מערכי האויב, תוך שיתוף יחידות פרשים; בחינת הארגון והביצוע של הנחתת עוצבה (3,000-4,000 איש) ובדיקת אפשרויות פעולתה נגד עורפו של האויב ועתודותיו בדרך אל החזית; ארגון הפעלה מאסיבית של כוחות אויר נגד עוצבות נידות ונגד מקום ישוב גדול בתנאים של הגבלה במספר שדות-תעופה ותוך שימוש בשדות-נחיתה; בדיקת מערך ההגנה נ"מ של הגייסות ושל מקום ישוב גדול הנמצא באיזור הקרבות (קייב) ופתרון בעיות הקשורות בפריצה של יחידות נידות ממצב של כיתור. הכוח המוטס כלל מפקדה של דיביזיה רובאית, רגימנט מוצנח, שני רגימנטים מונחתים ויחידות משנה. לצורך הובלת הכוח יועדו שתי חטיבות אויר כבדות של "טב-3" וחטיבה אוירית מיוחדת (מטוסי יירוט או מטוסי סיור). הפעולה בוצעה ב-14 בספטמבר 1935, מזרחית לקייב. תחילה צנחו כ-1,200 צנחנים, אשר השתלטו על שדות-נחיתה ואיבטחו אותם; על אלה נחתו מטוסים, מתוכם נפלטו

המקורי היה ביצוע נחיתות מן האויר, אך נכלל בה גם אלמנט-חוד מוצנח, אשר תפקידו היה לתפוס שדה-תעופה בעורף האויב ולאבטח בו את נחיתת הכוח העיקרי, על ציודו וכלי-הרכב שלו. הרעיון היסודי נשאר, אם-כן, הפעלת כוחות מונחתים בלבד, כאשר הצנחנים משמשים לאבטחת נחיתתם. נראה בהמשך הדברים שבמידה רבה יופעלו הכוחות המוטסים בצורה כזאת גם בתמרונים העתידיים. כאשר הגיעו מינוב ומושקובסקי ללנינגרד כדי לאמן יחידה זו, הם מצאו בה 39 איש בלבד. הוחל באימונים נמרצים לקראת מפגן בכנס הפיקוד הגבוה של המחוז הצבאי הלנינגרדי, שאמור היה להיערך בחודש אוגוסט. משתתפי אותו הכנס חזו ב-15 באוגוסט 1931 בהדגמה של פעולה משולבת (צניחה ונחיתה), כאשר תחילה צנחו 19 איש משני מטוסי "אנט-9", ובעקבותיהם הצניחו נשק ותחמושת, כולל שני תותחי ד.ר.פ. (תותחים קלים). לאחר מכן נחתו בשדה המאובטח מפציצים כבדים, "טב-1" (אשר ניתן היה להתאימם למשימות הובלה), בהביאם כוח נוסף, על נשקו וכלי-רכבו. היחידה הוכיחה את יכולתה בתנועה אל היעד, התפרסות, תקיפה, התארגנות לנסיגה ונסיגה. לאחר הדגמות נוספות בקרבת לנינגרד וליד קייב, השתתפה היחידה בתמרוני הסתיו של המחוז הצבאי של לנינגרד. הצלחותיה בהדגמות במחוזות הצבאיים השונים גרמו להתרחבותה, עד 1933, לכדי יחידה ממוכנת-מוטסת, בת 164 איש. חימושה כלל מקלעים, מרגמות, שני תותחים (כנראה אותם התותחים שהוצנחו ב-1931), שני טנקים קלים, "ט-27" ושלוש שריוניות. להגברת נידותה ניתנו לה כלי-רכב, כולל אופנועים. לרשותה הועמדו 12 מפציצים, "טב-1" ועשרה מטוסי סיור "ר-5". הציוד והחימוש מצביעים על הכוונה לתרגל ביצוע פשיטות בעלות עוצמה או אף מספר פשיטות בריזמניות, ומאחר שלא היו עדיין מצנחים המסוגלים לשאת מטענים בגודל של משאית או שריונית, נראה שהדגש הושם גם הלאה על מבצעי נחיתה.

להצלחות היחידה היתה תוצאה נוספת: בינואר 1932 החליטה מועצת המלחמה המהפכנית על הקמת שלוש יחידות נוספות מסוג זה, במחוזות הצבאיים של מוסקבה, אוקראינה וביילור-רוסיה. כנראה שכל היחידות הללו הורחבו, מפני שהן כללו גדוד מוצנח בן שתי פלוגות, קבוצה מונחתת שהורכבה מפלוגה משורינית, פלוגה ממוכנת וסוללת תותחים. לכל יחידה כזאת הוקצתה טייסת של "טב-1". עם הניסיון המצטבר חלה עוד התפתחות: בדצמבר 1932 החליטה מועצת המלחמה המהפכנית על הקמת זרוע מיוחדת של גייסות: הורוע המוטסת (יש להדגיש כי לא היה זה חיל נפרד ועצמאי, אלא זרוע של חיל-האוויר האדום). ההחלטה נומקה בהתפתחות אמצעי הטיסה ובניסיון שהצטבר בהפעלה של אמצעים אלה לצורך תובלה, הנחתה והצנחה של חיילים, רכב וציוד. כל אלה חייבו פיתוח יחידות וטכניקות ספציפיות. היחידה הלנינגרדית אמורה היתה להתפתח לכדי חטיבה שתכין מדריכי צניחה ותפתח שיטות ללוחמה מוטסת. ואמנם, במשך שנת 1933 התפתחה היחידה הממוכנת-מוטסת של המחוז הצבאי של לנינגרד לכדי חטיבה מוטסת בעלת יעוד מיוחד. היא כללה גדוד מוצנח, גדוד ממוכן, גדוד תותחנים וקבוצה מוטסת (שתי טייסות של "טב-3" ואחת של "ר-5"). החל משנת 1934 הוקמו חטיבות דומות גם במספר מחוזות צבאיים אחרים.

* טוכצ'בסקי היה אז סגן הקומיסר העממי לענייני הצבא והצי, ומנהיגו בפועל של הצבא האדום.

מאגר עצום של מתנדבים פוטנציאליים לכוחות המוטסים. יצוין שגם יחידות חי"ר רגילות אומנו במבצעי נחיתה מן האויר. מקור סובייטי מציין, למשל, הנחתת דיביזיה רובאית שלמה באחד מתמרוני 1936. בשנת 1937 התקיימו עוד תמרונים במחור-זות הצבאיים השונים (מוסקבה, ביילורוסיה, טרנסקוקו, אסיה התיכונה), בהם שוב הוכיחו הצנחנים את יכולתם, אך היו אלה פרפורי שקיעה, גם אם שקיעה זמנית. החל משנת 1937 הופר סקו כל תמרונים פומביים, ולא ידוע על כל הפעלה של כוחות מוטסים בתמרונים, במידה שנערכו כאלה. אם כי השתמשו ביחידות צנחנים בקרבות נגד היפנים ובמלחמה נגד פינלנד בשנת 1939, וכן ב"שחרור" השטחים שתפסה ברה"מ ב-1940, הרי שלמעשה הוקפא פיתוחו של חיל-הצנחנים עד לערב המלחמה נגד גרמניה ממש. רק באביב 1941 הוחל בהקמת חמישה קורפוסים מוטסים בני שלוש חטיבות כל אחד, אך עם פרוץ מעשי האיבה היה ארגונם בלתי מושלם עדיין, כמו כל הכוחות הניידים האחרים.

הרייך השלישי

ישנו דמיון-מה בין נסיבות התפתחותה של הזרוע המוטסת בברה"מ לבין נסיבות התפתחותה בגרמניה הנאצית. בשני המקרים מדובר בצבאות המחדשים חימוש; בצבאות הדוגלים בלחימה התקפית; בצבאות בהם לפחות חלק מן המפקדים הגבוהים פתוח לרעיונות חדשים של מלחמת תמרון מהירה. בשני המקרים חיל-האויר הוא חלוץ הפיתוח של הזרוע החדשה, אביר-מולידו של חיל-הצנחנים. בשני המקרים מאפשרת התפתחות טכנית — ובראש וראשונה הימצאותם של מוטסים מתאימים — תכנון טכניות וביצוע נסיונות מעשיים בתחום זה. המטוס הגרמני הרלבנטי היה, "יו-52", שעתידי היה לזכות לפרסום ולהערכה בתקופת מלחמת-העולם השנייה, ואף הרבה מעבר לה. מטוס זה, בן שלושה מנועים, הוכנס לשירות בשנת 1932 בחברת התעופה הגרמנית, "לופטהנזה", אך עתיד היה לשמש, וכנראה שתוכנן לכך מלכתחילה, גם כמפציץ וכמטוס תובלה. הוא היה מסוגל לשאת מטען של 4.5 טון או 18 איש לטווח של 560 ק"מ, ויתרונו היה בכך שהיה מסוגל להמריא גם ממסלולים בלתי מוצקים, ובמקרה הצורך אף מרחובות או שדות.

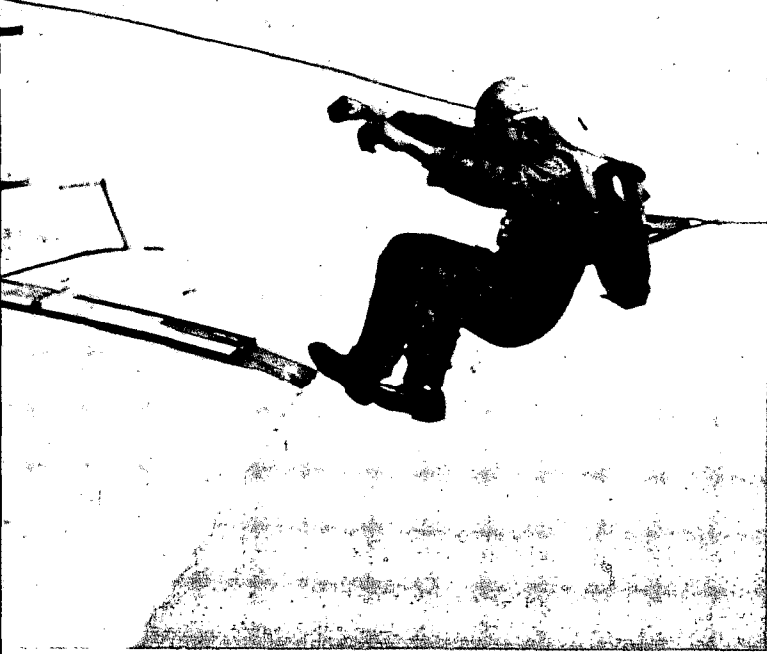
אימוני הצניחה בגרמניה, נפתחו ביוני 1935 בשדה-התעופה שטאקן, בהשתתפות כ-30 חניכים, כולם טייסים. במקביל לכך נערכו מחקרים רפואיים ופסיכולוגיים שדנו בהשפעות הצניחה על בני-האדם. בעקבותיהם — אך, מותר להניח, גם בעקבות הגילויים המדהימים בשטח זה בתמרונים הסובייטיים של 1935, בהם צפו גם משקיפים זרים — הוצאה בינואר 1936 הוראה בדבר הקמת יחידת צנחנים. הוטל על רס"ב אימנוס להקים מרכז ניסויים בשטנדאל (מערבית לברלין) לבדיקת שיטות צניחה צבאית. צוות המרכז כלל 15 קצינים וכ-70 בד"א, ועסק קודם כל בבחירת סוג מצנח מתאים. לבסוף נפלה הבחירה על מצנח בעל פתיחה ידנית, אשר דמה למצנח אי-טלקי מסוג "סאלבאטור". נעשו גם נסיונות בתחום האימונים ובפיתוח אמצעי עזר לצניחה. כאשר סיים צוות זה את תפקידיו הראשונים, הועמד בראש המרכז אל"מ באסאנגה

כ-2,500 איש, אספקה וארטילריה. כפי שניתן לראות מן התאריך, הופעל כוח זה בשלב מאוחר של התמרון. הכוח המוטס נמנה על הכוחות ה"כחולים" (הצד התוקף) והוא הצטרף אל המערכה לאחר שהארמיה החמישית ה"כחולה" פרצה לקוי החזית ה"אדומים" באזור ז'יטומיר ושילחה לעבר קייב קבוצה ניידת חזקה, אשר כללה כוחות רכובים, ממונעים ומשוריינים. הכוח המוטס התארגן במהירות, השתלט על המעברים שעל הדניפר, מנע את המעבר של תגבורות האויב והקל על הכוחות ה"כחולים" (קורפוס קלעים מס' 17) לפרוץ לעבר קייב. תוך כדי כך הותקף כוח זה בידי מוטסי "אויב" והדף התקפת-נגד של כוח "אדום" נייד שהזועק נגדו. את לקח התמרונים סיכם יקיר, בכנס שנערך כבר ב-16 בספטמבר. הן הוא והן הרמטכ"ל, המרשל א. אי. יגורוב, ציינו כי התמרונים הוכיחו את נכונות התפיסה הסובייטית של הפריצה לעומק. פעולת הכוחות המוטסים הוגדרה כמוזירה מבחינה ארגונית וטכנית כאחד. קצב ההתקדמות, יכולת התמרון וכוח האש צוינו לשבח.

באותה עת התקיימו תמרונים גם בביילורוסיה. כאן הוצנחו 1,800 איש, אשר בעקבותיהם נחתו עוד 5,700 עם נשק כבד, תותחים, שריוניות, טנקים קלים ומשאיות. התפתחות הכוחות המוטסים באה לידי ביטוי באותה שנה בעוד שני מאורעות. האחד מהם היה חנוכת בית-הספר למדריכי צניחה בטושינו, שלידי מוסקבה, אשר על חניכיו הראשונים נמנו גם קצינים צרפתיים, כפי שעוד נראה. המאורע השני היה הטסת דיביזיה רובאית — כ-14,000 חיילי — על ציודה (שהובל בחלקו במת-קנים מיוחדים מתחת לכנפי המוטסים) ממוסקבה לוולדיאוסטוק, כנראה כאות אזוהרה ליפנים. באותה השנה בה המשיכו הצנחנים להשתתף בתמרונים השונים, החלו גם להפוך את עוצבות הצנחנים הקיימות לחטיבות בהיקף המקובל: כ-3,000 איש. נראה שההחלטה ברזח זו היתה פרי הנסיונות המוצלחים בתמרונים השונים (החטיבות שהוקמו קודם לכן היו מוגבלות בכוחן, וספק אם הגיעו לכדי 1,000 איש כל אחת). בתחילת 1938 עמדו לרשותו של הצבא האדום שש חטיבות כאלה, בהן שירתו כ-18,000 חיילי. שלוש מן החטיבות הללו הוצבו בחלקה האירופי של ברה"מ, ושלוש במזרח הרחוק. מעניין שאין שום ידיעות מבוססות על הפעלת דאונים בידי הצבא האדום, אם כי יש הטוענים שהסובייטים פיתחו דאון להובלת 18 איש. כן אין כל הוכחות, למרות השמועות שנפוצו באותה התקופה, בדבר הצנחת טנקים קלים באותם מבצעי הצניחה.

אף כי הכוחות המוטסים הסובייטיים המשיכו להתקיים, למעשה הופסקה התפתחותם עם הוצאתם להורג של טוכצ'בסקי וקבוצת הגנרלים הקרובים לו בהשקפותיהם (ביניהם יקיר) ב-12 ביוני 1937. כנראה שבכך נסתם הגולל, לפחות זמנית, על פיתוח זרועות צבא חדשות ופיתוחה של תורת לחימה חדשה. ואולם, הצניחה כספורט וכדרך לחימה זכתה עד אז לפופולריות ולהתפתחות מרשימה. אם בשנת 1932 התאמנו בצניחה 22,000 חיילי, הרי שבשנת 1936 הגיע מספרם ל-60,000, ול-100,000 שנה לאחר מכן. כחצי מיליון צנחנים אומנו גם על-ידי ה"אוסאָבִּיכִים",* אשר הקימו כ-1,000 מגדלי צניחה באזורים כפריים ועירוניים שונים. צנחנים אלה היו

* אגודה וולונטרית להכשרה ולפעילות קדם-צבאית. ביחוד בתחומים החדשים של לוחמה אווירית וכימית.

1930 — הקפיצה מתבצעת דרך כנף המטוס. המצנח הוא מדגם „סלבור“ תשומת לב הקורא מופנית למצנחון פתיחה אשר את חיבורו למצנח העיקרי ניתן לראות מימין לתמונה.

אותה השנה לפעולה מאחורי קוי ההגנה של הסודטים. הצטרף פות ה-ס.א. למקימי יחידות צנחנים ביטאה שוב את התחרות הבלתי פוסקת בין הזרועות הצבאיות והקדם-צבאיות השונות ברייך השלישי. לאחר הטבח של יוני 1934 איבדו אנשי ה-ס.א. את בכורתם הקודמת לטובת ה-ס.ס. והפכו למעשה לגורם שולי במערך הכוחות הנאצי הפנימי.

העובדה שאנשי ה-ס.ס. הוטסו לאוסטריה בעת ה„אגשלוס“ עוררה, כנראה, דאגה וקנאה בקרב אנשי ה-ס.א., והשתתפות משמעותית ביחידת צניחה — בייחוד בפעולה צבאית נגד צ'כוי סלובקיה — אמורה היתה להעלות מחדש את קרנם. ואמנם גרינג נתן את אישורו לכך, אלא שכל הרעיון של הפעלה מבצעית של צנחנים נראה לבאסאנגה כיומרני מדי; כל מה שעמד לרשותו היה גדוד הצנחנים של חיל-היבשה, גדוד הצנחנים של חיל-האוויר, מספר אנשי ס.ס. והצוות של בית-הספר שלו. עתה עמדו לרשותו שלושה חודשים בכדי להפוך לצנחנים אנשי ס.א. אשר חסרו כמעט כל הכשרה צבאית. על-פי בקשתו, ניתן לו רגימנט רגלי מס' 16 (מדיביזיית חי"ר מס' 22). באסאנגה גרס שמן הנמנע הוא גם לעסוק באימון הזרוע המוטסת ופיתוחה וגם לפקד על היחידות המאומנות בפעולה

וייעודו שונה למרכז אימונים. בכך נפתחה הדרך להקמת יחידות צנחנים. הכוונה היתה להקים גדוד צנחנים, המורכב על טהרת מתנדבים מקרב צבא היבשה, אשר יאומן לביצוע משימות טקטיות במסגרת מבצעים מקומיים; בכך היה — לפחות בשלב זה — שוני יסודי בין הגישה הסובייטית לזו הגרמנית: בעוד שלפי התפיסה הסובייטית היוו הצנחנים מרכיב חשוב בכוח המחץ הרב-זרועי שמתפקידו להבקיע את מערך האויב הבקעה מכרעת, הרי בתפיסה הגרמנית המקורית היה להם תפקיד סיוע שולי, כנראה לביצוע פשיטות ומעשי חבלה. ואמנם, בנוסף לאימון רגלי רגיל, אומנו הצנחנים הגרמנים גם בצניחות לילה בשטחים בלתי מוכרים, בקריאת מפות, בחציית נהרות ובשימוש בחומרי חבלה. אלא שמייד שלחה גם ה„לופטוואפה“ חיילים מן הרגימנט „הרמן גרינג“ שלה, על-מנת שיאומנו אף הם בצניחה, כאשר הכוונה המוצהרת היא להפכם ל„יחידות הרס“, אשר תבצענה פעולות חבלה במקומות בהם הפעלת מפציצים תהיה בלתי יעילה או יקרה בשל גודלה הקטן של המטרה. התחרות בין הזרועות הצבאיות השונות במשטר הנאצי לא הוגבלה לצבא היבשה ולחיל האוויר: גם ה-ס.ס. שיגרה מחלקה לשטנדאל, כדי להתאמן בצניחה, כנראה מתוך כוונה להפכה לגרעין יחידת ה-ס.ס. מוצנחת בעתיד.

גדוד צנחנים ראשון הוקם אמנם מאנשי „הרמן גרינג“, ומאז חודש נובמבר 1935 הוא נחשב לגדוד קלעים מוצנחים, אם כי החל באימוני הצניחה רק באפריל 1936. בקיץ 1937 היה גדוד זה מורכב מחמש פלוגות מבצעיות: שלוש פלוגות רובאיות, פלוגת מקלעים בינוניים ופלוגת הנדסה. כאשר ליחידות צבא היבשה, הסתכמו אלה במחלקה אחת בלבד בשנת 1936, אך זו הורחבה לכדי פלוגה עד לסתיו של 1937, ועד למסגרת של גדוד בשנת 1938. בלחצו של באסאנגה, שותפו „יחידות הרס“ בתמרונים הסתיו של 1937. הן הוצנחו כבר בלילה הראשון למטרת פיגועים בדרכים ובמסילות ברזל. נראה שפעולתן הוערכה בצורה חיובית על-ידי מפקדת התמרונים, כי זו קבעה שתנועת הצבא בצד שכנגד שובשה, ודרשה שיחידות הנדסה יתקנו את הגשרים ה„הרוסים“. התכנית המקורית כללה גם את החזרתם של הפושטים בדרך האוויר משדות-המראה שנקבעו מראש; זו לא יצאה אל הפועל, בשל העדר מכשירי קשר מתאימים באותה תקופה. כאשר לפלוגה של אנשי הצבא, זו צנחה בנוכחות היטלר ואורחים נכבדים אחרים, ולכן התייחסו אל פעולתה כאל פעולת ראה. בניגוד לציפיותיו של באסאנגה, לא היתה לאותה השתתפות צנחנים בתמרונים כל השפעה על מפקדת הכוחות המזוינים, וגם תזכיריו בדבר המבנה וצורת ההפעלה העתידיים של יחידות צנחנים נשארו ללא מענה: לא באה כל הכרעה בדבר עתיד יחידות אלה, אולי משום שהפיקוד הגרמני הגבוה לא ידע מה לעשות בנוכח זה.

בעת הקרבות בספרד עסקו הגרמנים רק בהטסת גייסות וצידוד בקנה מידה נרחב. לא היתה גם תכנית להפעלת צנחנים בזמן סיפוח אוסטריה (מרס 1938), גם אם יחידות ה-ס.ס. נחתו בשלום בשדה-התעופה ליד וינה. שונה היה היחס בפרשת הסודטים. ב־30 במאי 1938 הוּמַן באסאנגה לפגישה עם רמטכ"ל חיל-האוויר, הגנרל יֶשֶׁנְק, בה הורה לו הלה לגייס מתנדבים מקרב אנשי רגימנט ה-ס.א. לגדוד של צנחנים ולאמן אותם. כל יחידות הצנחנים, ציין הגנרל, חייבות להיות מוכנות עד לסתיו

קרבת. הוא הציע, לכן, להפריד בין שני התפקידים ולהטיל את משימת הפיקוד הקרבי על קצין אחר. בויתור זה, ויתר למעשה גם על מקומו בהיסטוריה, אשר נתפס בידי אותו קצין אחר: קורט שטודנט, עד אז מפקד מחוז של ה"לופטוואפה" במינסטר. בסוף יוני 1938 הטיל עליו גרינג להקים במהירות דיביזיית צנחנים, אותה אפשר יהיה להפעיל בעת הפלישה לחבל הסודטים. לשטודנט היו לא רק מושגים ברורים לגבי המבנה והיעוד של אותה דיביזיה — גוף בעל יכולת פעולה עצמית וכפוף כולו ל"לופטוואפה" — אלא גם הרצון והיכולת להילחם על כך שהם יאשרו על-ידי הרשויות הממונות. ואמנם, הוא היה האדם אשר נתן את הדחף לפיתוחם של כוחות מוטסים בגרמניה הנאצית.

היחידה אותה הקים — דיביזיית טיס מס' 7 — היתה מורכבת משני גדודי צנחנים (של חיל-האוויר ושל חיל-היבשה), מרגי-מנט רגלים מס' 16, מחיילי ה-ס.א., ממטה קטן ומיחידות תותחנים וחיל-הרפואה. לרשותה הועמדו 250 מטוסי תובלה "יו-250" ושתי טייסות של מטוסי-קרב לחיפוי עליהם. לכך נוסף חידוש, בו לא נתקלנו אצל הצנחנים הסובייטים: 12 דאוני משא מטיפוס DFS 230, אשר היו מסוגלים לשאת כל אחד תשעה חיילים על צידם. ב-1 בספטמבר 1938 הודיע שטודנט שהדיביזיה מוכנה לפעולה. הכוונה היתה להפעילה מאחורי קו הביצורים הציכוסלובקיים בצורה הבאה: גדוד צנחנים של ה"לופטוואפה" יתקיף מן העורף את הבונקרים החוסמים את ציר ההתקדמות "גרנדורף-אולומאוץ" (בצפון מורביה), בעוד גדוד הצנחנים של הצבא ישתלט על שדה-נחיתה, עליו תונחת יתרת הדיביזיה. הדיביזיה רוכזה בשלזיה העילית, אך הסכם מינכן ביטל את הצורך בהפעלתה. שטודנט המתוסכל, אשר נמנע ממנו להוכיח את אפשרויות הפעולה של עוצבתו קיבל רשות להטיסה לאימון עוצבתי עם גל הכוחות הראשון אשר ייכנס לאיזור הסודטים. כל 250 המוטסים "יו-52" נחתו בשדות תבואה בקרבת מטרותיהם, מאחר שלא היו שדות-תעופה בסביבה. לא היו אבידות בנפש ורק 12 מטוסים ניזוקו בצורה כה חמורה שלא ניתן היה להחזירם לשירות. כאשר שבה הדיביזיה לגרמניה, היא פורקה למעשה, אם כי זמנית: היחידות השונות שבו אל עוצבות-האם שלהן. באשר לאנשי ה-ס.א., הם איבדו כל עניין בכוחות מוטסים לאחר שהניסיון לצבור הון פוליטי מהשתתפות בפלישה לסודטים לא עלה יפה.

למעשה, נותר לשטודנט רק קומץ של יחידות סיוע, אלא שהגנרל לא חשב לוותר על חונו. הוא מונה בינתיים למפקח על כוחות מוצנחים ומונחתים. בכך הפך באסאנגה לכפוף לו ומונה על-ידי שטודנט לראש מטהו. אלא שדעותיהם על שיוך ויעוד הכוחות המוטסים היו שונות בתכלית השינוי. ראשית, באסאנגה גרס שיש להפעיל גם יחידות של צבא-היבשה במבצעים שתפקידם לסייע לכוחות הקרקע. שנית, הוא העדיף הפעלת יחידות קטנות של צנחנים, תוך תיאום טקטי הדוק עם פעולות על-פני הקרקע, בהאמינו שהפעלת כוחות גדולים יותר מותנית בהצלחת נסיונות במסגרת קטנה יותר. שטודנט, לעומת זאת, השקיע על הבעיה מנקודת ראותה של ה"לופטוואפה": ערכם של הצנחנים היה קודם כל ביכולתם לפשוט על שדות-תעופה ולהשמיד אובייקטים שקשה למטוסים לפגוע בהם. כחסידי ותיקי של ניידות טקטית, הוא חזה הפעלת

צנחנים במבצעים נרחבים, בלתי תלויים בכוחות הקרקע. ואמנם, מאמציו החלו לשאת פרי. בסוף 1938 הוכפפו כל יחידות הצניחה והנחיתה ל"לופטוואפה", כאשר דיביזיית טיס מס' 7 מיועדת ליהפך לדיביזיית צנחנים טהורה, בעוד דיביזיית חיי"ר מס' 22 מיועדת להיות עוצבה מונחתת. אלא שדיביזיה זו, אם כי הועברה תחת פיקודו המבצעי של שטודנט, נשארה במסגרת צבא היבשה, ולמרות הפעלתה כדיביזיה מונחתת בהולנד בשנת 1940, עתידה היתה להישאר בסופו של דבר דיביזיית רגלים. מזלו של שטודנט היה שהיטלר גילה עניין רב בהתפתחות הזרוע המוטסת, כפי שגילה עניין בכל תחומי צבא חדשים. כאשר תוכנן כיבושה של צ'כיה (מרס 1939), נלקחה בחשבון אפשרות של התנגדות צ'כית מזוינת, ועל דיביזיית טיס מס' 7 הוטל להשתלט באמצעות מטוסי "יו-52" על שדות-תעופה שליד פראג. מפקד הצי האווירי השני, הגנרל קסלרינג, הורה לדיביזיה לאבטח את דרכי הגישה לעיר, אך לא לגקוט שום אמצעים נוספים. שטודנט, אשר השתוקק להראות את יכולת יחידתו (ובודאי גם את יכולתו האישית), התעלם מן ההגבלות אשר הטיל הממונה עליו: הוא ציווה על מפקדי הרגימנטים שלו לנצל את גורם ההפתעה ולהתקדם עד לעיר עצמה, ובמקרה של התנגדות קלה ביותר, להשתלט על נקודות המפתח בפראג לפני הגעת כוחות יבשה או כוחות אוויר נוספים. שוב נכשלה התכנית: הציכים נכנעו.

שטודנט המשיך לפתח את הכוחות המוטסים. רעיון "יחידת הרס" נזנח כליל, וכל המאמצים הופנו לגיבוש עוצבה המסוגלת לבצע פעולות צבאיות רגילות, אך המגיעה אל יעדיה בדרך האוויר. עוצבה זו עתידה היתה למנות רגימנטים רגילים בני שלושה גדודים, כאשר כל גדוד מונה שלוש פלוגות רובאיות ופלוגה מסייעת. כל מחלקה בת 36 איש אמורה היתה לטוס בשלושה מטוסי תובלה. בקיץ 1939 היו בנמצא ארבעה גדודי צנחנים: שלושה ברגימנט הראשון ואחד ברגימנט השני. ב-1 באוגוסט 1939 הוחל בהקמת גדוד נוסף ברגימנט השני. לבד ממשישה גדודי צנחנים אלה, נכללו בין יחידות הדיביזיה גם סוללת תותחים מוצנחת מס' 7, פלוגת קשר אווירית מס' 7, פלוגה רפואית מס' 7, פלוגה ב"ט מוצנחת ואלמנטים של הגנה ב"מ. לקראת המלחמה נגד פולין — בה נלקחה בחשבון אפשרות הפעלתם של כוחות מוטסים — רוכזו יחידות דיביזיית טיס מס' 7 ורגימנט רגלים מתוגבר מס' 16 (אשר הוכפף ליחידה זו מבחינה אופראטיבית) בשני שדות-תעופה צבאיים: לינגניץ בשלזיה ואינסטרבורג בפרוסיה המזרחית. עם זאת, לא כל התמונה היתה ורודה: חלק מאנשי דיביזיית הטיס טרם עברו אימוני צניחה וניתן היה להפעילם רק ככוח מונחת; כן היה קיים מחסור חריף בקצינים (אשר במידה רבה איפיון את הצבא הגרמני בכללותו). בסופו של דבר לא הופעלו הצנחנים גם בפולין, כי הצבא הפולני התמוטט במהירות רבה.

איטליה

במידה מסוימת היתה איטליה חלוצת הצניחה הצבאית. כבר בשנת 1927 אירגן בה סגן פררי קורס להדרכה בצניחה, ובאותה השנה גם צנחה קבוצה של תשעה אנשים על ציודה. הצניחה בוצעה ב-6 בספטמבר 1927 בקרבת מילנו ממטוס תובלה מסוג CA-73. יתרונם של האיטלקים היה במצנח

„סאלבאטור“, שהיה נפתח אוטומאטית עם קפיצת הצנחן, מאחר שהיה מוצמד למטוס. אם בתקופת מלחמת חבש (1935) שימשו המצנחים רק להצנחת ציוד ואספקה ליחידות חוד, הרי בסוף שנות השלושים עשה הרעיון של כוחות מוטסים חיל באיטליה, אולי בהשפעת התפתחותם בגרמניה, ואולי בשל היות מפקד חיל-האוויר האיטלקי, הגנרל וְאֵלֶה, חסיד הנורע הצבאית הח-דשה. למרות היותו כבר בן 51, התאמן הגנרל בצניחה, על-מנת להבין צורת לחימה זו הבנה רבה יותר. המעניין הוא שהצנחים הראשונים של צבא איטליה נבחרו מבין ה„אסקארי“ הלוביים, אשר החלו באימוניהם בקאסטל בְּנִיטוֹ שבלוב. ב-29 במרס 1938, דהיינו שמונה ימים לאחר הקמת גדוד „רובאי השמים“ הראשון, צנח מפקדו, סגן-אלוף טוֹנִינִי, לראשונה בחייו. כעבור שבועיים ביצעו 300 אנשיו צניחת ראוה ראשונה. במהרה הוקם גדוד נוסף, ובתמרונים הגדולים שנערכו במאי 1938 באזור ביר-אל-גאנם השתתפו 780 חייליו של „רגימנט מס' 1 של רובאי השמים“. האימונים נמשכו עד לפרוץ מלחמת-העולם השנייה, ובסוף 1939 נוסד בית-הספר לצניחה בשדה-התעופה של Tarquinia. באביב 1940 כבר הוקמו גדודי צנחים איטלקיים ממש, אך שורה של תאונות באימוני צניחה בלמה התפתחות נוספת. לא ידוע על כל הפעלה של יחידות צנחים איטלקיות במלחמת-העולם השנייה.

צרפת

נראה שגם הפיקוד העליון הצרפתי התרשם מביצועי הצנחים הסובייטיים, וזאת עוד לפני התמרונים הגדולים של שנת 1935. כבר במחצית אפריל של אותה שנה — בתקופת ההתקרבות הצרפתית-סובייטית בעקבות התחמשותה מחדש של גרמניה — הגיעה למוסקבה משלחת קצינים צרפתים לצורך אימוני צניחה, עם שימת דגש על מילוט טייסים בצרה (אנו רואים פעם נוספת איך שורש התפתחותם של גייסות מוטסים הוא רצונו של חיל-האוויר זה או אחר לשפר אפשרויות מילוטם של טייסים ממטוס שאבדה עליו השליטה). כפי שהוכיחו מאורעות מאוחרים יותר, לא חזה הפיקוד הצרפתי העליון פיתוח זרוע מוטסת, כשם שלא התרשם באופן כללי מתורות הבקעה ותמרון שגתפרסמו בתקופה הבין-מלחמתית.

הקצינים הצרפתים עברו קורס צניחה בן חודש ימים (15 באפריל 1935 עד 15 במאי אותה שנה) בבית-ספר לצניחה בטושינו, ליד מוסקבה. לאחר שמיעת הרצאות עיוניות, הם ביצעו במשך כ-20 יום את 12 קפיצות החובה ממוטסים שונים. הקפיצות הללו כללו: קפיצה אחת עם מצנח הנפתח אוטומא-טית, שמונה קפיצות עם מצנחים בעלי פתיחה ידנית שבוצעו תוך כדי תרגולים שונים של המטוס (צלילה, פניה וכו'), ועוד שלוש קפיצות תוך פתיחה מושהית (שלוש, חמש ועשר שניות). בתום האימונים זכו לתעודות מדריכי צניחה רוסיות. בין הקצינים הצרפתים האלה היה גם סרן חיל-האוויר פרד גֶאָי, עליו הוטל הפיקוד על המרכז להדרכת מדריכי צניחה לצורך מילוט טייסים. המרכז הוקם בשדה-התעופה של Avignon ופוסאוֹט. צוות המרכז כלל עוד שני קצינים ועשרה מש"קים, ואומנו בו כ-150 איש. מאחר שבחיל-האוויר הצרפתי לא היו מצנחים זולת אלה שבמטוסים, הצליח גֶאָי — הודות לקשרים אישיים — להשיג מצנחי „אירווינג“ מחיל-האוויר האדום.

אלא שהרעיונות החדשים החלו לתת את אותותיהם גם בצרפת. כמו בארצות אחרות לפני-כן, בא שלב מבצעי לאחר שלב המילוט: ניצול המצנח גם לביצוע פיגועים על-פני הקרקע. לקראת סוף 1936 הוטל על גֶאָי לגייס מתנדבים מקרב חיילי חיל-האוויר וחילות היבשה במטרה להקים יחידות של חיל-רגלים-אווירי שיועמדו לרשות עוצבות חיל-האוויר (שוב הקבלה למה שאירע בצבאות אחרים). הוראה מיניסטריאלית מן ה-2 באוקטובר 1936 קבעה כי תוקמנה שתי קבוצות של חיל-רגלים-אווירי החל מ-1 באפריל 1937, במטרה „להעביר במטוסים ולהנחית במצנחים יחידות של חיל-רגלים בשטחי אויב“. ואמנם, הוקמה קבוצת חיל-רגלים-אווירי (כנראה בסדר גודל של גדוד) מס' 601 ב-Reims וקבוצה מס' 602 ב-Alger Baraki.

בכך תמה, למעשה, התפתחות הכוחות המוטסים הצרפתיים, אף שגֶאָי מונה ב-1938 למפקח הטכני של חיל-הרגלים-האווירי. במרס 1939 עברה גם קבוצה מס' 601 ל-Alger Baraki, במטרה לבצע עם הקבוצה השנייה פעולה משותפת בלוב, פעולה אשר מעולם לא הוצאה אל הפועל (וגם לא ברור מה היה צריך להיות טבעה), ואילו ב-25 במאי 1939 נסגר מרכז האימונים שב-Avignon Pusaut.

סיכום

התהוותם של כוחות מוטסים היתה פרי התפתחות טכנית: מצנחים מחד גיסא ומטוסים גדולים יותר מאידך גיסא. את הדרך לפיתוחם של מצנחים נתן החיפוש אחרי אמצעי מילוט לטייסים שנקלעו לצרה. זו גם הסיבה שהיה זה בראש וראשונה חיל-האוויר שעסק הן בפיתוח מצנחים והן בשיטות צניחה. לא היה כל ביסוס עיוני מוקדם להפעלתם או אף להקמתם של כוחות מוטסים. כוחות אלה הוקמו בהדרגה, כתוצאה מניסויים לבדיקת אפשרויות הפעלתם וכתוצאה מהתפתחויות טכניות. בדרך כלל קדמה הנחתת כוחות להצנחתם; וגם לאחר הקמת יחידות צנחים, תפקידם הראשוני היה אבטחת שדות-נחיתה למטוסים המביאים תגבורות וציוד. כאשר הופעלו הצנחים, בוצע הדבר בהדרגה: תחילה הופעלו קבוצות צנחים קטנות לביצוע פיגועי חבלה או פשיטות ואילו הפעלת יחידות גדולות יותר באה בשלב מאוחר יותר. הפעלתן של עוצבות מוטסות גדולות נעשתה בידי מדינות טוטליטריות — ברה"מ וגרמניה הנאצית — אשר שאפו לפתח תורות ושיטות לחימה להבקעה מהירה של מערכי האויב ולהשמדת כוחותיו. עם פיתוחם הפכו גייסות מוטסים למרכיב חשוב בתשלובת רב-חילית שיועדה למלחמת הבקעה ותמרון. בשתי מדינות אלה הועלו גם רעיונות להפעלת עוצבות מוטסות במשימות הכרעה עצמ-איות, אך רק הצנחים הגרמנים ביצעו מבצע מעין זה: בכר-תים, בשנת 1941. המדינות שניצחו במלחמת-העולם הראשונה, ואשר ביססו את תכניותיהן והערכותיהן על נסיון המלחמה ההיא, לא עשו כל נסיונות רציניים לבחון רעיונות חדשים של מלחמת תמרון ממונעת, וממילא לא באה לידי ביטוי הלחמה המוטסת, שהיתה אחד ממרכיביה של מלחמה כזאת. מדינות אלה האמינו ביתרון המגננה, בעוד מלחמת תמרון ממונעת היתה התקפית ביסודה, כאשר גייסות מוטסים מהווים זרוע התקפית מובהקת.

לוחמת מדבר

סרן צבי גולדמן

כמו־כן מוענק אימון זה לכוחות מוטסים המיועדים לפעול גם מחוץ לגבולות ברה"מ. יש לחזור ולציין שכל הגייסות הסוב-ייטיים מצוידים בהחלט ללחימה במדבר, כאשר לכל עוצבה יש אמצעים מספיקים לתנועה וללחימה בשטחים פתוחים וקשיי עבירות, הן מבחינת סוגים וכמויות הכלים והן מבחינת אמצעי הנדסיים. עדיין לא כל העוצבות הסובייטיות צוידו בתומ"תים, החשובים מאוד במלחמת מדבר, אולם סביר להניח שלכוחות אשר יוקצו ללחימה במדבר יסופקו תומ"תים בכמות מספקת. כמו־כן מצוידות היחידות הסובייטיות בשפע אמצעים נ"ט ונ"מ מכל הסוגים, שאף הם מקבלים משנה חשיבות בתנאי מדבר.

היחידות שיוקצו ללחימה במדבר יצוידו בכמויות גדולות מן הרגיל של מים, דלק ותחמושת. להובלת מים מוסיפים מְקָלִים נגררים רבים ככל האפשר. השימוש בקווי צינורות מקבל אף הוא מימד חשוב בתנאים מדבריים. מאמץ מיוחד מושקע באיתור מקורות מים בנתיבי ההתקדמות והתפלתם בעת הצורך. ניתן לומר שכל היחידות בצבא הסובייטי מותאמות ללוחמת מדבר כמעט ללא שינויים בארגון ובציוד, פרט להצטיידות נוספת באספקה ובאמצעי עזר, אך עיקר האימונים בלוחמת

לצבא הסובייטי ניסיון צנוע מאוד בלחימה מדברית, שהצטבר בעיקר בפעולות באזורי הערבות בדרום רוסיה ובמבצעים במונגוליה ב-1939 ובמנצ'וריה ב-1945. על-כן גובשה תורת לוחמת המדבר הסובייטית על-פי נסיונם של זרים, בהסתמך על לקחי מלחמת-העולם השנייה, לקחי המלחמות במוזה"ת ועל נסיון האימונים בתקופה הפוסט מלחמתית. מהעדר הניסיון גובעת, כנראה, הראיה הסכמטית הגורסת ריתוק הגייסות לצירים ולחימה על גאות מדבר ומקורות מים כיעדים מועדפים. במרבית ההתייחסויות הסובייטיות מוצגים התנאים המדבריים הקשים כגורם ראשון במעלה, ואילו ליתרונות טקטיים הגלומים במרחבי המדבר מיוחסת משמעות משנית.

התנאים המדבריים

בתורת הלחימה הסובייטית מוגדר חלק מהאזורים הגיאוגרפיים כ„מיוחדים“, המחייבים התאמת שיטות אימון ולחימה מיוחדות, והכוונה היא לאזורים ארקטיים, הרריים, מדבריים וערבות. התנאים המדבריים משולבים לרוב עם התנאים ההרריים או עם אלה של ערבות ומכונים בהתאם לצורך „תנאים הרריים-מדבריים“ או „תנאי מדבריות-ערבות“. בספרות הצבאית הסובייטית מאופיינים התנאים המדבריים על-ידי המרכיבים הבאים:

- תנאי שטח קשים: חולות, מלחות וסלעים המקשים על התמרון ומגבילים עבירות. זאת, לצד שטחים פתוחים בעלי עבירות טובה, שלהם השפעה כפולה על פעולת הגייסות. הם מסייעים לתנועה מהירה ולתמרון נרחב מחד גיסא, אך מונעים תנועה נסתרת והפתעה מאידך גיסא.
- תנאי אקלים קשים: תנודות טמפרטורות, רוחות וסופות חול המגבילות את הראות ואת ניהול הירי ומקשות על ההתמצאות ועל גילוי מוקדם של מכשולים. העדר מקורות מים ונקודות ישוב סמוכות מצריך הצטיידות במלאי גדול של אספקה. החול והאבק מכבידים גם על הפעלתם והחזקתם של נשק וציוד. תנאים אובייקטיביים אלה מחייבים אימון כוחות לפעולה בתנאי קשים מן הרגיל ומחייבים גם הפעלת איגודי כוחות באורח עצמאי במאמצים נפרדים והתאמת הלחימה כולה לתנאי השטח ואופי היעדים האופייניים במדבר. יישומה של גישה זו כרוך בהענקת עצמאות יתר למפקדי היחידות, דבר שמחייבם ליוזמה ויעילות מעבר לסטנדרטים המקובלים בצבא הסובייטי בתנאים אחרים. כן מחייבים התנאים המדבריים עצמאות מירבית ליחידות בלוגיסטיקה, באמצעי לחימה, בסיוע ובאבטחה. נושאים לוגיסטיים מקבלים משנה חשיבות נוכח שטחי מדבריות גדו-לים ביותר בדרומה של ברה"מ.

ארגון הגייסות

מאפיינים אלה של התנאים המדבריים מחייבים ארגון וציוד מתאימים של היחידות המיועדות ללחום במדבר. אולם פרט להתאמת תורת לחימה לתנאים מיוחדים, אין הצבא הסובייטי מקיים יחידות מיוחדות ללחימה בתנאים אלה, אלא מעדיף להעניק אימונים מיוחדים ליחידות רגילות. השיטה הזאת מאפשרת להפעיל כל יחידה בכל התנאים בהתאם לצרכי הלחימה. עם זאת, האימונים בלוחמה בתנאים מיוחדים ניתנים בעיקר לכוחות המוצבים דרך קבע באזורים בעלי תנאים כאלה.

בצבא הסובייטי

מדבר מתבצעים ביחידות המשתייכות לאזורים הצבאיים הדרו-מיים של ברה"מ. עקרונות הלחימה בצבא הסובייטי הם אחידים ואינם משתנים באורח משמעותי עם שינוי התנאים, אך ללוחמת מדבר מספר מאפיינים הנובעים מתנאי השטח והאקלים.

התקפה

גם במדבר ההתקפה היא צורת הלחימה העיקרית. היא תכוון להשמדת מאחזי האויב וללכידת מתקנים ושטחים חיוניים, לרוב אלה המצויים לאורך צירים (צמתים, גאות מדבר, ישובים, מקורות מים וכו'). המרחבים הפתוחים, קשיי התסוואה, והפריסה הרחבה של מוצבי האויב, כל אלה מכתיבים פעולה מהירה ודינמית, שפירושה קצב התקפה גבוה בחזית רחבה, לעומק רב, ופעולה במאמצים נפרדים, כאשר לכל מאמץ יוקצו כוחות נפרדים שיילחמו הן בשת"פ הדדי והן בכוחות עצמאיים. דבר זה מחייב, יותר מאשר בתנאים רגילים, עצמאות רבה של היחידות וכן עצמאות מירבית בתחומים לוגיסטיים ובסיוע. ההתקפה במדבר דורשת הכנה מדוקדקת. האויב ישאף להעתיק כוחות, לקדם עתודות ולהטעות את התוקפים, ולכן נודעת חשיבות ראשונה במעלה למודיעין. גם לחיזוי מזג האוויר יש

חשיבות רבה. בבדיקת השטח תיוחד תשומת לב לדרכי הגישה, צירי נסיגה אפשריים, מקורות מים, שטחי עבירות, שטחים שולטים וכו'. בשל תנאי השטח, המונעים בדרך כלל תמרון נסתר, גובר תפקידו של מיסוך עשן. לעוצבות הפועלות במדבר ייקבעו ברוב המקרים כיווני התקפה ולא גזרות התקפה. נתוני כיוון יימסרו לכל מפקדי יחידות המשנה ויושם דגש על יכולת התמצאות.

קרבת התקפה ייפתח על-ידי מסע התקרבות, אשר בשל המרחק קים הגדולים וקשיי ההסתר נחשב לקשה. למסע זה ינוצלו הלילות ותנאי ראות גרועים לשם השגת הסתר מירבי. בדרך כלל ינועו הכוחות בצירים נפרדים, כאשר רוחב החזית ייקבע בהתאם לפריסת היעדים. לפני הכוחות במסע יהיה משמר קדמי לסיור ולאבטחה. כוח זה יפעל במדבר בריחוק גדול יותר מהכוח העיקרי מאשר בתנאים רגילים, בגלל קצב התקדמות גבוה ואפשרויות נרחבות לביצוע תמרונים. כוח הסיור יכלול גם חבלנים, סיירי אב"כ וצוותי חר"פ לבדיקת מקורות המים. התנועה במדבר מחייבת אבטחת אגפים ועורף יותר מאשר בתנאים רגילים. תשומת לב מיוחדת תיוחד על פריסת אמצעי עים ג"ט באגפים לשם הדיפת התקפות מכל כיוון אפשרי. העתודות ג"ט יתוגברו באורח משמעותי וכמו-כן יתוגבר המערך ג"מ הצמוד לכוחות.

תבניות הקרב והלחימה עצמה יהיו דומים במדבר לתנאים רגילים: דרג אחד או שניים עם כוח עתודה חזק מאחור. במרחק של מספר קילומטרים מהיעד יתפרס הכוח התוקף לשדרות פלוגתיות ואח"כ לשדרות מחלקתיות. ההתפרסות תתנהל במהלך הריכוך המוקדם של היעד, שיהיה מסיבי ביותר. ההסתערות תהיה רצופה ומהירה ככל האפשר. לרוב היא תחיל מתוך תנועה ותלווה בתמרונים לאיגוף האויב המתגונן וכיתורו. המהלומות יונחתו בפרצות במערכי ההגנה. חלק מהכוח יוקצה למשימות איגוף וללכידת מתקנים חיוניים בעורף, שכן התקפה ללא איגוף אינה יעילה. האיגוף יתבצע בו זמנית עם ההתקפה החזיתית. רק כאשר אי אפשר לאגוף, תתבצע ההתקפה חזיתית בלבד. ההסתערות תהיה משולבת בין טנקים וחי"ר ממוכן בחיפוי ארטילרי. האבק הנוצר בעת התנועה ומסכי העשן יסייעו לביום איגופים ותמרונים אחרים לצורך הסחה. לאחר ההבקעה יפתחו הכוחות בתמרונים בעומק מערך ההגנה לכיתור האויב והשמדתו. התנאים המדבריים נוחים במיוחד להפעלת כוחות מוטסים במסוקים כדי ללכוד מתקנים חיוניים ולהנחית התקפות בעורף. הכוחות שיונחתו ממסוקים יהיו הן יחידות מוטסות והן יחידות חי"ר ממוכן רגילות.

הגנה

קרב ההגנה הוא פעולה זמנית גם בלוחמת מדבר. במהלכו נערכים הכוחות מחדש ולאחר מכן עוברים להתקפה. ההגנה במדבר תושתת על ההיאחזות בצמתים, מעברים ומתקנים חיוניים. הכוחות המגנים יתפרסו בשטח גדול מן המקובל בתנאים רגילים. מערכי ההגנה יתבססו על מוצבים מחלקתיים ופלוגתיים עם כוחות עתודה מאחור. כוחות העתודה בהגנה נועדו לבלימת ההבקעות באגפים ובעורף ויושם בהם דגש רב על עתודות ג"ט וכוחות מכשול ניידים. למערכי ההגנה תהיה מערכת אש חזקה שתושג על-ידי שילוב הדרגתי של טילים ג"ט, תותחים ג"ט, טנקים ומרג"טים המופעלים בכמויות גדולות.

הפעלת גייסות התערבות סובייטיים בזירה העולמית

רס"נ שבתאי

לות. לצד המוצבים, יכללו מערכי ההגנה שטחי תמרון לטנקים ושטחי פריסה לארטילריה. בין המוצבים יפטרלו יחידות סיור ואבטחה שתעורנה במסוקים. הקמת ביצורים הנדסיים במדבר קשה יותר מאשר בתנאים רגילים בגלל תנאי השטח ובגלל מחסור בחומרים מתאימים. הביצורים יוקמו בסיוע יחידות הנדסה ויכללו עמדות לארטילריה ונק"ל ודיפונים לרק"מ. כמו-כן תוקם מערכת מכשולים סבוכה. בתכנון קרב הגנה יושם דגש על שיתוף פעולה בין היחידות ובין המוצבים, בגלל הצורך באבטחה הדדית מהאגפים ומהעורף. הארטילריה וכו-חות העתודה הגיידיים יסייעו בכלימת ההבקעות בגזרות השונות. במקרה של הבקעה, תונחת מייד התקפת נגד באגף האויב המסתער או בעורפו.

פשיטות

תנאי השטח של המדבר מאפשרים פעילות מהירה ומפתיעה, ולכן יש להרבות בפשיטות. אלה ייערכו במהירות ולעומק רב, לצורך השמדת מתקנים חיוניים ולכידת שבויים ומסמכים. מרבית הפשיטות יבוצעו על-ידי נגמ"שים ב.מ.פ. : הם מהירים, בעלי עבירות טובה ועוצמת אש המאפשרת לפעול ללא סיוע נוסף. שטחי הכינוס לנסיגה לאחר הפשיטה יורחקו מהיעד יותר מהמקובל בתנאים רגילים, בגלל תנאי תצפית טובים.

אימונים

תנאי המדבר מחייבים רמת אימונים גבוהה יותר מאשר בתנאים רגילים. אימונים אלה נערכים בעיקר לכוחות הפרוסים באזרייה הדרומיים של ברה"מ וגם ליחידות מוטסות. מושם דגש על כושר גופני, אימון הפרט, גיווט והסוואה. באימונים טקטיים בולט התמרון המהיר והגמיש, וזה מחייב שימת דגש על עצמאות המפקדים, יוזמתם, שליטתם וכושר התמצאותם. כמו-כן מושם דגש על תרגולות מסע למרחקים ארוכים ועל סיוע הנדסי בפריצת מכשולים, בגישור ובהתבצרות. התרגילים בלוחמת מדבר כוללים בדרך כלל מסע התקרבות ארוך, ולאחר מכן השתלטות על יעד מבוצר או מתקן חיוני. באחד משלבי הקרב עובר הכוח להגנה, שבמהלכה הוא נערך מחדש ועובר להתקפת נגד. אימוני הכוחות המוטסים כוללים הצנחה ולאחריה מסע ממושך ולכידת מתקן חיוני. מרבית התרגילים כוללים קרבות תנועה המלווים בתמרונים ואיגופים עמוקים וכן הנחתת כוחות ממסוקים באגפי האויב ובעורפו. האימונים מלווים בתרגול פעולות האופייניות ללוחמת מדבר וכרוכים במעבר מכשולים קשים ובמשמעת מים.

סיכום

בתורת המלחמה הסובייטית מוצג המדבר כאזור קשה שה-לחימה בו מוגבלת לצירים ונקודות חיוניות. הנושאים הלוגיסטיים זוכים לתשומת לב מיוחדת עקב האקלים והמרחקים הגדולים, המחייבים פעולה ממושכת בתנאי ניתוק. ארגון הגייסות ללחימה במדבר אינו משתנה, כל יחידה סובייטית מסוגלת לחום בתנאים מדבריים אחרי אימון מתאים ובשינויים לוגיסטיים והנדסיים מסוימים. באימוני הגייסות ללחימה במדבר מושם דגש על האלמנטים של תנועה, תמרון, עצמאות יתר ליחידות המשנה ויכולת משופרת של המפקדים לפעולה עצמאית מעבר לרמה המקובלת בצבא הסובייטי.

המעורבות הצבאית הסובייטית רחבת ההיקף במהלך מלחמת האזרחים באנגולה מהווה ביטוי חריף לחשיבות הרבה שמייחסת ההנהגה הסובייטית להסתייעות בכוה צבאי כמנוף לקידום יעדים אסטרטגיים בתת-מערכות עולמיות תוך ניצול סכסוכים מקומיים לתמיכה בתנועות שחרור לאומיות. זאת ועוד, על אף העובדה שמאז 1967 מגישה ברה"מ בעיקר סיוע צבאי ברמות שונות ללקוחותיה בעולם השלישי, מסמלת הפעילות הסובייטית באנגולה תפנית רבת משמעות בדפוסי פעילותה הצבאית, שכן לראשונה בתולדותיה משולבת ברה"מ בהפעלת כוחות התערבות צבאיים מחוץ לגבולותיה היבשתיים. מטרת הדברים הבאים לבחון את יכולתה של מוסקבה להפעיל גייסות התערבות סובייטיות בעולם השלישי ובכלל זה במרחב המזרח התיכון.

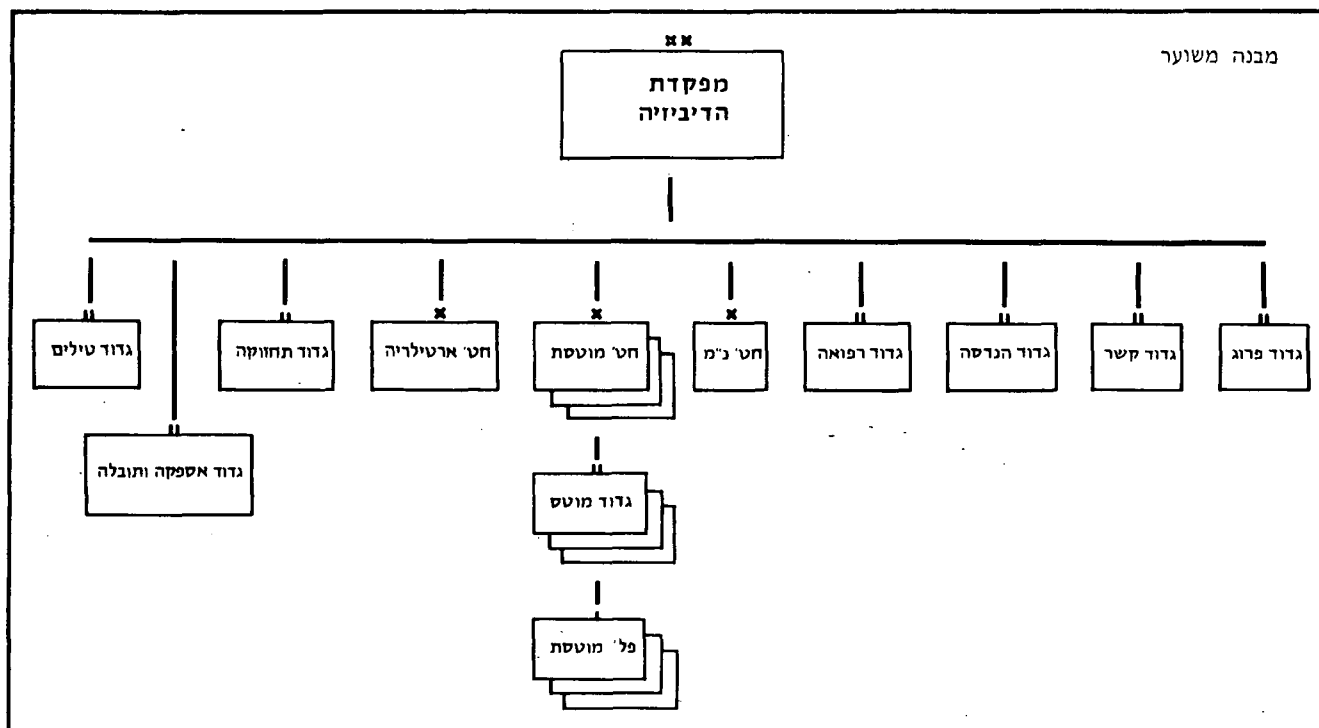
מושג ה"מלחמה המקומית" בדוקטרינה הצבאית הסובייטית

למרות העובדה שמאז 1967 הגישה ברה"מ סיוע צבאי ברמות שונות ללקוחותיה בעולם השלישי, שללה הדוקטרינה הצבאית הסובייטית מכל וכל את האפשרות של מלחמה מקומית שתתנהל הן באמצעים קונבנציונליים והן בסביבה גרעינית. ביטוי ראשון ונוקב לאפשרות של שינוי ביסודות הדוקטרינה הצבאית הסובייטית נתן גנרל ארמיה שברוב במאמרו שהתפרסם בחדש מרס 1975 בבטאון ההגנה הסובייטי, תחת השם "מלחמות מקומיות ומקומן באסטרטגיה העולמית של האימפריאליזם". במאמר זה מציג לראשונה תיאורטיקן צבאי סובייטי ברוסמכא את אפשרות קיומה של "מלחמה מקומית" שתתנהל הן באמצעים קונבנציונליים והן באמצעים גרעיניים. יש להדגיש כי זהו חידוש מהפכני וכי עד כה גרסה המחשבה הצבאית הסובייטית כי כל מלחמה מקומית (או מוגבלת) תיהפך באופן מיידי ואוטומטי למלחמה גרעינית כוללת. בשלב זה לא ידוע אם מאמרו של שברוב הוא ביטוי ליופוח המתנהל בחוגי הממסד הבטחוני הסובייטי בין חסידי המלחמה הגרעינית הכוללת לבין אלו התומכים בהרחבת מעורבותה הצבאית של ברה"מ מחוץ ליבשת האירואסינית, או שזהו פרסום תפיסותיו של שברוב, לאחר שהויכוח הסתיים בנצחונה של האסכולה החדשנית יותר ויתכן וביטוי לכך הוא פעולתה הצבאית של ברה"מ באנגולה. בכל מקרה ניתן להעריך כי נוכח העוצמה הצבאית הגוברת של ברה"מ במישור הקונבנציונלי ועל רקע ההצלחה שהושגה באנגולה תגבר הנכונות הסובייטית להרחיב את המעורבות הצבאית שלה באזורים שונים בעולם.

פוחות מוטסים סובייטיים

המיומנות המקצועית הגבוהה, רמת הכוננות המבצעית, אמצעי התובלה המודרניים ומערכות הנשק בהם מצוידים הצנחנים הסובייטים, כל אלה הופכים אותם מבחינה צבאית לכוח מעולה הניתן להפעלה מהירה במשימות אופרטיביות ואסטרטגיות, בכלל זה יכולת התערבות באזורי מתיחות שונים ברחבי העולם כביטוי למעמדה של ברה"מ כמעצמת על בעלת השפעה בזירות עולם שונות. בשנים האחרונות היפנה הצבא הסובייטי מאמץ רב לטיפוח הכוחות המוטסים. עוד בשנות ה-30 תחלה הצניחה להפוך לספורט "עממי" ברחבי ברה"מ. ב-1934 נטלו חלק

למשרד ההגנה. בעת מתיחות תתבצע הפעלתם המבצעית באורח ישר על-ידי שר ההגנה או על-ידי מפקדות אופרטיביות בהתאם לאופי המשימה שתוטל עליהם. בראש יחידות הצנחנים ניצב מאז שנת 1956 גנרל ארמיה וואסלי מארגלוב שזכה לתואר גיבור ברה"מ. הכוחות המוטסים פועלים במסגרת כוחות היבשה כגיס מוצנח ומוטס, שבראשו קיימת מפקדה השולטת על רשת הדרכה ואמצעי פיתוח יעודיים. מפקדה זו אחראית על הצד ההדרכתית-ארגוני, אולם ככל הידוע היא נעדרת סמכויות הפעלה אופרטיביות.

הכוחות המוטסים הסובייטיים משתייכים לשתי מסגרות ארגונית עיקריות: האחת — עוצבות מוטסות ומוצנחות הכוללות דיביזיות מוטסות ומוצנחות המאורגנות במסגרת המקובלת של חטיבות וגדודים. הפעלתן מתבצעת בכל הרמות. והשנייה — חטיבות מוצנחות עצמאיות — יחידות המאומנות לביצוע פעולות צבאיות אופרטיביות ואסטרטגיות המכוונות בזירגון המקצועי הסובייטי ראדוביקי. במקביל להן ערוכות חטיבות עילית המיועדות לביצוע משימות חבלה, סיור ומודיעין להן מייחסים הסובייטים חשיבות רבה.

סדר-כוחות, מבנה וציוד לחימה

לפי הערכות מערביות מצויות כיום בסדר הכוחות של הצבא הסובייטי שבע דיביזיות מוטסות. ידוע גם על קיומן של מספר חטיבות עצמאיות. דיביזיית צנחנים סובייטית טיפונית כוללת כ-7,500 חיילים. היא מורכבת משלוש חטיבות ומאלמנטים של סיור ומנהלה כמתואר בתרשים בעמ' 45. סיוע האש האורגני הניתן לכל דיביזיה מוטסת כולל כ-45 תותחי סער מתנייעים מדגמי ASU-57-8, מטל"רים 140 מ"מ, מרגמות כבדות 82 מ"מ, ו-120 מ"מ, הוביצרים 122 מ"מ, מספר רב של טילים נ"ט ("סאגרה") ותותחים נ"מ (ZSU-23). בשנים האחרונות חל שיפור ניכר בכושר הניידות של הכוחות המוט-

כ-900 צנחנים בתמרוני צניחה. שנה לאחר מכן התרשמו נספחים צבאיים מערביים מתמרון בו נטלו חלק 1,200 צנחנים סובייטיים שצנחו ב"עורף האויב". בשנים שקדמו לפרוץ מלחמת-העולם השנייה המשיכו ראשי הצבא האדום לשקוד על פיתוחו של חיל-הצנחנים, וכשזו פרצה היו ברשות הרוסים 12 חטיבות מוטסות, ללא ספק הכוח המוצנח הגדול בעולם. במהלך הקרבות במלחמת-העולם השנייה הופעלו יחידות צנחנים כיחידות חי"ר. אלה נלחמו ללא הצלחה מרובה בשריון הגרמני בעיקר במרחבי אוקראינה. העדר אמצעי תובלה אווירית להעברת כוחות מוטסים ונשק מסייע אורגני היו בין הסיבות העיקריות להפעלתן הכושלת של יחידות צנחנים סובייטיות במהלך המלחמה. הסובייטים היטיבו ללמוד לקחים אלה ובתום המלחמה הקדישו מאמץ נרחב לציוד היחידות המוטסות באמצעי תובלה מודרניים ובמערכות נשק המאפשרות לכוחות מוטסים לפעול באורח עצמאי במשימות שונות בעורף האויב.

דוקטרינת הפעלה

המחשבה הצבאית הסובייטית מייחסת תפקיד חשוב לעוצבות היבשה בניהול מבצעים אסטרטגיים. על-פי תפיסה זו יתחילו מבצעים אלה בהנחתת מהלומות גרעיניות ויסתיימו במאמץ של עוצבת היבשה להשלים את השמדת כוחות האויב. בתנאי קרב מודרניים אלה תגדל חשיבותם של כוחות מוטסים המשתייכים למערך האסטרטגי. ניתן גם להטיל על הכוחות המוטסים משימות אסטרטגיות עצמאיות, הכוללות הנחתת יחידות צנחנים במקדי מתיחות מחוץ לברה"מ כביטוי, לזרוע ארוכת הטווח של הצבא הסובייטי. יכולת זו מודגשת ביותר בשנים האחרונות בשל רצונה של ברה"מ להמחיש את מעמדה כמעצמה עולמית בעלת יכולת השפעה בזירות עולם שונות. בעת רגיעה כפופים הכוחות המוטסים הסובייטיים ישירות

סים ובעוצמת האש שלהם לאחר שצוידו בטנקים קלים מטיפוס BMD החמושים בתותח 76 מ"מ ובמשגרי טמנ"ט. קיימת אפשרות להימצאותם של טילים טקטיים מדגם „פרוג” ביחידות הצנחנים. טילים אלה יכולים להיות חמושים בנוסף לראשי קונבנציונליים גם בפגזים גרעיניים וכימיים.

נושר תובלה

הכוחות המוטסים הסובייטיים מועברים בראש ובראשונה על ידי חיל התובלה הצבאי (VTA). בעיקר מסתייעות יחידות הצנחנים במטוסי תובלה מדגם אנטונוב 22 ואנטונוב 12. מטוס תובלה מדגם אנטונוב-12 יכול לשאת 80 צנחנים על ציודם למרחק של 1,200 מייל. בהתאם למקורות הסובייטיים יכול אנטונוב 22 לשאת מטען עד 80 טון למרחק של 2,650 מייל במהירות של עד 600 קמ"ש. מטוס זה הוא התרומה העיקרית לכושר הניידות האסטרטגי של הכוחות המוטסים. מערך ה-VTA כולל כ-1,700 מטוסים אשר כ-870 מהם הם מדגם AN-8-12-14 ו-AN-24, 800 מהם AN-12 ו-IL-18 וכ-30 מדגם AN-22. מערך זה מסתייע על ידי צי המוטסים של חברת התעופה האזרחית „אירו-פלוט”, בעיקר למשימות של סיוע לוגיסטי. על פי הערכות מערביות יכול צי התובלה של ה-VTA לשאת בו זמנית שתי דיביות מוטסות.

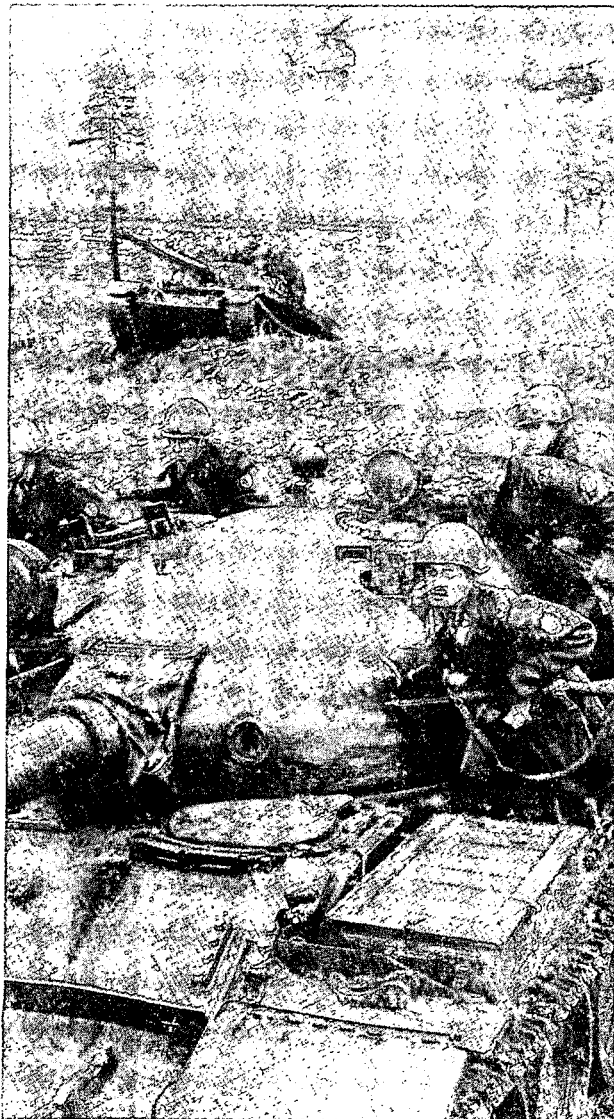
הדרכה ואימונים

תפיסת אימון הכוחות המוטסים בבריה"מ מבוססת על טיב המשימות הצפויות, שגולת הכותרת שלהן היא לחימה בעורף האויב. לפיכך, מוקדשת תשומת לב רבה לחיטולו של החייל, לפיתוח כושרו הפיזי וחוסנו הנפשי, להקניית ערכים ולאיני-דוקטרינציה. לאלה נוסף אימון טכני נמרץ, שתכליתו להשיג רמה מקצועית גבוהה. במסגרת אימון הפרט מוקצב זמן רב לאימוני שדה עם אש חיה, קרב פנים אל פנים ולוחמה נ"ט. במהלך האימון מבוצע מעקב אישי אחר התקדמות החניכים. חשיבות רבה מיוחסת גם לאימון המפקדים. בעיר ריזאן, אשר מדרום מזרח למוסקבה, מצוי בית-הספר הגבוה למפקדי צנחנים. לבית-ספר זה, שגודלו כגודל עיירה, מתקבלים מתנדבים לאחר בחינות כניסה ומיון קפדני. הקורסים בבית-הספר מכשירים מפקדי מחלקות ומפקדי פלוגות. במשך האימון לומדים החניכים גם פרק נרחב ויסודי בהטסת ציוד ובהצנחתו, כולל ציוד כבד כטנקים ותותחים. האימון נעשה בשיטות חדישות תוך שימוש בעזרי אימון משוכללים, אם כי לאחרונה קבל המרשל מוסקולנקו, סגן שר ההגנה, על כי חלק מהמדריכים והמפקדים מתעלמים מעזרי ההדרכה.

הדוגמא האישית היא בעלת חשיבות רבה. מפקדים, אף בעלי דרגות בכירות, נדרשים להדריך אישית את הקצינים אשר תחת פיקודם, ולפקח על האופן בו מבוצעת ההדרכה. חלק ניכר מכות-האדם המגויס ליחידות הצנחנים משתתף בקורס צניחה במסגרות קדם צבאיות. מפרסומים צבאיים סובייטיים מתברר כי דגש רב מושם על אימון הפרט. כל צנחן לומד להפעיל את כל סוגי הנק"ל, ציוד קשר ותובלה, ומתאמן בקרב מגע ובנהיגה בסוגי רכב שונים. האימונים בכל הרמות הינם אינ-טנסיביים ומתקיימים בתנאים הקרובים לתנאי קרב. הצנחנים הסובייטיים מאומנים לפעול בכל תנאי שטח ואקלים. לאח-רונה אף התפרסמו בעיתונות צבאית סחבייטית פרטים על

אימוני פלוגת צנחנים בלוחמת מדבר. לרשות הצנחנים עומדים בסיסים ומתקני הדרכה עצמאיים. מוסד ההדרכה המפורסם ביותר נמצא בריזאן, הקרובה למוסקבה. עקב העובדה כי הכוחות המוטסים נחשבים כיחידות עילית של הצבא הסובייטי, מתנהלת בהם פעילות נרחבת של אינדוקטרינציה פוליטית. קשה להעריך במדויק את יכולתם המבצעית של הכוחות המוטסים הסובייטיים שכן אלה לא נטלו למעשה חלק בפעילות מבצעית רחבת היקף מאז מלחמת-העולם השנייה. אולם ניתן ללמוד על יכולתם ועל שיטות הפעלתם מהאופן בו נטלו חלק כוחות מוטסים בתמרונים עיקריים של הצבא הסובייטי בשנים האחרונות.

המרון „דינאפר”. תמרון זה נערך ב-1967 ברמת חזית (מסגרת ייחודית סובייטית לתקופת מלחמה, הכוללת בדרך כלל מספר ארמיות) ונטלו בו חלק כוחות מוטסים. שיטות הפעלתם כללו הצנחה בקנה מידה נרחב (דיווח אחד טוען כי הוצנחו 8,000 חיילים ו-160 כלי רכב קרביים), הנחתה ממוטסי תובלה ואף שימוש במסוקים. במהלך התמרון שולבו כוחות מוטסים

דרכי פעולה אפשריות במשימות התערבות

ההתרחשות הכללית העולה מעיון שיטתי בפרסומים צבאיים סובייטיים העוסקים בסוגיית הפעלתם של כוחות מוטסים, היא כי בעוד שבמרבית צבאות המערב בוחנים בספקנות את עצם יעילותן של דוקטרינות הצניחה המקובלות בתנאי קרב מודרניים, משקיעים הסובייטים מאמץ ניכר בפיתוחם של כוחות מוצנחים גדולים. בהקשר זה בולטים בשנים האחרונות הדגשים שצוינו לעיל בתחום פיתוחן של מערכות נשק, אמצעי תובלה ודוקטרינות לחימה של כוחות מוטסים. יתר על כן, כוחות צנחנים נוטלים חלק פעיל וחשוב במרבית התרגולים של כוחות ברית ורשה בעת האחרונה. אין ספק כי המיומנות המקצועית הגבוהה, רמת הכוונת המבצעית, אמצעי התובלה המודרניים ומערכות הנשק בהם מצוידים הצנחנים הסובייטים הופכים אותם מבחינה צבאית לכוח הניתן להפעלה מהירה במשימות אופרטיביות ואסטרטגיות במהלך פעילות צבאית ברמות שונות בזירה האירופאית ולאורך הגבול הסיני-סובייטי. נשאלת השאלה באיזו מידה יוכלו הסובייטים להפעיל כוחות מוטסים למשימות התערבות באזורי מתיחות שונים מחוץ לגבולותיה היבשתיים של ברה"מ.

דוקטרינת הפעלה

התנאים הגיאופוליטיים של ברה"מ מכתבים את פריסתן של עוצבות היבשה. אלה ערוכות בעיקר מול כוחותיה של ברית נאט"ו ולאורך הגבול עם סין. הכוחות המוטסים המשולבים במסגרת כוחות היבשה מיועדים בראש ובראשונה לביצוע משימות ברמות שונות בזירה האירו-סינית כאשר הדגש מושם על פעולות עצמאיות בעורף האויב ב"סביבה" גרעינית וכאשר צפוי כי הכוחות הסובייטיים העיקריים יחברו עימם תוך מספר ימים בהתאם לתנאי השטח, אופי המשימה ורמת הפעולה. זאת ועוד, מעקב אחר תמרונים שמנהל הצבא הסובייטי מלמד כי פעילותם של כוחות מוטסים בעורף האויב נתמכת בסיוע אוירי וארטילרי אינטנסיבי על-ידי המפקדה הממונה עליהם באזור הפעולה (מטה חזית, ארמיה, או דיביזיה). אין ספק כי נכונותם של הסובייטים להפעיל כוחות מוטסים למשימות התערבות מחוץ לאזורי הפעולה המוכרים ביבשת האירופאית וללא יכולת תגבור כוחות אלו על-ידי המאמץ ההתקפי של הכוחות העיקריים כמקובל בתפישה הצבאית הסובייטית ובישומה המעשי בתמרונים, תתקבל אם בכלל לאחר היסוסים ולבטים קשים.

אמצעי לחימה

מערכות הנשק האורגניות של הכוחות המוטסים מגבילות אותם בכל הקשור לכישר תנועה וניידות, לעוצמת האש הישירה והמסייעת, למיגון וליכולת לבצע התקפות יזומות בטריטוריות הפעולה. סוגי הרכב העיקריים העומדים לרשות הכוחות המוטסים מצומצמים וכוללים משאיות קלות מסוג GAZ63 ומסוג GAT69. עובדה זו מגבילה את כושר הניידות ואת יכולת אבטחת התנועה של הכוחות המוטסים מעבר לאזור ההצנחה וההנחתה שלהם. הנשק המסייע מנויד בחלקו וכולל תותחי סער ASU-57, ASU-85, מרגמות 120 מ"מ ו-82 מ"מ, משגרי רקטות 122/140 מ"מ, נשק נ"ט, סאגר" ותותחים ללא רתע B 10 B 11 ורק"מ חדיש מדגם 1970 (BMD). כלי זה

במשימות כיבוש מפקדות ומרכזי שליטה, השתלטות על שדה תעופה ואמצעי שיגור של נשק גרעיני. כן נכללו במשימותיהם של הצנחנים כיבוש צמתי דרכים ומסילות ברזל בעומק שטח האויב, שיבוש מערכי העורף ומניעת הגעתם של כוחות עתודה.

תמרון "דכינדה". תמרון זה נערך בשנת 1970 ובו בלטו מבצעים ברמה טקטית ואופרטיבית. במהלכו הוטל על כוח מוטס, שנישא על-ידי מסוקים ליעדו, לכבוש צומת דרכים חיוני ולש- בש תנועות של כוחות העתודה של האויב. במקביל הוטל על כוחות מוטסים אלה לתגבר את המאמץ ההתקפי של הכוחות העיקריים. הכוחות העיקריים חברו עם הכוחות המוטסים תוך 24 שעות. במהלך התרגיל הובלטה יכולתם של כוחות מוטסים לבלום התקפות שריון של האויב. בשלב מאוחר יותר של התמרון הוצנחה והונחתה דיביזיה מוטסת שלמה בעורף האויב כפי שהתבצע הדבר בתמרון "דניאפר".

תמרון "יוג". התמרון נערך ב-1971. ברמת החזית. במהלך התמרון הוטל על כוחות מוטסים בסדר גודל של דיביזיה להשי- תלט על רצועת חוף ולמנוע השתלטות כוחות האויב על גזרה זו. משימת הכוחות בתמרון זה איננה ברורה די צרכה, ויתכן כי הדיביזיה שפעלה היתה תחת פיקודו של משרד ההגנה בשל האופי האסטרטגי של המשימה.

יעוד ומשימות

הכוחות המוטסים הסובייטיים כפופים ישירות לשר ההגנה הסובייטי. יעודם העיקרי הוא לפעול במשימות בעורף האויב כאשר יעד מרכזי מבחינתם הינו השמדת מתקנים אסטרטגיים גרעיניים. מפרסומים צבאיים סובייטיים מתברר כי משימו- תיהם כוללות, בין היתר, כיבוש והשמדה של ראשי גשר, צמתים חשובים, מפקדות ומטות, שדות תעופה, נמלים ונקו- דות תורפה אחרות עד להתחברותם עם כוחות היבשה העיק- ריים. הדוקטרינה הסובייטית מסווגת מבצעים מוטסים למספר קטגוריות: ברמה האסטרטגית — גיהול מבצע מוטס ברמה האסטרטגית נתון לשליטה ובקרה ישירה של משרד ההגנה. מחברים צבאיים סובייטים קובעים כי ביכולתם של כוחות מוטסים לבצע משימות ברמה אסטרטגית באורח עצמאי. יעד עיקרי במשימות מסוג זה מהוים מתקנים בעלי משמעות אסטרטגית מובהקת, כגון מתקני שיגור של טילים גרעיניים. ברמה האופרטיבית — עריכת המבצעים נתונה לשליטת מפקד החזית. משימות עיקריות במסגרת זו הינם תפיסה וכיבוש של ראשי גשר, צמתים חיוניים, שדות תעופה וכו'. יתכן אף כי כוחות מוטסים יחברו תוך מספר ימים עם הכוחות המוטסים הסובייטיים העיקריים הפועלים בזירה, וכי מבצעים מסוג זה ייערכו בעיקר בתנאים של הפעלת נשק גרעיני. ברמה השקי- טית — המשימות ייערכו כסיוע למבצעים שעורך כוח בעוצמה דיביזיונית. המשימות המוטלות על הכוחות המוטסים ברמה זו דומות לאלה המוטלות ברמה האופרטיבית, אולם נבדלות בעומק החדירה ובמשך הזמן בו נדרשים כוחות מוצנחים לפעול באורח עצמאי. במקרים מסוימים יוטל על יחידות קטנות של צנחנים לבצע משימות מיוחדות של מודיעין וחבלה בעורף האויב.

סיפור

ניתן לסכם ולומר כי מערכות הנשק, אמצעי התובלה, דוקט-רינת הלחימה ונורמת הכוננות המבצעית הופכים את הצנחנים הסובייטים לכוח הניתן להפעלה מהירה במשימות ברמות שונות בתנאי הזירה האירופאית ולאורך הגבול הסיני-סובייטי. עם זאת מוטלת בספק היכולת להפעילם למשימות התערבות צבאית ממושכות כנגד צבאות מודרניים, הרחק מגבולותיה היבשתיים של ברה"מ. יתירה מזאת, אין כל ראייה לא בדוקט-רינה הסובייטית, לא בתמרונים שעורך הצבא הסובייטי, לא בהיקף הכוחות המוטסים ובציודם ולא בכושר התובלה האוירית והימית — לסברה שהסובייטים מכינים עצמם לאפשרות של שיגור כוחות צבא במהלכים התקפיים בזירת קרב מודרנית הרחוקה מגבולותיה היבשתיים של ברה"מ. הפעלת כוחות מוטסים במשימות התערבות בזירת המזרחית מציבה קשיים צבאיים חריפים נוספים שלאורם קטנה סבירות פעילותו של כוח מוטס סובייטי באזור. לברה"מ אין בזירה לא בסיסים לוגיסטיים ולא בסיסים אויריים וימיים בשליטתה הבלעדית, ובנוסף לכך לא קיימת האפשרות של שיגור עוצבות ממוכנות ומשוריינות בדרך היבשה לחזירה עם הכוחות המוטסים. אך עם זאת תיתכן הצבתם תוך זמן קצר של דיביזיה מוטסת אחת או שתיים בבירה ערבית למשימות פוליטיות (כגון המחשה למערב ולישראל כי ברה"מ תתנגד לנפילתן של בירות ערביות או לתבוסה מוחצת של אחד מהצבאות הערביים), כלומר ליצירת דימוי של התערבות צבאית במטרה להשיג יעדים מדיניים. לבסוף ניתן להניח כי ברה"מ יכולה מבחינה צבאית-טכנית לשלב כוחות מוטסים במשימות התערבות במהלכים צבאיים כנגד כוחות צבא נחותים בזירות בהן לא קיים סיכון של התנגדות ממשית או עימות עם ארה"ב. ברה"מ חסרה יכולת צבאית משמעותית לקיים מבצע התערבות מונחת מהים בזירות רחוקות כנגד צבאות מודרניים. השוואה של שני המדדים העיקריים הנחוצים לניהול מהלכים אופנסיביים — כושר תובלה ימי מתאים וסד"כ יחידות נחתים — מצביע כי לארה"ב יתרון מכריע בתחומים אלה כאשר בצי הסובייטי ארבע בריגדות (בנות 5 גדודים כל אחת) בלבד, המוקצות לארבע המפקדות העיקריות של הצי הסובייטי. הופעתה של נושאת המטוסים הראשונה, "קייב" אינה משנה באורח משמעותי את יכולת ההתערבות המצומצמת של חיל-הים הסובייטי. עם זאת עשויה הופעתן של נושאות מטוסים בצי ברה"מ לשפר את פוטנציאל ההתערבות בעתיד הרחוק.

המוקצב בשנים האחרונות לכוחות המוטסים מכיל תותח 73 מ"מ ומשגר טילים מדגם "סאגר" המסוגל להוביל בנוסף לצוותו עוד ששה לוחמים. נתונים אלה מלמדים כי בפני הכוחות המוטסים תוצגנה במקרה של פעילות מעבר לקו האויב מספר בעיות: הצנחת הכוחות והנחתתם תהיה חייבת להתבצע באיזור התקיפה; קיימת בעיה של כושר המיגון של היחידות ויכולתן להתמודד עם גופי שריון מצומצמים; בעיית טווחי הסיוור והתנועה המוגבלים, ובעיה נוספת — היכולת להעניק חיפוי ארטילרי או אוירי אינה קיימת בפועל. אין ספק כי קשיים אלה ילכו ויחריפו במקרה של פעילות כוח משימה המצוי הרחק מגבולותיה של ברה"מ ואשר אין אפשרות צבאית להיזנו בציוד ובכוח אדם נוספים וללא יכולת להבטיח חיפוי אוירי או ארטילרי צמוד.

פוסף תובלה אוירי

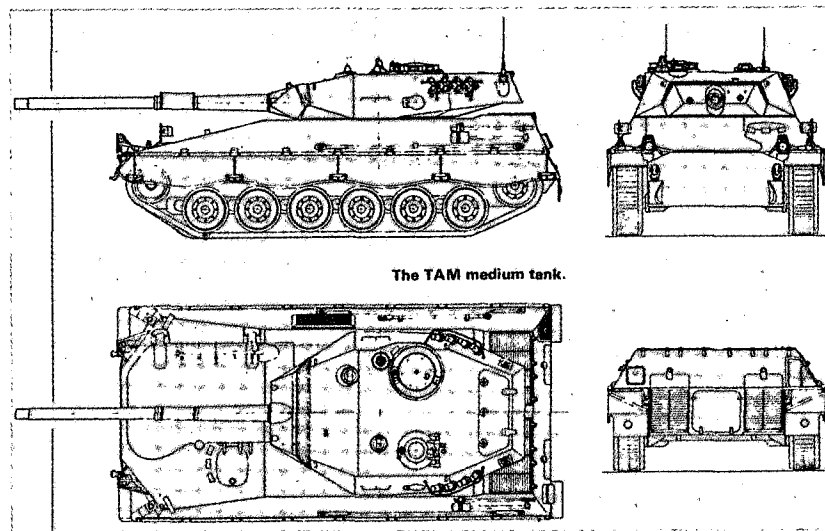
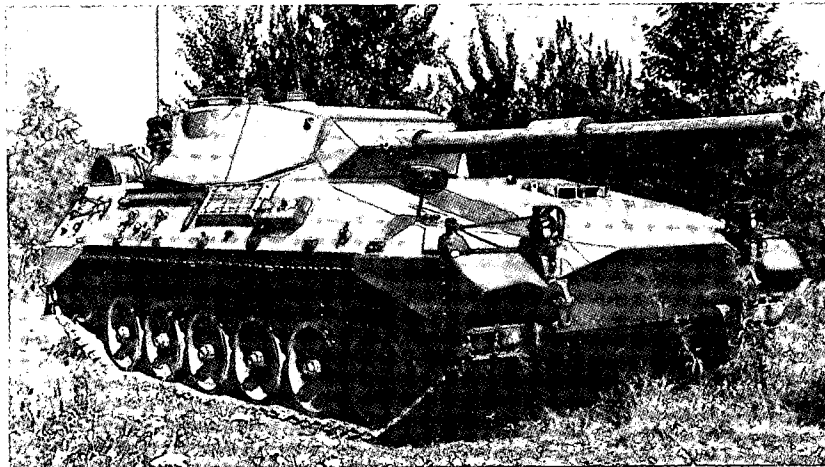
הערכות מערביות מציינות כי מערך ה-VTA יכול לשגר בו זמנית שתי דיביזיות מוטסות לטווח בינוני. אך לא ברור אם קביעה זו נכונה רק לתנאי הזירה ביבשת האירופאית בהם עשויים הכוחות המוטסים להסתייע במשימות של סיוע לוגיסטי על-ידי חברת התעופה הלאומית, "אירו-פלוט". זאת ועוד, קיימים מספר נתונים נוספים המפחיתים לפחות בכוח מיכולתו של מערך התובלה הצבאי-אוירי להוביל גייסות מוטסים מחוץ לגבולותיה היבשתיים של ברה"מ:

- רמת הכוננות וכשירות המטוסים הנמוכה בפועל מהמצבה הכוללת של כושר התובלה.
- הצורך להקצות נתח מתוך הצי הכולל של המטוסים למשימות אסטרטגיות ושוטפות.
- הצורך להפריש חלק מהמערך לתובלה פנימית בעיקר לשטחים האסייניים של ברה"מ הגובלים עם סין. שכן התובלה האוירית משמשת כאמצעי משלים חיוני לתובלה היבשתית העלולה להיות מנותקת בעת מלחמה.
- הקושי להטיס ציוד כבד להצנחה והנחתה למרחקים ארוכים.
- גורמים טכניים שונים העלולים להתערור בעת ניהול מבצע מוטס או מוצנח הרחק מגבולותיה של ברה"מ.
- אף כי גוברת ההסתייעות במסוקים לצורכי תובלת הגייסות בזרוע היבשה הסובייטית אין אפשרות לנצל את מערך המסוקים במשימות התערבות.

TAM — טנק ארגנטיני בינוני

The TAM medium tank.

צוות — 4 אנשים
 אורך (עם תותח) — 8.23 מ'
 אורך תובה — 6.775 מ'
 רוחב — 3.25 מ'
 גובה — 2.42 מ'
 מרווח גחון — 0.40 מ'
 משקל (ערוך לקרב) — 39.5 טון

ביצועים :

הספק מנוע — 710 כ"ס
 הספק סגולי — 24 כ"ס לטון
 לחץ קרקע — 0.79 ק"ג לס"מ²
 מהירות מירבית על דרך —
 מעל 75 קמ"ש
 עומק צליחה מירבי — 4 מ'
 רדיוס פעולה — 600 ק"מ
 (1,000 ק"מ עם מקלים חיצוניים)

חימוש עיקרי :

תותח 105 מ"מ
 2 מקלעים 7.62 מ"מ מתוצרת FN
 הבלגית

טנק זה פותח בגרמניה ע"י חברת Thyssen-Henschel הגרמנית בשיתוף פעולה עם צבא ארגנטינה. זהו טנק במשקל של כ-30 טון המבוסס על ה"נגמ"ש הגרמני "מרדר" והדגם הראשון שלו הועבר כבר לארגנטינה. לטנק צריח מצטודד, תותח 105 מ"מ ומערכת בקרת אש. יחד עם פיתוח הטנק הזמין צבא ארגנטינה פיתוח נגמ"ש המבוסס על אותה תובה, בעל צריחון עם תותח 20 מ"מ אוטומטי של חברת Rheinmetall. קיים הבדל בתובה בין ה"מרדר" המ"קורי לבין שני כלים אלו, המתבטא ב"מנוע בעל הספק גבוה יותר ושינויים במזוקים". תותח ה-105 מ"מ הוא פיתוח ארגנטיני מהתותח של ה-AMX-13 ה"צרפתי. מערכת בקרת האש — שהיא מתקדמת יותר מזו של הלאופרד-1 הגרמני אם כי נופלת מזו של הלאופרד-2 — פותחה אף היא ע"י הארגנטינים בשיתוף ידע של חברת "פיליפס". להלן נתונים טכניים עיקריים :

VA — ג'יפ קרבי חדש

חברות "פיאט" (איטליה), "מאן" (גרמניה) ו"סאויס" (צרפת) פיתחו במשותף ג'יפ רב תכליתי בעל כושר מעמס של חצי טון. הג'יפ מיועד להיות כלי רכב קרבי מהיר לצרכי פיקוד וקישור. לג'יפ כושר עבירות גבוה בסוגי שטח שונים, כושר אמפיבי, כושר טיפוס 60% ושיפוע צד 30%. אורכו כ-4 מ', רוחבו 1.6 מ', גובהו 1.93 מ' (חלון מורם) ו-1.46 מ' (עם חלון מורד) ומשקלו (כולל נהג) 2.14 טון. מהירותו על כביש — מעל 100 קמ"ש, מהירות שיוט במים — 7.6 קמ"ש.

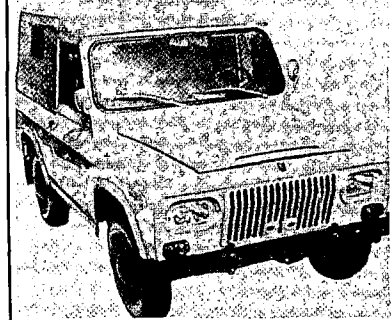

מנוע טורבינה לטנק

חברת "רולס רויס" הבריטית מעוניינת לפתח מנוע טורבינה עבור הטנקים ה"בריטיים, המבוסס על מנוע מסוקי ה"לינקס", בעל הספק של 900 כ"ס. בעבר הציעה החברה לפתח מנוע טורבינה לטנקים בהספק 1,000 כ"ס המבוסס על שני מנועים, אך עם הגדלת ההספק של מנוע ה"לינקס" ל-1,050 כ"ס, הם מציינים כיום מנוע אחד בלבד. גם מנוע הטורבינה של הטנק האמריקני החדש (XM-1) שהוא בעל הספק 1,500 כ"ס, פותח ע"י חברת "לייקומינג" ממנוע מסוק PLT-27, בעל הספק 2,000 כ"ס.

ג'יפ חדש לצבא הרומני

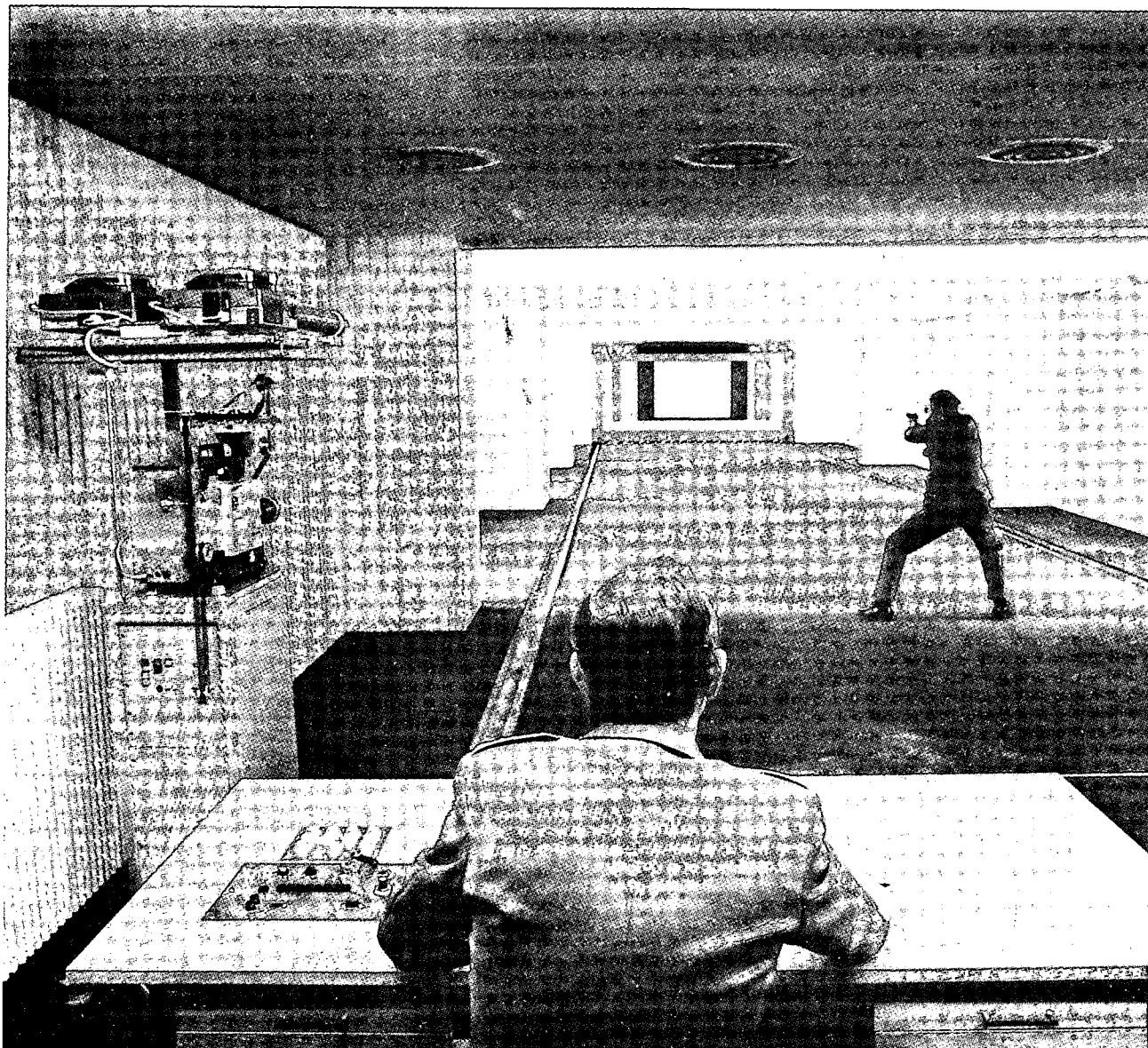
PKWARO-240 — זהו ג'יפ חדש מתוצרת רומניה המיועד להיכנס לשירות הצבא הרומני כרכב להובלת אנשים וציוד. כושר המעמס שלו הוא 700 ק"ג, מהירותו המירבית 110 קמ"ש וטווח הפעולה שלו 500 ק"מ.

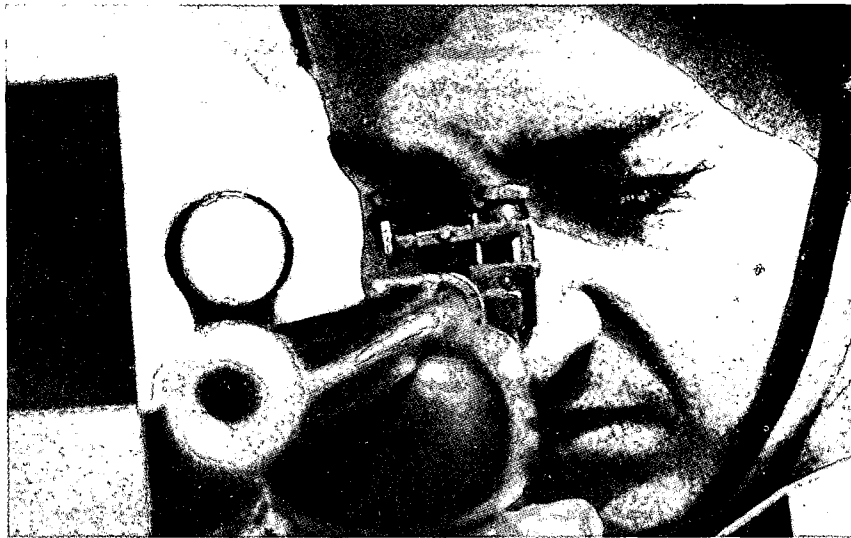

גם באירופה קולעים למטרה

סא"ל (מיל') אלכס אלירז

„מטווח קולנועי" במשטרת גרמניה

את ביקורי האחרון בחו"ל הקדשתי לסיור במתקני קליעה למטרה. התמקדתי בשני נושאים עיקריים: האחד — מטווחים, מת-קנים וחידושים בהם, והשני — שיטות האימון בירי ושימושיהן בצבא ובעיקר במש-טרה. הסיור כלל שש ארצות שהביקור בהן היה חטוף. אך גם „הצצה" קצרה די בה כדי להפרות את המחשבה ולהפנות את תשומת הלב לחידושים ולביקורת עצמית. חלק מן העובדות שנלמדו והלקחים שהוסקו מהן כבר מיושמים במטרה ובמסגרת תפ-קידי האחרים הקשורים בשימוש בנשק וב-אימון בו. אך עם זאת, נוכחתי לדעת בביקורי אצל עמיתי בחו"ל כי דרך השימוש בנשק כפי שהונהגה לאחרונה במטרת ישראל היא אכן נכונה ולא היה עלי לשנות ממנה כלל ועיקר. בנושא המתקנים, לעומת זאת, הרגש-תי כי אנו לוקים בחסר. חזרתי מהסיור עם רעיונות רבים — חלקם פרי ראייה ראשונה של דברים וחלקם נבעו מידע קודם שהתגבש עתה יותר. הרשימה שלהלן תעסוק רק בשני הנושאים בהם התמקדתי בביקורי בחו"ל, ומטרתה לחלוק עם הקוראים את רשמי ולעורר הרהורים באשר לאימון הקליעה כפי שהוא מתקיים בארץ.

מטווחים באירופה

את המטווחים המשרתים את הצבא יש לתחוק באופן קבוע. תחזוקה נכונה של מטווח ראייה במטווחים של Helleback השייכים לביה"ס לחי"ר Helsingor שב-דנמרק, ובמטווחים של ביה"ס לחי"ר של הצבא ההולנדי ב-Harskamp. המאפיין בשני המקרים הוא הימצאותו של צוות תחזוקה קבוע במקום. הצוות מורכב מבעלי מלאכה שלרשותם נגריה-מסגריה והם מתקנים ומ-ייצרים את המטרות ואת חלקי המתכת למטרות, את דיסקיות הסימון ומדביקים ניירות-מטרה חדשים על המסגרות. הם גם מחדשים את השלטים שדהו בשמש ובגשם. הגדרות שבצידי הדרכים תקינות, השלטים נראים כחדשים ובמקום ערימות האשפה בצידי המטווחים אצלנו, נראים פחי אשפה מסודרים.

במגמה לצלל שטח מטווחים, הנמצא בקר-בה יחסית למחנה או למקום ישוב, ועל מנת שלא לבזבז שטחי קרקע יקרים בכל מקום בעולם, נוקטים באירופה מספר אמצעים: בשטחים מוצמצמים מקימים קבוצות של מטרות, אשר מאפשרות יריה במקצה הניתן לשליטה, ועם זאת אינן גורמות לכך שיריה בחלק מהמטרות „מנטרלת" את יתרון וגורמת להן להיות מבוזבזות. דוגמא אופיינית לכך משמש שדה המטווחים הנרחב בביה"ס לחי"ר Harskamp שבהולנד, הקיים כבר כמאה שנה, בתוחזק היטב ומטופח מאוד. ההפ-רנה בתולדות עפר בין קטעי מטרות — בגודל מקצה של 8—12 מטרות, הינה דרך מצוינת לצלל שטח מטווחים ניצול מירבי. יש בכך גם אמצעי נוסף מועיל — גודלו של המקצה היורה מוגבל לגודל כיתה, שאותה יכול לחנוך מפקד המקצה ועוזרו — שח-

כ-80 ס"מ. במטווחים הממוקמים בתוך מבנים עשוי קולט הקליעים בעיקר מלוח ברזל עבה המוצב בזווית של 45 מעלות, שהקליעים מחליקים ממנו למטה לשטח חול, או מלוחות ברזל צרים באותה הזווית, שמ-אחוריהם לוח ניצב אחד, כשגם כאן מחלי-קים הקליעים למטה. כאמור, עשוי קולט הקליעים מחומר המסוגל לקלוט את הקלי-עים החולפים על-פני המטרה או סביבתה הקרובה, אך אין זה פוטר מן הצורך להקים חומות מפגע, ו/או חומות מפגע ומתריסים, שגם כדור שנורה רחוק מהמטרה (מקו היר-רים) לא יעוף לכיוון שיכול לסכן את הסבי-בה בה ניחת. במקומות רבים מצאתי מחפה מעץ או מבטון מעל קולט הקליעים, כך שכדורים הפוגעים בזה האחרון ומשום מה ניתרים ממנו, נקלטים על-ידי הגג ואינם יוצ-אים החוצה. במינכן, ויסבאדן, דנמרק ושבדיה ראיתי סידור כזה, שהוא חשוב בעיקר במט-ווחים עם „שמים סגורים" בסביבת איזור מיושב.

האימון במטרה

וביחידות מובחרות בצבא

על מנת לפשט את כללי האימון בירי ואת האמצעים לכך, ניתן לדרג את האימון כך: אימון ברובה ובאקדח אויר לשמירת רמה וליצירת תשתית לקליעה באמצעים זולים; אימון ברובה ובאקדח מקליבר זעיר (0.22). בירי באקדח יהיו השלבים הבאים: יריה איטית מדויקת ביד אחת; יריה איטית מדו-יקת בשתי ידיים; יריה מהירה בשתי ידיים למטרות חתף (סילוואטים); מסלול קרבי — יריה במצבים שונים מטווחים שונים; יריה למטרות ב„מטווח קולנועי" שבו מקרינים על המסך אירועים והמתאמן יורה בזמן הנכון לדמות הנכונה, ואז התמונה „קופאת" וה-פגיעה נראית. התוצאה מנותחת בדין בין המתאמן לחניך. יריה אינסטינקטיבית לטווח קצר מאוד (6-7 מטר). חלוקה זו לשלבים מכתובה גם את תכנון המתקנים ליריה.

ייבים להיות, כמובן, מדריכים מנוסים. אמנם, רואים גם מטווחים שבהם עשרות נקודות ירי בקו אחד. אלה בעיקר יפים לתחרויות קליעה, והן רבות מאוד באירופה. בתחרויות יש להעניק לכל יורה תנאים שווים, וכמובן יריה בקו אחד באותה השעה, שאינה מפלה בין יורה ליורה. אך יש להביא בחשבון, שבתחרויות, ובעיקר מרכזיות, לאומיות ובין-לאומיות, הצוות המשרת את היורים הוא גדול מאוד, ולכל יורה יש סמן ושופט נקודות ירי משלו נוסף לשופטים הכלליים. מעורר הת-פעלות היה המטווח Eskilstuna, שבדיה מקום בו לכל יורה „מחשב" פרטי, המראה לו את מספר הירי, ערכו ומיקומו במטרה, כל זאת ללא סמן. מובן כי בתנאי התקציב העומד לרשותנו, נראה הדבר כאגדה.

השימוש במטרות מוסעות ככלים למטווחים עד 100 מטר, הינו די נפוץ וראיתי גם בשווצריה וגם בגרמניה. השימוש ב„פגיעונים" כבר אינו חדש, הוא פורסם גם בארץ בספרי „חזור ולמד לקלוע", ומוכר לרבים בצה"ל ובמטרת ישראל. גם „מטווח הקולנועי" לאי-מון היורים להגיב על אירוע מוקרן הוא מתקן נפוץ בכל מטווח משטרתי.

קולט הקליעים וחומת המפגע

בניגוד לנהוג בארץ, קיימת בארצות בהן ביקרתי הפרדה מוחלטת בין קולט הקליעים לבין חומת המפגע. „קולט הקליעים" הינו הקטע שמאחורי המטרות אליו נורים מירב הקליעים והוא נמצא בגב המטרות בשיעור מסוים מתחת למטרה ומעליה. קולט הקלי-עים חייב להיות עשוי חומר הקולט קליעים, ללא סכנה שינתרו ממנו בכל זווית שיבואו אליו. מקובל להשתמש לצורך זה בחול רך, (ללא קשר לסוג האדמה הסביבתית של חו-מות המפגע), בבולי עץ המונחים בצפיפות עם צידם הצר כלפי היורים, בחבילות גרו-שות פסולת חוטים או בכותנה בעובי של

* אלכס אלירי. חזור ולמד לקלוע. „מערכות" אוגוסט 1975.

הדבר בא לידי ביטוי בעיקר ביחידות המש"טרה, אשר בהן יורים בעיקר בכלי-נשק לטווח קצר, אקדה ותמ"ק, להוציא את רובי הצל"פים הזקוקים לטווחים ארוכים.

בארצות שונות מתגבשת יותר ויותר הדעה שהדרכת קליעה הינה עניין למקצוענים. ואכן העובדות מלמדות כי מדריך מקצועי מסוגל להביא את הניכיו לרמה נאותה בשימוש בנשק בזמן קצר יותר ובאמצעים מוע"טים ממפקד יחידה, שאינו מדריך מקצועי, המוציא את אנשיו למטווח. בכמה משטרות באירופה מצאתי מטווח הממוקם בבניין המטה עצמו ומאפשר את הפעולות הבאות: ירי עד למרחק של 25 מטר (בכמה מקומות אפילו עד ל-50 מטר); יריה איטית למטרות דמות או אולימפיות כלשהן; לסילואטים (יריית חתף); לפגיעונים (מטרה בודדת הנו"פלת בפגיעה) ו, מטווח קולנועי". לכל קצין או שוטר כרטיס הישגים במקום, ועליו להגיע להישג מסוים באימון המחזורי הקבוע. מדריכי הקליעה הם צוות קבוע שהתמחה בהדרכת נשק והוא שמדריך את האנשים. כמה מדריכים אמרו לי: „אין אנו פוסלים שוטרים מלשאת נשק, כאשר אינם מגיעים למינימום הנדרש באימון. אנו פשוט נותנים מייד אימון נוסף (לאו דווקא יריות נוספות) עד הגיעם לרמה הנדרשת".

כל זאת באשר למטרה. בנושא הקליעה בצ"בא מתנהלים אצלנו במשך שנים דיונים האם מפקדי היחידה הם המדריכים לנשק ויכו"לם להביא את אנשיהם לרמת הקליעה הדרושה, או שיש להטיל משימה זו על מדריכים מיוחדים. תשובה שנראית לי כנכונה מצאתי בבית-הספר לחי"ר של הצבא ההודי לנדי ב-Harskamp. האימון הבסיסי בנשק בצבא ההולנדי נערך ביחידות הקולטות את הטיירוים ומאמנות אותם באימון כללי.

לאחר מספר שבועות באים כל חיילי היחידה, הגדוד או הפלוגה לענף הקליעה של ביה"ס לחי"ר, וכל החיילים לפי תכנית קבועה ומוגדרת מקבלים הדרכה נוספת בקליעה בכל כלי הנשק. ההדרכה נעשית אמנם על-ידי קציני היחידה וסמליה, אך בפיקוח ישיר של מדריכי ביה"ס ובהכוונתם. יש להדגיש כי הקצינים והסמלים של היחידה המתאמנת עברו במשך קורס הקצינים שלהם אימון בן מספר שבועות בהדרכת נשק בתוך אותו הענף של ביה"ס לחי"ר, ומכאן שיש שפה משותפת בין מפקדי היחידות לבין מדריכי ביה"ס. לרשות המתאמנים עומדים מתקנים ועזרים ומושגת רמה גבוהה ואחידה של שליטה בנשק. יותר מכך, כל יחידה מגיעה לאותו ביה"ס ארבע פעמים בשנה לשהות בת יומיים, לאימון ריענון של כל הדרגות. היא מבצעת הכנה מיוחדת בשימוש בנשק, בטיחות ותפעול וכן סדרת מטווחים לפי תכנית מחייבת. נראה לי כי זה הפיתרון הרצוי: ההדרכה נעשית על-ידי מפקדי היחידה עצמם, אך עם זאת מבוצעת ברמה מקצועית ומונעת „תורות" שונות לפי דמיונו הפורה של כל מפקד.

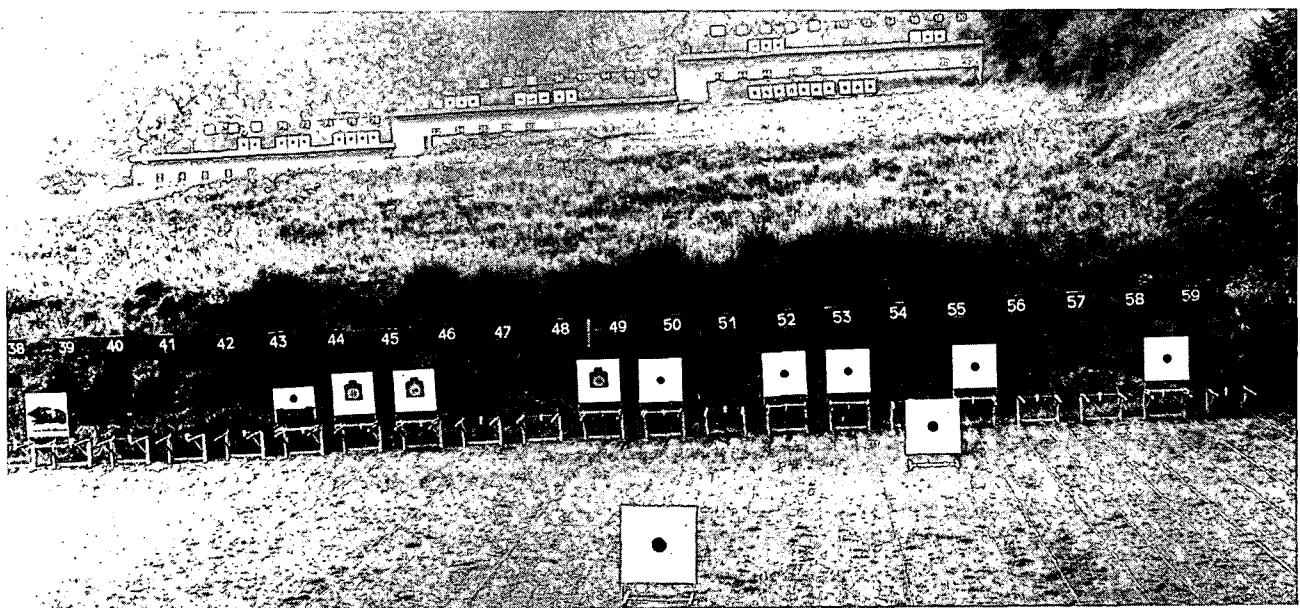
שיוצריה — בית-הספר לקליעה

אי אפשר לדון באירופה בנושאי קליעה מבלי להזכיר את שיוצריה. ואכן במסע זה ביקרתי במקומות שהיו לי עם קום המדינה בית-ספר, שמתורתו השתדלתי להקנות לתלמידי. ביקרתי במטווח בציריך ונפגשתי עם מי שהיה מורי ואלוף-העולם בקליעה בשנות השלושים — קארל צימרמן. הביקור בציריך הדחים אותי בעושר המתקנים וברב-גונויות הפעולות הנעשות בהם. מאז ביקורי הקודמים בשיוצריה חלו במטווח שבציריך שינויים רבים הן במתקנים והן בפעילויות: המתק-

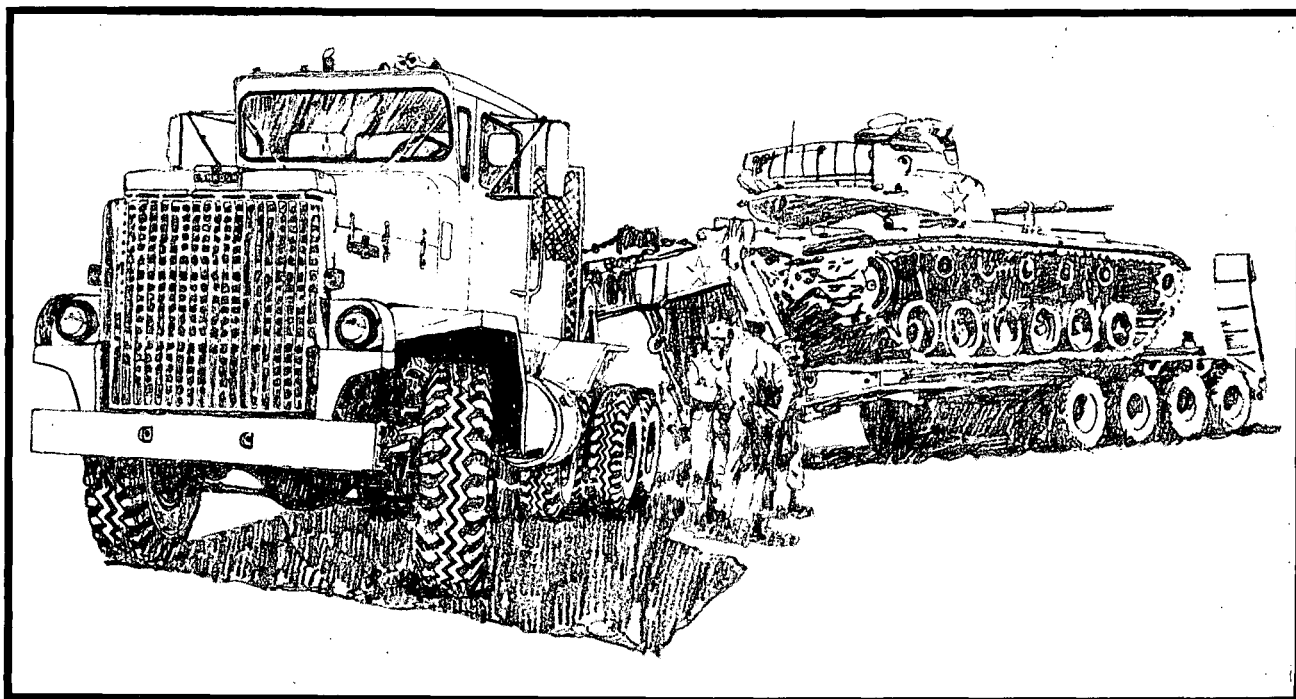
נים השתכללו ויש מטרות מוסעות כבלים ל-50 מטר, דבר המפסט את האימון ומזרז אותו. הייתה משלושה מפלסים מעניינת וחוסכת במקום — מקומה אחת יורים לשרת מטרות אחת, ומקומה עליונה לשרת מטרות גבוהה ממנה. שתיהן מבוקרות מתוך המבנים המבוצרים של קריה-מטרות. בקומה התחתונה יורים למטרות מוסעות כבלים עד 50 מטר. השימוש בדרגשים לשיבה אינו חדש, והיה קיים במטווח זה גם לפני כ-26 שנה עת יריתי שם לראשונה, אך הפעם היה הסידור נוח ויצב הרבה יותר. בדרג יש מקום להציב את סנדלי הדורגל, ברובה מיטען (אוטומטי למחצה) שבו חיילי המ"ל לואים הצעירים מבצעים כאן תרגילי חובה ברובה האישי שלהם (חיילי המילואים הק"שישים המצוידים עדיין ברובה נטען בריה, ממשיכים לבצע את תרגיליהם ברובה הקודם ומותר להם לירות בשכיבה עם משען וב-כוונת-חריר המורכבות על הרובה, שכוונתו תיו במקור הן אתנח ולהב). בנוסף לכך ביקרתי בחברתו של קארל צימרמן במטווח של משטרת קנטון לוצרן הנמצא במרתף המפקדה. גם שם הדגימו בפני המדריך וחי"כיו את שיטות היריה העיקריות.

ניתן לסכם ולומר כי ביקור מהיר בשש ארצות צות איננו אמנם הדרך הטובה ביותר להעמקה בנושא, אך אין ספק שיש בו כדי לגרות את הסקרנות ולעורר רעיונות. הביקור באירופה גרם לי להעלות מספר שאלות שגם אם לא אמצא להן תשובה, מן הראוי להפנות את תשומת ליבם של האחראים אליהן, ולגרום לקציני צה"ל ומשטרת ישראל האחראים לבקר ולהתעניין בעת ביקוריהם בחו"ל במתקני הקליעה. כל מידע שנאסף בנושא זה יש בו כדי לתרום לשיפור רמת הקליעה בארץ.

המטווח העירוני בציריך: שלושה ביתני יריה הנמצאים בשלוש קומות. בחלק התחתון נראות מטרות מוסעות-כבלים ל-50 מ', אליהן יורים מקומת הקרקע. במעלה התמונה נראות המטרות ומחסות הסמנים ל-300 מ': בצד ימין נראות מטרות של ביתן היריה מהקומה השנייה ומעליהן המטרות של ביתן היריה מהקומה השלישית.

מובילי טנקים בעולם

רס"נ דני ז.

בלה של המוביל מותנית בכושר המעמס של הצירים — הן של הגורר והן של הגורר — כך שכל שמספר הצירים עליהם מתחלק משקל המטען רב יותר, כך גדל כושר ההור-בלה. בחלקו האחורי של הגורר ממוקמים שני מדרסים (סקיצים) המגשרים בין הגורר לקרקע, כך שניתן יהיה להעמיס ולפרוק טנק בקלות ובמהירות. המדרסים ניתנים להת-אמה למרווח שבין זחלי הטנק. על-פני הגורר מצויות בליטות ומגרעות וכן שרשראות, בעד-רתן נקבע הטנק לגורר. אמצעים אלה מונעים אפשרות גלישת הטנק בעת תנועתו של המו-ביל. צוות המוביל מונה בדרך כלל שני אנ-שים העוברים הכשרה מקצועית כפולה כנה-גים וכמפעילי ציוד חילוץ. עקב המיומנות הרבה הנדרשת מצוות המוביל, מקובל כיום במרבית המדינות לאייש תפקידים אלה בחיילים מקצועיים, היינו אנשי קבע. תכנון מתאים ושימוש בצוות מיומן מאפשרים נ-צול מוביל הטנקים למשך מספר ימים רצופים, וכך גדל פוטנציאל ההובלה.

מגמות פיתוח מובילי טנקים

בעולם

קיימות שתי שיטות עיקריות להובלת טנ-קים. בשיטת הגורר נגרר נוטלים חלק שני מרכיבים: גורר הגורר גורר שעליו מועמס הטנק. זוהי שיטה מיושנת הקיימת עדיין

בין שתי גישות. הגישה הראשונה גורסת פיתוח או ניצול רכב קיים אשר יענה לתכו-נות של מהירות גבוהה, יכולת תמרון טובה ושאר התכונות הנדרשות ממוביל אשר ייעו-זו תנועה לאורך צירי תנועה ראשיים באי-כות גבוהה. הגישה השנייה תומכת בפיתוחו של מוביל אשר יאפשר פינוי הרק"מ הבלתי כשיר מתוך איזור הקרבות, דהיינו מוביל אשר ממדיו יגבילו את יכולתו לנוע לאורך צירים ראשיים.

הגורר, הגורר והצוות

מוביל הטנקים המקובל כיום בעולם מהווה שילוב של שני מרכיבים: גורר ("סוס") וגורר ("עגלה"). הגורר הוא בדרך כלל רכב עם מנוע חזק בן 8—12 צילינדרים, הספק מנוע של כ-350 כוחות סוס ושני צירים אחוריים 6x4 או 6x6. חוזקם של הצירים קובע את משקל המטען אותו יכול הרכב להוביל. הנדסת האנוש תופסת מקום נכבד בתכנון הגוררים החדשים. כך ניתן למצוא בתא הנהג של מוביל הטנקים תא שינה, מזגן אוויר, מקלט רדיו וכו'. תפיסה זו מאפ-שרת הפעלת המוביל ברציפות על-ידי צוות בן שני אנשים בלבד. הגורר אשר נבנה מלכת-חילה לשאת מטענים כבדים, בנוי מתכת ובחלקו האחורי ממוקמים לפחות שני צירים בעלי מספר משתנה של גלגלים. יכולת הה-

נחיצותו של אמצעי תובלתי להעברת הטנק התעוררה בשלהי מלחמת-העולם השנייה, כאשר התברר שתנועת טנק לאורך מאות ואלפי ק"מ שוחקת את מערכת המזקו"מ, מתישה את אנשי הצוות, מבזבזת דלק ומש-בשת כבישים. נוצר מצב בו טנק שהגיע לחזית חייב היה לעבור סדרת טיפולים ותיקונים ממושכת טרם שילובו במהלך הקרב. כך החלו המומחים הצבאיים לפתח אמצעי תובלתי זול ואמין, אשר יאפשר לקרב את הטנק עד לאיזור המערכה במהירות ובנוחות מירביים. בחלק ממדינות אירופה נוצלה רשת מסילות הברזל הקיימת לשם הובלת טנקים ואף זאת בעזרת קרונות מיוחדים. כיון שלא ניתן היה לפתור את הבעיה כולה בדרך זו, פנו המתכננים לפתרונות אחרים, כשהפיתרון הטוב ביותר הוא מוביל הטנקים.

הדרישה הראשונה ממוביל טנקים היתה יכולת הבאת הטנק (או כל רק"מ אחר) עד למרחק מזערי מאיזור המערכה באופן המ-היר, החסכוני והאמין ביותר. הדרישה השנייה היתה יכולת לחלץ טנק פגוע או בלתי כשיר מאיזור הקרב, כדי למנוע את נפילתו בידי האויב, למנוע את היפגעותו הנוספת ולהעבירו למקום בו ניתן יהיה לתקנו. כך עומדים מתכנני מוביל הטנקים מאז מלחמת-העולם השנייה בפני התנגשות

רכב בעל משטח הטענה רכין להובלת רק"מ

רים המרכזיים והורדתם. זאת, כדי להגביר את כושר עבירותו ולאפשר החלפת גלגלים ללא צורך במגבה. מחירו הגבוה של המוביל ולוח הזמנים הארוך להספקתו הם כנראה הגורמים שהניעו את האמריקאים להפסיק את ייצורו ולחפש תחליף זול יותר, בדמותו של M-911, גורר תומך 6x6 מתוצרת חברת "אושקוש" (Oshkosh). למוביל זה שתי כננות חילוץ, ויחד עם הגורר נתמך מדגם M-747, נבחר למוביל הטנקים התקני של צבא ארה"ב. החברה התחייבה לספק כ-600 כלי רכב כאלה עד סוף 1980.

בריטניה • בעבר השתמש הצבא הבריטי בגוררים תומכים כבדים שפותחו עבור השוק האזרחי לשם העברת מטענים כבדים. הבריטים משתמשים כיום במובילים מתוצרת "טורניקרפט" (Tornicraft) ובמשפחת מובילי ה-Scammell: "קונטרקטור", קרוויידר (Crusader) ואחרים.

מערב גרמניה • עם הפסקת התכנית המשותפת האמריקאית-גרמנית, המשיכו הגרמנים בפיתוח ה-SLT-50 ("אליפנט") כמוביל הטנקים הסטנדרטי לטנק המערכה הגרמני, "לאופרד". המוביל הגרמני דומה בצורתו החיצונית ל-HET-70 האמריקאי והראשונים מסוגו הוכנסו לשירות ב-1974. עד עתה הזמין הצבא הגרמני 323 מובילים מדגם זה. במקביל לפיתוח ה-"אליפנט" פיתחה חברת "פאון" מובילי טנקים קלים יותר היכולים לשמש הן להובלת ציוד אזרחי והן להובלת רק"מ. גם חברות "מרצדס" ו-"מגירוס דויטץ" (Magirus Deutz) פיתחו

הצרפתי AMX-30 (כ-35 טון). מוביל כזה (8x8) הוצג לאחרונה בתערוכה הצבאית הצרפתית, "סאטורי 77". בנוסף לטנק AMX-30, יכול מוביל זה לגרור גורר עם טנק נוסף. כאשר ייכנסו דגמים אלה לשירות מבצעי, יהיה בהם משום מפנה משמעותי בתחום הובלת רק"מ.

המובילים המשמשים בצבאות העולם

ארה"ב • בתום מלחמת-העולם השנייה השתמש צבא ארה"ב במוביל טנקים שנבנה משילוב של גורר תומך וגורר נתמך M-15. דפנותיו היו משוריינות ובגג תא הנהג הוצב מקלע. מאז ועד היום שימשו בצבא ארה"ב מובילים שונים, כשהבולטים בהם הם M-123 מתוצרת "ריאו" (Rio) ו-M-523 מתוצרת "קנוורת" (Kenworth). בפברואר 1965, במקביל לתכנית האמריקאית-גרמנית לפיתוח MBT, טנק המערכה העתידי של נאט"ו, הוחל בתכנון מוביל טנקים מתאים, ואף נחתם חוזה בין חברת קרייזלר (Chrysler) האמריקאית ובין החברות "פאון" (Faun) ו-"קרופ" (Krupp) המערב-גרמניות. בחוזה סוכם על פיתוח מוביל שיתבסס על גורר תומך M-746 וגורר נתמך M-747. כשלון פיתוח הטנק המשותף גרר הפסקת תהליכי פיתוחו של המוביל המשותף, וכך נותרו האמריקאים עם ה-HET-70 והגרמנים עם ה-SLT-50. צבא ארה"ב המשיך בפיתוח ה-HET-70 שנבנה כרכב 8x8 בעל ארבעה צירים ומערכת פנאומטית להרמת שני הצי-

במספר קטן של צבאות ומגבלותיה הן יכולת תמרון מצומצמת, תנועה איטית ובטיחות לקויה. בשיטת הגורר תומך המקובלת כיום בעולם משמש כ-"סוס" גורר תומך וכ-"עגלה" גורר נתמך. שיטה זו מצטיינת במהירות, בטיחות ויכולת תמרון גבוהים. ניתן להבחין בשתי מגמות עיקריות בפיתוח מובילי הטנקים בעולם. מגמה אחת דוגלת בפיתוח מוביל טנקים צבאי בעל עבירות גבוהה ויכולת חילוץ רק"מ בלתי כשיר מהשטח (דוגמאות: HET-70 האמריקאי, SLT-50 המערב גרמני, MAZ-537 הסובייטי). המגמה השנייה דוגלת בניצול רכב אזרחי כבד שנבנה להובלת מטענים כבדים. ברכב כזה יש לערוך מספר שינויים כגון הוספת כננת חילוץ, התקנת מיכל דלק גדול יותר וכי' (דוגמאות: מרצדס-2624 הגרמני, Scammell Contractor הבריטי).

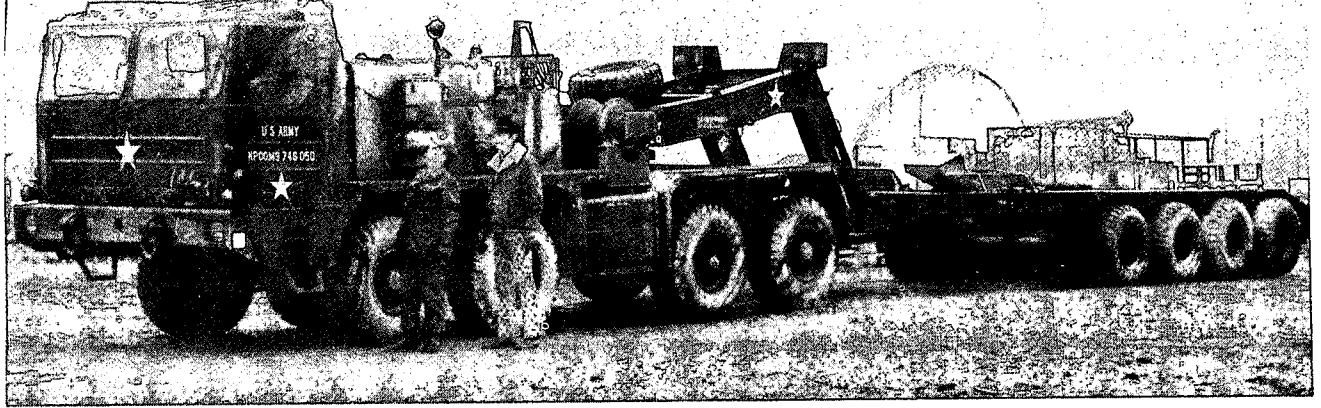
מדי פעם עולים רעיונות חדשים בכל הקשור לפיתוח מובילי טנקים. נביא כאן שיטה חד-שה הנמצאת כרגע בשלבי בחינה ותכנון מתקדמים. על-פי שיטה זו (המכונה Ampliroll) משמש כמוביל טנקים רכב מטען כבד בעל יכולת מעמס גדולה על הצירים. לרכב משטח מטען רכין אשר בעזרת מערכת הידראולית משנה את מצבו ומאפשר העמסת רק"מ ופריקתו (ראה תמונה בעמוד זה). המגבלה המרכזית העומדת עדיין בפני המתכננים היא משקל הרק"מ אותו ניתן יהיה להוביל בשיטה זו. הדגם המשוכלל ביותר של שיטה זו הוא מוביל צרפתי מתוצרת חברת "ברלייה" (Berliet) המסוגל להוביל את טנק המערכה

השוואת נתוני מובילי טנקים בעולם

מספר כנונית	מערבה תשמ"ל (V)	צמיגים	תכולת דלק (ליטרים)	מחיריות על כביש (קמ"ש)	טווח פעולה על כביש** (ק"מ)	הספק מנוע (כ"ס)	מרווח קרקע (מ')	גובה (מ')	רוחב כללי (מ')	אורך כללי (מ')	אורך גודר (מ')	משקל כללי צימוד	משקל מוסעו מירבי (טון)	משקל גורר / גורר (ק"ג)	מועד תכנון ולשירות	תנעה	ייצור	ארץ ייצור	המוביל
2	24	1,800 × 22.5	530	62	322	608	0.33	3.05	3.05	18.44	8.23	68,940 ק"ג	54	20,412 / 14,514	1976	8 × 8	וורד ליה פלונס	ארית"ב	HEIT-70
2	24	1,800 × 22.5	800	65	500	730	0.39	3.24	3.05	18.97	8.83	86,890 ק"ג	55	13,900 / 11,300	1974	8 × 8	פאון גרמניה	מערב	SLT-50
1	24	1,800 × 24	840	30	650	525	0.50	3.10	2.88	—	8.96	90 טון	50	22,300 / 18,000	1963	8 × 8	מאז ברית"ל	MAZ-537	
2	24	1,200 × 24	636	60	800	322	0.25	3.00	3.66	17.18	7.95	88,400 ק"ג	58	14,200 / 15,850	1968/9	6 × 4	ליילנד	בריטניה	סקלל קונטרקטור
1	24	1,100 × 25	360	80	—	335	0.35	2.84	2.50	—	6.25	—	38	—	1974	6 × 4	סבייאם	צ'רפת	SM-340-UT
1	24	—	250	65	800	360	0.27	3.20	2.49	—	6.38	82 טון	55	10,000 / 17,000	—	6 × 4	ברלייה	צ'רפת	TRH-380
1	24	—	450	63	550	260	0.27	2.81	2.48	—	7.76	66,450 ק"ג	41	13,500	—	6 × 6	ברלייה	צ'רפת	TBH-280
1	12	1,400 × 24	800	64	500	481	—	—	3.10	—	7.97	70 טון	55	19,000 / 15,000	—	6 × 6	ד.א.פ.	הולנד	FTT-3500
1	12	1,400 × 20	200	65	800	355	0.37	2.88	2.50	—	7.95	—	45	10,000 / 11,300	1973	6 × 6	מריצדס	מערב גרמניה	2624-LAS
1	24	1,200 × 20	—	66	500	350	—	2.90	2.50	—	7.66	—	50	10,600 / 11,300	1973	6 × 6	פאון גרמניה	מערב	HZ-3225/40

* האורך משתנה בהתאם לאורכו של הנרד.
 ** הטווח משתנה בהתאם לתכולת מכלי הדלק ומספרם.

ראקים המרוחקים מעט יותר והחסרים גבול משותף עמנו, די „צרות” משלהם. סכסוך הפרת מחייב פעם אחר פעם העברת כוחות שריון עיראקיים מלב המדינה אל חזית הצ' פון ותנועה זו מתבצעת ברובה בעזרת מובילי לים. גם הסכסוך המתמשך עם כווית ובעיית המיעוט הכורדי מחייבים מדי פעם העברת כוחות משוריינים בכמויות גדולות. לאור לקחי מלחמת יום-הכיפורים ולמשמע הצהרותיהם החוזרות ונשנות של מנהיגים ערביים, עולה סבירות הצטרפות כוחות משלוח משוריינים לעימות אפשרי באזור. כדי שכוחות אלה יהיו יעילים, יש להביאם לחזית בכמות ובמהירות שיאפשרו השפעה על מהלך הקרבות. הצלחת פעולה מסוג זה מחייבת צי מובילים גדול. ואכן, המדינות האמורות משקיעות כספים רבים בשכלול המובילים שברשותן ובקניית מובילים חדשים. מתוך פרסומי העיתונות הערבית ניתן לקבל תמונה חלקית על הסוגים והכמויות של המובילים המצויים ברשות צבאות ערב. המצרים מתבססים בעיקר על מובילי טנקים סובייטיים מדגמי MAZ-537 ו-KRAZ-255. בעת העברת כוחות סוריים ללבנון במסגרת המעורבות הסורית שם, פרסמה לראשונה עובדת הימצאותם של מובילים גרמניים מתוצרת „מרצדס” בסוריה. לצידם של מובילי לים KRAZ-255, מפעיל הצבא העיראקי מובילים TATRA-813 ו„פאון”. הסעודים מפעילים מובילי „קטורות” אמריקניים והיירניים את משפחת ה„סקמל” הבריטית. על-פי העיתונות האמריקנית רכשו הלובים לאחרונה 100 מובילים אמריקניים מתוצרת מפעלי „אוטוקרס” והכווייתים גילו התעניינות במובילים הצבאיים HET-70.

סיכום

מחשבה רבה ומשאבים רבים מושקעים כיום בעולם בנושא הובלת רכב. מקצת מהרעיונות הסובבים במוחות המתכננים סקרנו כאן. אחרים, כמו זה המציע פיתוח טנק שיאפשר תנועה על כבישים בטווחים ארוכים, תוך-כדי ביצוע טיפולים מזעריים, נמצאים כרגע בשלבי תכנון וניסוי. מקומו של מוביל הטנקים במערך הצבאי יושפע רבות מרעיונות ומתכנונית אלה. גם בזירת העימות שלנו תופס מוביל הטנקים מקום של כבוד, כאשר כמות המובילים ואופן הפעלתם עשויים להשפיע רבות על גורלן של מלחמות באזור.

שיטות בהפעלת מובילי טנקים

קיימות שתי גישות מנוגדות בתחום הפעול מובילים. האחת רואה את המוביל כאמצעי להעברת הרכב לאזור הקרבות ופינוי רכב אחר בלתי כשיר. לפי שיטה זו אמור מוביל טנקים להימצא ברמת פיקוד/מטכ"ל תחת פיקוח מרכזי המאפשר הקצאתו לכל חלקי החזית. השנייה גורסת כי מקומו של מוביל הטנקים ברמת השדה הנמוכה ביותר ויעודו פינוי רכב בלתי כשיר מאזור הקרבות או לפחות מנקודת פינוי בקרבת החזית. בדוק-טרינה הסובייטית ניתן למצוא מובילי טנקים ברמת הדיביזיה במסגרת יחידת האחזקה הדיביזיונית וכן במסגרות הכפופות למטכ"ל. במערב גרמניה מופעל מוביל הטנקים בפלוגות חילוף הנעות בקרבת החזית ומפנות לאחור רכב בלתי כשיר. לאחרונה התפרסם בארה"ב רעיון חדשני באשר להפעלת מובילי טנקים, לפיו יהיו המובילים חלק אורגני מיחידת הטנקים (לפחות ביחידות מילואים), כך שלכל טנק יהיה מוביל טנקים „אישי”. על-פי שיטה זו יתפעל צוות אחד בן המישה אנשים את טנק העתיד XM-1 ואת המוביל שלו. מרבית מרכיביו האוטומוטיביים יהיו זהים לאלה של הטנק והוא יהיה זול יותר מהמובילים הקיימים כיום. כך תהיה למפקד עדיפות משמעותית על האויב, בזכות יכולתו להעביר כוחות במהירות רבה לטווחים גדולים, בלי לפגוע ברמת הכשירות של הטנק וצוותו. עדיפות זו עשויה להקנות למפקד האמריקאי יכולת הכרעה בשדה המערכה היבשתית.

מקומו של מוביל הטנקים בזירה

הסכמי הפרדת הכוחות הכתיבו תנאים של פיהם מצויים בחזית העימות עם ישראל רק מעט מכוחות השריון של מדינות העימות, בעוד שמרבית עוצבות השריון של צבאות מצרים, סוריה וירדן מצויות בריחוק מספר עשרות ק"מ מהגבול. השריון עשוי להיות האלמנט המכריע במלחמה אפשרית נוספת בזירה. עלימנט שאכן ייווצרו תנאים מתאימים להפעלת השריון להשגת ההכרעה, יש לקדמו לאזור החזית בכמות ובמהירות אשר יאפשרו ניצולו המירבי. קידום השריון לחזית מהווה נקודת מפתח בכל מאבק צבאי באזור ולא רק בחזית הישראלית, כאשר לכל אחת ממדינות ערב מגבלות אופייניות. נוסף לחזית עם ישראל, יש למצרים ולסוריה חזיתות נוספות המרוחקות מאות ק"מ זו מזו. לעי-

HET-70 — המוביל הצבאי שתוכנן כמוביל טנק המערכה האמריקני XM-1

גוררים תומכים $6 \times 6 / 6 \times 4$, אשר בתוספת נגררים נתמכים מתוצרת „בלומהרדט” (Blumhardt) התקבלו מובילי טנקים המ-סוגלים להוביל מטענים במשקל 35—45 טון.

צ'רפ'ת • עד ראשית שנות ה-60 השתמשו הצרפתים במובילי הטנקים האמריקניים להובלת כלי הרכב שברשותם. לקראת סוף שנות ה-60 פיתחה חברת „ברלייה” את ה-TBO-15-M3, מוביל טנקים 6×6 המורכב בל את הטנק MAX-30. אחריו ייצרה החברה את ה-TBO-15-A, זוג מתקדם של המוביל הקודם, בעל יכולת הובלת מטען של 50 טון. כיום מתחרים דגמי TRH-310 של „ברלייה” ו-T-340-SM של „סביאם” (Saviem) על מכרו הצבא הצרפתי למובילי הטנקים התקני לשנות ה-80.

הולנד • הצבא ההולנדי וצבאות אירופיים אחרים משתמשים במוביל טנקים הולנדי מתוצרת DAF, המורכב מגורר תומך זוג 3,500 יגורר נתמך YTS-10050. למוביל זה כושר הובלה של כ-65 טון.

בר"מ • מאז תום מלחמת-העולם השנייה ועד 1974 פעלו הרוסים בשיטת הגורר נגרר, כאשר למטרה זו משמשות משאיות כבדות מדגמי KRAZ, YAZ, MAZ-210 — 214 ו-255 עם גוררים נגררים מדגמי CHMZP. במצעד האחד במאי 1974 במוסקבה הופיע לראשונה מוביל הטנקים MAZ-537, בעל צורה חדשנית ומגושמת, הראשון בשיטה של הגורר תומך בצבא הסובייטי. זהו מוביל 8×8 בעל יכולת הובלה של כ-50 טון בשטח חים קשים למעבר. לרכב מנוע של טנק T-54, צוותו מונה שלושה חיילים והוא מוביל הטנקים העיקרי בצבא בר"מ. לאחרונה זוהה מוביל נוסף (MAZ-543) המורכב על שלדתו של רכב שיגור טילי „סקאד”.

צ'כוסלובקיה • מרבית מובילי הטנקים שייצרו הצ'כים עד כה היו בשיטת גורר נגרר. עתה מפעיל הצבא הצ'כי TATRA-813 שנבנה על בסיס המוביל הסובייטי MAZ-537, אלא שכמו בתחום פיתוח הרכב, עלה המוצר הצ'כי בתכונותיו וביצועיו על זה הרוסי. זהו רכב 8×8 בעל עבירות גבוהה בתנאי שטח קשים וכושר גרירה של כ-60 טון. כגורר משמש בדרך כלל הדגם הצ'כי P-80.

